Supracoperta și coperta de *Petre Vulcănescu*

TUDOR ARGHEZI

SCRIERI

11

PROZE

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

LINA

CUVÎNT ÎNNAINTE

Neînsemnatele evenimente următoare se petreceau pe la începutul secolului de față, epocă fără prea multe deosebiri între condiția de muncitor și starea de slugă.

Poate că numai în fabrică, din puținele improvizații industriale de pe teritoriul țării mici, s-ar fi putut simți întrucîtva mai puțin, dar și acolo se păstra o distanță de clasă între direcție, — reprezintanta capitalului, — funcționari și lucrători.

Proprietatea unei întreprinderi era o avere de mare lux, ca o herghelie de hipodrom, ca un castel regal cu zeci de saloane și pivnițe vaste, cu lachei în uniformă de vînătoare, gonaci după mistreți și cerbi prin păduri, și trîmbițași, permisă numai marilor latifundiari excentrici, modernizați la Monte-Carlo și în localurile de noapte din Paris, cu originalități și pasiuni cînd vicioase, cînd puerile. Li se adăoga uneori, prin imitație sterilă, și diletantismul colecționării de tablouri adunate de samsari artistici.

Într-o viață stearpă, de parazit, boierul ținea și la gloria posterității, vărsînd în pungile negustorilor de estetică, aurul răpit din munca istovitoare a țărănimii, mîngîiată, într-un parlament de paiațe, cu titluri de noblețe geografică: « talpa țării » — talpa picioarelor goale.

Disprețul muncii în toate formele, deputații prin fraudă, senatorii și Excelențele ministeriale îl aduceau de la moșie și conace, unde cucoana boierului se răstea

în porunci, sugînd pe franţuzeşte o bomboană de şocolà *cu* pistaş.

Caracteristic însă în firea românilor dintre Dunăre şi Carpaţi, invadaţi de cîte neamuri toate şi orînduiri domneşti, este că, pe cînd boierii şi-au dat toate ostenelile să-i bage la stăpîn, ei n-au putut ajunge slugarnici.

Nici limbajul lor nu dispune de vocabularul servilismului, curent la popoare, dacă vreţi, mai civilizate.

E drept că nici nu s-a putut înjgheba la noi, cu tot prestigiul de care se bucura avuţia Viţelului de aur, una din acele aristocraţii de chivăre şi cizme, servite de formule excesive, faţă de care sărut mîna *e o politeţe, drăgălaşe faţă de feminin, dar sceptică şi puţin ironică pentru bărbaţi. Cînd îi zice femeii* sărut mîna, *românul se găseşte delicat solidar cu numeroasele lui cîntece de dragoste, — el îi spune* dor, *— pentru* mîndra *lui, şi cu nuanţa bunului-simţ înnăscută la el şi păstrată pură pînă ce nu începe să se complacă în fanfaronada cafenelei bucureştene, sărutînd de fapt imaginea iconografică a idilicei iubiri.*

Românul e un sceptic în multe privinţe. El sărută cu evlavie mîna preotului, însă nu chiar mîna, ci harul preoţesc, la sfinţirea ospăţului de botez, de nuntă şi de prohodire, — şi fără să se amestece în legăturile de familie. E şi meritul clerului de ortodoxie ungrovalahă de a se fi ferit de metodele clerului catolic celibatar, întrebuinţate cu titlul de « director » duhovnicesc, de-a dreptul şi prin insinuare, pentru dominarea, nu rareori suspectă părtaşilor, unei căsnicii.

Nu ne vom opri la documentele discutabile, ca romanul l'Abbé Jules *sau accidentul, de pildă, al morţii lui Émile Zola, în apartamentul căruia, din Paris, a fost descoperit robinetul de gaz aerian deschis, atribuit, cu o moralitate bizară, neînţelegerilor dintre romancierul ateu şi soţie, mare bigotă,*

neîntrerupt prezentă la confesionalul cu perdea, din parohie.

Schimonosirea industrială trebuia să ajungă neapărat falimentară, dar era întreținută în viață artificială, agonia fiindu-i îngrădită cu legi de protecție vamală și alimentată, în acelaș timp, cu prețuri de vînzare scandaloase a unor mărfuri de calitate proastă. O familie politică financiară prospera din monopolul cuielor și al sîrmei; alta, dintr-al hîrtiei și țuicii, — ca să poată da României analfabete bărbați de Stat eminenți și mai europeni.

Hîrtia consumată de ziare, — stăpînită de o cumetrie complicată, și vîndută numai gazetelor datoare să nu supere sensibilitățile guvernamentale, — constituia și un prim oportun mijloc de cenzură, încă de mai nainte ca manuscrisul să fi fost conceput.

Pentru a tipări o foaie mai mult sau mai puțin clandestină și cu veleități opuse, erai nevoit să cumperi rămășițele foilor conformiste, cu de patru ori prețul inițial.

Gazetarii deochiați, dar de natură elastică, se înnădeau pe furiș cu cîte un ziar de atitudine dublă al regimului slugărit, subvenționați pe subt mînă de fracțiile cu ambiții, din sînul aceluiaș partid, nemulțumite și perverse, — o atitudine de fațadă și alta deghizată.

Pentru asemenea dificultăți curente și prevăzute din timp, se născocise instituția judiciară a « girantului responsabil » figurant, de obicei un servitor plătit cu o leafă de odăiaș, împrumutat în procesele de presă, indiferent de gazetă, și însărcinat să fie, rînd pe rînd, conservator pur, conservator-democrat, liberal și disident, cu un centimetru mai la stînga, spre stînga, cu zero trei « poporanist », plus trei la sută țărănist, — se iveau, după anotimp, și « radicali », unii în cioareci, alții cu lavalieră sau cilindru, — devenit, subt guvernările amestecate, ghiveci cenușiu, cu jachetă și pantaloni gri.

Dacă n-aveai la îndemînă un portar trecut din mînă în mînă între cotidiene rivale, atunci te adresai unui «comisionar de stradă», priceput să strecoare cu dibăcie un bilet de întîlnire secretă, cu amantul sau amanta, pe diseară. Obiceiul acestui fel de comisionariat se generalizase într-atît încît devenise o profesie aproape națională. În uniformă cu chipiu, numerotată la piept, oamenii instituției de adulter țineau și un gen de ședință permanentă, adunați cu zecile la răspîntia Calea Victoriei cu Bulevardul. Îți alegeai unul de aparență discretă, te opreai cu el la o vitrină și-i treceai plicul problemei, pe nevăzute. De teamă ca nu cumva nevasta, clientă și ea de comisionar, să nu se găsească pe acolo, — doi culpabili autotolerați reciproc și deopotrivă de onești, în abstract, unul față de celălalt. Așa fel că stîlpii societății, în număr de trei, — Familia, Biserica și Armata, — rămîneau față curată. Societatea cu S mare evolua progresînd.

Familiarizat prin repețire cu domnia-ta, comisionarul personal îți sărea din locul lui înainte, zicîndu-ți conașule. Făcîndu-i cu ochiul poeziei dumitale, te urmărea într-un gang unde-i creionai biletul amoros. Puși la rînd de o poliție de moravuri incoruptibilă și interogați cu bacșiș bun, agenții romantismului extraconjugal ar fi putut să dea în vileag, pentru zeci de volume, documentele lirismului degenerat în putregai al unei societăți în lichidare, cu principii sonore și prestigii de panoramă.

Cadrul povestirii de față e o fabrică, o fabrică de zahăr, întîia fabrică de zahăr din țară, încercată de intențiile unui visător, om de toată isprava, Cezianu. El preferase trîndăviei birlicului de club, lupta cu destinul, catastrofală, — bogătaș exotic, dar însuflețit de preocupări care-i onorează uitarea. Pe ruinele fabricei, cumpărată de consorțiul unei in-

dustrii specializate, austriace, noii proprietari nu au izbutit să ridice din amorţire un paralitic în descompunere definitivă.

Soţia întrepidului debutant se bucura, în schimb, de faima meritată că era cea mai frumoasă femeie din ţară, unde, de altfel, splendoarea frumuseţilor feminine, de la bordeiele din gropi la palatele cetăţii, nu a stagnat niciodată să izbucnească.

Rămîne de la această doamnă, al căreia soţ entuziasmat a căzut descurajat în mijlocul fabricii, răzimat de parapetul pompei centrale « Bourton », de care zi şi noapte nu s-a mai dezlipit, o casă de stil, încă în picioare, la o întîlnire de străzi principale.

Tot ce putuse fabrica să realizeze cu sforţări titanice era, pe lîngă, în sfîrşit, cristalele şi o pulbere albă, tardive, un nisip roşu-negricios, umezit, mai mult amar, cunoscut la francezi cu numele, mi se pare, de cassonade, *mai scump decît însuş cristalul trestiei coloniale. Chimia descoperise în sfeclă un izvor de belşuguri, dar fabrica fusese de la început prost gîndită şi realizată, cu streini specialişti de import, de o indiferenţă ostilă, zahărul internaţional, frumos ca o bijuterie, vînzîndu-se pe un preţ derizoriu. Mai trebuia convertită şi rezerva clientului faţă de o marfă nouă. Publicul cunoscuse numai zahărul medicament. El rămăsese cu această concepţie medicală intactă încă din vremea lui Ştefan cel Mare. Marele nostru domnitor deşelase sumedenii de cai trimişi, cu doftorii lui, să-i aducă din Veneţia o jumătate kilogram de asemenea leac. Poporul nostru, ignorant de orice chimie, nu se simţise, în sărăcia lui, cîteva veacuri, mai rău, îndulcit cu miere de albine.*

Semănîndu-se pămîntul secerat cu principiul « dacă dă Dumnezeu », linia unei idei pornea şovăind, concepţia se căpăta, pe sărite şi fragmentar, de-abia după faliment. Nu se putuse ajunge la un total anticipat întocmit şi la un ritm. Tovărăşia muncii,

a timpului și a inteligenții, — factorii paraleli și înceți ai maturizării, — nu încăpea în socoteli. Omul de inițiativă avea numai un prim avînt de temperament, în ignoranță. Nu făcuse nimeni drumul încrederii dintre un punct de pornire și un rezultat, care, repetat, stabilește o tradiție, un tipar între proiect și realizare, iar tot ce izbutea, mecanizat, în străinătate, la noi era o peripeție.

Străinii și-au dat seama că pămîntul românesc putea să dea sfeclă bună și bune beneficii capitalului călător: esențialul, — dar și că poporul nostru nu consumă zahăr. Ei au inspirat Statului o soluție experimentală de toată siguranța pentru capitaluri: taxe de vamă mari pentru zahărul străin, introdus în țară, ceea ce ar fi părut din partea-le o jertfă, compensată de datoria pentru Stat de a plăti, de fiecare vagon de zahăr românesc exportat, o primă de încurajare. Pe de o parte ei introduceau în pușculița automată un ban, și pe cealaltă parte scoteau un sac de zahăr aproape gratuit, putînd să-l vîndă în străinătate. O a treia garanție a fabricatului importat era vînzarea în țară, închisă, cu prețul ajustat, mai mare sau mai mic, pe beneficii complimentare. Inițiatorii români nu avuseseră o cultură industrială proprie, care să le poată permite o realizare măcar, fără pierderi, a încercărilor făcute, și Statul se alegea cu onoarea subiectivă că devenise exportator industrial.

Un public atît de inexperimentat nu putea să-și dea socoteală ce reprezintă mîna de lucru într-o uzină în care capital, mașini și materiale împărechiate rămîn sterile fără paza, lîngă ele, măcar a unui ungător. Străinii, care cunoșteau însemnătatea muncii omului asociat cu mașina, erau însă și ei în faza drepturilor cuvenite cu deosebire unui consiliu de acționari, și sarcina unei bune administrații consista în a micșora la maximum porția lucrătorului, rău plătit și incult.

Din cultura (imperialistă) germană, adaptată la Viena vùlturului bicefal și filtrată pentru a doua oară la Pesta habsburgică, fabricanții care cumpăraseră fabrica alimentară, a douăsprezecea fabrică a consorțiului în Europa Centrală, aduceau moravurile în onoare în Monarhie. O listă de titluri și de formule de politețe servilă, rostite cu căciula în mînă și cu spinarea încovoiată a fiecărui funcționar prevăzut cu un nasture de metal lustruit la șapcă, o consimțire adîncă, a solicitatorului, la umilință, o renunțare la sine. La românì sclavajul moral și dorința de a-l împămînteni erau absente în toată viața trecutului lor, care nu putuse stabili, nici pe latifundii, raporturi de slugărnicie și o clasă de aristocrați. Românul, mai inteligent, era și mai fin înnăscut, răbdarea glumeață și un scepticism al certitudinii nefiind adaptate unei înfumurări de categorie. Și, probabil, meritul bisericii ortodoxe, deficitar în multe privințe, e de căutat aci: strîngerea laolaltă, la slujbe, de-a valma, a tuturora, fără bănci și fotolii adecuate rangurilor cu blazon.

Formele slugarnice străine erau intraductibile, și dacă inginerul sau directorul general, care păstrau din cuvinte și din parafrazele stilului indirect substanța, erau primiți cu capul descoperit în treacăt, declarațiile și titlurile lipseau, complimentele, asigurările, închinăciunile se lăsau așteptate. Ca să înjure, românul dispunea de un lexic bogat, în care își intercalase și tot ce era mai original ca insultă în limbile străine. Pentru admirație și lingușire, acest om, ridicat deasupra necesităților practice și a intereselor lui, n-avea nici un fel de vocabular, și ca să laude, din întîmplare, trebuia să se gîndească, slujindu-se într-un scop artificial de cuvinte uzuale cu sensuri adăogate.

O întreprindere relativ industrială începea, la noi, și sfîrșea în întuneric, cu singura noțiune aventurieră: « norocul ». « Norocul » agricol se con-

formase unui calendar al fatalității: un an de mare belșug după doi de secetă și cuptor. Recoltele unui singur județ, Doljul, puteau să dea pentru toată țara pîine, exportată, pe aur, cu șlepurile Brăilei. Mămăliga săteanului era încuiată în hambarele de la conace, pentru dozat foamea cu papornița, cu sacul și banița cu două funduri, în echilibru cu constrîngerea muncii pe anii viitori. O mînă de mălai astupa gura și chinuia viața unui copil din cei șapte cîți forfoteau cu cîinii prin ograda netrebnicului țăran, bun numai pentru gloabă, oaste și războaie.

« Norocul » petrolier, ajuns la o abundență confiscată de marile societăți anonime, prezidate de autoritatea treselor cîte unui general sau colonel, puși la păstrare pentru simptomele împlinite în 1907, cînd satele au fost schimbate, cu artileria, în cimitire, începuse prin scoaterea cu lingura a țițeiului izbucnit pe neașteptate în bătătura omului, « norocul » rămînînd al boieriei și al samsarilor juridici și al marilor capitaluri. Dacă un guvern, cu semnul cămășii peste ițari, a putut să agonisească bacșișuri monumentale și din bățul de chibrit, nu e greu de închipuit miraculoasele miliarde realizate din cămătăriile internaționale pe « gazul » vîndut cu cinzecul săteanului, pentru lampa lui, numărul cinci, pe fitilul și coșul ei de sticlă, fabricate de « industrii » speciale, la prețurile de scumpete a tot ce se industrializa la noi. Un pachet de mahorcă, o cărticică de « foiță », o cutie de chibrituri, o ceașcă de « lampant » și o coajă de mămăligă, plus un bir pe te miri ce, reprezintau, cu cocenii de acoperiș ai cocioabei de chirpici, cu stafia de vacă, priponită în bătaia crivățului, a ploilor, a grindinei de iarnă din ograda viscolită, confortul nefericitului om în ipingea, cojoc și obiele. Și, alături de el, răbda de foame și credinciosul lui prieten Grivei, sfrijit ca o rogojină, înnodat în șale cu o jerpelitură de coadă, ca o bucată de funie deslînată.

T. A.

Dulgherul Dîngă Marin a murit de tuberculoză şi rachiu, lăsînd o păreche de copii. Băiatul, mai mic, reproducea coca lividă din care fusese frămîntat leşul puhav al părinţilor, dar fata avea o carne de floare neagră şi trèzi ochi neînchipuit de albaştri. Mama copiilor era o dementă slută, murdară ca o cerşetoare. Trecea de la rîs la plînsul brusc şi înnapoi. În expansiunea de veselie se măgulea cu lauda că, dacă s-ar îmbrăca bine şi ar ieşi la plimbare, frumuseţea ei ar înnebuni bărbaţii. Visa un general, care putea să fie şi colonel, o carîtă, o vilă.

Demenţa femeii se temea însă din tinereţe de un Don Juan, pentru care ar fi lăsat bucuros pe Dîngă şi copiii. Îi spunea şi lui ce o să i se întîmple inevitabil într-o zi, rîzînd cu gura băloasă, vînătă şi ştirbă de toţi dinţii din faţă. Marin da din umeri şi mîngîia copiii, trist că se simţea pe ducă, amărît că rămîn cu o nebună.

Ea, din cînd în cînd, dispărea două-trei zile, muncind pe la cucoane, şi de multe ori se întorcea pe neaşteptate, după miezul nopţii, speriată în ipotezele ei de un Don Juan răpitor.

Nu e vorbă, exaltările femeii lui Marin veneau, în diapazonul lor cel mai înnalt, şi de la ţuică. O litră cu gura lată se ducea de cum o punea pe buză, şi din întîrzierile ei la spălat, în oraş, se întorcea cu o putoare de cîrciumă şi lături

în straie, mînjită cu grăsimi coclite, osoasă, zbîrcită și beată, dar beată de o beție numai a minții, și țeapănă pe picioare. Și, de disperare, se adăpa și dulgherul, și atunci i se părea nevasta frumoasă.

Fusese măritată și mai avea și cu soțul ei legitim doi copii, într-un tîrg, undeva. Cînd i-a spus Dîngă să fugă cu el la București, să facă avere, ea a fost gata. Și-a lăsat bărbatul și copiii dintîi.

Limba are tendința să-i atîrne din gingii: ea și-o vîră cu palma înnăuntru.

Dîngă a iubit-o la nebunie — cu acea dragoste pasională și feroce pe care o are viermele pentru stîrvul în care a intrat.

Murind, i-a lăsat o casă de șipci și pămînt, clădită de el într-un măidan, cu o groapă de heleșteu verde subt prag, între mai multe cocioabe strînse împrejurul gropii care aduna scursorile anului întreg. Unele erau jumătate scînduri și jumătate baligă, altele — de zăbrele astupate cu noroi. Nevasta a voit să vînză casa și să se îmbrace frumos; n-a găsit cumpărător. Lucra într-o fabrică de țesătorie. În puțul mahalalei fusese aruncat un cîine, care a urlat o noapte acolo, cu capul deasupra apei, și a murit de teroare: puțul avea douăzeci și șase de metri adîncime. Găleata a scos apă cu păr de cîine. A venit toba fiscului pentru « o datorie » de proprietate pe patru ani, restanțe, taxe de moștenire.

— Am eu să dau cuiva ceva? Nu știu.

— Păi știm noi.

— Cine sînteți? Poliția?

— Statul. Ministerul de Finanțe. Percepția.

Nevasta s-a înfricoșat de atîția creditori cu așa nume, dar s-a simțit și flatată să aibă de-a face cu Statul: i se părea că e ca o funcționară.

Căpiată peste măsură, femeia și-a luat, la moartea soțului, lumea în cap, și, după o dispa-

riție de doi ani, s-a întors două zile și a pierit din nou și pe totdeauna. Abia de-și mai puteau aduce aminte copiii de ea. Băiatul fusese închis pentru un corn furat de la franzelar, și la închisoare a înțeles problemele sociale grele, care împart întîi și-ntîi pe oameni în trei categorii: una — care fură, alta — care rabdă, și a treia — de la care furi. Fata a stat cu băiatul în casa de lut, căpătînd de pe la vecini, cu surîsul bucuriei cerești din ochii ei. Pe urmă, a rămas singură în casă, dispărînd și frate-su. S-a încălzit într-o odaie, arzînd întîi magazia, și, isprăvind scîndurile, a rupt din păreții odăii a doua. Se făcuse mare și cuminte, crescînd de cinci ori mai repede decît alte fete. Avea picioare fin desinate, linia șoldurilor se înjghebase, sînii-i dădeau o noblețe ciudată, cum numai natura și mila ei fantezistă și absurdă știu să o acorde fetelor fără rasă și mătase, refuzînd-o fetelor bine născute, cu drepturi la estetică și agrement. Mîinile îi erau coconești, grumazul — înnalt și alb. Schițată subt umeri, clavicula, și furișată în zdreanța cămășii, se sculpta trandafirie. Gura fetei surîdea cu trei petale — arcul buzelor și limba.

Fata începea să placă, însă intimidînd băieții din mahala. Ei se apropiau întîi cu sfială, și ea nu voia să știe de nimic. Dacă un băiat îi arunca în ureche șoapta insistentă, o palmă ageră i se așeza pe figură, ca o mînușă de plumb. Dar nu știa să scrie și să citească, asemeni cu gîscanul pe care îl moștenise de la mamă-sa și care dormea cu ea în odaie, cunoscînd-o după voce și pas. Un băiat frumos s-a luat după ea într-o seară și a căutat să intre în casă pe gaura de unde dărîmase păretele de surcele. Bătaia pe care a mîncat-o băiatul atunci a fost ținută bine minte. Se ivise în căsnicia de mizerie a părinților, fără nici un rost, ca nelumea, ca o garoafă pe măidan.

Murindu-i unui vecin o fată cam de-o seamă cu ea, i-a dat ei hainele bune, de pomană: o manta cu gulerul de blană, o rochie de catifea, pantofi albaştri, ciorapi. Gătită, nu a mai cunoscut-o nimeni, şi fiindcă fetei nu-i era frică de lume, s-a dus să se plimbe prin « centru », căscînd gura la vitrine. Un domn, ademenit de frăgezimea ei şi încurajat de evidenta ei simplicitate, a riscat o propunere: « Singură, domnişoară? ». Ea s-a uitat niţel, ca un cîine cabrat, şi nu i-a răspuns. Domnul a înţeles numaidecît şi s-a făcut nevăzut. Unui alt domn, cu blană de samur, i-a cîrpit o păreche de palme dinaintea unei cofetării. Într-o săptămînă a bătut o întreagă societate aleasă. Ea nu ştia să ocărască. Da pe muţeşte.

Şi s-a apucat să vîndă flori.

Vara, silueta ei înnaltă domina grădinile, şi părul ei negru adînc, contrastînd cu lumina violetă a ochilor, impresiona localurile, mira publicul, buchetele se vindeau numaidecît, şi Domnişoara Lina, aşteptată de florarii din piaţă ca o clientă de forţă, se ducea să-şi umple coşul, o dată pe oră, după sezon. Dacă un bărbat răucrescut o ciupea, pe subt învelitoarea mesei, de pulpă, ea punea solemn coşul pe masă, între farfurii şi pahare, şi trăgea cîteva palme. Apoi, liniştit, îşi lua coşul şi se ducea înnainte, oferindu-şi, cucoanelor şi domnilor care le însoţeau, florile purtate pe umăr, la înnălţimea capului, cu o elegantă întorsătură a braţului nud, într-o cămaşă de in curată ca fulgul. Bărbaţii erau ispitiţi să-i apuce între degete carnea tare, care scăpa din prinsoare ca o ştofă de ivoriu. În vreo doi ani, centrul, clientela, locuinţa civilizată în care începuse să trăiască şi belşugul de mijloace au făcut din Lina o foarte distinsă fată, şlefuită, pe cît era de sălbatec onestă.

Scandalul provocat de Domnişoara Lina într-o seară, la un mare restaurant, nu se putea să nu sfîrşească la poliţie. Bancherul Solo ieşea, prin strîmtorile de faianţă ale restaurantului, dintr-o scurtă inspecţie personală, singura funcţiune în care nu putea să fie substituit de un contabil general, oricît de binecrescut, de îndatoritor şi de titrat. Se abătuse, între două feluri de mîncare, de la banchetul la care participa toată familia Solo, personalităţi, acţionari şi directorii diver-selor servicii. Banca inaugura un jubileu de exis-tenţă prosperă, şi, în ajun de a înfiinţa şi o socie-tate de asigurări, de la care se aştepta mult, eve-nimentul era sărbătorit. Crai de felul lui şi îmbu-jorat de o perpetuă eczemă acoperită cu fard, domnul Solo se găsea constrîns să biruiască o con-tradicţie. Repulsiunea pe care i-o inspira chiar doamnei Solo, victimă a două averi împreunate în aceeaş casă, avea un rival în priapismul lui permanent. Ochii umflaţi, ca două guri îndopate ca prăjiturile cu cremă, se strecurau prin public, pîndind efectul asupra femeilor, al trecerii firmei lui, cunoscută şi puternică, printre mese şi chel-neri, şi auzul îi recolta, fără să-l înregistreze, vechiul calificativ de « scîrbos », obişnuit urechilor lui crăcănate.

Lina sta la o masă pe coridor, numărîndu-şi lîngă coşul gol reţeta şi pregătind banii pentru un coş cu flori care trebuia vîndut la teatrele de vară. Domnul Solo s-a oprit în spatele ei şi, şoltic însă rezervat, ca într-un tablou de la bancă, luat unui client pictor pentru o poliţă, — un Cupidon drăgălaş, gîdilînd cu un spic de grîu, purtat ca o pensulă, obrajii unei fete adormită în cîmp, — şi-a întins un deget şi i l-a lipit delicat pe ceafă. Fata dete cu mîna, ca după o muscă, fără să se uite. El repetă contactul, mai apăsat. Ea întoarse capul. Bancherul, rîzînd în hohot, cu palmele pe

genunchi şi cu genunchii încovoiaţi, jumătate pe vine, îi făcea cu ochiul, întors în pleoape ca într-o jumară, către uşile puse la rînd, pe cînd femeia de serviciu, probabil obişnuită, întorcea cu grijă cheia cabinei sale personale, deschizînd uşa puţin. Surîsul şi gestul femeii îndemnau pe fată să intre mai repede, neobservată în marea circulaţie a farfuriilor dimprejur. Patronul, care voia să dea un ordin pe coridor, văzînd că domnul Solo este pe cale să fie ocupat, după o ştiută regie, se trase înnapoi, făcînd un semn cu mîna, familiar, personalului de serviciu.

— Bestie! a strigat florăreasa, înjurînd pentru întîia oară şi aruncîndu-şi piciorul, ce-i sta pe un genunchi, în stomacul domnului Solo.

Domnul Solo căzu grămadă, bloc, cu toţi chelnerii şi picolii peste el, în cap, pe umeri, pe plastron, cravată şi jiletcă — treizeci şi şapte de feluri de bucate şi desert, rizoto, *vol-au-vent*, ciulama, *croquettes en sauce madère*, *chou à la crème*, *spaghetti*, îngheţată, căpşuni cu smîntînă şi cîteva iaurturi. Crezînd într-un accident, Doamne fereşte, de sănătate, al considerabilului financiar, primele mese din grădină îi săriră într-ajutor, şi, după ele, vîlva unei apoplexii scula toată grădina, îmbulzită să se informeze, medicii alergînd cu şervetul în mînă şi cu o mestecătură, încă neînghiţită, în gură. Doamna Solo, zorită să-şi vadă realizat visul unei morţi onorabile subite, avu o criză de nervi, jucată dinaintea cadavrului aparent, învelit cu buchete de conopidă şi zemuri.

Domnul Solo nu putu decît să facă într-adevăr pe mortul, ca să se oprească automatic răcnetul furios al florăresei, care îi mai da cîteva cotoare de coş în chelie.

— Mă mai chemi? repeta Lina la fiece lovitură.

Publicul pricepu şi se întoarse, rîzînd, la mese. Dar se stricase banchetul.

Ideea genială i-a venit tot patronului restaurantului, care, dînd accidentului un caracter medical, a chemat doctorul de casă. Domnul Solo fu scos din mocirlele culinare pe coridoarele dosnice ale localului, de subsuori, tîrît cu tocurile pantofilor pe mozaic, ca dintr-o varniță.

— Mergeți acasă, domnule baron? zise patronul pe șoptite.

— Bine că ești aici, răspunse bancherul. A văzut cineva? Că am stat cu ochii închiși.

— N-a văzut nimeni, domnule baron.

— Dar parcă venise lume multă, se îndoia bancherul.

— N-a venit nimeni, răspunse restauratorul, închizînd ușa coridorului. Era personalul de serviciu.

La o cotitură, domnul Solo a oprit birja medicului, a pus în mîna însoțitorului un bacșiș de tăcere, s-a dat jos și, cu o altă trăsură, s-a dus acasă.

Noaptea, florăreasa o petrecu la poliție, acuzată că, urmărind pe bancher, i-a băgat mîna în buzunar, că s-a încins o luptă, că un atentat a fost încercat la viața baronului Solo. Florăreasa era o tîlhăroaică, și protestările ei n-au folosit la nimic, cazul devenind, juridicește, un atac la marea finanță.

« Dar nu mă las! », își zise Lina.

În sala de arest erau adunate leprele subalterne ale capitalei, culcate pe jos. Cînd a intrat, împinsă de un polițist, ea se opri pe treptele pragului și sări înnapoi.

— Unde mă duceți? a întrebat înfiorată, trecîndu-i subit pe dinaintea amintirii, pentru întîia oară de cînd murise, tatăl ei, dulgherul Marin, întins pe masă, vînăt și cu mîinile la piept.

— Nu te-nțepeni în ușă, că tot intri, îi răspunse un bandit trîntit într-o rînă.

Femeile și bărbații se găseau grămadă în acest prim depou general, aduși pe rînd sau în cete din canalizările de deasupra ale orașului. Într-un biurou, din preajma subsolului, se lucra la identificarea celor arestați pentru o cauză sau din întîmplare, și, pînă la ziuă, cazurile puteau să fie elucidate, și o parte din prizonieri puși în libertate. În ușa beciului, Lina s-a încrucișat cu unul dus pe sus și care nu se hotăra nici să plece, nici să stea.

— Ieși mai repede, nu te-nțelegi? îl îmboldea pe om un jandarm.

— Nu plec pînă la ziuă! Degeaba! răspunse omul, care nu se putea ține drept.

— Te iau la spinare, dacă te opui, răspunse jandarmul, și omul se puse pe un tril de rîsuri cu neputință de stăpînit.

— Uite, drace! Ce n-ar da alții să scape, și pe mine nu mă lasă măcar să mă trezesc, dragă domnișoară, zise, cu un compliment, omul, dinaintea florăresei. Iar o să cînt pe stradă, iar mă agață, și iar mă aduce aici. De ce să mai plec, dom'le? Nu vezi că nu e logic?... Așa sînt eu cînd o iau nițel la măsea, fac război... și mă arestează. Și iar îmi dă drumul. Și iar mă arestează. Și iar îmi dă drumul...

Omul gesticula, alternînd cu mîna, ca după o muzică, în aer.

Era un schelet deșirat, inconsistent, cu frîngeri într-o parte și alta, din genunchi și șale, legat parcă la încheieturi, cu sfoară veche. Nu sta mai multă viață în trupul lui, gata să se rupă și să se dărîme risipit, decît într-o păpușe de mucava și hîrtie. Echilibrul părea improvizat din aderențe mobile de contacte rotunde, ca și cum i-ar fi fost înnălțimea înjghebată, în manta și pantaloni, din

gologani, puși unul peste altul pe dungă. Mînecile i se turteau de zmuciturile polițistului și rămîneau turtite, ca niște burlane de tinichea răscoaptă, și nici nu se simțeau brațele în golul lor, animat de umerii de manechin, ca niște iluzii.

— Du-te, domnule director, du-te acasă și te culcă, zise unul din hoții de buzunare arestați. Prea le faci și dumneata... Un om cult n-are ce să caute la pungași...

— Mă, da' frumoasă fată!... frumoasă de pică! zise Directorul, cum i s-a spus, mai uitîndu-se o dată la ea. Uite, plec numaidecît, stimate domnule jandarm, dacă o lași să vie cu mine... Altfel, stau cît o sta și ea. Nu mă mișc. Nu ești de părerea mea, fetițo? întreba el, apropiindu-și degetele de bărbia cu gropiță a florăresei.

Ea căzuse, descurajată, pe o bancă jegoasă. Sculîndu-se deodată, îi arse Directorului o palmă, cuprinzînd într-o singură usturime buzele, un ochi, un obraz și o ureche, ca subt un cataplasm.

— Pisicile frumoase zgîrie rău, zise Directorul, sentențios, scuipînd cu sînge și simțindu-și umflată, pe dedesubt, mustața.

După cîteva opintiri în pragurile tocite ale ușii, fu scos afară, ajutat, cînd se împotrivea un picior îndărătul cîte unei stinghii, de botul bocancului aplicat în ceafa genunchiului și pe călcîi.

— De ce-i ziceai « domnule director »? a întrebat unul din beci, care nu-l mai văzuse. Vrei să zici « doctor »?

— Era director adevărat, mă! dar păcat de el că-i un stricat, răspunse hoțul. L-a dat afară de peste tot.

— Credeam că e « doctor » de-ai noștri...

— Cine era ca el? Păcat! Nu se mai cunoaște. Bețía l-a apucat într-o seară. Ce i-a venit că s-a îmbrăcat a popă și s-a dus să facă zînțîiul prin localurile de noapte, cu un mătăuz de iarbă.

Așa a lunecat și nu s-a mai oprit... pînă ce l-a scos. Lumea bună, care-l știa, a crezut că i s-a părut și că-l semuiește. Era beat turtă și a treia zi la prînz.

— Ce caută aici dacă nu e doctor?

— Cînd bea, face urît de tot.

— Parcă bea numai el...

— Vezi, ăilalți sînt potoliți și nu-i știe nimeni. Se trezesc și le pare rău o săptămînă. Mai sughit ei din cînd în cînd, dar asta din stomac, care ține minte mai bine. El, ăsta, se pierde. Se ia la colț cu cine nu gîndești. Dă, lovește, intră în tărbacă și mănîncă bătaie. Îi place. Caută gîlceavă cu lumînarea. Are boală la localurile proaste. Unde-i cîrciumă mai puturoasă, acolo-l găsești, cu parlagiii și hingherii. Domnul director general bea cu toți, se pupă-n gură cu lăutarii, cu limba. Uită să vorbească, înjurînd pe franțuzește. Un nenorocit! Bàrem noi tot ne alegem cu ceva.

— Și toate astea din pricina unei putori de muiere, zise unul, ca într-o suferință personală.

— Tacă-ți fleoanca, janghinosule de bărbat grozav! îl ocărî o țață lăbărțată.

Pîngărită la suflet, Lina simțea ca o vărsătură de buboaie că se apropia de ea, ca un flux, și nu putea să scape. A închis ochii speriată, ca să fugă de sine. Ar fi voit să-și zmulgă auzul, care o mînjea subt un zuluf diafan și-i colcăia în ureche ca un melc.

Noaptea n-a trecut inactivă pentru florăreasă, laolaltă cu pungașii, spărgătorii și asasinii, care au căutat să se anine de ea. La lumina zilei din zăbrelele ferestrei, subcomisarul găsi a doua zi muierile și bărbații profesiunilor libere grămădiți de o parte a sălii de arest, și pe Lina, singură, în partea opusă. Unora le sîngerase nasul, altora gingia și cîțiva zăceau schiloditi, ca niște momîi întinse pe ciment, cu ochiul scufundat într-o umflătură neagră.

— Ne-a bătut de ne-a rupt, zise unul din cei prezenți. Asta nu-i muiere! Știe boxul, jiu-jitsu și bătaia cu piciorul.

— Bravooo! zise comisarul. Halal de bărbați! Dumneata ești Lina Florăreasa?

— Eu! zise Lina, sculîndu-se în picioare dîrz.

— Vino sus!

Însoțită de un jandarm cu pușcă, florăreasa ieși, înfășurîndu-și capul cu dantela neagră a broboadei ușoare.

— Nici aici nu te lași, fetițo? o mustra comisarul. Am auzit că ai lucrat cu pumnii toată noaptea. Informațiile noastre asupra dumitale sînt însă bune și n-ai cazier. Bine-ți stă acum să-ți facă fotografie, să te măsoare și să intri în hoții de rînd?

Tonul blajin al comisarului, un om în vîrstă, făcu bine sufletului Linei.

— Dumneata, domnule plutonier, n-ai intervenit să astîmperi haimanalele? Cum îți faci datoria?

— Domnișoara, răspunse plutonierul, respectuos, a știut să se apere singură și am lăsat-o.

— După chip, nu pari așa de fioroasă, adaose comisarul. Cu mîinile astea dai astfel de pumni? Toți hoții s-au plîns de dumneata... Nu ne ajunge cîte avem pe cap, mai trebuie să anchetăm și în arest. Ai cumul de delicte...

Vorba comisarului a speriat-o. « Desigur, se gîndea Lina, cu vorbele astea intri în ocnă. »

— Să vedeți cum a fost. . . zise plutonierul de jandarmi. Cînd a intrat domnișoara, am făcut apelul arestaților. . . Am strigat: « Lina Florăreasa », și domnișoara a zis: « Eu sînt ». Una din arestate a rîs: « Nu se zice așa, fetico, se zice: *prezent!* ». Domnișoara a zis: « Nu-i totuna? ». Unul a răspuns: « I-auzi, că-i totuna *eu sînt* cu *prezent*. . . ». Femeia a spus: « *Eu sînt* se zice la trahtir, nu la autoritate ». Domnișoara m-a întrebat: « Vă rog, spuneți-mi, ce este *trahtir?* ». Și i-am spus. Atunci a zis: « Mai zici o dată vorba asta? ». Femeia a zis: « Păi nu te cunosc cine ești? ». « Cine sînt? », a întrebat domnișoara. « Ești o tîrîtură », i-a răspuns femeia, venind holbată spre dînsa. Atunci am auzit o palmă, domnule comisar, dar ce palmă? Femeia e Maria cea Groasă, care avea casă de prostituție. Femeia s-a răsturnat ca un boloboc. S-a sculat de jos și a venit pe brînci, cu pumnii, scrîșnind din dinți, să o bată. De data asta domnișoara s-a servit de ghionți și, proptindu-i unul subt bărbie, a aruncat-o pe spate. « Bine ți-a făcut, i-am spus, de ce te legi de cine nu cunoști? ». Femeia a tăcut. « Las', că rămîi la noapte cu noi, a amenințat-o întreținutul Mariei, cel cu cercel în ureche; te-nvățăm noi minte. » « Să nu se mai miște unul, am strigat la ei, că-l trimit la gherlă! » « Lasă, domnule, mi-a spus domnișoara, că nu mă sperii. De altceva sînt necăjită, că am ajuns aici degeaba. . . »

— Spune drept, n-ai vrut să furi portvizitul domnului Solo? E cel mai mare bancher din țară.

— Să fur eu, domnule comisar?! Îmi număram banii de pe flori, la o masă de lîngă bucătărie, și m-am simțit gîdîlată. M-am întors și am dat de ticălosul acela, — cum îi ziceți, — și n-aș fi zis nimic. Dar mi-a făcut semn să mă duc cu el în

odaia femeii, din fund... Atunci l-am pleznit, — și i-am dat ca să se sature, și cred că s-a săturat.

— Nici domnul prefect n-a crezut că ai voit să-i bagi mîna în buzunar. Dar e om mare și protejat de sus.

— Am mai pus eu cu junghietura gîtului în caldarîm și alți oameni mari ca el, de nici n-au suflat.

— Bine, dar florăresele... nu stau așa de rău cu boierii...

— Nu știu cum stau florăresele, dar știu că le-am bătut și pe ele. Nu mă mai lăsau să vînd și mă pîndeau la colț, cu de-alde-ai lor.

— Dar ai un prieten, cel puțin, și dumneata, ce Dumnezeu! s-a riscat comisarul.

— Ați zis «cel puțin», domnule comisar? răspunse Lina, roșindu-se. N-am nici unul, și n-am avut.

Comisarul surîse.

— Așa să-mi ajute Dumnezeu! răspunse cu un accent fără replică Lina, și comisarul, dîndu-și seama că a greșit, s-a sculat fără voie în picioare.

— Șezi, te rog, jos, domnișoară, zise comisarul, și răspunde la ce te întreb...

Demnă și modestă, Lina stete pe scaunul din fața biuroului, cu o liniște de prințesă. Comisarul se simți încurcat, iar plutonierul, entuziasmat, continua:

— Am pus în dreptul ghișeului un om suplimentar și m-am mai dus pe la cancelarie. La întoarcere am găsit pe domnișoara în mijlocul depoului, față-n față cu Trîntea Geambașul, o namilă de om. Muierile îl ațîțau și-i dădeau țigări. Cum a căzut Trîntea, nu știu nici eu, numai că l-am văzut rostogolindu-se. S-a sculat de jos și l-am văzut repezindu-se ca un urs. Am crezut că o sfărîmă. Domnișoara l-a ajuns cu piciorul în gură și l-a umplut de sînge. Dă cu

piciorul, să mă scuze domnişoara, ca un armăsar. Muierile au strigat: « Apuc-o de picior şi dă-o peste cap ». Dar unde mai era geambaşul? Zăcea cu nasul în sînge. Şi s-au repezit alţi trei bărbaţi s-o apuce. Atunci a dat cu amîndouă picioarele în doi, tot drept în dinţi, şi pe-al treilea l-a răsucit şi i-a scrîntit braţul din cot...

— Dumneata faci toate isprăvile astea, domnişoară?

— Mă apăr, domnule comisar, de cînd eram mică... Am rămas fără tată, şi biată mama era cam luată din minţi şi nu ştiu unde a pierit. Am crescut singură, într-o casă ursuză, toată viaţa, cu o gîscă, între derbedei şi hoţi. La început mi-a fost frică, pe urmă am început să dau, pînă ce am potolit mahalaua. O fată n-are, va să zică, dreptul să muncească cinstit nici între ţigani, nici între boieri?

— Nu-ţi mai pui nici o întrebare, zise comisarul. Raportez domnului prefect. Ministrul de justiţie a dat ordin să te ţinem închisă.

— Dar ce are domnul ministru cu mine? El nu vinde flori şi nici nu l-am văzut în beci.

— O să-i vie poate şi lui vremea... mormăi comisarul, morfolind cuvintele. Deocamdată nu te mai duci la beci. Stai aci pînă mă-ntorc. Dar ştii ce vrea ministrul de justiţie? Să te trimitem la închisoare, pentru judecată.

— Am făcut ceva, domnule comisar?

— Desigur... o fată săracă şi frumoasă trebuie să se înţeleagă cu bancherii şi cu domnii sus-puşi.

— Mai bine mă duc la închisoare, domnule comisar... Puneţi-mă la închisoare, zise Lina, hotărîtă. Eu pîine de asta nu mănînc.

Ca să scape oficial cu obrazul curat, domnului Solo îi trebuia un atentat. După o noapte în care capul lui de soţ bogat primise toţi pantofii, periile, cutiile şi toate flacoanele căsniciei, de pe masa de toaletă, un scăunel, un album, o lampă electrică, doamna Solo se învoi, pentru prestigiul ei personal, să se organizeze o crimă cu detalii. Cu acest prilej, legăturile doamnei cu contabilul al doilea al băncii, domnul Curpen, puteau să nu se mai ascundă, soţul nemaiîndrăznind să-şi surprindă scumpa tovarăşă de existenţă în braţele unui funcţionar suportat de nevoie. Ea puse la înjghebarea tragediei un entuziasm demn de o cauză politică, vlăstar energic al marelui capital, femeie cu ambiţii nemăsurate, violent nietzscheeană şi cu sentimentul unei înnalte aristocraţii dictatoriale, care nu puteau să-i vie numai de la fabrica de uleiuri părintească. Foarte incomodată de viaţa vulgară a Bucureştilor, unde tatăl ei adunase avuţie cu un teasc de rapiţă, la început, ea trăia cîteva luni pe an în străinătate, în marile capitale, pe Coasta de Azur, sau la Chamonix, neîntrerupt decepţionată că zestrea nu-i poate da, în nici o valută, sensaţii şi satisfacţii echivalente cu facultăţile ei de suflet şi trup, în stare să le rabde şi să le culmineze. Avea cîte un palat în fiecare climat vestit pentru anotimpul lui. Iarna se ducea la cald, şi vara la răcoare, şi un cîrd de slugi în uniformă cu aur aştepta pretutindeni, gata tot anul să o slujească.

Doamna Solo era şi o cititoare aprinsă a tuturor cărţilor apărute, din literatura de artă, de ştiinţă, de filosofie, ezoterică şi religioasă. Dar şi cărţile cădeau dedesubtul meridianului ei de intelect, zgîndărit şi exasperat de conştiinţa dreptului la absolut, pe care i-l acordau banii de la uleiul comestibil şi de vopsit, ca o balalaică de unghia unei pene de gîscă. Toate scrierile erau în cele

din urmă proaste, și avea impresia că adevărata carte bună ar putea-o scri numai ea. Încercase, dar nu știa să înceapă, și nu manuscrisele personale îi lipseau. Își instalase chiar un atelier de scriitor și organizase și tăcerea apartamentului în așa fel ca nimic să nu i-o turbure și ca să se știe în anumite ore, pînă la bucătărie, că doamna lucrează... Totuș, încercările doamnei Solo nu treceau peste mediocritatea sărăcăcioasă a foilor aruncate, și de redacțiile parazitare, la gunoi. Se mîngîia că o să-i vie inspirația mai bine în Norvegia, și se ducea să stea într-un fiord. I se părea că în Egipt e mai bine, și pleca la Cairo. Alegea pe harta indexului internațional de călătorii țara cea mai bună, locul cel mai propice. I se părea că stilograful e nepotrivit, și scria cu penița, cu creionul; ar fi scris cu tibișir și cărbune pe cer, căci și hîrtia, aleasă din calitățile cele mai scumpe, o trăda. Indiferent, în toate operele doamnei Solo, care nu putea să zboare dincolo de zona împărechierii, era vorba de o idilă de bază între o blondă afectată și proastă și un imbecil frumos. A citit odată în « cerc literar și financiar » și s-a supărat: invitații s-au strecurat la o masă de joc. A scris în mai multe limbi, mai fericite decît limba românească, inaptă să traducă delicatele rafinamente ale unei femei excepționale, și n-a mers nimic în nici una din ele. A trecut la teatru, ca la o expresie mai vie... « Nu vezi că nu se mișcă? », o întrerupea domnul Solo. Era și asta o calamitate: să trebuiască să fie nevoie de opinia celorlalți, o inferioritate mare a literaturii. Doamna Solo visa o literatură independentă de acest ingredient stupid, o literatură de unul singur, pentru autor.

Patronul restaurantului era asigurat. De asemeni, tot personalul. Afară de un țigan.

— Mă tem să nu ne facă buclucul cafegiul, spunea patronul, stînd în picioare lîngă patul domnului Solo.

Clientul concentrase pe figura lui toate culorile roșii dintre carnea tocată, tomată și boiaua de ardei, un ochi îi era albastru, numai cucuie frontale avea, în limbaj comercial, șase bucăți, și toate oasele și pieile personalității lui erau dislo-cate, desfăcute și dureroase. Colaborarea doamnei Solo întinsese limitele răului provocat de floră-reasă și de furtuna tacîmurilor de argint, a vaselor de porțelan și cristal căzute peste bietul trup al soțului, un om de mari capacități financiare, valoare tehnică incontestabilă, însă, bătut măr, hingherit și căsăpit.

— I-ai oferit?... Cum, crezi că nu ia bani?! Ai văzut dumneata un om care să reziste la parale?! Eu n-am văzut.

— Cafegiul e un tîmpit... Nu vrea să pri-mească. O ține într-una cu: « Eu spui adevărul, mă duc la procuror ».

— Renunțăm la mărturia lui; avem destule.

— Dar nimeni, afară de el, n-a văzut exact cum s-a petrecut scena. Era lîngă dumneavoastră, domnule baron.

— O să spuie ceilalți că nu erau și ei de față?

— O să spuie că erau. Dar poate că n-au să jure...

— Ce spui? Dar ce pierd ei cînd, din contra, mai și cîștigă?

— Vedeți dumneavoastră, domnule baron, așa e românul: se grăbește să ia numai banii. Dar Tică, v-am spus, se prezintă singur, fără citație.

— Care Tică?

— Țiganul, cafegiul. El vrea să vie să se puie martor și să jure ce-a văzut.

— Asta nu-mi convine, zise bancherul.

— Nici mie, drept să spui, se mărturisi restaurătorul. O să-mi iasă nume prost. Localul meu a fost un local cinstit, pentru familii onorabile...

— De-aia ai și clădit un șir de camere separate, cu canapele, zise baronul.

— Ce-are-a face! răspunse roșind profunda nevinovăție a birtașului. Sînt persoane care vor să...

— Nu mă face să complectez eu ce vor aceste persoane... Nu ți-e rușine?... Erai un chelner mic și te-am scos la lumină... Nevastă-ta tronează acum la casă, cu briliante în urechi și pe labe... — Domnul Solo rîdea cu poftă și adaose: Dar cum ți-ai ales-o așa de oacheșe și buzată, mă Bucure?... Din amor?... Cînd o văz la casă, între răcituri, ca pe catedră, umflată-n pene, mă gîndesc la Budha... Să nu crezi, spuse în paranteză, meschin, domnul Solo, că mă refer la apa-de-Buda.

Restauratorul se făcu fețe-fețe, trezit la niște realități pe care parvenitismul le credea uitate...

— Dar dacă am jurnalele cu mine, ce mai poate să facă Tică al dumitale?... zise domnul Solo, obsedat de o idee fixă.

O servitoare a intrat cu o carte de vizită.

— Poftește-l în salon, zise domnul Solo, și spune cucoanei că a venit domnul Pop, directorul ziarului *Severitatea*. A început să vie « presa », zise domnul Solo către Bucur restauratorul.

Doamna baroană Solo își făcu intrarea în salon, unde, ajutat de monoclu, domnul Pop examina valoarea, desigur estetică, a tablourilor.

— Aveți o foarte frumoasă colecție de pic‑turi, doamnă, s-a închinat ziaristul, începînd cu elogiul.

— Lucruri fără mare importanță, răspunse doamna baroană, diminuînd afectat valoarea pro‑prietății. Vă rog, luați loc.

— Modestia persoanelor de gust! răspunse gaze‑tarul, așezîndu-se și scoțînd o țigare.

— Să-mi dați voie să vă ofer o țigare de Cuba zise doamna baroană, deschizînd o cutie de cristal plumburiu. Autentică de Cuba, puteți fi sigur. Un cadou de la președintele Canado. Puteți lua cîteva, zise doamna, observînd că directorul *Seve‑rității* a înșfăcat un pumn.

— Vă mulțumesc, le apreciez în special.

Făcîndu-se o tăcere și preferînd să înceapă doamna, directorul a intrat în domeniul artelor, amestecate cu cinstita ignoranță gazetărească a geografiei, dar destul de fragmentar, ca să poată să-i fie întreruptă orișicînd dezvoltarea. . .

— Peizajul ceh e una, și peizajul slovac e altceva, însă ambele, contopite, dau peizajul ceho‑slovac. . . Chiar paleta e deosebită în această țară fericită, existînd un verde ceh, după cum există un roșu de Veneția și un albastru de Prusia. . . Verdele ceh ia numele, firește, de verde ceho‑slovac. Pensulele locale se bucură și ele de o reputație artistică universală, zise directorul, deri‑vîndu-se cît mai departe de obiectul vizitei lui. Aceste pensule se recoltează de la un animal rozător, o specie de jder, care în vîrful cozii are un singur fir de păr, însă un fir de păr extraor‑dinar: trebuiesc prinse optzeci și cinci și ceva de animale pentru ca să se poată căpăta o pensulă bună. Se poate zice că e o pensulă fenomenală,

care pictează singură... Se întrebuințează și la pămătuful de ras, pentru ca rasul să devie într-adevăr o plăcere... Însă numai bancherii și-l pot procura. Pe urmă, animalele sînt puse în libertate, în așteptarea creșterii din coadă a firului zmuls, unul pe an.

Doamna baroană, impacientată de strategia grotesc bufonă a gazetarului, întrerupe:

— Ați aflat de ce v-am convocat?

— Nu, răspunde cu o tăgăduială tărăgănată gazetarul. Aici aveți, mi se pare, un Corot...

— Bărbatul meu a fost aseară victima unui atentat.

— Am cam auzit ceva...

— Ați auzit că era să fie ucis?

— Nu. Am auzit altceva, dar am uitat. N-are importanță.

— Era să fie, într-adevăr, asasinat la restaurantul « Vîrful cu Sfîrc ». Să vedeți... Ieșind din grădină și angajîndu-se pe galeriile din dos ale imobilului, o femeie, da, o femeie, cunoscută ca făcînd parte din bandele de hoți care terorizează capitala... profitînd de întuneric, l-a atacat, cu intenția să-l jefuiască. A fost rănit. A căzut. E în pat... Era să fie o mare nenorocire... pe capul meu... și poate că nenorocirea nici nu a trecut... Vă închipuiți... Panică la Bursă, dispariție a unui factor de importanța baronului din economia țării... Steagul negru la toate instituțiile de Stat, — parcă-l văd, era cît pe-aci să-l văd...

Doamna baroană, care obișnuiește să lăcrimeze, la nevoie, după o rețetă sufletească standard, gîndindu-se concentrat la marele ei părinte defunct, fabricantul de uleiuri, ori de cîte ori are nevoia să-i cumpere baronul o nouă podoabă de briliante, s-a pus în starea sufletească adecvată... Ducîndu-și batista la ochi, se face o pauză tristă.

— Ce-aveţi de zis? întreabă baroana pe gazetarul ocupat să-şi scruteze inegalitatea de tăietură a unui deget cu lustru.

— Asta vă costă cincizeci de mii de lei, răspunde calm directorul *Severităţii*.

Baroana ar fi izbucnit, din pricina brutalităţii cu care a tăiat-o răspunsul, dar îşi căuta un joc.

— Ce-aţi zis?... N-am înţeles.

— Veţi înţelege mai bine, răspunse gazetarul, silabisind contabiliceşte, cînd voi repeta că această publicitate costă numai cincizeci mii lei.

— Cum adică, relatarea unei crime trebuie plătită, pentru că victima se întîmplă să fie un bancher? Nemaipomenit! Dar zilnic apar la « Faptele diverse » tot felul de isprăvi ordinare, pentru care nu se plăteşte nimic.

Gazetarul s-a sculat să plece.

— Sînt cu totul de acord cu dumneavoastră. Vom relata faptele cum s-au petrecut...

— Va să zică, ştiaţi mai mult decît aveţi aerul să spuneţi. Totuş, nu vreau să vă fi deranjat inutil... am pregătit, pentru săracii dumneavoastră, spuse baroana Solo, cu un accent catolic, o modestă contribuţie de două mii lei.

— Nu ştiu dacă am adăogat, doamnă baroană: fără nici un rabat!

— Mă gîndeam că poate zece mii de lei ar fi o sumă destul de rotundă.

Apropiindu-se de gazetar, doamna baroană ar fi dorit să-l fascineze cu ochii ei de găină, culoare de mucava, şi cu zîmbetul ei, cu putinţă de apreciat numai de un contabil secund al firmei. Gazetarul încremeneşte rigid.

— Să mai repet o dată, doamnă, cifra?

— Atunci, douăzeci de mii de lei, propuse baroana.

— Asta se cheamă tocmeală.

— Fie. Cincizeci de mii de lei, zise baroana, dar să-mi dai voie, stimabile, să-ți spui, acum, cînd te-am cumpărat, că ești un porc!

— Porcii se scarpină unii pe alții, răspunse gazetarul. Crezi dumneata, adăogă el, diminuînd politețea, că poate fi cineva mai porc decît bărbatul dumitale, cu care se presupune că te culci? Nu-i e rușine să se agațe de o florăreasă, să mănînce de la ea bătaie și să devie, cu plată, victima unui asasinat? Pe ce lume te trezești și dumneata? Se zice că ești cel puțin mai inteligentă decît bărbatul dumitale.

— Ești împotriva procedeului? întrebă baroana. De ce iei atunci parale?

— Asta e altceva, răspunde gazetarul. Îmi place și mie să trăiesc bine, ca bărbatul dumitale.

— Să te mai întreb ceva, fiindcă vorbim. Te lasă conștiința să primești bani ca să falsifici o situație și să trimiți la pușcărie o femeie nevinovată, care are neajunsul că e frumoasă?

— Profesionalmente e indiferent. Ce-mi e că-i liberă sau închisă? Tot la pușcărie sfîrșește.

— Interesant moral! zise baroana. Dar știi că e într-adevăr frumoasă, revoltător de frumoasă?

— O cunosc, cine n-o cunoaște?

— Ești un tip de porc-de-cîine care nu-mi displace, zise baroana, strîngîndu-l de mînă, și el lăsîndu-se scîrbit.

I se părea baronesei că a dat, în sfîrșit, de senzația supremă, pe care o căutase în deșert la toate altitudinile din două-trei continente. Ea se întorcea, fără să-și dea seama și falsificată de lectură și opulență, la instinct, la goril.

— Să-ți pui o întrebare, zise doamna baroană pe șoptite, e bine?

În pleoapele de closcă ale baroanei scăpăra o scînteie de cinism.

— Dragă baroană, răspunde gazetarul, te cam înșeli... Nimeni nu știe nimic... Florăreasa e fată mare.

— Poftim!... Poate să existe o florăreasă care să nu se dea la cafenea și restaurant? O femeie atît de frumoasă, fără cel puțin zece amanți? La parale nu te-am văzut naiv. Cum poți fi atît de nerod?

— Uite că se poate. Florăreasa nu-i femeie ca toate florăresele. Crezi dumneata că ar mai vinde flori dacă ar fi cedat? Crezi că n-ar avea acum palat la București și palat la Sinaia, patru moșii, douăzeci de lachei, și că i-ar fi putut lipsi soțului ei, dacă s-ar fi măritat, protecția marilor șefi?... Ne cunoaștem, doamnă baroană...

— Ești un impertinent!

Baroana căzuse pe gînduri.

— Cum explici dumneata asemenea extravaganță? O fată săracă să refuze avere și strălucire... E idiot! Nu mă împac deloc cu ideea asta... E stupid! E ca o sfidare și ca o insultă pe care ne-o aruncă lumea săracă. M-aș duce să o strîng de gît, dacă nu mi-ar fi rușine.

— Te-ar lua la niște palme și la niște pumni, baroneasă, de ți-ai pierde coroana zugrăvită pe oala de noapte...

Al doilea ziarist care-și aștepta rîndul era mai puțin vorbăreț decît precedentul, fără franchețea lui și cu intențiile disimulate. Și mai puțin inteligent, el nu știa să circumstanțieze morala manșetei și articolului de fond al gazetei, în care se discutau evenimentele confruntate cu un criteriu general, de purități. Și era și gîngav și tîrziu la gîndire, banal și șters.

Tăcerea lui în scaunul din fața baronesei era evidenta muțenie a unui prost și enerva pe stă-

pîna casei, silită să aibă nevoie de el. Tot ce făcuse în primele momente ziaristul, ras pe jumătate maxilar și posesor al unei bărbi scurte a gîtlejului, pornită dintr-un rotogol, limitat geometric cu briciul, la un oval depărtat de colțurile gurii, după un model de lup-de-mare breton, era să-și vîre două degete între vinele gîtului și cămașă, să tragă de guler, ca să le izoleze, strîmbîndu-se iute dintr-un obraz și aruncîndu-și cu capul frizura cu chică peste ceafă.

— Sînteți directorul ziarului *Biruitorul*?

— Da, răspunse ziaristul, cu o greutate ce-i venea și de la înghițitoare, și nu mai adaose nimic.

— Aș fi voit întotdeauna să știu cum se face un ziar... Trebuie să fie interesant.

— E foarte... complicat, rosti directorul, șovăind.

— Atît de complicat? întrebă baroana.

Directorul se gîndea, într-adevăr, tocmai atunci, cum se face un ziar și rămase cam nebulos. Își aduse aminte cum îl face el și zise:

— Trebuie întîi un bun director... Apoi, un bun administrator... un bun secretar de redacție... un bun reporter... E pagina întîia... Pagina doua... Mișcarea intelectuală...

— Și așa mai departe, răspunse baroana, pagina treia, a patra... etcetera. Dar n-am înțeles, de exemplu, ce se numește un bun director... Un bun director trebuie să fie și un bun ziarist?... E obligatoriu?

— Foarte complicat, zise directorul, care găsise formula.

— Mi-ați mai spus, dar...

— Am voit să spun că dacă ziarul e foarte complicat, și directorul e foarte complicat...

Directorul era eliptic, din sărăcie de vocabular și de minte.

— Şi administratorul trebuie să fie atunci foarte complicat, zise ironic baroneasa.

— Aţi *sezizat*, răspunse, decisiv şi pedant, su-nînd din doi de z muzicali.

— Într-alte profesii, cum ar fi aceea de bancher, vorbesc în materia soţului meu, un director e numit şi ales. Cine alege şi numeşte un director de ziar?... Cum se face un director de gazetă?

— Vă repet, doamnă, e foarte complicat.

— Iar o să vă pui o întrebare complicată... Să mă iertaţi, dar aşa e omul, curios, şi femeia şi mai şi... Mi se pare că un director de ziar nu e ţinut numaidecît să ştie să scrie, nu-i aşa? M-aş întreba dacă e nevoie măcar să ştie carte. Ştiu un director îmbogăţit care a fost pe vremuri băiat de prăvălie la un biurou de comerţ. I-a venit ideea, copiind nişte scrisori de afaceri, să se facă director de ziar. E adevărat că le copia la poligraf, zîmbi doamna Solo, jucînd pe cuvinte. Poate că-l cunoşti... Aurescu. Altul a devenit somitate ziaristică, plasînd bilete de loterie.

Directorul tăcu şi suci capul.

— Foarte complicat, recunosc... continuă doam-na Solo. Dar altceva... E adevărat că scriitorii nu sînt directori, şi că redactorii sînt neplătiţi?... Sau, dacă vă stînjeneşte forma întrebării: e ade-vărat că directorii strîng milioane, şi redactorii strîng din curea?...

Doamna Solo se îndrepta spre calambur.

— E o calomnie, doamnă... E adevărat că un director reprezintă ziarul în totalitatea şi în pro-gramul lui, că dă marile directive, că păstrează linia şi sensul ziarului.

— Încă o întrebare, domnule director, tot de curiozitate. Sper să fie mai puţin... foarte com-plicată. De ce se cheamă ziarul dumneavoastră *Biruitorul*? De ce nu l-aţi numit mai simplu, *Gazeta*?

Directorul s-a simțit jignit de o întrebare pe care el nu și-o pusese niciodată, dar, trăind o epocă dinamică, își alesese cuvîntul mistic, cu înfățișare de luptă și cu volum.

— E simbolul de credință al ziarului, doamnă, într-un cuvînt...

— Ați biruit mult, domnule director?

— Vom birui, doamnă, trebuie să biruim... nu se poate fără biruință...

— Cîteodată poate că se găsește mai repede cuvîntul decît scopul...

O bătaie în ușă. Se prezintă servitoarea.

— Doamnă, vă poftește domnul imediat, că nu se simte prea bine...

— Mă iertați o secundă, domnule director... Aveți țigările pe masă...

— Mulțumesc, doamnă, zise directorul, proclamînd o virtute, nu fumez...

— Te-am chemat, c-am aflat de la șofeur cine-i la tine în salon... Un imbecil, care încă n-a parvenit să fie un escroc... E flămînd de bani, dar, ciuruit de reticențe și fricos, nu știe să procedeze. Pentru noi nici nu-i interesant. Are un proces de șantaj în curs, șantajul clasic al tîmpiților, cu flagrant delict. Pentru rubrică, trimite să vie reporterul, și aranjezi cu două sute de lei, fără « director ».

— Nici n-aveam de gînd să tratez cu găgăuțul ăsta, și nu știam cum să mă cotorosesc de el. Nu-i măcar primejdios...

— Domnule director, își freca mîinile gazda, întoarsă în salon, să mă scuzați că bărbatului meu nu-i este bine... Tocmai a venit și doctorul... O să-mi dați voie să continuăm altă dată, cînd

îmi voi permite să vă telefonez. Ştiu numărul dumneavoastră şi orele de biurou. — Marieta! a strigat doamna baroană la subretă, ca să nu se mai poată intercala un răspuns şi o explicaţie. Îmbracă pe domnul.

— Omagiile mele, doamnă, zise directorul, cu plecăciune, şi să ştiţi că totul e foarte complicat.

— Cum să nu ştiu, domnule director? a încheiat doamna, închizînd uşa şi lăsîndu-l cu servitoarea.

— Spuneţi-mi, domnişoară, zise gîngav în deschizătura uşii, ieşind şi el, condus de tînăra subretă, sînteţi liberă diseară?

Şi s-a fîstîcit.

Gazetarii, ca să nu se mai întîlnească unii cu alţii, au fost chemaţi la ore deosebite. Din întîmplare, doi alţi « directori » au sosit cam în acelaş timp şi s-au lovit unul de altul, dezagreabil, la cuier. Erau directorii a două ziare mari, domnul Spectator şi domnul Faur. Cel ce iscălea Spectator dispunea de încrederea şi teama oamenilor de Stat şi de o impertinenţă apreciată ca o sagacitate intelectuală. El intimida. I se acorda tot ce voia, şi el voia un singur lucru: bani mulţi, mii, sute de mii, şi milioane de lei, din cît mai multe haznale, care toate canalizau vistieria spre buzunarele lui. Ceea ce avea comun cu domnul Faur, care personifica alte tării din specialitatea presei, era o egală incapacitate de a exprima o idee în scris, pe cît de puternici, pe atît de agramaţi amîndoi.

— Nu ştiu ce are să-mi comunice personal doamna Solo. . .

— Crezi că eu ştiu ce are să-mi comunice şi mie?. . .

— Cînd te-am văzut, am crezut că o să-mi spui dumneata. . . Mă cam grăbesc. . .

— *Les beaux esprits se rencontrent*... Exact acelaş gînd l-am avut şi eu... M-a chemat şi primul-ministru.

— Aseară am luat masa cu el... Avea o mare nevoie să-mi încredinţeze ceva... Şi i-am vorbit, ştii, deschis. I-am spus: « Domnule prim-ministru, aşa nu mai merge... ».

— Îi zici aşa, « domnule prim-ministru »?... Eu îi zic: « Dragă Iancule »...

— Vezi să nu greşeşti şi să-i zici vreodată şi « mă »... îl înţepă Faur.

— Nu te-ai mai schimbat... Tot mojic ai rămas, cum te ştiu de douăzeci de ani... Vezi de ce te evit?

— Am citit articolul tău de aseară... Spui drept, ca să nu mi-o iei înnainte, că era mizerabil.

— Totdeauna ai fost un gelos... Dar ce să zic eu despre insanităţile tale de politică externă, dacă mă întrebi?

— Dar nici nu întreb pe un neghiob ca tine...

— Materia mea, e drept, e fără relief... Ce-i de zis nou în Bursă, în Efecte, în criza finan-ciară, în scumpete?... Cu toate că interesează pe toţi, nu interesează pe nimeni. Dar cîmpul politicii externe e vast, e variat... Acolo se vede condeiul... Vrei să spui ce trebuie să faci cu condeiul tău?...

— Tat'tu era un puchinos de croitor la Bot'şeni...

— Parcă tat'tu a fost mai breaz, cantor-ajutor? Auzi! cantor-ajutor, nici măcar cantor, deşi nici asta nu era cine ştie ce.

— Nu-i prea elegant să te legi de părinţi. Oricine ar fi fost ei...

— Uite cine vorbeşte!... Nu ţi-e ruşine? N-ai zis tu întîi?

— Obraz ai, ori... ce ai? zise confratele, sculîndu-se în picioare.

— Să vorbim serios, For, zise Spectator, rostind franţuzeşte. Cum staţi cu tirajul?

— Mai trebuie să luăm o rotativă, am trecut de două sute cincizeci de mii... Dar voi?...

— Noi avem trei sute de mii încă de anul trecut: cinci vagoane de hîrtie pe zi...

— Ştii fabula cu varza cît primăria şi cu oala cît biserica?

— Un sfert de ceas pe zi... ţi-am putea împrumuta noi rotativa noastră. Nu mai chèltui să cumperi alta... pentru cincisprezece mii de exemplare. Nu te uita aşa... Ştiu de la vînzători.

— Tu totdeauna eşti bine informat... Într-o zi ai pus clişeul lui Tudor Vladimirescu în locul lui Poincaré şi ai confundat pe ţarul Nicolaie cu Titu Maiorescu.

— Dar nu te-am întrebat, ce face Mişulică? schimbă vorba celălalt, cu sentiment.

— Care Mişulică?

— Fi-tu, măi, fratele lui Mircea...

— Aha! credeam că nu te mai interesează, de cînd n-ai mai venit pe la noi... Rodica şi acum te vorbeşte de bine, păcătosule.

— Spui drept? Nu-mi vine să cred.

— Dar idiot ce eşti! toţi ai mei vorbesc de tine ca Rodica, în casa mea. Numai voi sînteţi nişte ticăloşi.

— Adică tu vrei să spui că în casă la mine te înjurăm? Ai fi un măgar.

— Vrei să zici că ne înjurăm numai cînd ne întîlnim amîndoi?

— Insulta rea e aia pe care o zici pe din dos, nu pe faţă, dacă vrei să ştii...

— Pesemne că profesia, dragă... Te înjur la gazetă şi te iubesc; mă înjuri, şi nu mă urăşti.

Spectator deveni conciliant.

— Dacă ai vorbi totdeauna aşa de frumos, mi-ar veni să te sărut.

— Porcule! răspunse domnul Spectator.

— Vezi? Ce ți-am zis?... Degeaba! zise domnul Faur, plictisit, dar și mîngîiat.

— Nici asta n-ai priceput? că am glumit? Dă-mi mîna-ncoa...

— Vrei să știi, acum, de ce vrea să ne vadă Solo?

— Parcă nu știu?... A pus-o pe nevastă-sa ministru de externe personal. Vrea să-i luăm apărarea. Poți apăra așa un animal? Cine nu știe ce canalie-i Solo și cît face pielea nevestii-sii...

— Ai să pui și tu să scrie pe ăla, știi tu cine... El poate să-l apere, fără să fie suspect.

— Bine, bine, m-am gîndit eu, dar pariez că o să facă apel la sentiment... Are și el zece acțiuni la gazetă și crede că ziarul trebuie să-i stea la dispoziție gratuit. O să avem de luptat cu baroana, care-i dezgustătoare, dar afurisită.

— Am o idee. Tu să-i ceri pentru gazeta mea, și eu îi cer pentru gazeta ta. Fără o sută de mii, nu mă mișc. Și tu tot o sută de mii...

— Nu ți se pare mult?

— Nici o sumă nu-i prea mare pentru el, și mai ales pentru cazul lui. Toată lumea rîde în oraș... Trebuie să colaborăm la o porcărie.

— Parcă o să fim la prima noastră porcărie... Să reducem, poate, suma.

— Jumătate dau la gazetă, și cu ce mai rămîn? Mai mare daraua...

— Ce, tu dai la gazetă? Știe gazeta ce faci tu în oraș?

— N-avem bani la casă, și gazeta e datoare șase milioane...

— Stați încă destul de bine. Gazeta mea are de dat îndoit. O să aranjeze la un bilanț Banca Națională.

— Sau dă faliment...

— Ai mai văzut tu ziar să dea faliment? Ce copil ești! Socoteala e simplă. Banii din vînzări îi ia gazeta. Subvențiile și afacerile sînt ale tale. Gazeta pierde, și tu cîștigi.

— E foarte adevărat... A simțit și codirectorul meu ceva. El stă permanent în redacție, și nu se poate învîrti. Nici mar fi în stare, cu gingășa lui sfială. Dar e creierul nostru; chestiile politice, chestiile sociale, chestiile artistice, culturale... Ca să fie sigur, cînd pleacă, seara, trebuie să i se dea în toate zilele un plic cu cinci sute lei...

— Frica e mama prudenței. Cine știe ce se poate întîmpla peste noapte... Dar asta face cincisprezece mii de lei pe lună. Pentru un liber-cugetător și un om de caracter, sacrificiul e considerabil.

Apare doamna Solo, și geambașii se ridică din fotolii.

— Trebuie să vă fac, domnilor, o confidență și să vă cer o scuză. N-ați venit la ora fixată, și voiam să vorbim separat.

— Colegul meu vine de la șeful conservator, eu de la șeful guvernului, și am fost amîndoi reținuți... Sînt importante probleme de Stat în discuție... Regele a convocat șefii politici la palat... Abia puturăm scăpa, și ne-am întîlnit la ușa dumneavoastră. Nu face nimic, doamnă, vom sta de vorbă în trei, și sper să nu ne certăm...

Doamnei Solo nu i-a convenit această colaborare, dar, neavînd ce face, i-a poftit în salon pe amîndoi.

— O mare nefericire mă lovește... începu baroana. Soțul meu era să cadă victima unui atentat, și chiar a căzut. Atentatul contra bancherilor nu se cheamă, ca la bărbații de Stat, politic; el poartă numele cauzei: tîlhăria. Tocmai

primii un telefon de la prefectură: poliția vrea să puie, închipuiți-vă, în libertate pe florăreasă! Știți ce s-a întîmplat... ca să nu mai încep de la început. Și poliția și publicul și-au făcut stupida convingere că atentatul n-a avut loc, ca și cum l-am fi înscenat noi... E fenomenal! Ce puteam să avem noi cu o vînzătoare de flori?

— Nu era loc de nici o concurență... ziseră partenerii. Ea vinde flori, și banca — bani...

— Și Dumnezeu știe de nu-i mai bine azi să fii florăreasă... Dacă asasina, zise cu un accent de voce confecționat doamna baroană, nu e ținută arestată și nu e judecată, însemnează că acest sinistru scandal l-am provocat noi, firma «Jacques Solo & Co», reprezintanta «Creditului lyonez», a «Băncii des Pays-Bas», «Bankverein». Se dă o încurajare la brigandaj... și se ofensează societatea organizată...

— Nu încape îndoială, doamnă baroană, ziseră directorii.

— E convingerea și a dumneavoastră, și-mi pare bine, domnilor.

Pusă pe convingere, problema era displăcută. Directorii se uitară unul la altul. Baroana le angaja simțul profesional de dreptate și aștepta un răspuns care nu venea.

— Sau e nevoie să vă mai conving? întrebă baroana, dezamăgită.

— Să presupunem că lucrurile s-au petrecut exact așa cum le relatați dumneavoastră, doamnă...

— Va să zică, nu e nici o certitudine în această privință... De altfel, în trei zile ziarele dumneavoastră n-au suflat un cuvînt.

— Credeam că tăcerea apără cîteodată mai bine.

Baroana își mușca buzele unse cu roșu-violet.

— Nu aș fi bănuit că și crimele săvîrșite împotriva elitei trebuie să treacă pe la ghișeul de publicitate.

Baroana adopta rolul de recriminare cu elan, pe cînd ipocrizia ziariştilor se făcea evazivă.

— Mai aveţi să ne spuneţi ceva, doamnă? zise sculîndu-se domnul Faur. Sîntem extrem de grăbiţi. Poliţia îşi va face, desigur, toată datoria.

— V-am spus, totuş, destul... Nu s-a auzit nimic?

— Adevărul este, zise unul din ziarişti, că n-am auzit concluzia...

— Concluzia vă aparţine dumneavoastră, zise baroana, cu speranţa că s-a situat pe un teren moral şi gratuit. Aveţi datoria, cred, să luaţi apărarea dreptăţii, — scuzaţi-mă că trebuie să precizez rolul unei prese adevărate.

— Şi, probabil, al candidei inocenţe, zise cel mai obraznic.

Văzînd că dă greş, baroana făcu o distanţă de-a-ndaratelea.

— Desigur că apărarea e legată de cheltuieli, deplasări etcetera...

Gazetarii se sculaseră de plecare.

— Etcetera constituie cheltuiala cea mai mare, căci cît priveşte deplasarea, ea costă numai doi lei, o trăsură... zise obraznicul. Şi poate că mai trebuie să se adaoge la etcetera şi *und so weiter* şi aşa mai departe... E un post important, cum se zice în limbajul bancar.

— Aşa se întîmplă la nenorocire şi la strîmtoare, mai încercă doamna baroană o coardă care vedea că se rupsese.

— E o simplă substituire de cuvinte, doamnă. Puneţi în locul « nenorocirii » « un accident jenant »...

— Dar vă mărturisesc sincer că, dacă aş fi singur la ziar, nu m-ar împiedica nimic... Nici colegul meu nu-i de capul lui la gazeta ce-o diriguieşte... El are, pe lîngă un consiliu de administraţie, mai mulţi directori cu el. Unul conduce

cronica judiciară. Altul răspunde de politica ziarului. Directorul dramatic are și faptele diverse. Directorul artelor plastice ține și viața muzicală. Directorul administrativ... Vorba dumneavoastră: Etcetera.

— Aceleași compartimente cuprinde și ziarul colegului meu. El a uitat însă pe președintele consiliului și pe girantul responsabil.

— Dinaintea dorinței de a servi pe doamna baroană, scăparea din vedere e de scuzat.

Baroana vedea cu adevărat cît era de foarte complicat mai ales un mare ziar.

— E ceva delicat, pe care nu știu cum să-l formulez, zise baroana.

— Un lucru oricît de delicat își găsește expresia dorită...

— Poate că ați voi să mă ajutați puțin, zise baroana. Dar văd că nu mai sînteți atît de grăbiți. De ce nu luați loc?

— Vreți să spuneți, mi se pare, că v-ați găsi în situația bolnavului care a chemat medicii în consult. După diagnostic, cînd își trag doctorii șoșonii, el ar vrea să vorbească despre tarif și crede că-i ofensează. Un medic bun nu se împiedică de un simplu scrupul verbal... Sau de un șoșon.

Baroana examina savanta politețe nerușinată a directorilor și zise oftînd:

— Teama mea s-a cam apropiat de presupunerile dumneavoastră. Vă rog...

Ziariștii se sculară din nou, vizibil agasați.

— Doamnă, zise unul. Din reticență în reticență ajungem la situația că v-am rugat noi să ne primiți. Aduceți-vă aminte că sîntem convocați.

Baroana nu-și putea ține poziția și zise:

— Să vorbim atunci de tarif.

— O campanie ca aceea pe care ne determinați să o ducem pentru dumneavoastră e de durată.

Ea antrenează responsabilități, și am prefera să nu ne îmbarcăm în ea... Dar dacă țineți cu tot dinadinsul să știți ce compensații cad în sarcina onoarei și a băncii, nu cred că s-ar putea întreprinde o campanie fără o sută de mii de lei de fiecare gazetă.

Doamna baroană găsi procedarea directorului *Severității* mai onestă. Un întuneric îi trecu pe dinaintea ochilor și se ținu cu mîna de spatele cuplat cu două lebezi al unui fotoliu.

— Va să zică, cifră rotundă: două sute de mii!

— Soția unui bancher, chiar cînd e măgulită de titlul de baroană, are facilități de calcul uimitoare, zise obraznicul.

— Suta de mii e destul de mică și nu e ambigenă, ca, de pildă, milionul, ca să supere atît de mult sensibilitatea doamnei baroane.

— Dar nu mi se pare chiar atît de tragică cifra, doamnă... Să vă facem și noi o socoteală rapidă, cît a cîștigat banca numai într-o lună și numai din diferențe: trei milioane la zahăr, șase milioane la Bursă, cinci milioane la valută... Nu mai vorbesc de sconturi, resconturi, dobînzi de nouă la sută care se traduc în realitate cu treizeci și doi la sută... Ați cumpărat un vapor cu opt milioane, vîndut de mai înnainte cu șaptesprezece milioane... Ați luat din lichidări, pe nimic, fabrica de spirt din Oglinzi, fabrica de salam, fabrica de ștofe... opt moșii... două sonde, o rafinărie, o fabrică de glucoză și patruzeci și două de imòbile în capitală... Toate astea numai în opt luni ale anului în curs, și mai rămîn patru luni de speculat...

— Cu alte cuvinte, ne urmăriți cu interes activitatea...

— Documentat... vreți să spuneți... Acestea sînt numai afacerile care ne-au trecut pe la o ureche distrată...

— Dar cheltuielile nu le puneţi la socoteală?... Sînt enorme, zise doamna Solo.

— Cele de personal sînt destul de neglijabile, cred. Că aveţi în consiliul trecut, prezent şi viitor treizeci şi doi de foşti actuali şi viitori miniştri, care iau, fiecare, între două şi cinci sute de mii de lei cadou, astea ies dintr-o singură concesiune, pe care o daţi să fie executată de alţii... Ştiţi cît a încasat anul trecut banca din comanda plăcilor cu nume de străzi, obligatorii în toată ţara, sate şi oraşe?... Paisprezece milioane...

— Va să zică, presa are dreptul la o redevenţă...

— Perfect, doamnă baroană... Ca să tacă... Şi pentru ca să vorbească are un tarif...

— Bine, onorabilii mei domni. Campania va începe de mîine dimineaţă.

— Dacă se plăteşte, zise unul, cel mult... într-o oră.

— Să vă semnez două cecuri... Pe ce nume?

— Un singur cec pentru amîndoi. Pe numele lui... Specificaţi: « Pentru publicitate ».

Cu ziarul *Amiaza* aranjamentul a fost mai greu. El pornise ceea ce numea « lupta împotriva acaparatorilor străini de neam », apropiindu-se de analiza scandalului recent, cu dibăcii elastice, balansînd între convingeri şi scop şi drămuind ingredientele cu subtilitate. Bancherul era prezintat caricatural, fără să fie angajate de tot credinţele afişate, într-o ironie care putea să fie uşor retractată cu alt sistem de ironii, sau agravată. Critica era uşurată de colaborarea informaţiilor venite din bancă, de la funcţionarii plătiţi cu salarii derizorii. Beneficiile ilicite constituiau obiectul cîte unui articol pe zi, care exploata subiectele în doze, fragmentate pe prima pagină

a ziarului, și titlul gros echivala volumul textului cîntărit. Făgăduind în fiecare zi o revelație senzațională nouă, foaia era urmărită de adversarii direcți și indirecți ai bancherului, și de public, bucuros, printr-o dorință de știrbire și disoluții, ori de cîte ori, pe drept sau pe nedrept, se macină un prestigiu și o unitate. Nu mai era de cerut o apărare, ci tăcerea ziarului supărător.

Compromis de un trecut care nu aparținuse presei, directorul găsise în ziar un refugiu, cu atît mai sigur cu cît el apuca drumul cel mai scurt, al panicii și intimidării. Ca să nu fie timp de amintit onestitatea lui personală, el acuza cu ferocitate, de necinste, o lume întreagă, care se știa în sine necinstită. În numele principiilor călcate în picioare, fiecare personaj cu o muscă pe căciulă se aștepta cu spaimă să fie demascat.

Și cui îi lipsea musca de pe căciulă? *Amiaza* avea grije să ție, într-un ton de generalizări calculate, respirația comerțului, finanței și industriei, păstrînd, inexplorat anume, subsolul de rezervă al subvențiilor masive. Capitolul de publicitate plătită, fără publicitate, devenise considerabil. Directorul era disprețuit ca un bandit, dar plătit ca un senior și, drept judecînd, era dificil de stabilit o deosebire morală între crîncena lui cupiditate organizată și calitatea unei burghezii exploatată de o brută. Asupra creștinilor era de ajuns un pipăit pe nerv: acuzarea de incorectitudine. Nimic nu place brigandajului dogmatic ca o asimilare, în activitatea lui devastatoare, cu marile deziderate și imperative. Jefuind colectivitatea, el are senzația, degenerată cîteodată pînă la sinceritate, că le servește, și se identifică solemn cu ele. Un contract de mari furnituri nu se făcea însă numai pentru dobîndirea de mărfuri. La contracte prezidau interesele nevăzute ale oamenilor sus-puși, care, facilitînd obținerea unui

preț exagerat, își asigurau o participare pe viață, asigurînd și firmelor beneficii uriașe.

Ciuciulei examina clauzele, era informat de materiale, calcula procentele și, semnînd articole de doctrină, își acoperea unica preocupare, ascunsă după condeiele cu simbrie ale mercenarilor săraci. Cîteva articole scrise cu cinste și adevăr, și fără subînțelesul alternativei, ar fi prăbușit brigandajul cel mai juridic organizat. Hòții de mare marcă, deghizați în industriași sau oameni de finanțe, n-aveau de ales, își luau tovarăși, de nevoie, din presă. Și, la urma urmei, belșugul numerarului era atît de vast, încît ducea la scepticism, și indiferența marilor milionari sfîrșea prin a tolera cu voluptate banditismul presei, ca un drept de civilizație și modernitate. Notorietatea și influența tîlhăriei intelectuale sporeau proporțional cu impunitatea ei, și o mare avere adunată dînd oarecare ton și o simili-conștiință de sine aristocratică, insul începea să fie chiar necesar, era invitat, consultat, intra în plutocrație.

Străinii stabiliți în afaceri mai aveau pe deasupra lașitatea originii lor, care, revelată, constituia o rușine. Jocul cu ei era ușurat. Apelul la criterii morale și onestitate devenea inutil. Era de ajuns să fie designat străinul ca străin. Valoarea, capacitățile și bunele însușiri, strînse la un străin, dispăreau înnaintea nașterii și religiei lui, și ceea ce ar fi fost, la un creștin, un semn de distincțiune, constituia o decădere și un demerit de disprețuit. Dacă la inferioritatea venită din uter se adăoga adeseori lipsa de scrupul, aventura și incorectitudinea, acesta era modelul ideal, clientul inevitabil și de toate zilele al *Amiezii* și al directorului Ciuciulei, capabil să născocească, senin și rece, infamia totală și să o afirme, la tipar, trăită. Mai ales această facultate a minciunii criminale

îl făcea pe Ciuciulei temut. Cu o liniște îngerească el se plasa în orice punct de vedere, își făcea a lui morală pură, adopta orice credință ca o proprietate personală, se bătea în piept pentru nație și nu cruța nici asociația cu Evanghelia și cu Crist. Citînd pe fiul lui Dumnezeu, el încasa milionul, fără restituire.

Și erau mai mulți Ciuciulei în epoca lui Ciuciulei, de felurite extracții și grade de intelect, de la nul la superlativ, și din toți se urzea, prin concesii reciproce tăcute, o solidaritate de hoți de buzunare.

— În sfîrșit, doamnă, v-ați hotărît, zise vulgarul Ciuciulei intrînd în salonul baronesei. Vă aștept cam de mult, și acum vă cam strînge gheata. Să nu vă gîndiți că vă putem lua o apărare imposibilă. Apărarea, în cazul gazetei mele, este să nu mai pomenească de numele dumneavoastră, și asta e enorm. Dar o mai fac și pentru alții, și m-am deprins. . . E clar. Te înjur ca să plătești, și plătești ca să nu te înjur. Asta e formula. . . Pot să vă vorbesc cu atît mai multă autoritate cu cît n-aș mai avea nevoie acum de « abonamentul » băncii. Vă aștept de un an întreg, și dacă veneați atunci cînd mă strîngea gheata pe mine, abonamentul ar fi fost ieftin . . . Dar dacă nu vă mai înjur, am și un prejudiciu, care și el ar trebui plătit, deosebit, că-mi dispare din gazetă un subiect de mare actualitate. Mie, starea amoroasă a domnului Solo îmi aduce la gazetă un roman-foileton pasionant, de cîteva luni. Nu se renunță la un bun atît de suculent, de pomană. Nici nu putea să facă soțul dumneavoastră o ispravă mai oportună decît să ciupească acum o florăreasă și să mănînce bătaie de la ea. Am auzit că pledați inocența. Asta n-o veți face cu mine. . .

Ciuciulei era de altfel un primitiv fioros, un maimuțoi pădureț, cu elanuri, — cînd nu-l costa nimic, şi cînd mai ales şi cîştiga, — şi, fumînd trabuc, scuipa pe covoarele persane ale baronesei cu o frenezie ca şi cum se bucura să le spurce cu ceva din organele lui.

Pe tăcute, tîrgul a fost acceptat, şi banca «Jacques Solo & Co» deveni abonata *Amiezii*, cu tariful de zece mii de lei pe lună.

Ministrul de justiţie, politicianul, chemase pe primul-procuror.

— Domnule prim-procuror, nu înţeleg ce-i această lipsă de disciplină şi ce demon a intrat în corpul magistraţilor noştri. Marele financiar Solo a fost atacat, în plin local public, de o florăreasă, care, fiind femeie frumoasă, mi se raportează că a zăpăcit capul tinerilor judecători de instrucţie.

— Domnule ministru... Femeia nu a atacat.

— Ştiu mai bine decît dumneata, *zise iute* ministrul.

— Vă înnaintez demisia mea, domnule ministru.

— Copilării!... N-o să frîngi tocmai acum o carieră strălucită, pentru o ţigancă.

— Este un loc pentru mine şi dincolo de bară, şi poate că mai necesar... În orice caz, mai frumos.

— Sşşt! zise ministrul. De ce nu vrei să înţelegi?... E ceva pe care ar trebui să-l pricepi...

— Nu pot să înţeleg orişice... Mărturisirile cafegiului sînt categorice... Solo i-a băgat florăresei mîna subt fustă. E abject şi clar.

— Nu poate să facă domnul Solo asemenea ticăloşie, zise ministrul, gîdîlat de plăcere.

— Mai aveţi ceva de spus, excelenţă? zise primul-procuror.

Titlul a fost rostit ca zgîrietura unui ciob de sticlă în ureche.

— Mai stai, se îndulci ministrul, nu vrei să iei o cafea? Uite şi o ţigară bună... de contrabandă. Statul arestează contrabandiştii, adaose ministrul glumind, şi miniştrii le fumează ţigările... Ştii, poate să vorbim într-o zi de o înnaintare... S-ar putea să ţi se ofere şi un loc într-un consiliu de administraţie. Cine ştie!...

Primul-procuror era în picioare. Mulţumind, s-a înclinat respectuos.

— Mai am numai ceva să-ți spui: să te gîndești...

— E-o operație pe care n-am învățat-o bine, domnule ministru. Mi s-ar părea că joc țintar în ședință.

— Dar îmi făgăduiești că n-are să știe nimeni care a fost obiectul adevărat al audienței dumitale la mine?

— Nu știu dacă mi-e permis să făgăduiesc: cred că nu-mi este permis. Discreția însă e calitatea oamenilor care se respectă.

— Ce generație, domnule! Cu dumneavoastră nu se mai poate face nimic. Mă izbesc pretutindeni de generații care și-au pierdut punctul de gravitate. Altădată vorbeam de oameni, nu de generații... Ce-i căprăria asta, domnule prim-procuror?

— Într-adevăr, domnule ministru, dar nu e numai vina lor.

— Făgăduiește-mi. Pe cuvînt de onoare... Rațiune de Stat...

— Dacă trebuie luată onoarea totdeauna în deșert, excelență, făgăduiesc...

— Vream să te întreb ce fac studenții arestați.

— Audiența mea, domnule ministru, avea acest scop. Dar fiindcă domnul Solo interesa justiția mai mult, n-am găsit cu cale să vă cer instrucții pentru studenți.

— « Studenți » e o vorbă, de care se abuzează prea mult: niște derbedei!

— Studenți, domnule ministru, ai universității. Și, unii, foarte buni studenți.

— Care?... cei de stînga?

— Nu m-aș pricepe să fac prea mari deosebiri. Unii sînt, într-adevăr, de stînga. Alții sînt de dreapta...

— Ei vezi? asta o mai înțeleg, răspunse ministrul, al căruia vîrf de limbă începea să tocească literele aspre.

— Din punctul de vedere în care păreţi să vă plasaţi, nu e prea mare mîngîiere. Toţi vor întîi schimbarea radicală a situaţiilor, şi unii încep cu suprimarea oamenilor politici.

— Asta se cheamă tîlhărie.

— Nici eu nu sînt de altă părere, domnule ministru, şi nu luaţi suprimarea decît la figurat. Dar părerile nu sînt realităţi. Realităţile se împotrivesc părerilor noastre.

— Bine, dar studenţii sînt creştini!

— Domnule ministru, răspunse primul-procuror, ridicînd din umeri, mizeria morală creştină sau mizeria morală fără alt calificativ, tot mizerie morală este. Acelaş lucru pentru moarte...

— Nu mai rosti cuvîntul ăsta, zise ministrul, oftînd. Avem şi noi o viaţă, şi nici pe ea nu o putem trăi. Nu ne-ajung bolile, accidentele, degradările fizice de tot felul... Mai trebuie ameninţată şi de moralul altora şi de aşa-zisele « idei » ale acestui moral; ăsta e morbul cel mai răspîndit şi mai primejdios, domnule procuror, pardon: prim-procuror. E o epidemie. Cîţi microbi or fi existînd? Să zicem zece miliarde. Mucegaiul ideilor e mult mai întins.

Primul-procuror, urmînd un gînd întrerupt:

— Ceea ce ne impută tineretul e că viaţa noastră, de care vorbiţi, nu a fost trăită după cuviinţă.

— Asta e şi părerea dumitale? întrebă ministrul, aţîţat.

— Probabil că nu, domnule ministru. Eu îmi fac datoria să vă raportez care este starea sufletească a celor arestaţi. Eu, personal, nu ştiu ce e viaţa şi n-aş merge în judecăţile şi verdictele mele niciodată pînă la moarte. Nu ştiu nici sîngele ce-i... Sîngele rămîne viu şi umblă prin întuneric... Îl simt strecurîndu-se prin pămînt şi ieşind deasupra...

Ministrul continuă și el un gînd:

— Poți dumneata, ca să zic așa, să mă împiedici să trăiesc cum îmi place mie și-ți este permis să-mi dictezi, dumneata mie, felul de viață pe care să-l duc?

Primul-procuror se uita evaziv la o muscă de pe urechea nesimțitoare a ministrului, și care se plimba ca pe un cadavru.

— Vezi că taci? zise ministrul. N-ai nimic de răspuns? Tăcerea dumitale, domnule prim-procuror, poate să aibă o semnificare, adaose ministrul, cu spaima omului, a cărui privire cade brusc în fundul unui puț, deschis, ca-n vis, în mijlocul cabinetului parchetat, cu sînge la fund...

— Să vedeți, excelență, chestia nu e foarte simplă...

— Și dumneata, domnule prim-procuror? Sînt stupefiat!... Ne minează anarhia, introdusă invizibil, ca igrasia, ca umbra... Și, într-adevăr, parcă-n umezeala pereților se întinde și o pată de ceea ce ai pomenit...

Ministrului îi e groază să zică « sînge », în afară de grătar și mușchi.

— Nu este chiar așa, domnule ministru, dar viața conducătorilor e o expresie a sufletului, care se vede. Lumea cere de la ei o corectitudine exemplară în actele consacrate de obiceiuri și publice, și vrea să nu-i fie ascuns nimic, nici măcar din ceea ce constituie personalitatea confidențială. Într-altfel, prin ce s-ar deosebi datoriile unui om de Stat, care-și ia grav răspunderea vieții colective, de ale unui simplu particular nerăspunzător? Nu-i părerea mea, e părerea generală, dar întrucîtva și părerea mea. Și trebuie să fie și părerea dumneavoastră...

— Cum, eu nu mai am voie, pentru că dețin un portofoliu, să fiu stăpîn pe viața mea?

— Nu, domnule ministru, nu cred că mai are cineva această voie cînd a primit sarcina să impuie primejdii, legi, îndatoriri și sancțiuni. Asta e voia numai a noastră, și nici a noastră propriu-zis. Vreau să zic că nici a mea, care am acceptat însărcinarea să dispui de libertatea oamenilor și să le-o măsor cu metrica legală — e voia, vream să spui, a cîtorva milioane de oameni liberi de însărcinări. Viața noastră e o vitrină în care se uită trecătorul și care trebuie să rămîie o vitrină, fără perdele trase, pentru el. Viața noastră trebuie să fie o pildă pentru gură-cască, aspră cu noi înșine și atentă.

— Asta se mai numește viață, domnule prim-procuror?

— E viața pe care nu am refuzat-o atunci cînd ni s-a oferit.

— Vorbești din inimă, sau din inteligență, procurorule?

— Din amîndouă, domnule ministru.

Ministrul stete pe gînduri și, cu naivitate, curmă tăcerea.

— Ai propuneri de făcut?

Prim-procurorul rîse respectuos.

— Aș fi avut propuneri de făcut acum optzeci de ani, dar pe vremea aceea nici tată-meu nu se născuse.

— Ei vezi? răspunse ministrul. Nimeni nu stăpînește viața.

— Oricine își stăpînește viața lui: de asta e vorba. Pîn-acum, o sută de oameni au stăpînit viața tuturor celorlalți, lăsînd-o pe-a lor să curgă pe apă. Din o sută, ei s-au făcut o mie. Azi sînt zece mii de oameni care o stăpînesc și o uită pe a lor. Oamenii zic că asta se cheamă infecție, și că infecția s-a întins peste marginile centrului strict de putregai.

— Și atunci?...

— Nu mai e de făcut nimic: merge și putregaiul, și merge și judecata...

— Mă înspăimînți... Stai de vorbă dumneata cu deținuții dumitale?

— E meseria mea, și mi-o fac onest.

— Îi analizezi?

— I-am analizat.

— Le pui în vedere, de la sine înțeles, ce rigori îi așteaptă și la ce se expun...

— Nimeni nu se mai înfricoșează, domnule ministru, nici intelectualii, nici țăranii... Formele și-au pierdut conținutul, aci e toată problema, și s-au topit și formele, — și toți caută un conținut și forme noi: se pare că una fără alta, ca și la teatru, nu poate să meargă. Adică să scoți conținuturi noi pentru corpuri vechi, însuflețiri pentru hoituri...

— Bizară conjunctură.

— Și istorică, domnule ministru... Să credeți că e istorică: asta nu trece lesne... Lucrul subtil e rezistent și, cum se zice despre suflet, nemuritor... Cînd ostenește, trebuiesc înlocuite accesoriile...

— Tinerii ăștia nu au o familie?...

— Ați atins exact... E tocmai ce mă preocupă de cîtva timp să deslușesc, și ce mă reține de la o judecată complectă. Mi se pare că rezultatul cercetărilor mele o să fie dezastruos...

— N-au o dragoste, un dor de viață, o situație de așteptat?

— Au, poate, o dragoste tîrzie după un gol, și mi se pare că prea multă, și un dor de viață ca setea, însă legat de această dragoste nefirească... Despre « situații », nici nu mai încape vorbă. Le sînt indiferente...

— E monstruos ce-mi spui.

— Ne-am învățat, domnule ministru, cu tipul tînărului ofticat după slujbă, fericit în intransi-

genţele leneviei lui, încîntat că trece de două ori pe zi pe la bodegă şi că face curte pe asfalt... Acest tip există în număr covîrşitor, desigur, dar sînt şi de ceilalţi mulţi, şi caracteristica acestora decide...

— Eu am o soluţie, zise ministrul. Radicală: să închidem şcolile.

— E prea tîrziu, domnule ministru. Sînt prea puţine şcoli şi acum.

— Să facem căminuri, cantine, burse...

— Prea tîrziu şi pentru asemenea cazărmi, domnule ministru. Lipseşte o articulaţie de început... Chiar dacă le-am da băieţilor abonamente la localurile de clasa întîia şi i-am trimite de două ori pe zi în străinătate să se plimbe. Ei vor altceva, vor să mănînce pîine uscată şi să doarmă pe pămînt...

— Incontestabil, răul vine de la carte... Să supraveghem lectura... O cenzură sistematică dă rezultate...

— Nu vine de acolo, domnule ministru... dar cine poate să facă cenzura şi cu ce autoritate? Nu vedeţi, domnule ministru, că noi, ca să zic aşa, conducătorii, am pierdut cei dintîi sentimentul autorităţii, pe care nu mai avem pe ce-l sprijini? Ne tremură mîna şi uităm cîteodată să iscălim... Noi ştim pe dedesubt, să mă iertaţi, — fără aluzie la timpul prezent, — că sîntem nişte clovni...

— Frumos, domnule prim-procuror, frumos... Noi am iscălit totuş decretul de cenzură... şi edictarea măsurilor înnăsprite... Ieri, în consiliu, s-a şi discutat, după cum ştiţi, textul care le stabileşte.

— Tot o formă, dacă-mi daţi voie, domnule ministru. Cînd plugarii cred că recolta lor o mănîncă ciorile, scot în cîmp o păpuşe de cîrpă, umplută cu paie. Şi recolta e mîncată de secetă.

Nici cenzorii nu vor mai avea superstiția cenzurii.

— Poate că cenzorii din trecut. Dar noi organizăm o altfel de cenzură.

— Credeți, domnule ministru, că cenzorilor, și celor mai disciplinați, le lipsește o gîndire proprie?

— Vezi, asta trebuie să stîrpim, gîndirea proprie. Aci e calamitatea. Voi lua severe măsuri, ca toată lumea să gîndească la fel.

Primul-procuror surîse.

— Sînt un om energic, domnule procuror. Îți atrag atenția! La cotitura la care ne aflăm, simt în mine resorturi noi... Ce, nu-ți vine să crezi?

— Cum să nu, domnule ministru, răspunse primul-procuror. Dar cotiturile, cum le numiți, n-au prea lipsit nici în trecut. Viața noastră se cam aseamănă cu vîrtejul urcușurilor spirale: la scoborît nu mai ești stăpîn pe volan, și trebuie pusă pedala.

— Dau mașina peste cap!... Ducă-se!...

Sărind nervos din fotoliu, ministrul trîntește în biurou cu pumnul. Dar i-a trecut îndată, zîmbind și el, totuș cu admirație, de brusca ridicare a temperaturii lui.

— Repet, domnule ministru, că totul vine tîrziu, zise prim-procurorul. Mai bine facem o pușcărie din toată țara, pecetluind trecătorile și înlănțuind pe fiecare om de un cîrlig în pămîntul lui. Asemenea lanțuri se desfac însă de la sine, prin deslînare. Fierul e tovarăș cu omul, nu e împotriva lui.

— E regretabil tot ce spui, foarte regretabil... Nu mai sînt nici procurori... Știi dumneata ce era un prim-procuror pe vremea mea?

— Păreți, domnule ministru, să acceptați că vremea actuală nu mai e a excelenței-voastre... Știu ce era pe vremea dumneavoastră un prim-

procuror. Dar mi-aş permite, totuş, să vă încunoştinţez că m-a adus la dumneavoastră şi un scop determinat.

— Anume?

— Nu ştiu precis la ce tratament înţelege onoratul guvern să fie supuşi studenţii arestaţi...

— Care studenţi? Sînt studenţi arestaţi?... Şi dinaintea uimirii de fizionomie a primului-procuror, ministrul adaose: A, da!... dar adu-mi aminte cîteva detalii.

— Studenţii implicaţi în ultimele dezordini...

Ministrul se scărpina în cap, ca şi cum ar fi căutat în părul de la urechi o idee care lipsea din interior.

— Nu mai vrei să stai jos niţeluş?...

— Vă mulţumesc, domnule ministru, dar sînt aşteptat. Anticamera mi-e plină de... clienţi. Întîi, studenţii...

— Parcă nu pot să mai aştepte... Nu vrei să iei o cafea?

Primul-procuror e consternat.

— Datoria, domnule ministru...

— Ascultă-mă, te treci cu firea. Mai dă-o dracului de datorie! Ştii ceva? Mi se pare că eşti un mare ipocrit, zise ministrul, ridicînd degetul, ca şi cum ar fi voit să-l împungă amical în burtă. Ai să faci carieră mare... Poate că ai să te găseşti într-o zi pe acest fotoliu, cu acest portofoliu... Rimează... — Să aduci o cafea pentru domnul prim-procuror! porunci uşierului ministrul, care îl sunase, apăsînd pe o claviatură de nasturi elastici, incrustaţi în biurou. — Ce, în camera de consiliu nu beţi cafele şi nu deliberaţi pînă li se lungeşte părţilor gîtul?

— Nu obişnuim, domnule ministru.

— Ce spui dumneata? Ce, eu n-am fost magistrat? În Consiliul de Miniştri noi facem şi cîte un pocher... Ce te uiţi aşa de lung la mine?

— Dar studenții, domnule ministru? Familiile vor să le aducă așternut, de mîncare, vor să-i vadă... Pîn-acum sînt ținuți la secret...

— Vream să te întreb adineaori și mi-ai tăiat vorba: cînd ți se prezintă o inculpată frumoasă, te apucă așa, ceva...?

— Vai! domnule ministru...

— Haide, haide, nu face pe mironosița. Am trecut și eu pe acolo, ba mai trec și acum, apasă lăudăros ministrul. Bărbatul e bărbat, orice-ar face...

— Studenții, domnule ministru... Peste zece minute va trebui să dau ordine noi... Ce facem cu ei?

— Nu mă mai slăbești cu studenții ăștia. Știu eu ce să-ți răspund?

— Care sînt vederile guvernului, domnule ministru? Dacă le dau un tratament după cugetul meu, mă aștept să mă deochi. Dacă tratamentul trebuie să fie aspru, îmi trebuie ordinul dumneavoastră.

— Ti! plictisitor ce ești... zise zîmbind ministrul. Crezi că guvernul are vederi în chestia asta?

— De vreme ce i-a arestat...

— Păi, guvernul i-a arestat? Să nu mai spui asta. Guvernul nu știe nimic.

— Am avut ordinul dumneavoastră să-i arestez...

— Ordinul meu? E scris undeva?

— Nu e scris, domnule ministru. A fost un ordin verbal...

— Și acum ce vrei de la mine, domnule prim-procuror? zise ațîțat ministrul. Dumneata cum crezi că e mai bine?

— Eu nu cred nimic, domnule ministru. Eu execut.

— Nu înțelegi că nu-ți pot spune nimic? Ti! stupidă afacere. Pîn-acum ce procedeu ai întrebuințat?

Înțelegînd că prestigiul ministrului trebuie salvat, *primul-procuror zise:*

— Procedeul nici prea-prea, nici foarte-foarte...

— Minunat! răspunse ministrul, care se vedea scăpat. Așa zic și eu: nici prea-prea, nici foarte-foarte... Am să adopt formula dumitale la consiliu.

Și cum primul-procuror se sculase pentru a zecea oară să plece, reușind de data asta să poată ieși din cabinetul ministrului, se înclina respectuos și, trăgînd ușa după el, o ușă capitonată, cu un zgomot ca un oftat, auzi pe ministru repetînd:

— Nici prea-prea, nici foarte-foarte... Genial!

Acasă la ministrul de justiție.

— Am auzit că vrei să demisionezi, papă...

— Ai înnebunit?

— Te rog, papà... La vîrsta mea nu mai am voie să mint, nici să fiu ridiculizată!

— Ai uitat să mă și săruți, Mimi. Ia vino-n-coace, fetița tatii dulce. Ce ți-a supărat inimioara? Nu mă mai iubești?

— Dragă papà, nu mai pot să mă ascund. S-a ivit între noi, aș putea zice, un gol.

— Dacă ți s-a golit poșeta, s-o umple papà numaidecît. Cît îți trebuie?

— Papà, de ce vrei să mă ofensezi! Lasă glu-mele... N-ai băgat de seamă că nu mai sînt eu de cîtăva vreme? Nu te-ai întrebat ce mă neliniștește, ce mă întristează? Nici n-ai vreme să te gîndești. Clubul, clubul, clubul, ziua și noaptea clubul și politica... Mai demult erai mai apropiat de noi. De cînd a murit mama, n-ai mai venit niciodată acasă înnainte de ziuă...

— Ești îndrăgostită? Aș fi bucuros... Vezi că mă gîndeam?

— Sînt martirizată, papà.

— Ah! Universitatea v-a stricat pe toți. Dar nu-ți lipsește, fata mea, nimic. Ești bogată, ești frumoasă, ai un nume... o să-l schimbi cu altul, pe care să ne căznim să-l alegem în raport cu al tău...

— Bogăția asta îmi ofilește toate gîndurile...

— I-auzi, i-auzi! Dar nu te mai recunosc.

— Mai bine spune că nu m-ai cunoscut nici-odată, papà. Am venit să-ți pui o singură între-bare: e adevărat că demisionezi? Nu-ți închipui cu cîtă bucurie am aflat...

— Ești în plină criză de demență! Ba mi se pare că ai intrat în criză de impertinență, zise cu o ciudă exagerată ministrul.

— Ești gata să prezidezi, iartă, papà, cuvîntul, o infamie. Nu se poate! Te-ai obosit destul, ai cîștigat milioane peste milioane. Fii bun, papà, și dă-ți demisia. Nu mai face pentru tine... Tatăl meu cel bun și drag deține un portofoliu odios... leapădă-l, papà...

Ministrul se simte paralizînd.

— Cu alte cuvinte, îmi faci un proces pentru că te-am crescut, pentru că ți-am adunat avere, pentru că te-am făcut mare și inteligentă. Mulțumesc. Nu mă așteptam.

— Dacă ai fi băgat de seamă, procesul durează de mult... de la moartea mamei... de doisprezece ani trecuți... Ai adus o guvernantă franceză, pe urmă o nemțoaică, pe urmă o englezoaică... Le-ai tot schimbat... Și ne-ai dat în grija lor... Afară de bani, nimic nu le era bun în casa noastră... Ne priveau de sus, din înnălțimea rasei, și ne disprețuiau, tocmai pentru încrederea absolută pe care le-ai acordat-o rînd pe rînd... Cînd eram mai mici, ne-au și bătut...

— Nu mi-ați spus niciodată nimic! a strigat revoltat ministrul.

— De unde vreai să te luăm?... Să-ți cerem audiență la minister?... Să te căutăm la club, la partid?... În cele din urmă ne-am făcut singuri dreptate... De ce crezi că ai plătit despăgubiri domnișoarei Clara? Pentru că Titi i-a spart în cap, odată cu capul, un vas de Sèvres... Am fost crescuți între slugi și ne-am ales cu inima tristă... Unde erai tu, papà, veșnicule absent?... Mama era în pămînt... Ne simțeam mai bine numai cînd ne duceam, pe furiș, la cimitir... Și văzînd că pămîntul e mai bun, ne-am lipit de el... Dar era pustiu și la moșie, și la noi în casă... Între slugi eram străini... și între noi și slugi nu ne ajuta nimeni... Tu învinovățești cărțile. Ești om politic și ministru de justiție,

îți trebuie un vinovat care nu se vede... Ce ne făceam noi, dacă nu erau cărțile?... Tu te-ai gîndit numai la banii noștri, și niciodată la sufletul nostru... Și ne-ai adunat, slavă Domnului, și mie și lui Titi, o zestre impresionantă. Nu te supăra, papà: la Finanțe ai lucrat tariful vamal cu ușile închise și ai mai îmbogățit și cîțiva odioși samsari de presă și de afaceri. La Industrie te-ai priceput să canalizezi admirabil comisioanele. Zestrea mea vine cel puțin de la două ministere... M-aș lipsi bucuros... Mă incomodează.

Ministrul e amețit. O lacrimă îi încălzește ochii.

— Sînt cîteva lucruri, zise el mîhnit, de care copiii nu vorbesc niciodată cu părinții lor...

— Și totuș le-am îngînat cu mama cîtva timp, și, de cînd nu mai e mama, le vorbesc cu mine. A venit ceasul să le vorbesc cu tine. Dă-i drumul, te rog, florăresei din închisoare...

— A! tot florăreasa? V-a fascinat pe toți... Cum se poate?

— Florăreasa e unul din miile de cazuri curente. Florăreasa e un simbol. De ce o ții arestată? Este vinovată? Răspunde! Și uită-te măcar o dată bine în ochii mei.

— Nu-i vinovată, tărăgăni și cu necaz, dar și plăcut emoționat ministrul.

— Atunci, dictează dumneata, papà, ce face un om de onoare?...

— Vezi... Sînt interese importante și scabroase, de partid, care trec peste un coș cu flori și peste o vînzătoare de margherite, ca un vagon de marfă... Dar crezi tu că ea vinde numai flori?

— Nu fi canalie, dragă papà... E o fată onestă, profund onestă, pe care o cunosc.

— O și cunoști?!... Cum se poate să cunoști tu specimene de calitatea asta?!

— O calitate de prima categorie, papà. Am fost la ea în puşcărie şi i-am făgăduit că nu te las să o condamni. Tatăl meu era un mare ştrengar, dar nu un asasin.

— Ai fost şi la puşcărie, Dumnezeule! Şi te-a lăsat?

— Fetei ministrului de justiţie nu i se poate refuza vizitarea unei deţinute.

— Cad ca din cer... Dar eşti rezonabilă, Mimì. Aş prefera să nu te mai ocupi de asemenea lucruri şi să-ţi vezi de sport. Ia maşina şi plimbă-te. De ce ţi-am cumpărat-o, ca să vizitezi închisorile?

— Dacă mă creştea de mică mama cu racheta de tenis în mînă şi cu schiurile în picioare, n-aş fi văzut, poate, nimic, aş fi intrat în viaţă valsînd, aş fi jucat viaţa ca un cadril şi aş fi ieşit dintr-însa cu o polcă. Dar am dispreţuit aceste îndeletniciri de mondenă şi am preferat să mă uit cum dansează celelalte fete... Atunci, mi-ai promis, demisionezi...

— Dacă m-ai mişcat, să nu confundăm, nu înseamnează că ţi-am promis... Demisia în plină guvernare normală? Să nu ne dispară bunul-simţ. Fac parte dintr-un partid pe care îl slujesc de douăzeci şi cinci de ani, sînt una din personalităţile lui: pot să mă despart de colegi, de şef, pentru o florăreasă?

— Un brav colonel a făcut tot războiul, fără o singură rană. În ziua cînd s-a întors, i s-a prins sabia într-o şină de tramvai, s-a împiedicat şi a fost tăiat de tramvai pe bulevard. Tu n-ai să mori dacă demisionezi... Şi mai scapi şi tu, şi te mai înfrăţeşti şi tu cu copiii tăi... E o cameră în care n-ai mai intrat de cînd eram mici... Eu o deretic în toate zilele... e singura mea mîngîiere... Vino cu noi, să stăm de vorbă acolo, cîteştrei... Va fi şi al patrulea cu noi, în aer...

Ministrul e zdrobit.

— Nu pot să demisionez, Mimì. Mă gîndesc, și-mi e imposibil...

— Atunci dă-i drumul florăresei...

— Nu fi mai copilă decît ești... Ascultă, Solo a subvenționat partidul în opoziție. Din toate afacerile pe care le face, dă partidului un atît la sută... Îi sîntem datori. E și membru al partidului...

— Am văzut că a votat cu disidenții. Și l-am felicitat în gînd...

— Ești nedelicată.

— N-ai pornit tu prigoana după contribuabilii săraci, ca să acoperi, în fond, deficitele provocate de afacerile lui Solo? Ai tu autoritate să iei măsuri împotriva unei lumi care se străduiește și a unei florărese inocente? Mie mi-e parcă rușine, papà.

— Mimì, mă înspăimînți!

— Prin urmare?...

— Nu pot, dragă Mimì, nu se poate...

— Bine, răspunse fiica ministrului. Ai să rămîi cu Solo și cu partidul, cum am rămas și noi cu servitorii și guvernanta. Eu mă duc cu florăreasa. Tu cu datoria ta, eu cu datoria mea. Domnule ministru, cu începere de azi ne găsim în război... Nu rîde, că nu glumesc...

— Ce vrei să faci? a întrebat ministrul, tăindu-i ieșirea. Cîtă vreme îți sînt părinte, am dreptul să te întreb. Și cred că îți mai sînt...

— Vreau să iau apărarea publică a florăresei. Nu sînt înscrisă în barou?

— Tu, fata ministrului, șeful parchetelor?!

— Tocmai! Sîntem în conflict. Șeful parchetelor a fost rugat de fiică-sa să dea drumul din pușcărie unei fete nevinovate, și șeful parchetelor nu poate.

— Te arestez! zise, și glumind și serios, ministrul.

— Vezi, de asta mă cam îndoiesc, răspunse fata.

— Dar am băgat de seamă că toată vremea ai uitat să mă săruți... Ce, afacèrile grave pot împiedica pe Mimì să pupe pe papà?...

Ea îl cuprinde cu brațele, tare, pe după umeri, și se lasă-n voia dragostei de tată, reținută...

— Sînt fericită, dragă papà, zise fata, sărutîndu-i ochii, obrajii și mîinile, cum n-am mai fost de mult... Dar altă dată te rog să te razi... Dacă vorbeai cu fata dumitale, de dimineață, ea ți-ar fi adus briciul și săpunul numaidecît.

Ministrul simte nevoie să facă un examen al moralului domiciliar. În timpul celor doisprezece ani de cînd e văduv, i-a scăpat cu desăvîrșire controlul copiilor, și păpușa socială se găsește dezechilibrată în gospodăria lui. Și-a chemat băiatul.

— Unde-i Titi?

— Acasă. De ce întrebi?

— Am treabă cu el... Ce face acasă?

— Citește.

Ministrul se încruntă.

— La orele astea un băiat stă cu nasul în carte și nu găsește nimic mai bun de făcut...

— Citește și scrie, nu-l turbura...

— S-a apucat să și scrie?!...

— Ai prefera, papà, să stea cu nasul într-un pahar de șampanie, la varieteu?

— N-ar fi mai rău, fata mea... Dar nici eu nu mai știu cum ar fi mai bine... Știi ceva?... Mîine plecăm cîteștrei la moșie, să o vedem pe mama...

A doua zi, gazetele de dimineață anunțau cu litere mari, ostentativ, punerea în libertate a

Linei florăreasa și renunțarea la urmărire. Și Lina, îngrețoșată de boieri, a luat trenul și s-a dus la fabrica de zahăr « Topliceni », unde avea o prietenă la împachetatul cutiilor de carton, și s-a angajat și ea.

O țigancă tînără, despletită, cu țigarea în gură, își oferea albăstrelele de-a lungul peronului, pe subt geamurile de la vagoane.

— Dă-mi un buchet și mie, zise Lina, întinzîndu-și brațul alb pe fereastră.

— Parcă te-aș cunoaște, domnișoară, zise țiganca, săruta-ți-aș mîna, că tare ești frumoasă. . . Pentru dumneata, cincizeci de bani. . . adaose țiganca, încercînd să-și aducă aminte.

— Ține, răspunse Lina, scoțîndu-și din deget un inel.

— Să-ți dea Dumnezeu sănătate, domnișoară, că de noroc n-ai să te plîngi. . . — Țiganca, luîndu-și ghiocul în mînă, se uita în crăpătura lui cu mirare: Ești barosană, domnișoară, și ai să ajungi barosană mare, crede ce-ți spune Anica Timoftei. . .

Și pornind trenul lin, țiganca se mai ținea cu ghiocul după fereastra care plecase din loc, dîndu-i fetei de bine. Lina rîdea de bucurie și își lua rămas bun de la țigancă, de la gară, de la orașul mare și de la un trecut încheiat, făcînd semne cu mîna încinsă de o brățară cu medalion.

În laboratorul fabricii de zahăr « Topliceni » era liber un loc de « laborant ».

Înființată pentru mînuirea materiilor capricioase cu ajutorul mașinilor supuse mîinilor omului numai pînă la un punct, fabrica lucra neîntrerupt șase luni de zile, subt controlul tehnic al laboratorului și al unui chimist, însărcinat să verifice, douăzeci și patru de ore în șir, produsele și rămășițele numeroaselor secții și diviziuni ale activității.

Deschizîndu-se o nouă « campanie » de toamnă, după culesul sfeclei, personalul se întorcea la un program de muncă de-abia isprăvit în lunile de vară. Pauza vacanței fusese petrecută de conducătorii, directorii și șefii de fabrică, angajați din străinătate, cu contract în străinătate, și ei se întorceau, rînd pe rînd, cu geamantanele mînjite estetic de inscripții și etichete lipite pe laturi, ca să bată la ochii muritorului autohton, osîndit să nu iasă din pîinea rece și din metrul lui pătrat de cimitir niciodată.

Veneau din Tirol, din Italia, din Elveția, din Germania și Franța, marcați cu cîte un detaliu al costumului, care-i clasà « turiști », între oameni fericiți de plimbare. Li se pregăteau camere și apartamente, erau așteptați în gara fabricii, și, cîte unul, de însuș directorul general. Informat telegrafic, el punea hainele de mare ținută și

lua cu lanțul de nichel cîinele cu zgarda nouă, aghiotantul lui de festivități.

O forfotă imensă izbucnise în teritoriul fabricii pustiu. Sute de vagoane deșertau în silozuri prețiosul lor conținut, sute de care, mii de care soseau în convoaie lungi, numeroase pîlcuri de săteni se înscriau la poartă pentru lucru, și cîte un lăcătuș, cîte un mecanic. Portarul, un fost funcționar de Stat, avea multipla sarcină să scru-teze oamenii, să numere carele, să le cîntă-rească și să păzească poarta, ajutat de un om. Soția, franțuzoaică, o institutoare ieșită la pensie, nu era în stare să-i fie de folos și să lege două vorbe românești, citind la basculă o cifră limpede pentru săteni. Dar ochiul experimentat al domnului Coșoiu, portarul, se bucura de o veche recunoscută autoritate în biurouri, unde listele de angajați erau aprobate, fără discuție, trecute în registru și distribuite în toată fabrica după indica-țiile lui.

Poarta era deci unul din marile criterii ale administrației, și ea putea să fie scrisă cu literă mare, ca Sublima Poartă de odinioară. O mie de oameni de muncă aleși însemna o mie de chezășii că lucrul se făcea de către fiecare și la timp. Ei intrau în uzină și își luau locurile în primire după discursul de amănunțite învățături al portarului.

« Un lucru vreau, spunea domnul Coșoiu cînd oamenii își puneau căciulile în cap: să n-avem vorbă. Îndată ce aflu de o neregulă sau o nesu-punere, vinovatul primește socoteala și pleacă. »

Țăranii strigau: « Trăiți! » și erau conduși în săli și localuri.

Numai priveliștea unui mare bîlci ar fi putut să dea o idee despre atîtea forțe mobilizate în dezordinea varietății, în primele zece zile de transporturi și angajamente. Oameni, locomotive,

cai, vagoane și căruțe se amestecau ca într-un mare port de mărfuri și nații, și în imensitatea ogrăzilor, cu magazii, șanțuri de beton și linii de cale ferată, între munți de țevi, clădiri de roți și piese și piramide de fierărie veche, dezasortată, fontă, cazane, serpentine, tuburi, gigantica mișcare contradictorie a muncilor numeroase, a brațelor, sculelor și vehiculelor se asemăna cu un război pentru ridichi... Obiectul esențial era și rămînea căpățîna albă, ca de nap, a sfeclei, uniform terminată, ca palida figură chineză, cu o coadă. Furcile, tăbărîte pe vagoane și care, le răscoleau, dînd hîrcile vegetale de-a dura în gropile de păstrare, și căruțele cu coviltir, golite de conținut, se îndreptau, grămadă, pe un drum de ieșire, ca niște turme de cămile cu spinarea boltită rotund. Și țignalul domnului Rifler, un fost căpitan austriac, blond ca pepenii galbeni și cu mustața albă de bălană, trasă dincolo de urechi, punea ritm în haosul descărcării. Cu cizme peste genunchi, de ofițer călăreț, și subțire ca un șarpe, înnalt, elegant, voios și elastic, el organiza înnaintările, întoarcerile și intrările, necontenit, din vîrful unui pisc de sfeclă, cu o cravașă nervoasă în mîna dreaptă, cuprinsă de o mînușă. Vorbea românește aproape foarte corect: servise într-un regiment de români, și avea mai ales o corectitudine de expresii neobișnuită oamenilor care comandă gloatele nepricepute. La supărare, pocnea biciușca de carîmbul cizmei și striga o dată « No! » — interjecție învățată de la ardeleni, — și-i trecea. Ochii lui, neînchipuit de albaștri dedesubtul sprîncenelor incolore ca pănușa uscată de porumb, rîdeau numaidecît. Nici o injurie, nici o ofensă. Dimpotrivă, o meticuloasă grijă de oameni și mult respect de țărani. Dacă vedea că, prin preajma lui, omul care-și făcuse datoria umbla după o țigare, Rifler da un fluier, ca să

se uite omul la el, îi arunca tabachera, peste sfeclă şi căruţe, şi o primea pe aceeaş cale înnapoi, cu o ţigare mai puţin.

— Dumneata ai făcut treabă bună: ia două! striga Rifler, — şi omul lua două ţigări.

Laboratorului fabricii îi lipsea, pentru ziua în care trebuia să intre aburii în funcțiune, un laborant. Ion Trestie nu știa ce-i un laborant, dar cînd i s-a spus: « E un loc pentru dumneata la fabrica de zahăr, dacă-ți convine », sunetul cuvîntului i-a plăcut. Orice-ar fi fost, un laborant ținea de laborator, și un laborator era ceva deosebit de lucrul de toată ziua. Cînd i s-a mai spus că se poate să fie candidați mai mulți și că va trebui dat și un examen, simpatia lui pentru locul de laborant sporea deopotrivă cu temerea de a înfrunta încercarea.

Fuseseră angajați, anul precedent, și alți băieți, dar unul după altul a trebuit să plece, n-au putut face nimic. « Locul e greu », i s-a spus, cum i se spunea și la școală că profesorul cutare e « sever », dar condițiile neclare ce trebuiau satisfăcute îl hotărau să se măsoare cu ele.

Ion Trestie se afla într-o pauză. Învățase pînă la 19 ani niște carte, de nici un folos. Și apucase să-și desțelenească viața de mic.

De la 12 la 16 ani, solvent al unei cazărmi pedagogice, comandată de un preot unit, și uitat de o familie dezordonată, cum era pe vremuri, și cu taxele mereu întîrziate, el a făcut ca toți școlarii fără mijloace, dînd lecții școlarilor mai tineri decît el. Fusese și dascălul intimidat al unuia mult mai bătrîn, un sergent-major de administrație, căruia îi intrase, într-un cap cu o frunte de un deget, ambiția să iasă ofițer, trecînd un examen, pe care l-a și trecut. După clasă, — era pe atunci Ionică, — Ionică se ducea, cu învoirea direcției, departe, într-o mahala de mîl și zăpadă, și sta, pînă tîrziu, nemîncat, în odaia elevului de trei ori mai în vîrstă ca el și prevăzut cu patru perii de mustăți și sprîncene, cu care sperieturile lui nu se mai puteau deprinde. Elevul îl asculta totuș ca un copil mic, făcea

teme și probleme cu toată încăpățînarea voinței, pătruns de o mare admirație pentru știința profesorului degerat pe drum, căruia totuș nu-i dădea, în timpul penibil al lecției, un pahar cu ceai. Ba, de multe ori, lecția era întreruptă. Sergentului făcîndu-i-se foame, mînca un ceas, lăsîndu-și profesorul singur, să simtă pe gaura ușii aroma delicată a fripturii, și Ionică trăgea folosul că-și învăța în răstimp lecțiile pe a doua zi. Leafa fiind mare pentru vîrsta și timpul lui, patruzeci de lei pe lună, — era condiționată de un efort îndrăzneț: dascălul trebuia să învețe, el întîi, materia de predat și să se descurce pe cît putea mai cinstit, învățat la greu, silit să-și facă și școala lui și școala viitorului ofițer, să rabde mult și să se odihnească puțin, ca o cioară într-o cracă de plop, obosit și somnuros de luni de zile nedormite. Bine clădit însă de natură și hrănit de optimismul absurd al norocoșilor, el nu s-a înfricoșat la 22 de ani de enigmele unei fabrici de zahăr. O să încerce, și n-are să moară dintr-atîta. Mai ales că era dator să se apuce de ceva care nu trebuia să fie o «slujbă» de biurou puturos, într-o judecătorie. Polii și sutele economiilor din trecut erau pe sfîrșite, și băiatul se vedea lăsat în urmă de înnaintarea colegilor lui înstăriți. Unul era șef de cabinet, alții parazitau în situații politice și străinătăți. Cumva, tot o să răzbească el, odată și odată, îl învățase instinctul lui de oltean, și n-o să se dea înnapoi să muncească orișice. Trebuie să răzbească fără protecții, fără recomandații, singur! Ca să ieși deasupra, o iei de dedesubt, de jos. Cine vrea să fie tuturor stăpîn e tuturora slugă. Hai la fabrică!

Dar examenul de chimist? Despre examen nu avea nici o noțiune. Cel care îl informase nu știa mai mult și fusese numai o întîmplare că l-a întîlnit. Singură data era precisă: proba trebuia

dată peste zece zile. Prudent și cuminte, el s-a urcat în tren și s-a dus la fabrică să se documenteze.

Nu putea să intre fără să fie întîi descusut de domnul portar. În monumentul de grinzi și scînduri oarbe al porții era încadrată locuința confortabilă a funcționarului din poartă. A șovăit să sune și a sunat, apucînd o vergea de fier de mîner. Zgomot exagerat, de clopot mare. I s-a părut că trăsese prea tare și-i venea să se ascundă, ca după un început prost. Dar mai înnainte să-și dea seama ce trebuia să urmeze, la ghișeul deschis cu un zgomot corespunzător, apăru, ca într-un tablou vechi, o figură slabă, cu țăcălie căruntă, slăbită subt ochi, lungăreață și cu gura amară. Ochii din ghișeu îl scotociră puțin, l-au măsurat. Bătrîiorul scoase bine capul pe fereastră, ca un struț de menajerie, ca să-l vadă întreg. Căutătură obosită și aspră. « Seamănă cu cineva din istoric », și-a zis Trestie și nu-și aducea aminte cu ce portret cu gulerul creț, de varză. Dar el nu mai începea să vorbească, și ghișeul rămînea deschis. Un zîmbet se zări, modificînd duritatea figurii care se uita la el.

— Mi se pare că dumneata m-ai sunat pe mine, nu eu pe dumneata. Nu vrei să-mi spui, tinere, ce vrei? Ori ai sunat din greșeală? Ori n-ai sunat dumneata?

— Bună ziua, domnule p. . . , zise Trestie încet.

Era să zică « domnule portar », dar avea o ezitare. Portarul aducea cu Richelieu.

— Aici mi se zice Coșoiu, răspunse cu ironie dulce funcționarul.

— Bună ziua, domnule Coșoiu. . . Uite de ce am venit. Mi s-a spus, dacă e adevărat, că trebuie un laborant, la laborator. . .

— De trebuit, nu zic că n-ar trebui. . .

— Mi s-a mai spus că la 10 octombrie trebuie depus și un examen.

— Și asta e destul de adevărat, dar asta numai așa, ca să se aleagă cineva, dacă se prezintă mai mulți. Au mai fost și alții, degeaba. Dar poate că dumneata n-o să ai nevoie de examen. . .

— De ce?

— Nu te privește pe dumneata, răspunse portarul părintește.

— N-am mai pus piciorul într-o fabrică de zahăr și nici nu știu ce trebuie să facă un « laborant ».

— Nu e cine știe ce. Speli sticlăria murdărită a chimistului și bagi de seamă să nu o spargi. Nu e propriu-zis murdară, dar e subțire sticlăria, subțire ca foaia de ceapă, și multă. De asta n-ai să te plîngi. O să ai ce spăla. . . Baloane, eprubete, capsule, țevi, aparate. . . Cel dinaintea dumitale a spart în două zile leafa pe o lună și două lentile de la polarimetru. . . Pe urmă, trebuie să pregătești aparatele și substanțele pentru analize, acizi, otrăvuri. . . Ai să te cocoțezi pe aparate, ai să urci scări lungi și ai să te dai de pe ele jos, ca un pompier, cu multă băgare de seamă, ca la circ. . . Aproape că trebuie să umbli pe sîrmă. Te duci colo, dincolo, din fundul pămîntului pînă în creștetul turnului celui mai înnalt, ca să-i aduci domnului chimist, în laborator, probe de peste tot, de la generatoare, de la cristalizare, de la filtre. . . N-ar fi nevoie de atîtea alergături, dar fabrica e veche, și toate mașinile o trădează și fură cîte ceva. Laboratorul face poliția aburilor și a lăturii, și dușmanii cei mai mari ai societății noastre sînt vacuumul și condensarea. Și sîntem, ca naiba, într-un timp cînd fuge prea mult zahăr la gîrlă. . .

Îl încurca, în programul de lucru al domnului Coșoiu, că ceea ce părea că trebuie să-l intereseze

era acoperit cu termeni prea mulţi. Îşi da seama clar de ceva, că intră într-o lume nouă, şi asta l-a sedus. Şi i-a plăcut persoana doua cu care i se adresa Coşoiu, ca şi cum implica un angajament.

— Vedeţi, domnule Coşoiu, pricep ceva, dar nu ştiu nimic. Aţi spus: generatoare, vacuum... Un examen începe să mi se pară la locul lui. Dar şi fără examen, în cîtă vreme o să învăţ eu atîtea lucruri noi?

— După cît aş înţelege, ai făcut ceva studii...

— Nu pot zice că nu. Dar ce fac eu, cu ce va trebui să fac, se bate cap în cap...

— Dacă eşti deprins cu cartea, este ca şi cum te-ai deprins să vezi: merge. Desfaci lucrurile, ca după o tabelă de logaritmi...

« Portarul » îi plăcea din ce în ce mai mult, şi Trestie, surprins că vorbeşte la o poartă de uzină ca la universitate, căuta să vadă mai bine dedesubtul ciocului care se mişca odată cu gura.

— Nu vrei să vii înnăuntru? îi zise foarte potrivit Coşoiu. Intră, te rog. Ia-o la stînga.

Camera portarului era un biurou adevărat şi făcea parte dintr-o casă gospodărită meticulos. Trestie se simţi bine.

— Cum te cheamă? zise Coşoiu, întinzîndu-i mîna cu simpatie.

— Ion Trestie...

— Ia loc niţel.

Coşoiu deschise o uşă din fundul biuroului, ieşi pe jumătate din biurou, pînă la spinare, şi strigă pe franţuzeşte:

— *Célestine... Viens voir, Célestine... Il y a chez moi un jeune homme qui ressemble à s'y tromper à Marcel. Il a jusqu'à sa voix.*

Şi întorcîndu-se în biurou:

— Nevastă-mea e franţuzoaică. Marcel e nepotul nostru de la Dijon... Înţelegi franţuzeşte?

— Am înțeles ce-ați spus.

— Nevastă-mea nu vorbește boabă românească, dar înțelege și ea... Vreau să te prezint. O să fie emoționată. N-am mai văzut atîta asemănare.

Doamna Célestine, într-adevăr, a rămas uimită. Era o cucoană mică și sprintenă ca o vrabie, și cu părul alb, gătită cu o cochetărie gravă și ciripind o franțuzească guturală, ca o rîndunică. Trestie nu știa că vorbirea franțuzească poate fi atît de fermecătoare, chiar din tot ce nu putea înțelege, în muzica silabelor ei. Doamna Coșoiu, care s-a prezintat «Selestin Coșoa», avea o gură curată, potrivită cu limbajul, și o prospețime, la anii ei, de ducesă, ieșită dintr-o cutie de bomboane. Gestul îi era fraged, politețea animată. Își desprindea cuvintele dintr-o minte clară, ca niște flori de mușețel noi dintr-o poiană verde, și sănătatea personalității ei l-a impresionat.

— Nu cred că locul din fabrică e pentru dumneata, i-a spus doamna Célestine, pe franțuzește. Îmi pare rău să-ți spui. Aici trebuiesc altfel de oameni.

— Ba da, răspunse el pe românește. Niciodată nu m-am simțit mai încîntat. Voi face tot ce mi se cere. Și trebuie să fac și pentru motivul că sînt... nevoiaș... Nu mă tem de nici o muncă.

— Foarte bine. Așa trebuie, zise Coșoiu. Omul inteligent nu se dă înnapoi de la nici o greutate. Așa e întocmită lumea: unii vor să se împotrivească și acceptă toate rușinile, alții dau de la ei, scîrbiți de o luptă care în cele din urmă nu duce la nimic, și scoboară înnapoi șubreda scară urcată. Nevastă-mea e o fostă profesoară, și eu am fost slujbaș. Noi sîntem de ăștia, și sîntem mai mulțumiți: posedăm realmente tot ce ne aparține. Fă-te laborant, ești tînăr, ai o viață de trăit și ai să faci mai mult. Atîta doar: salariul e foarte mic, ca la început.

— Oricît ar fi de mic, zise Trestie. Un leu pe zi?

— Nu. Doi lei pe zi.

— Sînt încîntat.

— Şi răspunsul ăsta îmi place. Vino sănătos pe ziua de 10, dar fii în fabrică la opt dimineaţa.

— Negreşit, zise Trestie.

— Şi fiindcă orişicum e trebuinţă să te pui niţel în curent, o să-ţi dau o carte. . . Din cîte văd, mi se pare că citeşti franţuzeşte.

— Da, de citit citesc cu oarecare uşurinţă.

— Răsfoieşte în zece zile acest manual.

Trestie citi pe copertă: *Traité du fabricant de sucre.*

Cu cartea subsuoară, Ion Trestie pleca de lîngă soţii Coşoiu aproape fericit.

Ion Trestie își petrecuse timpul de tînăr fără lucru, colindînd împrejurimile, care puteau să fie ajunse cu piciorul. Orașul, cu aspectele lui anemice și mărginite, nu-i izbutise să-i ajungă plăcut. Trotuarele îmbîcsite de lume tărăgănată îl dezgustau de tîrgul costumelor și al atitudinii, deghizată în gulere și corsete, și casele în care fusese primit îl înnăbușeau. O natură falsă și compusă amplifica odioasa caricatură a vieții laolaltă, și numărul proștilor importanți și al canaliei era covîrșitor.

Viața adevărată începea, pentru Trestie, ca pentru berze și cuci, de acolo unde pămîntul necivilizat dă lăstari și unde pomii, nestînjeniți de estetica municipală și de știința urbanistică, prezintată în parcuri cu foarfecă și tulumbe, își urzesc slobod caierul de umbră și frunze. Îl chemau potecile strecurate prin iarbă, rîurile încă nemurdare de vecinătatea omului, cîmpiile, satele. Își strîngea curelele sacului de spinare pe umeri, lua bastonul și pornea la drum, gîndindu-se la zilele care pe nesimțite îi închegaseră, pînă la vîrsta lui de 22 de ani, un trecut, ca și cum avea într-o zi să le povestească.

Fabrica era chiar aceea pe care o contemplase, fără să știe ce dă, în călătoriile lui, o dată sau de două ori pe an, din internat acasă. « Acasă » era pentru Trestie o vorbă de direcție, ca o săgeată de răspîntii și ca un semn cu două furculițe încrucișate pe un tarif de cale ferată, fără nici o semnificare patriarhală. Colegii lui povesteau, după vacanțe, isprăvile de frăgezime ale vieții de țară, cu vițel, cu iarbă, cu pădure, izvoare și pitulici. Refuzînd să-și stîrnească aducerile-aminte, care veneau singure și se grupau ofilite, Trestie ar fi avut ispita să creadă că amintirile din copilărie sînt în mare parte minciunile născocite ale autorilor descurajați de un viitor, încheiat întotdeauna cu

moartea, și mîngîiați cu iluzii emanate dintr-un timp trăit. Să mai străbată o copilărie, în ruptul capului nu s-ar mai fi învoit.

La cincisprezece minute de oraș, zărea din fuga trenului clădirile uzinii, coșurile înnalte ca stîlpii, din cînd în cînd ca niște șopronuri uriașe, fără învelitoare, indicînd călătorului, în perspectivele strîmbe ale zării, periferiile industriale, și aspectele denivelate ale fabricii îl mîngîiau, din orizont, ca o speranță.

Noaptea suprimînd peizajul, fabrica ieșea la iveală înnecată într-o imensă văpaie albă, strălucită și parcă apropiată de trenuri la o distanță de baston.

Ion Trestie o învățase pe dinafară, ca una din acele reclame imense din dreptul ulițelor și maidanelor mărginașe, ca niște paravane, și care prezintă călătorilor un ulei mineral sau o ceasornicărie. Fermecat, în contrast cu internatul, cu dormitorul și cu cenușia încăpere a clasei, de constelațiile grămădite, ca niște roiuri luminoase, în etajele fabricii, el rămînea cu ochii la ele, tot timpul cît le trebuia să treacă, pe încetul, ca și cum trenul nici n-ar fi mers, pe dinaintea geamului de compartiment. Era semnul, după un drum de sute de kilometri, că se apropia capitala. Răbdarea de zeci de ore, petrecute pe un loc înghesuit, de un sfert de metru pătrat, în vagoanele populare, între lume adunată de pretutindeni, peste bagaje, se însuflețea deodată. Un murmur de forfotă și o mișcare de azil străbăteau vagonul, ca la o comandă. Țipa o găină, răscolită dedesubtul băncii, unde sta culcată, cu picioarele legate, guița un purcel dintr-o dăsagă lovită, pălăria de cucoană a unei servitoare cu congediul isprăvit se clătina din locul ei, de mai multe ori pe rînd, la trecerea încoa și încolo a călătorilor nerăbdători. Fata din casă se supăra după normele învățate de la stăpînele la care servise.

Politicosul: « Pardon » se încrucişa cu: « Ce, eşti chior? », cu: « Te rog să nu mă plictiseşti », ori: « Cu dumneata am isprăvit ». Un burduf de brînză cădea în capul cîte cuiva, se răsturna o coşniţă cu prune, se vărsa dintr-o damigeană vin, se destupa o sticlă de undelemn. Pantaloni, cioareci, fote, fuste şi uniforme militare. O harmonică întrerupea cu muzică somnolenţa pasagerilor, şi a stat. Opaiţul cu rapiţă, din tavan, pîlpîia leneş, sforăind într-un miròs, al vagonului, greu, de seu şi de hală de peşte. Dacă un călător mai simţitor voia să deschidă o fereastră, zece voci strigau că: « Trage! », şi geamul se închidea, cu zgomot, la loc.

— E cald şi cam miroase. . .

— Ţi-e nasul prea subţire pentru clasa treia. . . răspundea provocător cîte un interpret al publicului în iţari. Las', că nimeni n-a murit de căldură.

« E o fabrică », se gîndea Trestie, şi nu voia să întrebe ce fel de fabrică era. Se simţea mai mulţumit să nu ştie şi să i se pară că a trecut de cîteva ori, ca pe dinaintea închipuirilor realizate ale unui basm, cu atît mai atrăgător cu cît viaţa lui de copil şi de şcolar era mai urîtă. El visase povestiri, şi nu fusese nimeni să i le spuie, şi evadări din realităţile penibile ale unei familii destrămate şi ale liceului. În faţa unei frumuseţi existente şi evidentă în spectacolul splendorilor ei, pe un cîmp unde dansa şi se învîrtea ca un firmament de stele prins în catargul unui căluşel, cu poalele de argint tîrîte pe pămînt, i se părea că el năzuieşte mai mult decît puteau să-i dea un program încărcat, o atmosferă de drojdii morale, un pat prost şi o masă mai proastă şi decît patul, şi veselia silită a camarazilor de clasă şi de dormitor. În şcoală, şi cărţile frumoase, în care apucase să se uite pe furiş, erau interzise, scăparea în insula

reveriei era păzită de regulamente, spionată de pedagogi, denunțată de colegi. Delictul era pedepsit cu asprimea Dumnezeului ebraic, posomorît într-un paradis monoton, indiferent la gingășia poamelor pîrguite și la pofta tînără a omului, strîns între pravili și împiedicat să muște din mîzga lor gustoasă cu dinți sănătoși.

Lectura liceului fusese, — în afară de cărțile didactice, lăbărțate, barbare și fără nici un înțeles, — organizată de autorități. Niște directori, fără imaginație nici sînge în cadavrul lor, supravegheau o listă de literatură convențională, scrisă de morți mediocri și de morți încă în viață. În pana lor băloasă, viața, și cea de sus și cea de jos de tot, era deopotrivă de rumegată, întoarsă, rumegată din nou, pînă la dispariția sucului și aromei într-o searbădă gelatină, oficial digestă. Și scrisul cărților recomandate, în cea mai mare parte, și alegerea lor erau făcute ca după o carte de bucate uniformă, compusă cu foarfeca din cărțile de bucătărie anterioare și care dau pentru toate mîncările, variate numai pe listă, un singur sos și un singur gust — pește, fazan, macaroane, mazăre și rasol. Friptura la grătar nu se servea în internat și în literatură. Era nevoie de jar prea mult, de o dogoare costisitoare: nu ajungea ieftinul combustibil cu fum de surcele și paie; pe cînd fierturile se găteau laolaltă pe aceeaș plită, oala cea mai mare fiind așezată la mijloc, într-o ierarhie încăpătoare de crătiți și tigăi. Se recomanda povestirea vieții aproape mijlocii, în proză ca și în versuri, între de două ori « nici »: nici fierbinte, nici înghețată, nici chiar caldă, nici chiar rece, de o temperatură medicală, între 36 și 37 grade, încropită. Se cerea emoția factice declarativă, sentimentul corcit și ambigen, un sentiment caricaturat, impersonal în raport cu oricare cititor, abstract, și expresia suflului gol.

Părintele Simion, provizorul internatului, un preot unit, inspecta, pe față și în secret, tainele sufletului și cuferele încuiate ale elevilor, cu un instinct detectiv pervers. Descoperirea unui ziar sau a unei cărți neprevăzută în lista literaturii acceptate, da naștere unui proces în cancelaria liceului, inchizitorial. La șaptezeci de ani, barba reverendului era neagră ca la douăzeci și cinci, pometele îi împrumutau rumeneală de la pămătufe, salvînd cu simulacre un obraz de stîrv palid ca tibișirul. Nimic nu era valid în giulgiul de mușama cu care se înveștmînta scheletul, lung cît două coșciuge puse cap în cap. Dinții, gingiile și poate că și limba reverendului, un celib, erau fabricate dintr-alte materiale decît ale naturii umane. Momîia întreagă era peticată. Chiar pasul șiret, catifelat cu tălpi de gumă, al părintelui provizor, neauzit la călcare, avea totuș un scrîșnet de automat cu sîrme interioare. Provizorul se apropia pe la spate, în recreație, ca să spioneze confidențele băieților, și un fel de duhoare și a ecoului făcea copiii atenți. El dezlipea scrisorile și le lipea la loc. Avea o arhivă de date, de adrese, de extracte din scrisori, și dosare, care urmăreau două sute cincizeci de bursieri, semibursieri și solvenți, din clasa întîia pînă la bacalaureat. Într-un limbaj fardat cu miere și tincturat cu accente culese din Sfînta Scriptură, se comunicau discret direcției liceului observațiile de psihologie, influențînd cu o stăruință gratuită notele din cataloage. N-avea decît o mîhnire, că nu putea să administreze și mai bine sufletul internatului prin duhovnicie, puterile confesorului fiindu-i interzise în calitate de preot unit.

— Ne lipsește o armă, domnule director: mărturisirea. Ne scapă băieții printre degete, scanda părintele Simion, ca un latinist.

Și latinismul lui era mai redus decît al unui elev corigent.

Dar antipatic și școlarilor, cît și profesorilor, stingheriți întotdeauna de vorba piezișă și de intervenția inoportună a strigoiului în sutană neagră, și unii și alții aveau în vecinătatea provizorului impresia că se lovesc de un cavou care sună și în care țărîna mai trăiește.

În clasa șaptea, Ion Trestie și-a întrerupt vacanța de Paști la jumătate și, întors în internatul gol, a putut să afle că uzina din zarea trenului era o fabrică de zahăr. Acest loc frumos scotea un lucru frumos. Se bucura în întristarea lui. Pe neașteptate, din solvent, el trebuia să devie un bursier întreg, legătura cu familia fiindu-i, în noaptea chiar a Învierii, pe totdeauna ruptă. Pe cînd se ciocneau ouăle roșii în toate satele din întuneric, pe unde mijea încă bîjbîiala flacărilor mici de lumînare, purtate, în adăpostul palmei, de la biserici acasă, el se furișase, cu geamantanul, în stația de pe moșie, și de acolo într-un vagon, și acela gol. Ciudată noapte de Paști! Trestie n-a mai uitat-o. Încercînd să se deslușească încă o dată în vechile lui obsesii tăinuite, și ajuns la vîrsta întrebărilor fără soluții, a izbutit să rămîie, în toată lumea, deodată pribeag. Tată-său, proprietar cu dare de mînă, îi ascunsese cu o încăpățînare agresivă ceva. Mama-i murise și nu-i vorbea de ea niciodată. Ar fi voit să știe de ce a murit, cum a murit. Sătenii spuneau că odată tatăl s-a întors de la București și că și-a găsit întîia soție moartă, nu se știe de ce, și că pruncul a fost trimis, din conac, la sînul unei femei din sat și lăsat în străini. Ori de cîte ori simțea că se apropie de tulburările lui, tatăl schimba vorba, iar Trestie îi respecta codirile, fără să le priceapă. Dar își acorda, din singurătate, din întristare și din căință că s-a născut,

mîngîierea falsă că poate maica îi trăieşte. Maica lui se spunea că fusese bogată şi frumoasă. Urmele se şterseseră. Nici o fotografie. Trestie nu ştia cine a fost ea şi ce s-a făcut. Morţii lasă după ei numai un mormînt. În nopţile de şotii şi farse din internat, el se gîndea la ea, se iluziona că mai trăieşte şi, iubind o necunoscută, îi venea să o acuze că nu-l caută la internat. Ar fi voit să o viseze în somn, şi nu o putea visa. De ce se ferea atît de aprig tată-su să-i vorbească de ea? Crescut pe mîini vitrege, o predestinare făcuse să nu-şi cunoască nici părintele decît foarte tîrziu. Pentru pacea vieţii lui, domnul Trestie-tatăl îşi ascundea copilul la fiece nouă căsătorie. Îi muriseră trei neveste... Duminica, ieşind cu internatul să viziteze statuile şi muzeele, şcolarul îşi închipuia că maică-sa moartă a îmbătrînit, şi fiece femeie bătrînă îl făcea să tresară, şi mai ales cerşetoarele... La nouă ani, întrebînd din loc în loc, Trestie ajunse la gară, şi de-acolo la moşia tatălui, pe care nu-şi mai aducea aminte să-l fi văzut. S-a lipit de el numaidecît, însă ca de un lucru rece. Atunci, din orbire, s-a încercat o cîrpeală şi o acomodare. Ultima nevastă, cu mult mai tînără decît tatăl, a trebuit să joace pe îndelete un rol stîngaci, de adopţiune, şi Trestie n-a fost în stare să-i zică mamă. Era peste puterile lui. Tăcerile lungi de la masă, surîsurile rînjite, privirile iscoditoare, curiozitatea de ignoranţă cu care era scotocit în lipsa tatălui de la conac, plecat pe moşie călare, şi lipsa de sîrguinţă pe lîngă el, l-au făcut să se lepede violent de figuraţia în care era constrîns să joace. Comedia era complicată şi absurdă. Iar după ce s-a izolat în internat, unde şi-a morfolit ani de zile melancolia, a căpătat certitudini. Într-o noapte de vacanţă, ultima nevastă a tatălui s-a strecurat în camera lui, într-un capot trandafiriu. Trestie avea cincisprezece ani şi o frumoasă băr-

băție curată și naivă. A fugit! S-a ascuns în grajdul cailor și a plîns pînă la ziuă. Trenul de 10 dimineața l-a găsit în gară, însoțit de tatăl, intrigat că fiul lui pleacă la școală cu cîteva zile mai devreme decît știa că e obiceiul, dar și mulțumit că nevastă-sa scapă de un mosafir greu de suportat. Nemaiputînd să tacă, nevasta i-a spus tatălui adevărul ei... Băiatul lipsea des de la conac, și chiar în noaptea plecării fusese prins în sat, la o nevastă, și pus pe fugă în cămașa de noapte. Necutezînd să intre în casă după miezul nopții, s-a ascuns la cai.

— Pleacă de rușine. Nu-l împiedica... E mai bine.

Dar tatăl nu primise confidența nevestii fără un surîs de măgulire. Trestie l-a simțit cu groază mîngîindu-l întîia oară, și i-a fost și milă și scîrbă de el. Pe lîngă patru neveste ale lui, el mai avusese o sută de ale altora, și își zicea, privindu-și copilul cu complicitate: « Atît păcat să aibă băiatul meu! ».

Copleșit de inconștiența tatălui, Trestie se gîndea la ce ar fi putut să fie o casă părintească, în care tatăl și fiul ar fi trăit într-o cocină, amestecați.

Nu a mai dat doi ani pe la conac, cheltuindu-și vacanțele pe la unchii din Mehedinți, dar, la Învierea din clasa șaptea, ros de remușcări ce nu erau ale lui, s-a dus hotărît să se explice. S-a găsit singur cu tată-su de-abia în noaptea sfîntă, pe drumul dintre conac și biserică, unde s-a și petrecut despărțirea. Pe drumul cu sălcii, tatăl a răspuns ca un om vexat de o cercetare care mergea drept la țintă și ca un om vinovat mai mult decît de o tăinuire. Refuzînd cu brutalitate să se limpezească, Trestie pricepu că nici Învierea nu era

a lui. . . Sunau clopotele de chemare la rugă, şi, între copaci şi umbră, prins ca asupra unei fărădelegi, tatăl şi-a pălmuit copilul, a cărui mustaţă fină încolţise. S-a zmuls de ceasul rău tocmai cînd mîinile lui căutau gîtlejul părintelui să i-l sucească. Refuzînd un incest, el era să se spurce cu sîngele din care s-a zămislit, şi, dezmeticit din ceea ce era să se întîmple, a făcut cîţiva paşi înnapoi. Şi pe cînd luau lumină făcliile bisericii din deal, el a căzut în genunchi, şi tot subt o salcie plîngătoare a plîns.

Reverendul Simion îi purta încă de mult o ură înfăşurată în zîmbetele onctuoase cu care pîndea elevii inaccesibili la spiritul detectiv. Apoi, Ion Trestie era un elev fără regulă. O toleranţă mai veche decît numirea părintelui la locul de provizor şi pe care, din pricina directorului de liceu, el nu putuse să o suprime, îi da voie să scape unui control permanent. Subt cuvîntul că dă lecţii, el putea să lipsească de la « meditaţie », chiar de la masă şi de la rugăciunea de culcare, şi clopotul de stingere nu-l găsea pe Trestie totdeauna în pat. Directorul nu era destul de atent şi respectuos faţă de disciplină. Acum era toată lumea în vacanţă, singur provizorul sta nemişcat la post. Nu se putea ceas mai binevenit. Din internatul deşert, cu marea curte pustie dintre salcîmi, Trestie a fost alungat de raţionamentul deductiv şi logic al provizorului. Este foarte probabil, judeca el, că elevul a comis o faptă prea urîtă, dacă familia l-a trimis înnapoi la internat de ziua Mîntuirii. Provizorul apăsa pe cuvîntul « familie » cu sfiiala afectată cu care rostea şi cuvintele « şcoala », « biserica », « Statul », solidarizat puternic cu marile autorităţi. Trestie nu s-a apărat, afirmînd că nu se petrecuse nimic din partea lui,

și cerù sprijinul provizorului pentru un examen de bursă. Dar părintele, orgolios că este rugat și satisfăcut că pedepsește, se bucura că și-a găsit, în vacanța Paștilor, un subiect de specialitate și, retras în cancelaria lui, compuse pentru minister un raport. Un « element rău » nu putea să găsească iertare în nici o zi a calendarului religios.

« Are unele din notele cele mai bune din clasă, e adevărat, își zicea părintele, dar cum ar mai putea să rabde internatul un rebel, care nici nu mai poate plăti? »

Cuvîntul « internat » trecea chiar înaintea « Statului » și a « bisericii », păstrînd în radicalul lui dublu silabic ceva din misterul în care toate lucrurile germinează. La început, — ar fi putut să predice reverendul, nu fără oarecare adevăr obsedant personal, — a fost internatul. Atras de o speță nouă de *manifestări*, și-a pus de gînd să scrie tatălui ca un procuror, sperînd să-și înnavuțească arhiva cu noi amănunte, interpretate.

Metodele de investigație ale reverendului Simion făceau parte dintr-un proiect de studii asupra capacităților profesionale și sociale descoperite la copii. Între doisprezece și optsprezece ani se puteau defini caracteristicile și așteptările, concretizate în spontaneități. Autoritatea școlară aprobase să-și specializeze resursele morale în psihologia experimentală, pe care, în urma repetatelor demonstrații ale reverendului, socotite maladive de unele foruri, o găsea deocamdată utilă. Dar în preocuparea lui de fațadă se ascundea o plăcere, o pasiune. El umbla după lucrul ascuns, de preferință, ca după un opium al personalității lui flămînde și contrariate. Dacă nu se mai putea stabili o teocrație a unui colegiu de mari preoți pentru toată lumea, cu preoți-judecători, preoți-polițiști și preoți-guvernanți, cel puțin se putea administra tineretul școlar. Într-o bună zi el va

putea să prezinte conducătorilor, în capitole dis-tincte, soluţiile cuprinse într-un cod, după care Statul să poată primi, legate cobză, generaţiile ieşite din licee şi universităţi. Baza era inter-natul, adoptat de toate autorităţile, o cazarmă eternă, supravegheată de o Siguranţă eternă, el căreia şef se mîngîia că va mai putea să fie el.

Întîi, el stabilea o cartotecă de fişe individuale pentru fiece elev nou intrat, cu trimitere la un dosar. Numele, prenumele, vîrsta, semne parti-culare, fotografia antropologică din faţă şi profil, urmele celor cinci degete. Medicul internatului era însărcinat să complecteze fişa cu observaţiile lui în rubrici cuprinzătoare, denumite: « corpo-lenţa », « volumul », « inima », « lungimea trupu-lui », « greutatea », « tensiunea », « gradul dina-mometric », « culoarea pielei », « starea organelor vizibile şi invizibile », « tarele ». Rubrica observa-ţiilor generale încuraja la opiniuni şi deducţii pe coloana cea mai lat intitulată: « ipoteze ». Acolo, imaginaţia medicului, ales dintre medicii momentului, era amplificată şi dusă pînă la ulti-mele consecinţe de către provizorul însuş, subtil în sterilitatea lui activă şi în diabolismul profe-sional.

Apoi, cerea fiecăruia dintre noii-veniţi o com-poziţie proprie despre preferinţele personale. O duminică veselă era consacrată acestui exerciţiu, şi, în ziua aleasă, elevii noi primeau o porţie de vin pentru degajarea sincerităţii. Compunerea se scria după amiază. Teza era o piesă de dosar.

Altă dată, după săptămîni de conflicte şi de poziţii luate, li se cerea elevilor o altă piesă pentru dosare: opiniunea lor personală asupra unui coleg sau mai mulţi, garantîndu-li-se caracterul confi-denţial. Li se mai cereau caracterizări asupra pro-fesorilor şi pedagogilor, asupra cît puteau să vadă din alcătuirea socială, şi toate aceste teze, destul

de interesante, erau propuse ca un amuzament literar, pentru a se putea verifica darul povestirii și calitatea expresiei: « stilul », cum zicea părintele Simion. Pe de altă parte, o cutie mare de lemn, cu cheie, primea scrisorile și plîngerile, fără obligația de a fi iscălite. Aceste manuscrise anonime erau intercalate în dosarele elevilor calomniați.

În sfîrșit, li se puneau elevilor întrebări, la care trebuiau să răspundă în scris, în cinci sau zece minute ori într-un sfert de ceas, însă cu iscălitură: « Ai iubit? Pe cine? cînd? » — « Ai voit vreodată să fugi de acasă? Cu ce prilej? Ce ai fi pus de gînd să faci? » — « Ai pus vreodată de gînd să furi? Ce ai fi furat și în ce scop? » — « Poate că ți-a trecut prin minte să te sinucizi? De ce? » — « Poate că ai fi vrut să și ucizi? Pe cine? Ideea asasinatului îți face plăcere? » — « Vorbește ceva despre femei. Nu ascunde nimic: mărturisirile găsesc înțelegere deplină. »

Pe încetul, cancelaria provizorului crescu la două, la trei odăi, dulapurile cu încuietoare s-au înmulțit, cu dosare peste dosare, mii de manuscrise secrete, din care nici unul nu era indiferent, documentau tendințele inconștiente, spionate, încă neclare și din ce în ce mai difuze în urzeala psihologică a romanelor lui anonime, îngrămădite pe generații. Dar din toate acestea, scheletul fardat al reverendului Simion, cu pleoapele prinse într-o rețea de zbîrcituri pe piele, cu urechile monstruos desfăcute, clorotice și străvezii și sfrijite pe margini, parcă pîrlite, se hrănea sufletește ca dintr-o substanță necesară personalității lui.

Trestie a fost silit să-și caute numaidecît un stăpîn și, flăcău teafăr și fără teamă, pînă către seară intrase rîndaș de birt, și după două luni lua serviciul de chelner. Putînd să-și scoată singur necesarul dintr-o muncă a lui, el avea neprețuita satisfacție a omului care creează și se știe stăpîni. De altfel, și personalul, și clienții, și lăutarii, obișnuiți de promiscuitățile contactelor să frater-nizeze, îl chemau pe Trestie cu titlul de: « Dom-nule ». El încheia socotelile, scria listele de bucate, îi făcea patronului corespondența, supraveghea cinstea și punctualitatea personalului; totul mergea în restaurant bine și frumos, și noaptea băiatul își pregătea bacalaureatul.

O întîmplare îi acordase și un prestigiu nedorit. Treziți la o demnitate socială orgolioasă, chelnerii au cerut patronilor desființarea bacșișului și o compensație în salariu. Patronii s-au opus, dirijați de o societate de hoteluri și restaurante, ai cărei acționari numărau și bărbați politici însemnați, nesupărați de beneficiile rîntașului prăjit și al camerelor închiriate cu ora. Apoi, au propus să urce prețurile la mîncările de pește, la fripturile la tavă și la grătar și, într-o proporție mai mare, la prăjituri și băutură... Atunci s-au opus chel-nerii, care, subt noul lor nume de ospătari, cores-punzător la sentimentul demnității, interpretau, din generozități de doctrină, interesele publicului consumator. Problema simplului bacșiș dete na-ștere la discuții și teorii, strămutate la tribuna sindicatului profesional. Chelnerii aleseră, ca să le susție revendicările în comitetele de trei patroni și doi salariați, pe Ion Trestie, remarcat cu o egală stimă la garderobă, la bucătărie și la mese, și priceput în a pune de acord doi antagoniști, învrăjbiți de un amănunt, la bufet, răcitor sau fise. Oamenii nu mai duelau cu găvanele pe dea-supra mașinii de gătit, nici cu stropiri de sifon

în figură, de cînd Trestie știa să pună vorba trebuincioasă între inamicii cu chivără albă sau în smoching. Atitudinea elastică a lui Trestie îl făcea simpatic la toate etajele, la pivniță, bucătărie și direcție. Înțelegînd substratul tezelor mai bine decît cei interesați, și documentat rapid, neașteptatul orator a determinat patronii să urce prețurile la cafele și *liqueur*, și, în aplauzele participanților, bacșișul deveni facultativ. Bacșișul căpăta o consacrare nouă printr-un calificativ, și ospătarii, păstrîndu-l cu demnitate, obțineau și un spor de salariu. . .

Chelnerii, bucătarii și țalii i-au oferit, drept recunoștință, lui Ion Trestie un banchet, și secretariatul sindicatului, sindicatele confederate îl rugară să primească postul de secretar general sindical. Într-o singură seară Trestie ajungea om politic și « factor », o situație rîvnită de numeroși fii distinși ai burgheziei.

Părăsind treapta la care îl aduseră șorțul și punga de piele aninată de cureaua pantalonului, la spate, și cu economiile adunate, fostul chelner, renunțînd și la restaurant, se duse să caute de lucru altceva, ceva independent de capriciile clientelei, o îndeletnicire mai puțin servilă, care te poate ține, ca un strung sau ca o daltă, în picioare, nu cu o stivă, în brațe, de farfurii. Omul șlefuit și pomădat cu surîsuri, gudurat împrejurul unui stomac, își pierde profilul și devine fus și sfîrlează. Ar fi voit să știe o meserie, al cărei obiect nu se degradează la contactul imediat cu zemurile fiziologiei, și instinctele lui căutau pămîntul, brazda și răsăritul, peste semănături.

Erau două feluri de oameni pretutindeni și în toate păturile lumii. Unii munceau tăcut, părîndu-li-se că nu fac nici o treabă, silindu-se să scoată din trudă cît mai multă ispravă. Alții, și cei mai mulți, cereau de la un simulacru de îndeletnicire,

răbdată cu dezgust, pretextul de aventură. În toate profesiile, un loc așezat, — o catedră, o magistratură, un șervet, — era punctul provizoriu de tragere la semn. Era așteptat vînatul dintr-alte teritorii decît cel ales pentru pîndă, o vînătoare în care erau fluierate, ca niște pasări păcălite, întîmplarea și peripeția, onoarea meseriei redusă la diletantism. Lumea era plină de vacanțe și de absențe, de jumătăți și pătrimi de oameni, buni numai pe a zecea parte din ei, fugaci întotdeauna, și mai mărginiți în fracțiile personalității și de fracțiunile între care erau intercalați. Un contact de ondulări reciproce, de ocoliri, prevăzute cu o unsoare de alunecat, a bunelor procedee, compunea, repetată de sute de mii și de milioane de ori, o mecanică de aderențe înghesuite comod, ca prin frecarea în ulei a părților de mașină, închise în ansamblul impulsului general. Se căpăta un stil anumit, în care individualitatea adevărată devenea, ca și inițiativa, inutilă, fiecare piesă din satelitismul vieții organizate mințind cu cîțiva milimetri, pentru un rezultat final de lăbărțare.

Trestie se bucura să lucreze într-o uzină. Dar ucenicia, deprinderea înceată și lungă, pentru care, la vîrsta lui, trăită întreit, nu mai avea răbdarea să o ia de la început, trebuia sărită. Tată-su l-a trimis la școală ca să se scape de el, și apoi ca să ajungă ceva în Stat, ofițer, deputat, inspector general și — de ce nu? — poate că și ministru. O căsătorie și averea părintească puteau să dea încă un exemplar social.

Fără să stăpînească nimic, Trestie nu se simțea bun de a fi poruncit de stăpîni mai proști decît el. Dar pentru că viața trebuie trăită decent și fără autoostracizarea boemului guraliv, independent și neputincios să se comande cu o voință care se alege ca argintul din gunoiul sufletesc și îl stăpînește, Trestie își făcea o cetate și o stăpî-

nire din conştiinţă, nealterat în substanţa lui lucidă şi gata să înfrunte piedicile şi furtuna cu siguranţele şi frînele lui ascunse, fără să cedeze nimic şi raportîndu-şi puterile neîncetat la izvoarele lor. El era liber să înceapă orice şi să suporte şi necazul şi nedreptatea cu atît mai voiniceşte. E o problemă a sufletului şi a mîntuirii, care domină şi nenorocul, fără trufia de sine.

Traité du fabricant de sucre a fost cartea cea mai frumoasă citită de Trestie. Din lectura ei, el afla o sumedenie de lucruri, mai adevărate decît multe lucruri cu aparențe de adevăr. Evoluția era precisă între două extreme: între o gulie și un cristal. Este și satisfacția pe care o dau integral știința experimentală și industriile, lipsite de rîia abstracțiilor și de mucegaiul îndoielilor. Sănătatea tare, opusă morbidității speculative. Cînd a isprăvit cartea, în Trestie intrase pasiunea de lucru și de rezultate. I se părea că descalecă un cal voinic, care l-ar fi purtat prin aer puternic și șesuri îmbelșugate. În cîteva pagini el a învățat mai mult decît într-o viață de zigzag de la un tărîm la altul.

Din vocabularul tehnic și manipulațiile de laborator și de chimie citite cu de-amănuntul, plus aplicările de fizică și electricitate ale fabricației, el simțea superioritatea omului cu un clește de strivit sîrma și o bobină de șiret izolator, asupra tovarășului palid, de planetă, intelectualizat, care, cu o păreche de patine sufletești improvizate și fragile, face figuri de echilibru precipitat pe gheața filosofiei. Dacă muncitorii manuali sînt nefericiți, este că nu pricep noblețea și eficacitatea puterii lor și că trăiesc în dezordine consimțită. Ei fac lucruri utile din materiale pipăite și incontestabile. Poți să te îndoiești întîi dumneata de isprava intelectuală pe care o săvîrșești, dar construind o temelie, un acoperiș, o masă, un scaun, o roată, ești sigur că ceea ce ai făcut folosește numaidecît, că lucrul tău nu tolerează cuvintele: *poate, dacă, să vedem, să așteptăm, cine știe!...*

Trei sferturi din timp se pierde în preparative, anticamera vieții e vastă și zadarnică galerie, un trotuar fără sfîrșit, de circulat între incertitudini. Pînă la douăzeci și cinci de ani înveți un lucru pe care nu ajungi să-l folosești, și pînă la treizeci și cinci încerci oameni în loc de materiale de construit,

luptîndu-te să descui lacăte și broaște de cufere goale. Dacă într-acest timp, cînd ai împărechiat încălțăminte pentru minte și suflet și experimentezi, pe lîngă cîteva flori, veninurile înțelepciunii, ai făcut o greșeală de sentiment, te-ai încrezut într-o slăbiciune, într-o piezișă perspectivă a tinereții, restul vieții seamănă cu expierea unei condamnări.

Desinată după un model de reciprocități, societatea devine, în atelierul de aplicare, o tortură a fiecărui ins, o neîntreruptă șicană, o jignire stăruitoare, pe care nu le îndulcesc nici fanatismul speranței, nici, mai ales, satisfacțiile viciului, adoptat ca o insulă de fericire. Legile mari consacrau o sclavie teoretică și lucrau nesimțite: la stabilirea lor colaborau moștenirile trăite și capete multe. Degenerate și devenind regulamente și ordonanțe, ele sînt inspirate de tot ce poate fi mai primejdios în om, abstracția, aceea care falsifică și ofensează viața liberă și virginitățile de sentiment. Neputînd face bucurie, societatea face întristare; se divide, ca să cuprindă viața mai bine, în autorități, și fiecare autoritate hîrțuiește omul, cu dispoziții, învățături și piedici, și cucerirea individului comasat și robit colectivității dă, subt un aspect de organizare pe pîlcuri și cantități, mizerie și amărăciune. Dispare șoapta, refugiată în muzică și cărți, în regiunile ineficace, ca să se audă pînă la capătul rîndului comanda. Vocea mai bine timbrată și uzată, nemaifiind nici a comandanților, e înlocuită cu megafonul subalternilor și cu instrumente, ca semnătura prin ștampilă. Omul merge cu fruntea plecată după tobă, cei care îl poruncesc provocîndu-i insulta de a-i fi inferiori.

Cu asemenea intuiții, mai mult simțite confuz decît exprimate, Ion Trestie s-a prezintat în fabrică

la ziua fixată, dis-de-dimineață. Întîia oară i se părea că trăiește într-adevăr.

— Nu trebuia să vii așa devreme. Mai puteai trage un pui de somn, zise Coșoiu.

— Credeți că de zece zile încoace mai m-am gîndit vreodată să dorm? N-am așteptat zilele să treacă, pe saltea.

— Numai eu trebuie să fiu la serviciu la 4. Directorul vine la 8, acum e abia 7 fără un sfert. Ce faci un ceas și mai bine? că eu am treabă.

— Vă mulțumesc pentru carte. Am citit-o din scoarță-n scoarță, și cîteva capitole de mai multe ori.

Îi dete portarului înnapoi volumul, înfășurat într-o hîrtie curată.

— Îmi place că ești gospodar, zise Coșoiu, impresionat de felul îngrijit cum s-a prezintat manualul. Dar poate o să-ți mai trebuiască.

— Pentru lucrurile mai grele mi-am luat note într-un caiet și pot să spui că m-am familiarizat cu noua mea îndeletnicire. Desigur, dacă reușesc. . .

— De asta să fii sigur. Numai să-i faci directorului o impresie bună. Eu am vorbit, și te-a scutit de examen. Ai și căpătat o notă bună, că ești matinal. Cîțiva candidați, care au venit boierește, au fost refuzați numai pentru atît.

— Mi-a fost mai greu de pătruns capitolul polarimetrie. . . N-am văzut polarimetrul decît acum, în gravură.

— Ai dat de termeni. . .

— De o parte din ei m-am achitat, mai mult sau mai puțin, cu ajutorul dicționarului. Dar nu e vorba numai de o insuficiență de limbă. . . N-am noțiuni.

— Lasă asta, zise Coșoiu rîzînd. Știi să speli o sticlă? Treaba dumitale e la robinetul de apă.

— Întrebarea e bună. Știm cîteodată și grecește, și nu știm să spălăm un pahar.

— Păcatul e că sticlele astea sînt fragile și că ți se sparg în șervet, dacă au scăpat din apă în-tregi... O să-ți cam stea mîinile în hîrdău, vreo zece ore din opt, surîse Coșoiu.

— N-am venit doar ca să mă numească șef. Vreau să văd și eu de ce sînt în stare. Toate idealurile îmi sînt concentrate aci, un loc de laborant. Dar am o stricăciune: fumez...

Fabrica lucra la ultimele preparative. « Pif! Paf! ». Cîte un vîrf de țeavă de atelier scotea prin acoperișuri, din loc în loc, ritmicul strănut de abur al unui motor, și zgomotele variate pe fondul de contrabase al marilor generatoare cen-trale, de care dîrdîia pămîntul pînă la poartă, urzeau, subteran, un tărăboi de infern. Un țiuit ca o vărsare de leșie pe o plită fierbinte: țipătul unui fierăstrău circular, răzbind o placă de fier la cazangerie. Și un urlet, subit izbucnit, gîtuit într-un coș ca de vapor, răcnea cu o voce groasă, de mare clapon, corectînd cîntecul de cocoși tineri al fluierelor de « saturație », vesele și încrucișate. Un șir de vagoane-cisterne gigantice, de păcură, — ca niște elefanți fără trompă, numai trunchiuri fără grumaz, și care se miroseau, unul după altul, — aștepta să fie urnit.

Lucrătorii reclamau prezența imediată a cuiva care se chema Marița... Se auzea apelul repetat cu gravitate: « Marița! ».

Importanța personajului cu nume de femeie era cu atît mai ciudată cu cît politețea de-a-i cere colaborarea se manifesta într-un stil de intimitate mojică. Marița nu putea să fie o bucătăreasă, dar nici o directoare.

Într-adevăr, Marița era o locomotivă, dar o locomotivă domestică și subalternă, o mașină care, comparativ cu mașinile, numite cu titlurile de

onoare ale rangului lor tehnic, era ceea ce-i față de stăpîni și rudele lor, și chiar față de slugile bine plătite, o a patra sau a cincea rîndășoaică, un om de curte și grajd, însărcinat cu trebile murdare și grele, chemat în grabă, cu tîrnul și lopata, cînd dogul casei depune în parc, printre musafirii de marcă, voluminosul și nepotrivitul lui fabricat.
Iat-o desprinsă dintre depozitele și magaziile din fundul șantierelor și venind de-a fuga, cu o fantezie de șuiere și mișcări, ca o cumătră în scurteică de la un botez. Era o locomotivă sinceră și neserioasă, fără nimic din acea înfățișare cu procedee protocolare și răgazuri lente, care constituiesc autoritatea și personalitatea unei adevărate locomotive, boantă-n cap ca un pește de fluviu și ca o balenă, ridicîndu-se încet și lată, de pe funduri, la suprafață.
Era ca un epigramist, sau ca un autor de schițe de humor între membrii unei academii, posomorîți și cu principii masive, aleși mari printre cei dintîi pe temeiul unei enciclopedii, în douăsprezece volume monumentale, a conjuncției «că». Marița fluiera pe o roată și sărea pe alta, apropiindu-se ironică, zevzeacă și naivă, de locul unde era așteptată, anacronică și bună de amuzat copiii. Avea aerul să spună: «Du-te dracului, nu m-ai lăsat măcar să mă pieptăn», și scuipa odată un abur dintr-o tîrtiță, de pe undeva. Coșul, mai voluminos la gură decît la gît, aparținea epocilor de odinioară, amănunt suplimentar pentru meritul numelui de Marița. Și-l purta drept și rigid din ceafă, ca o amforă lungă, de lut, cu fiertură, femeile de țară, pe creștetul capului, la cosit. Era locomotiva de corvezi, care transporta cisternele goale, cîte una, două, din fabrică la gară. Cu un vagon plin, Marița gîfîia enorm și risca să fie trasă de-a-ndaratelea, ca. Bucuria ei începea numai cînd se simțea des-

hămată, în stare să fugă goală, ca o iapă scăpată din grajd. Atunci îşi aducea aminte din tinereţe.

Nici o complicaţie în organele ei, toate pe dinafară şi înlocuite cu ce a ieşit înnainte, treptat cu descompunerea scheletului. Mecanisme deslînate şi recompuse cu noduri de sîrmă, potloage de tinichea, petice de aventură, bucăţile eterogene de fontă, de plumb, ţevile, şaibele, concurau, într-o dezordine şi o destrăbălare a formei fantezistă, să dea osemintelor dezarticulate un corp de ciubotă cîrpită, aruncată de zeci de ori la fier vechi; cadavrul Mariţei fusese tot de atîtea ori înviat, după un repaos în intemperii, şi însufleţit de bunăvoinţa cîte unui muncitor sentimental, nou venit în fabrică, de la vreo maşină de treierat. Unul din ei şi cel dintîi fusese Ioniţă.

— Ce-mi dai, domnule magazioner, a întrebat într-o zi Ioniţă, să ţi-o pui pe picioare?

Ursuzul Grabinsky, cu profilul de pajură, lung cît o turlă şi turtit ca un dovleac cînd şedea pe scaunul din hala de expediţii, răspunse:

— Vezi-ţi de treabă...

— Să n-apuc să beau un chil pe nerăsuflate, de n-o scol de jos!

— Au lăsat-o să ruginească inginerii, şi ai să-mi spui tu, observa cu drept cuvînt magazinerul, că te pricepi mai bine ca ei.

— Păi, n-am mai văzut eu, domnule magazioner?... Ăştia sînt ingineri? Nu ştiu nici în ce parte se învîrteşte rîjniţa de cafea... Damite să puie la drum o izmenitură ca asta... Să ştii dumneata cîte rable am dres eu, mi-ai da un butoi de ţuică, să o fac să necheze şi pe asta. Crezi dumneata că degeaba sînt mecanic potcovar?

— Să nu te audă directorul, călca Grabinsky răscăcărat, cu mîinile în buzunarele de subt burtă,

de la pantaloni, că înjuri inginerii... I-a adus personal din străinătate. Şi dînsul e tot inginer... Ai luat-o cam de dimineaţă, băiete...

— Să-l trăznească Dumnezeu pe ăl de-a pus în gura lui măcar un cinzec. Dar pe Mariţa o fac. Să ştii că vorbesc serios. Dacă n-oi trage cu ea duminică la poarta directorului, să mă scuipi!... Am pipăit-o eu şi-i ştiu tot beteşugul. O vindec cu o sare amară.

— Te pomeneşti! zise Grabinsky. E cîte un nebun de ăsta...

— Ingineri?... Acu era să mai zic ceva. Ştiu ăştia să dreagă maşinile ca mine?... Din lucru nou, orice prost face ceva. Să-i vedem la vechituri. *Aviderzen, her Grabinsky...*

Ioniţă nu s-a lăudat. A făcut el ce-a făcut, şi într-o duminică, pe la prînz, i s-a auzit chiotul Mariţei, defunct de multă vreme, și toată fabrica s-a înveselit. Lipsise. Fluierul ei împlinea în orchestra bombănită a uzinei un ton, ca naiul unui taraf de lăutari însufleţiţi de dominanta lui. A sărit din locomotivă jos, în fața directorului consternat, care ieşise să se asigure că s-a înșelat, și la întrebarea lui, cum a făcut, fochistul a răspuns:

— Cum m-am priceput, să trăiţi, domnule director. Am oblojit-o cu sfoară, cu cîrpă, am bulgărit-o pe ici-colea, i-am mai pus cîteva scînduri pe unde trebuia, și gata. Să nu mă faci cumva de rîs, Mariţo, că mă lași fără bacşiș, zise Ioniţă într-o doară, uitîndu-se la coșul strîmb. Păi, bine stă, gogeamite fabrică, să tragă vagoanele cu boii?!

— *Verfluchte Rumäner!* ar fi zis directorul, și i-a dat cincizeci de lei...

Părechile de boi, care o înlocuiau, numai întreţinerea lor costa o avere pe zi. Fabrica își cumpărase o cireadă.

— Am și botezat-o, domnule director, că de-aia nu umbla, fiindcă era nebotezată. Cînd i-am zis: « Marițo, să nu mă faci de rușine! », a pornit numaidecît.

De cîte ori a mai căzut Marița în sincopă, directorul își lăsa inginerii lui deoparte, — foarte pricepuți, nu era nimic de zis, dar care cu Marița nu știau să vorbească românește. Căuta pe Stoica sau pe Gavrilă, dintre morarii și treierătorii băgați la fabrică. Marița mai învia o dată, și mai trăia vreo cîteva luni, și tot a murit și a înviat și mai trăia și acum. Și era de mare trebuință Marița, căci se și mulțumea cu puțin, ca săteanul mămăligii cu murături, care o scotea din nou la plimbare. Un butoi cu apă în cazan și un braț de coceni în gura grătarului, o mînă de paie — îi dădeau viață și combustibil gratuit. Marița, dacă ar fi vrut potcovarul, ar fi dat și lapte dulce.

Marița se asimilase, devenise româncă și ar fi mers și cu fasole. A recunoscut și directorul, cînd i-a încuviințat omagial lui Cîrnu Costache, actualul ei îmblînzitor și care o scoate orișicum și fără greș la muncă, să-i dea jos firma de alamă — « Körner und Söhne Werke. Wien » — și să scrie pe burta ei, cu tibișir, ca la privata gării: « Țața Marița ».

Ea nu mai avea în boarfele din care a fost, încet-încet recompusă, nici un șurub de la fabrica de origine, de acum nu știu cîte veacuri. . .

— Cînd oi pleca, să mi-o dai mie, domnule director, să mă duc cu ea acasă, glumea Costache Cîrnu.

Ticălosul ar fi fost în stare să meargă cu ea și pe hipodrom.

S-a simțit tocmai din capătul de-afară al bătăturii că directorul pornise de acasă. Ritmul tuturor

brațelor și sculelor care munceau în împînzirea cenușie, dulce, a ceții de octombrie s-a rectificat instantaneu. Ca un bun îndrumător de oameni, de mașini și de procente, domnul Azner începea să fie nemulțumit îndată ce punea piciorul din grădina direcțiunii în măidanul fabricii. Contrastul era neașteptat de brusc. Își sărutase, în văzul nebănuit al oamenilor, soția, pe pragul ușii, dar numaidecît din șoapta dragostei intra în zbierătul șefului supărat, trecînd dintr-o voce în alta, dintr-o culoare într-alta, ca semnalizarea unei răspîntii, de la verde-zmarald la roșu-înflăcărat. Înnaintarea autorității se vedea venind prin pîlcurile de muncitori opintiți în lopeți și furci și aplecați pe rămgi, ca un păun proaspăt gătit și căruia oamenii îi feresc penele de țărînă și se sfiiesc să nu-l calce pe coadă.

Autoritatea directorului n-avea nevoie de stil și motiv. Ea se exercita indiferent de judecata împricinaților și numai ca o manifestare de forță generală și de prezență. Fabrica nu trebuia să uite că are un director și să-și închipuie că fiecare detaliu nu-i minuțios observat. Un țipăt demonstrează energie, și o nemulțumire permanentă descurajează veleitățile, propunerile și speranțele. Sîmbăta plăților fiind și ziua reclamațiilor, directorul, afectînd că vrea să știe precis starea de spirit a fiecăruia și nemulțumirile pricinuite de personalul mare și mic, conducător, nu găsea o soluție mai bună de a tăia dreptul lucrătorilor la jalbă împotriva instrucțiilor lui, date pe subt mînă șefilor și contramaeștrilor, decît o sporire a neîntreruptelor lui nemulțumiri și o ridicare a tonului de exprimare.

În toate zilele, acest bărbat, care își alegea cu sentiment și poezie punctul sărutat mai romantic între bărbia și urechea bălană a nevestei, la o despărțire, putea, pe o distanță de trei sute de metri,

să vocifereze cu o sonoritate imensă, dar vinerea după amiază accentul i se înnăsprea afară din cale de mult, ca să culmineze a doua zi toată ziua, dacă totuş nu prefera sîmbăta să se eschiveze, lipsind din fabrică la ieşirea la raport.

Mai era în sentimentul lui de nemulţumire şi impresia că lucrătorii încasează prea mult, socotind după totalul apuntamentelor din ştate, şi neputinţa de a elimina plata şi de-a reduce muncitorii, inginerii şi funcţionarii în robie, îl irita ca o sfruntată nedreptate socială. «Tot ce ar trebui să agonisim intact, devoră viermii aceştia» era unul din principiile lui. După alte principii ale domnului Azner, organizarea socială trebuia să se mişte pe un ax precis, între privilegiile capitalului şi o sclavie inteligent stabilită. Pedeapsa corporală, aplicată chiar în uzină, din ordinul contabilităţii. Expulzarea prin solidaritate patronală din toate atelierele a lucrătorului dat afară. Salutul obligatoriu, chiar în absenţă, la simpla evocare a unui şef, începînd cu cel mai mic, şi interzicerea de a i se rosti numele, neînsoţit de rang şi de titlul «Domnul». Carnetul de muncă.

Domnul Azner a dat în oraş peste un om cu trăsura şi l-a omorît, şi s-a uimit văzîndu-se tras la răspundere. Legile nu sînt bine făcute şi sînt făcute de demagogi...

Ajungînd în perspectiva ochilor lui Ion Trestie, acesta făcu analiza rapidă a personajului. Directorul Azner venea spre el în cizme ofiţereşti, îmbrăcat într-o scurtă cu gulerul de blană fină. Curat ca un sticlete, cu o şapcă dublă trasă pe ochi, domnul Azner, care se obişnuise să o rupă destul de bine româneşte, avea figura rumenă, într-o barbă neagră scurtă şi creaţă, despicată cu pieptenele subt buză, pe toată bărbia.

Venea după el un ţăran cu căciula în mînă, pe care nu reuşise să-l potolească repetatele

lui trimiteri arogante la plata sîmbetei și la Coșoiu.

— Stăm departe, domnule director, în cellalt județ, și nu mai putem veni încă o dată. Vrem să ne plătești, ca să plecăm.

— Dacă trecem peste regulă, însemnează că să plătim în fiecare zi, și după tine o să vie și alții, o să vie toată lumea.

— Sîntem din partea locului numai șase, zise săteanul, și am umblat pînă la fabrică două zile.

— Poftim! va să zică șase. — Și deodată, aducîndu-și aminte, pesemne, că un director trebuie să fie energic și să nu cedeze, hotărî: Pînă sîmbătă nu se plătește nimic. Ai auzit? Ce stai ca un bou și te uiți la mine?

Tonul impertinent era excesiv. Săteanul, căruia nu-i lipseau argumentele de împrejurare, era un flăcău voinic, într-un cojoc alb, cusut cu arnici.

— Bine, domnule director, zise el, puindu-și căciula neagră, ca o literă mare de capitol. O să stăm pînă sîmbătă pe socoteala fabricii: șase oameni și douăsprezece vite, adică peste tot, zise batjocoritor săteanul, optsprezece boi...

Directorul își mestecă nițel mustața și înțelese că și atribuțiile unui mare șef se mărginesc în punctul unde începe o personalitate clară. Ar mai fi zis ceva, dar fu împiedicat de căutătura omului și trimise oamenii la cassă.

— Fac o excepție, zise el, nu prea fericit de excepția lui.

— Ce zice că face? a întrebat unul din săteni.

— Ne ia pe politică, răspunse flăcăul. N-am prea înțeles. Bine că ne înțelege el.

Ion Trestie își dete seama numaidecît de conținutul adevărat al hapurelui poleit, și cînd ajunse directorul cu întrebarea pînă la el:

— Ce cauți domgniata în fabrică, n-ai văzut că intrarea e interzisă?

Trestie răspunse neîmpiedicat:

— Am venit pentru locul de laborant. . .

— No, dac-ai venit să intri în serviciu, începe prin a scoate pălăria, zise directorul.

Ion Trestie și-o scoase și se luă după director, care apucă înnainte, cu ostentație autoritară. Intră în biurouri, unde se vedeau lucrînd, într-o sală vastă, mărginită de-a lungul intrării de o masă ca un dulap, din cap în cap, funcționarii. Ei se sculară în picioare odată toți, ca școlarii în bănci, și directorul zise un:

— No, bună ziua!

Directorul își căpătase tresele în fabricile de zahăr ungurești. « No » însemna: « Dacă v-ați sculat în picioare, sînt nevoit să vă spui și eu ceva ». S-a uitat însă un moment la toți, ca să-i mai ție în atitudinea respectului, și zise, cu alese cuvinte gramaticale, ca și cum traducea un text din gazeta lui de la Pesta:

— Acest baiat cere locul de laborant, Fink, — suprimînd pe cuvenitul « domnule », firesc vîrstei, dinaintea numelui directorului biurourilor din cancelarie.

Domnul Fink era un personaj scheletic. Barba căruntă, tăiată pătrat, se asorta cu ochelarii fumurii, agățați de urechi.

— Dacă va corespunde cerințelor laboratorului, îl veți trece în serviciu pe ziua de mîine. Astăzi, preciză directorul, vei lua abia contact cu terenul. — Directorul era să intercaleze *tu*, dar a șovăit. — Îl veți duce la laborator și-i veți da în primire toată sticlăria. Ce se sparge se plătește. . . Salariu: doi lei pe zi. Pîn-acum am plătit un leu și cincizeci. Dar facem o excepție, și să vedem cum te porți.

Trestie observa că directorul era covîrșit de excepții.

A urmat o listă de atribuții și îndatoriri, debitate cu monotonie:

— Punctualitate şi corectitudine în serviciu. Purtare exemplară afară din serviciu. Interzicerea fumatului. Respect faţă de superiori: toţi sînt superiori, prin capacitate şi vechime, — şi prin rang. Nu uita, apăsa directorul, inspectînd ţinuta îngrijită a candidatului şi jignit de scăpărarea ochilor lui, că eşti egal cu un salahor. . . — Cuvîntul îi ieşi cam greu din gură, dar avea nevoie de el. — Eşti mulţumit? zise directorul, în deriziune.

— Foarte mulţumit, răspunse lapidar Ion Trestie.

Tonul cu care fusese dat răspunsul conţinea mai mult decît un răspuns afirmativ, şi directorului nu-i scăpă realitatea.

— Cum te cheamă pe domgniata?

— Ion Trestie.

— Cu ce te-ai ocupat pîn-acum?

— Am fost la şcoală. . .

Directorul se uita la domnul Fink, contrariat.

— Nu-mi convine absolut deloc să angajez, la un loc de servitor, un băiat de la şcoală.

Ion Trestie se roşi, intimidînd terminologia directorului, care căuta o rectificare.

— N-am vrut să vorbesc despre domgniata, zise directorul.

— Nici n-am luat pentru mine cuvintele domnului director. . . silabisi Ion Trestie.

Figurile funcţionarilor din vecinătatea imediată avură o sclipire de satisfacţii.

— Staţi jos, zise directorul, supărat că funcţionarii mai stăteau în picioare, ca un derivativ.

— Naţionalitatea? întrebă directorul.

— Românească, răspunse Trestie.

— Din ce loc?

— Judeţul Mehedinţi.

— E foarte frumos la Ver-ci-orova, zise directorul, care nu se putea încă descurca şi voindu-se informat.

— Așa se spune, puse punct Trestie.

Directorul se duse la biuroul lui, așteptat, cu umerii încovoiați, de ușier.

Domnului Fink, Trestie îi deveni simpatic, poate tocmai pentru că directorul fusese grosolan. El îi întinse mîna tînărului, peste masă, și-i spuse:

— Așa e directorul, dar nu e om rău, — fără să adaoge « dimpotrivă ».

El tăcu. Nici nu-l scuza, nici nu-l acuza. Parcursese o bucată din mister și era, orișicum, în cîștig.

— Ai ceva bagaj? zise directorul personalului. O să-ți dăm o cameră, poate chiar aci sus, deasupra administrației.

— Cum binevoiți. O să-mi aduc bagajele duminică — un geamantan cu haine și unul cu niște cărți. . .

— Vino cu mine, zise domnul Fink.

Trestie salută cuviincios pe funcționari, și cîțiva dintre tineri săriră de la biuroutile lor, cu mîinile întinse, prezintîndu-se noului-sosit.

Primul pas, se gîndea Trestie, urmînd pe bătrînul director al personalului, nu e chiar atît de rău. Ce putea cere mai mult de la o lume cu totul nouă și străină, în care el venea ca un accident?

Trestie rămase dus cu gîndul în fereastra în care se încadra tabloul cîmpiilor ondulate, cuprinse într-un văl de ceață albăstruie. Parcă nu mai văzuse niciodată țară și cădea de-a dreptul, ca dintr-o închisoare, în gingàșul farmec al pămîntului viu.

— Ce frumos e, domnule director! Uitați-vă numai. . .

— Noi, cei de la direcție, vreau să spui din contabilitate, răspunse, nu fără un ușor indiciu

de humor, domnul Fink, nu ne prea pricepem. Cifra din vîrful nasului și frumusețile din dreptul ochilor nu se prea împacă. Un bun contabil trebuie să vază un singur lucru: registrul, și să audă o singură poruncă: a șefului... Îmi pare bine că-ți place odaia. Deocamdată ai să stai aici.

— Dar nu se vede fabrica, domnule director! zise Trestie cu o uimită naivitate.

— Nici nu trebuie să se vadă. Ea e la nord, și camera dumitale la sud. O să pui imediat să ți se curețe bine odaia, care-i, cum vezi, destul de curată, dar n-a mai fost locuită. Ce mobilier îți trebuie? Un pat, o masă... O să-ți pui și o etajeră... Și perdele... Cere un bec de la magazie, pentru lampă. Ai așternut?... N-ai așternut. O să le spui fetelor mele să-ți aranjeze toate astea frumos. Îți mai trebuie un lighean, un broc, o carafă de apă, o noptieră...

Noptiera îi dete un sentiment de rușine.

— Nu-mi trebuie, domnule director...

— Ei, nu-ți trebuie! Parcă ai fi vinovat dumneata că-ți trebuie. Cînd ne scoborîm, o să-ți arăt unde sînt și dependințele... Dar parcă mai lipsește ceva... zise domnul Fink. Spune dumneata, că eu nu m-am mai montat de patruzeci de ani, de cînd eram flăcău. Ziceam și eu pe-atunci că nu-mi trebuie, dar mi-au trebuit multe de tot.

Ion Trestie, care nu-și cunoscuse părintele la timp și nici nu apucase un crîmpei de dragoste de mamă, se simți încălzit ca de un ceai sufletesc și ar fi voit să-și manifeste cumva bucuria că e primit cu bunătate. Omul ăsta, care-i era de două ori străin, și de categorie și de sînge, ar fi putut, în aceleași proporții și mai ales cu exponentul celei de a doua, să fie de o politețe glacială, și ar fi fost foarte de ajuns. Poate că norocul, care nu trebuie înlăturat din socotelile rezultatelor obscure, și norocul de a fi, poate, fără să știe,

simpatic, un noroc concret şi el, şi poate că o constantă materializare a pricinii succeselor neaşteptate, explicau, după slabele lui dumiriri, bunăvoinţa întîmpinată, în cea mai mare măsură, comparată cu neutralitatea agresivă a directorului general. Domnul Fink putea să se dezintereseze de felul cum ar fi fost găzduit un băiat, care nici nu aparţinea serviciilor girate de el, să-l trimită într-o oarecare odaie goală, însoţit de un servitor sau de un mic funcţionar. Atenţia lui, dimpotrivă, s-a întins pînă la amănuntele prieteniei unui părinte.

— Combustibilul, îi spuse domnul Fink, e de la fabrică. Ai o sobă de teracotă bună.

Emoţionat şi intimidat, ca de un mare dar, al inimii, Trestie nici nu putea mulţumi îndeajuns. I se împlinea şi un vis: o cameră frumoasă, a lui, zestrea de căpetenie ce trebuie neapărat acordată fiecărei tinereţi. Stăpînirea unui pătrat mare de lumină şi aer şi de singurătate, începutul stăpînirii de sine şi al orientării în demnitatea vieţii. Camera lui, în fundul unei galerii izolate, da, de sus, cu ferestrele în grădina pămîntului, lăsat din unelte, brazde răscolite, mirişti, dungi de păduri depărtate, urmele belşugului şi ale muncii. Pasărea îşi are cuibul, păianjenul proprietatea reţelei, iepurele gaura, lupul vizuina; casa e trupul nou al făpturii, venită goală pe lume, şi o prelungire a lui; cînd îşi leapădă crisalida, omului i se cuvine, sătenii ştiu foarte bine legea, un bordei. Din pricina culcuşului şi a ogrăzii, care-i dau nobleţe şi cuget, ţăranul se lipseşte de toate bunurile accesorii, concentrat subt un acoperiş de stuh, primeşte viaţa şi pleacă dintr-însa cu simplicitate.

Pitit în cetate, la întuneric, Trestie nu mai văzuse de multă vreme lumea, de sus, privind-o pe părţile urîte, de-alături şi de pe dedesubt.

Nu mai mirosise pămîntul, nu-l mai adunase din zări cu ochii, — şi era, fără exagerare, fericit.

— Vă mulţumesc, domnule director Fink, cum nici nu vă închipuiţi de recunoscător. E cea mai frumoasă zi din viaţa mea.

— Nu e rău să te grăbeşti, îi răspunse cu bunătate bătrînul, cît încă n-ai prea trăit. O să vie un timp cînd n-o să-ţi mai aminteşti de plăcerea zilei de azi.

La ieşirea din nou în ogradă, Coşoiu număra cu o baghetă sacii dintr-un camion şi-i trecea cu creionul într-un carnet.

— Poţi să pleci, omule, îi zise Coşoiu. Trage la magazie şi dă domnului magaziner biletul ăsta.

— Avem un mosafir, domnule Coşoiu, uite, să ţi-l prezint, zise domnul Fink.

— Ne cunoaştem. N-a trecut întîi pe la mine? Bună dimineaţa, tinere. Ei, ce-ai făcut?

— I-am dat, ştii, camera de sus... Nu-ţi mai aduci aminte?...

— Uite că nu-mi aduc aminte. Dumneata ai douăsprezece camere sus...

— Da, în apartamentul meu... Dar mai aveam una, care sta goală, la etajul al doilea... Aia...

— Spune aşa, nenişorule... răspunse Coşoiu. Îmi pare bine... Cu un tînăr frumos şi deştept se potriveşte o cameră ca asta. Să fie într-un ceas bun!

— O să te rog, pentru că nu trebuie să piardă vreme, să trimiţi o trăsură de-a fabricii să-i aducă bagajele. Are o grămadă de lucruri: două geamantane... Şi să-i facem rost de la magazie de mobilierul necesar. Îi dau eu mărunţişurile şi aşternutul. Dumneata procură-i un pat curat, cu somieră, vreo două-trei scaune, o masă, un dulap şi ce mai găseşti...

— Am la infirmerie un aranjament complect, nou-nouț... Las', că îngrijesc eu. O să-i dea și nevastă-mea cîte ceva. N-o să-ți vie să crezi, domnule Fink. Laborantul seamănă leit cu un nepot al nostru, din Franța.

— A venit Mislin, de la Insbruck? întrebă directorul personalului.

— N-a venit...

— Din ce în ce mai nepunctual... Iar o să avem supărare. Trebuia să sosească de joi.

— Domnul Mislin e de cîteva zile în București, zise Oniha, un funcționar de legătură între fabrică și gară, și care tocmai voia să plece cu un teanc de frahte desfăcute. M-am întîlnit cu el. Se ducea la fotograf.

— Da? Și nu ne-a făcut măcar onoarea să ne spuie? Frumos! Și de unde știi că se ducea la fotograf?

— Era cu o frumoasă doamnă, zise Oniha curtizan, atingîndu-și mustața.

— Blondă? întrebă directorul, nițel ștrengar.

— Foarte blondă!

— Nu s-a mai lăsat de ea! O să-l împuște bărbat'su într-o zi.

— Domnul doctor Mislin e șeful dumitale, zise către Trestie domnul Fink, și dumneata vei fi ajutorul lui. E un om foarte bine educat, dintr-o foarte distinsă familie din Viena. Numai că o să te înțelegi deocamdată mai greu cu el, că nu știe românește, cu toate că lucrează de trei ani în România. Dar ceea ce nu o să poată spune vorba, o să spuie politețea lui... Cum să facem să-l ducem la laborator? zise domnul Fink, uitîndu-se plictisit spre poartă. Știi ce? Pisko e în fabrică?

— L-am zărit adineaori, trecînd cu oamenii la melasă.

— Cheamă-l și dă-i-l în primire. Domnul inginer Pisko este și el «*Chemiker*», îi explică lui Trestie, ușor ironic, domnul Fink, însă domnul director a preferat să-i încredințeze supravegherea unui sector din fabrică tot atît de important... Pînă la sosirea domnului Mislin, care nu cred să mai întîrzie mult, căci aș fi foarte mîhnit, o să te puie în curent cu laboratorul domnul Pisko. O dă nițel pe românește.

— Bună ziua, domnule Trestie, zise domnul Fink, fără să-i mai dea mîna, și ceva mai stilat, în cadrul reciprocităților de subalternare.

«De aci înainte, se gîndea Trestie, nu voi mai fi nici „domnul" Trestie, nici „tînărul" Trestie, ci „laborantul", acela care spală și șterge și care sparge și plătește...»

Însoțit de laborant, Coșoiu a căutat un sfert de oră pe domnul Pisko, care se descurca prost, și mai mult cu răcnetul decît cu vorba, într-un număr de oameni, înnarmați cu pîrghii. Îi displăcea domnului Pisko îndemnul la colectivitatea precisă a sforțării: «Harup!», strigat de zece glasuri odată, cînd barele de fier apucau, pe dedesubt, cu vîrful, marginea unui bloc de piatră. Trebuiau mutate dintr-un loc într-altul, pe tăvălugi, vreo patruzeci de asemenea dreptunghiuri de calcar, ca un cimitir.

— Nu bun! zbiera inginerul Pisko. Nu bun «harup». *Warum* harup? — Cu degetul de la mîna dreaptă își bătea vîrful roșu al urechii, ca o pisică, repede, de muscă! — Harup! harup! *Mein Gott!* se văita domnul Pisko, cu ochii lui albaștri ca scrobeala, la cer.

— Are urechea muzicală, zise Coșoiu rîzînd. Neamțul s-a deprins cu Strauss și-l supără, așa, cîte o vorbă, îl obsedează... — Domnule ingi-

ner! îl strigă Coşoiu. — Nu ştiu ce-au nemţii ăştia că nu ştie nici unul franţuzeşte... Mai repede o scoţi la capăt cu ei pe româneşte.

— E evreu? întrebă în limbaj respectuos laborantul.

— Nu ştiu ce neam de om o fi. E un fel de neamţ catolic sau protestant, şi are nume de italian. Dar afară de nemţeşte, să-l pici cu ceară, nu ştie nimic, — şi mi se pare că nici chimia. Fabricaţia zahărului e ca marina, — îmi dai voie să-ţi zic pe nume, — Trestie: toate neamurile de oameni... Ai să găseşti în acest mare port agitat, unde vin şi de unde pleacă aventurierii din toată lumea, o reducere a întregii planete: avem şi un harap, am avut şi nişte chinezi.

Domnul Pisko a înţeles că domnul Coşoiu avea o misiune. Şi-a ridicat mîna grasă şi lată, comandînd repaos, a mormăit ceva în nu se ştie ce limbă, a nu se ştie cărui suflet al lui, şi, trăgîndu-şi betelia bretelelor pe burtă-n sus, voi să notifice prin scuturarea volumelor lui, modelate luxuriant, ca o cîrnăţărie, că ascultă respectuos. Fără să se uite la Coşoiu, s-a apropiat, cu privirea ţintă, de Trestie, deschisă în întregime, dar fără expresie, ca ochii unei păpuşi.

De rumenă ce-i era figura, părea vopsit şi confecţionat, într-adevăr, din porţelan. Nevinovăţia şi candoarea obrazului, în culori neverosimile şi rozuri de icoană litografiată, erau uimitoare. Deasupra ochilor, sprîncenele puneau două circonflexe spălăcite, şi o mustaţă stacojie îi ilustra fizionomia, terminată cu cioc triplu-roşcovan. Urechi ascuţite, diavoleşti, îi păzeau tîmplele ciulite, şi forma lor ciudată dădea mai degrabă impresia că, odată, în mijlocul unei fraze, ele se vor apuca, în loc să mai audă, să bată ca tălpile de raţă şi să ţipe. Gras, obez, el se rotunjea cu exagerare, ca un pepene cu două picioare subţiri.

Neputînd nimeri cuvintele întrebării cu care se apropia de Coşoiu, întoarse capul, îşi duse palma la auz şi aştepta.

— Tînărul, zise Coşoiu rar, este trimis de domnul director Azner.

El înţelese numai cuvîntul « director », şi-a rectificat atitudinea şi nu voia să înţeleagă mai mult.

— *Direktor!* zise el, cu tonul cu care un recrut ar striga: « Trăiţi! »

— Domnul director...

Ah! iar « *Direktor* », de două ori « *Direktor* », una după alta...

— Domnul director l-a angajat în laborator.

A mai înţeles un cuvînt: « laborator ». S-a speriat şi mai mult, crezînd că directorul trimitea să-l cheme şi că îl aştepta, nervos, în laborator. Şi, fără să mai stea, o porni peste pietre, ajustîndu-şi acum şi bretelele, dar şi şapca de amiral şi buzunarele de la haină. Coşoiu a trebuit să-i sară înnainte, să-l înşface de braţ şi să-l oprească. Metoda de a te înţelege cu un străin fiind întrebuinţarea aproape onomatopeică a vorbelor brute, fără caz, număr, gen şi acord, cu pauze şi cu gesturi, Coşoiu a încercat o lămurire:

— Director nu laborator... Director nu Pisko laborator... Laborator laborant... Asta laborant... laborant laborator... Mislin laborant...

Degetul, mîna şi ochii lui Coşoiu, cînd zicea « laborant », se-ngrămădeau pe Trestie demonstrativ, şi cînd zicea « laborator », îl apuca de mîneca hainei şi-l scutura... Sau arăta cu stînga spre laboratorul cu geamuri mari peste curte. Era toată limba lui nemţească.

În sfîrşit, domnul Pisko, înţelegînd, a căscat gura victorios, şi-a lipit palma pe frunte şi a dat strigătul: « *Ach!* ».

Dar numaidecît inginerul se desluşi în caricatură. Biruia savantul, şi ţinuta lui deveni ridiculă

și pedantă. Își întoarse groasele mustăți roșii, prinzîndu-le cu toată mîna, holba căutătura, rotunjită ca paharele de ouă. S-a mai uitat de două, de trei, de patru ori la Trestie, întorcîndu-și după fiecare uitătură capul cu ceafa la el, cu o cochetărie de bivol. Nu mai mergea cu jiletca descheiată, și, pipăindu-și nasturii ca notele de metal ale unei harmonici, și-a încheiat doi. Și-a butonat și haina și trase, ca un croitor o dată, de margini. Și voind cu orice preț să se cotorosească de ideile lui în românește, și vexat că nu poate răsuci fraza pe care o căuta cu limba prin cerul gurii, lingîndu-și suvenirea, zise:

— *Laborant!... du Laborant... Chemiker...* Nu!... *Laborant.*

Coșoiu, pentru ca nu cumva totuș Pisko să se înșele și cine știe ce să facă pînă la urmă cu Trestie, îi însoți pe scara cea mai scurtă, care ducea de-a dreptul în laborator — două camere mari între bîrnele și încrucișările unui pod imens, populat cu rezervorii și materiale orînduite pe inventar.

— Fabrica de-abia se prepară de lucru, zise Coșoiu, și se verifică mașinile și aparatele. Trebuie pregătit și laboratorul. Uite, domnul inginer Pisko o să-ți explice, dacă va putea, fiecare lucru în parte...

O fată zveltă dereticase cele două odăi. Trestie îi văzu pieptănătura curată, cu cosițe împletite în jurul capului, și cărarea precisă despicîndu-i părul din mijlocul frunții.

— Da, da, răspunse afectat inginerul, care, auzindu-și numele și titlul, făcu o mișcare de fudulie din gușă și crezu că a și înțeles.

— Da, da, repeta Pisko, sigur că această silabă e pronunțată bine.

— Da, da, da, da, da... mai zise de cîteva ori, apucat ca de o isterie afirmativă.

Pisko zise *da* de zeci de ori, modulînd grupurile de *da*, emițîndu-le pe tonuri deosebite și destul de satisfăcut, ca de o telegrafie « Morse », care cu aceeaș bătaie exprimă cuvinte variate.

— Știi că niciodată într-un an de zile n-am vorbit atît de mult cu el, zise Coșoiu. Mi se pare nebun... Domnul Fink n-a prea nimerit-o.

— Mai bine m-aș orienta singur... răspunse Trestie. Regăsesc lucrurile din cartea dumneavoastră.

Pisko ținea cu amîndouă mîinile un flacon destul de mic, însă foarte greu, scos din rafturile cu chimicale.

— *Cveckzilber!* zise Pisko vesel, jucînd cu borcanul de mercur în mîini. *Cveckzilber!*...

Zicînd « *Quecksilber* », vocea lui căpăta un accent de cucurigu, care pe nemțește se rostește: « *Kikeriki* ». Mai zise: « *Cveckzilber* » de vreo șaptezeci de ori în șaptezeci de feluri, *cvec, cuec, cvic, cuic*... ca o maimuță care ar încerca sonoritățile unei muzici de gură, suflînd la întîmplare cu buzele strînse.

Domnul Coșoiu fiind reclamat la poartă, cei doi rămaseră în laborator, uitîndu-se unul la altul.

Pisko zise interogativ:

— *Laborant?*

Trestie răspunse:

— Laborant...

Pisko zise:

— *Labooraant?*

Trestie nu răspunse.

Pisko zise apăsat:

— *Laborator!*

Trestie răspunse:

— Laborator!

Pisko rîse cu o gură mare și cu toți dinții lui surprinzător de simetrici și de albi, ca un

pepene galben crăpat în două, cu sîmburii aparenți, dar, ca o femeie frumoasă care n-a cuvîntat un ceas, acoperită de prestigiul tăcerii, și a vorbit o singură dată, el și-a trădat stupiditatea. De la rîsul mare a trecut la rîsurile descrescînde, voind să și le arate pe toate, ca un colecționar cioburile strînse și fragmentele de cioburi. Ceea ce irita în rîsul acestui prost, inginer și chimist, nu era numai lipsa de cauză și raportul monstruos inversat dintre cauză și efect, dar mai ales admirabila lui păreche de gingii și de șiruri de dinți. Un rîs imbecil ofensa bijuteria gurii.

Dar domnul Pisko fiind, pe lîngă inginer, în felul lui, un glumeț, și un glumeț cu orice preț, nedotat de la natură, după cum alții sînt anecdotiști fără haz și calamburiști lamentabili, își substituia lipsa de spirit și chiar de sumară inteligență cu cîteva farse de buzunar, pe care le punea la momentul oportun în funcțiune.

În cursul dialogului cu inginerul, Trestie auzise de mai multe ori cîte un scîncet guițat, cîte un strănut ca de pisică, strecurat printre silabe, ca un adaos ventriloc, și care nu venea totuș din sistemul bucal al domnului Pisko. Ca să-l stupefieze pe român și ca să-i provoace admirație și umilință, ca pe timpuri Columb indigenilor din Veragua, cuceritorul Pisko își punea în mișcare minusculele divinități triviale de cauciuc, din buzunare, brevetate de-o mare firmă de specialități meschine, cu o dexteritate îndelung studiată. Individualitatea lui științifică făcea, pe nevăzute, ca musca, mugea înnăbușit ca vaca, sforăia ca gîscanul. Inginerul ducea mîna subsuoară și ieșea un măcăit de rață. Se răzima cu șoldul de-o margine de masă și gemea un suspin degradat, ca și cum inginerul s-ar fi dezumflat. Uneori, îi sărea cravata și revenea la loc, sau se aprindea în acul din mijlocul ei un bec. Manipulîndu-și

astfel uzina lui pe dedesubt, inginerul chimist se apropia cu ochii lui albaștri, holbați fix, de ochii lui Trestie, ca un hipnotizor, trăgîndu-și capul de cîte două-trei ori înnapoi și împingîndu-și-l înnainte, cu tertipurile manualului popular de fascinare.

Urmat de Trestie cu scîrbă, el făcea înconjurul păreților, citind etichetele flacoanelor și borcanelor de cîte trei și patru ori, ca și cum repețirea da claritate și sens.

— *Ațidum sulfuricum... Kalk... Betriebsäure... Ațidum chlorhidricum... Alcohol... Ghift... Cveckzilber...*

Pe un alt părete, cu o masă lungă, învelită cu zinc, erau fixate țevile de fier, prelungite cu țevi de cauciuc pentru becurile « Bunsen », a căror flacără era trebuincioasă la topirea tuburilor de sticlă curbate, la arderea în cuptor închis a capsulelor de platină și la obținerea cenușii experimentale. Termometru, un minuscul autoclav, un cîntar ultrasensibil subt clopot. Un rastel acoperind jumătate din părete, ca o orgă de cristal, înșira la rînd și la o înnălțime, intercalate în găuri duble, eprubetele pentru probe, cu diametre variate. Scoțînd cîteva din lăcașurile lor rotunde, Trestie mîngîia în palmă gingàșa lor eleganță, reașezîndu-le în găurile paralele, cînd văzu sărind prin aer, din sînul inginerului și desfăcîndu-se treptat, ca un șarpe cu încheieturi, un cîrnat, compus din mai mulți cîrnați înnădiți și scurți, un șir. Era o farsă de Nürnberg, pe resort, și care se strîngea cu o copcă, la dimensiunile unui disc de buzunar de jiletcă. Un grohăit subit, scăpat odată cu cîrnatul și rîsul de triumf al domnului Pisko.

Scandalizat și ofensat în judecățile lui, Trestie fu cutremurat de o nevoie crîncenă de reacțiune, cu palmele, cu vîrful bocancilor, cu scaunele,

pentru corectat neobrăzarea capului bucălat, de majolică, şi privirea de bleg ceresc a inginerului Pisko.

Fără nici o vorbă, gata să strice o situaţie care nici nu începuse, laborantul se dete val-vîrtej pe scări, pînă jos, şi se duse de-a dreptul la domnul Fink, aprins la faţă şi neputîndu-şi stăpîni mînia.

— Ce s-a putut întîmpla, domnule Trestie, de eşti atît de schimbat?

Povestindu-i cu jumătăţi de cuvinte, directorul personalului fu apucat de o ilaritate de surpriză, care nu-l jigni, pentru că se vedea că e rezultatul unui contrast.

— Care-i situaţia mea acum? zise Trestie. Nu vi se pare că trebuie să mă-ntorc pe unde am venit?

Domnul Fink, recăpătîndu-şi calmul de sfinx simpatic, şi-a-ntins mîna ce-i sta în cot pe lungul dulap de ghişee de la intrare, şi-a pus-o părinteşte pe degetele înnodate de enervare ale lui Trestie şi zise:

— I-am şi spus domnului director general că a făcut o greşeală. Dacă n-ai nimic deosebit de insuportabil, afară de contactul cu acest imbecil, sfatul meu e să te linişteşti...

— Dar vedeţi, el e omul de încredere al directorului, mîna lui dreaptă, şi eu sînt un individ abia venit, şi nici venit de tot... E o diferenţă de preferinţe.

— Să-ţi spun ceva la ureche şi să-mi permiţi să fiu trivial: e mîna dreaptă cu care directorul se scarpină...

Trestie surîse.

— Stai niţel, să vorbesc cu directorul.

— Nu-i spuneţi, vă rog, domnului director... Nu v-aş fi spus nici dumneavoastră, dacă n-aţi

fi fost atît de atent cu mine... Aş fi plecat din fabrică pur şi simplu...

— Sînt lucruri care nu pot fi ascunse fără complicitate: ia seama, tinere, zise domnul Fink, întorcîndu-se spre uşa directorului.

Cum întoarse spatele, cîţiva din funcţionari se apropiară tiptil de Trestie, de peste dulap. Era evident că se petrecuse ceva, cum se zicea la contabilitate, « abnormal ».

— M-am mai prezintat cînd aţi plecat în fabrică, zise unul cu genele palide şi cu părul ridicat ca o perie de sîrmă blondă: Goldman-Aricescu... S-a întîmplat ceva?

— N-aş putea să zic...

— N-aţi putea să ziceţi e numai o vorbă. Aşa zic şi eu acasă, cînd mă-njură domnul Azner, că, ferească Dumnezeu, nu s-a întîmplat nimic, dar domnul Azner deja m-a înjurat...

— Nici n-avea cine să mă-njure...

— Am zis şi eu aşa, ca un apropò... Cine ar îndrăzni să te înjure pe dumneata?

— Păi, cine sînt eu, dacă pe dumneata te înjură?

— Nu e un bagatel... Dumneata eşti român...

— Şi dacă sînt român?...

— Eu sînt « jidan »...

— Să fii sănătos, dar tot n-am înţeles.

— Ai să-nţelegi mai bine: directorul e tot jidan...

— Atunci?

— Vezi?... Cine a zis: corb la corb nu-şi scoate ochii, a fost un prost... Jidanul patron mănîncă pe evreul sărac... Eu sînt jidan, el e jidan: n-are a face. Ieri mi-a dat în cap cu o linie... de metal... Aşa bine să am eu... Mie îmi dă cu linia în cap, fiindcă sînt un pîrlit de jidan... Dumitale n-o să-ţi dea niciodată

cu linia în cap, că ai să-i cîrpești deja așa una, zise cu sete Aricescu, că o să audă cîinii în Jurju...

Ceilalți tovarăși de confidență rîseră încet.

— Eu sînt Haimovici... Crezi că dacă n-aș fi Haimovici aș răbda?... Rabd fiindcă sînt Haimovici...

— O să te cerți și dumneata cu domnul Azner... fii sigur... n-avea nici o grijă... dar într-alt fel... Pe noi ne freacă fiindcă sîntem de-ai lui... Și pe dumneata o să te frece, dar într-alt fel... Ai văzut pe domnul Fink?... O dulceață de om...

— Altă mîncare de pește... aprobă Izidor Berceanu, care strînse și el cordial mîna lui Trestie. Noi sîntem bucuroși cînd mai vine și cîte un român... Vrem și noi să vedem un român și într-altă parte... Nu numai la sfecle, la cuptoare... și la melasă...

— Nu te supăra de ce-o să-ți zic, zise Haimovici, dar cînd mai e cîte un român, parcă mai răsuflăm și noi... Alt om... Nu fiindcă ești dumneata... mai avem unul, la poartă, pe Coșoiu, dar parcă ăsta nu mai e român...

— Dar dacă nu sînt nici eu român? zise Trestie.

Funcționarii rîseră în hohote.

— Dumneata, jidan? zise Goldman.

Și cu promptitudinea deprinderii, ei se făcură, ca șoarecii, nevăzuți...

Pe ușa direcției, dată de părete, intra în cancelarie, treptat, vocea grandios bombată a domnului director, care vorbea cu domnul Fink din spatele lui, ca și cum l-ar fi avut în față, cu pieptul înnainte și numai în sus...

De pe soclul unde-i sta înșurubat capul cu barba neagră, directorul, ajungînd în dreptul lui Trestie, rosti, cu imensa plăcere a superiorului energic, sentința, fără să-și plece demnitatea la detalii:

— Mi s-a comunicat ințidentul... Domgniata merj la laborator. Domnul inginer Pisko este dat afară imediat. E un caz excepțional...

Ion Trestie mulțumi, contrariat că intrarea lui în fabrică e condiționată de un cadavru. Vru să-l apere pe Pisko, să se retracteze. Domnul Fink îi făcu semn să tacă. Și-ar fi tras un pumn în ochi că s-a grăbit să se lase jignit de bietul Pisko, a cărui situație în fabrică se vedea atît de șubredă, — și nu mai era nimic de făcut.

Funcționarii care-l chestionaseră pe Trestie, jubilau.

— Nu ți-am spus eu că e ceva? zise Izidor Berceanu.

— Ai văzut? zise Haimovici.

— Avem și noi un goi... zise Goldenberg, cu sentimentul că și-au găsit un protector. De cînd vă zic că ne trebuia?...

Trestie se temu să mai dea ochii cu Pisko, care în cîteva secunde devenise un nefericit. Tărăgăna pasul pe trepte, ca să-l ajungă directorul din urmă, să nu intre singur în laborator. Și-ar fi dat o parte de viață numai să nu fie martor la tărăboiul ce avea să urmeze. Cruzimea directorului, manifestată de obicei fără motiv, promitea să ia în asemenea împrejurare o formă de brutalitate cu neputință de răbdat. Se socotea vinovat de ceea ce era să se petreacă, foarte vinovat. N-ar fi avut decît să-și pună surdină la revoltă. Fără să vrea, era pîrîș. «A jignit în tine o șolticărie de idiot nu știu ce pedantism într-atît încît să lași un om fără pîine? Îți începi cariera cu un denunț? Ești tînăr și trebuie să înveți să taci. Viața e făcută din concesii. O concesie azi, o concesie mîine, în toate zilele o concesie, pînă ce dispare facultatea impresiei și nu mai reacționezi la nimic: societatea ideală. E contribuția generațiilor succesive la cele mai vechi. De unde

vine respectul zbîrciturilor şi al părului alb transportat în morală, dacă nu din autorizaţia pe care o dai celui mai vîrstnic să te subestimeze? Şi pentru că vîrsta este şi mai bine situată mai întotdeauna, religia autorităţii e gata.

Eu cred ceva mai mult, că intenţia lui Pisko a fost o batjocură directă, pe care şi-a exprimat-o cu mijloacele lui fireşti pentru valahi: superioritatea trebuie să-i aparţie neapărat. Ce însemnează şi această fabrică de zahăr, în care tot personalul e o adunătură de pretutindeni, şi un funcţionar autohton, priceput să orînduiască anonim toată gospodăria uzinei, găseşte calificarea de portar? Se întîmplă că e angajat la un post de slugă un băiat care n-ar fi lipsit de însuşiri, şi atunci un inginer oarecare îi face o asemenea primire. Odinioară, pentru mai puţin, pentru că un oarecare bey african, jucîndu-se cu evantaliul în prezenţa reprezintantului unui Stat european, i-a atins acestuia, în derîdere, obrazul, s-a iscat un război. Legăturile dintre oameni şi stări durează sau se rup în raporturi de multe ori abstracte.

N-am făcut prin urmare nimic nepermis, şi-a putut spune Ion Trestie, exagerînd situaţia catastrofal. Eram în legitimă apărare... Şi totuş nu trebuia să fac nimic », adaose, confuz şi întristat.

— Dar ce, domgniata încă n-ai ajuns în laborator? Îţi place să te plimbi pe scară? Cine n-are acasă scară crede că asta e amuzant.

Muşcătura pe furiş a domnului doctor Azner era destinată boului de ţăran din neamul laborantului. Vocea aspră, ca o zgîrietură de pilă ştirbind o ruptură de sticlă pe dungă, îi strivi urechea.

« Dacă nu i-aş fi dator concesiile vîrstei şi ale simbriei, ar trebui să-l cîrpesc peste gură », îşi zise Trestie. Dar tot nu s-a lăsat, cuprins

brusc, din evenimente, de o indiferență foarte nepotrivită cu sărăcia, față de numirea lui.

— Noi, românii, domnule director, sîntem sălbateci. Cînd vedem briciul, oglinda și săpunul, credem că sînt pentru ras și ne credem și noi europeni.

Directorul îl privi accentuat.

— Poți să-mi spui ce școală ai făcut?

— Vi s-a părut atît de prost răspunsul meu?... N-am nici o școală. Voi fi, vă asigur, un foarte bun spălător de sticle.

— Încă n-a început să lucreze, și deja nu-mi place acest baiat, pe care l-ai recomandat domnia-ta, zise directorul, întorcîndu-se către Coșoiu. El venea escortat.

— Dacă nu vă place, domnule director, e foarte simplu: nu-l angajați, a răspuns inimos Coșoiu.

— L-am angajat. — Și tare, ca să se audă bine: Te rog să bagi bine de seamă, domnule Kòșoii, proclamă sentențios directorul, Azner are un singur cuvînt... *Ein Worth ist ein Mann.*

El aștepta răspunsul lingușitor, ca un orator aplauze. Dar și Coșoiu fiind un om fără surîsuri ornamentale, a tăcut. Directorul pierdea un prilej de a intra în acèle serii de considerente, generalizări și autocomunicate care devin unicele moduri de expresie ale unui personaj ajuns la apogeul ambițiilor lui, simțindu-se obligat, de la o cifră de puteri în sus, să servească filosofia și să corecteze universul.

Trecînd printre aparate și rezervorii, directorul își datora sieș să facă observații și să indice neglijențele discutabile. Ușile laboratorului erau deschise de părete, și, cînd își făcu intrarea, grupul rămase consternat. Cu o neturburată siguranță, domnul Pisko bătea o minge de gumă între podină și palmă, răsuflînd asudat și ritmic și parcurgînd în zigzag încăperea.

— No! zise directorul, dezorientat. Mai trebuia un cărucior... Nici n-am mai văzut așa un prost.

Și nu putu zice mai mult.

De natură timidă, Pisko rămase anchilozat în poziție suspendată, necutezînd să se mai reașeze pe talpa întreagă. Și ar fi mers așa, într-un picior, prin toată fabrica și prin toate ogrăzile, numai să scape de amenințarea, ce-l înspăimînta și în somn, că într-o zi ar putea să fie dat afară. Un oftat adînc ieși din tot burduful lui, și nefericitul zise, uitîndu-se fix în părete:

— *Mein Gott! mein Gott!*

— Domgniata ești un tiner serios, zise directorul, cu degetul întins la Ion Trestie și trecînd în camera alăturată. Este o notă bună la domgniata. Cînd directorul domgniatale vorbește așa, directorul este mulțumit... Eu doresc ca directorul să fie totdeauna mulțumit de domgniata.

Vociferările, de care se înfricoșase laborantul, nu s-au mai petrecut, orice explicație fiind de prisos. I s-a lăsat domnului Pisko timpul să se strecoare și să plece din laborator.

Aplicîndu-și satira lui particulară față de un *Tzigeuner*, Pisko își manifestase sentimentul de patriotism colonizator. Cu atît putea să colaboreze personalitatea lui la steagul imperial, dar într-o monarhie poliglotă, unde multiplicitatea limbilor făcea ideile și sentimentele neînțelese, atitudinea lui de măscărici grotesc putea să fie un dialect. Stilul lui de a-și pune în circulație convingerile politice îl utiliza între lucrători nestingherit. El da muncitorilor să fumeze țigări cu iarbă-de-pușcă, praf de strănutat și de scărpinat și să miroasă amoniac, cu o rîvnă de chemare și însărcinare specială să proclame, realizîndu-se

în articolele de păcăleală ale catalogului de farse din patrie, superioritatea civilizației sale, ca și cum s-ar fi gîndit, pe de o parte, la împărat și ar fi strigat, — pe de altă parte, cu împuternicirea vultùrului cu două ciocuri: «*Heil!*». El simțea în insul lui, indistinct, adevărul aproape pascalian că centrul e pretutindeni și că periferia lui, circumferința, cuprinde în cercul ei totul, el mergînd cu centrul intercalat în sine.

Recunoscător Statului, care îl făcuse inginer chimist, cum l-ar fi putut face orice altceva, recunoștința lui se preciza mai concret în raport cu marea societate de industrìi ale zahărului, cu sediul în capitala imperiului, cînd patria mare nu i-a putut oferi mai mult. Eduard Pisko făcea parte din acei oameni inapți să-și chivernisească un rost la ei acasă, aflați în fabrică la servicii felurite, și care, fără să fie din spița cuceritorilor aventurieri, caută numai stăpîn, ca să fie, în toate împrejurările, proaste slugi. Străbătuse cîteva țări, înșirase o sumedenie de uzine, și din fiecare fusese dat afară pentru incapacitate, în cîte o zi de vijelie neașteptată, iscată dintr-un crîmpei de fapt divers, insignifiant, dar care umplea măsura, ca o fracțiune de centimetru lărgimea unui veston. Ceea ce putea să justifice judecata lui că nu făcuse nimic și o ipohondrie continuu evolutivă.

La patruzeci de ani încă neînsurat, jumătate din viață și-o pierduse în căutarea unei adaptări. Închipuindu-și că e un perfect tehnician, identificat cu țevile și sufloaiele, în stăpînirea cărora și-ar fi putut găsi o compensație morală și uitarea de sine, făcută să-l consoleze, el nu era măcar un prost tehnician. Orice salahor, tocmit într-o luni de dimineață, știa pînă sîmbătă mai mult decît el, și Pisko, pentru comandă și execuție, se vedea căzînd în subalternarea fiecăruia din muncitorii

lui. Nu-l ascultau nici materialele, nici piuliţele nici cheile, cu supunerea lor caracteristică şi disciplinată, îndată ce se simt manipulate de un meşter, ca un cal ce-şi ghiceşte călăreţul, i se face docil sau îl trînteşte. Dacă, supărat de înce-tineala sculelor, punea el mîna pe una, ca să dea un exemplu, numaidecît i se striveau degetele, încheieturile şi trebuia să alerge după un pansa-ment, speriat ca un copil care crede că dintr-o tăietură la ureche ar putea să-şi piardă viaţa. Învîrtind violent manivela unei menghine, ca să stabilească lucrătorului unghiul de reducere cu pila al unei piese, i s-a scrîntit odată mîna într-un loc unde ea nu se scrînteşte niciodată, în mijlocul ei, degetul mare atîrnîndu-i cu sub-suoara şi şoldul palmei ca o aripă de umbrelă, ruptă. Nici bătaie nu ştia să dea, singur dreptul de lovire şi-l asigura sieş, ca o aristocraţie. Vrînd să cîrpească obrazul negru de funingine al unui fochist, a nimerit în cazanul fierbinte, şi faţa i-a fost dezlipită de fier fără o bucată de guşă şi de ţăcălie.

Şi fizicul îi suferea de un mare defect. Îi lipsea din talpă adîncitura încovoiată dintre perina dege-telor şi coltucul călcîiului. Micul neajuns îi dezorganiza cumpăna şi da mersului o crăcănare, picioarele căutînd un umblet oblic pe apucate, pe o grosime şoldie a gleznei, ca şi cum o natură ironică îi lipise labele de-a dreptul pe genunchi. Problemă de rasă şi levitaţie, natura filtrîndu-şi formele prin degetare din ce în ce mai subţiri şi dînd liniei verticale a formei umane un contact păsăresc, cît mai uşor şi provizoriu, cu ţărîna...

Încălţămintea domnului Pisko, cu obezităţi şi spinări, părea să conţie, între şireturile încrucişate ca pe nişte umplutură puhavă, doi cobai articulaţi pe anatomie. Ca la chelnerii bătrîni, şovăitori pe o atitudine de gîscă, umbletul era o suferinţă.

Pisko asuda repede și mult, cu o abundență porcească, lichid și umed, și licăritor, ca și cum o pensulă îl spăla cu bale. Podul palmelor zmînțind în permanență, o mîzgă i-l sleia cu guturai, parcă o nară de cîine cîrn se isprăvea în mijlocul ei. Insul întreg scotea un miros de țap și berbec.
Din familie îi rămăsese o soră, domnișoara Ludovica, fată bătrînă, care îl crescuse și era ca o mamă a lui, plină de grije și de gingășii pentru fratele mai mic. Dar și ea trebuia să-l corecteze și să-i atragă atenția de multe ori asupra unor lucruri pe care domnul Pisko ar fi preferat să le vadă trecînd fără dialog și comentarii. Așa că într-o parte a sufletului, dacă avea, într-adevăr, și poate că nu-i lipsea, revelat uneori printr-un geamăt, printr-un suspin, inginerul Pisko era cu totul singur și închis, fără totuș să-și dea clar seama de sine. Ar fi vrut uneori să fugă prin lume, cu un geamantan, fără o soră între bagaje, fără două bilete de tren întotdeauna, departe de director, de laboratoare, printr-o lume care ar fi putut să fie ca o fabrică goală.
În zilele prea încărcate de necazuri, el se trîntea pe canapeaua fabricii din apartamentul lui și spunea că e ostenit și că are temperatură. Cerea termometrul, și-l punea subsuoară în părul roșu, se învelea cu o pătură de sanatoriu, și după un sfert de ceas, cînd mercurul arăta 36 cu 5 grade ale unei perfecte sănătăți, supărat, domnul Pisko se sfădea cu sora lui că instrumentul e deranjat. Dar dacă se încredința că termometrul e verificat la maximă și minimă și garantat, și că venea de la fabrica furnizoare, pe care o știa el, i se părea că-i trece temperatura, și atunci se întorcea la o veche mare pasiune a lui, refulată: flautul.
El era sigur că dacă s-ar fi apucat de muzică, și nu de ingineria chimică, ar fi fost un bun instru-

mentist și poate chiar un *Komponist*. N-ar mai fi plecat de acasă decît în turnee. Ar fi fost în orice caz mai bine, ar fi fost și mult mai plăcut. Cînd zicea « *Kunst* » i se înflăcăra privirea, și dacă zicea « *Muzik* », de bucurie leșina.

Și în vreme ce sora lui prepara cina pe un colț de mașină, Pisko, juvenil și naiv, lua flautul din coșciugul lui de catifea violetă, îl ducea la buze și scotea din el un balamuc de țipete stridente și aglomerate, de vaiete și hodorogeli, silindu-se să împletească o armonie. Și toți vecinii de apartament ocărau, revoltați, « melodia ». Domnișoara Ludovica se arăta în ușă, cu o lingură în mînă, și-l ruga cu sentiment:

— Nu te supăra, Eduard, iar îmi spargi urechile. . . Nu ți-am spus să cumpărăm un ariston?

Nici asta nu putea să facă domnul Pisko, să cînte. . . Și atunci, cînta din bășici discrete de cauciuc, din pungi cu mecanism, făcea ca broasca, pisica și gîsca, consolat să realizeze pentru arta lui pe omul-orchestră.

— Aici e departamentul dumitale, zise directorul, arătîndu-i lui Ion Trestie eprubetele, ca niște degete lungi de sticlă, baloanele cu gît, în care se fierbeau pe flacără albastră lichidele, pîlniile așezate în bețe de lemn oblice de-a lungul unui stelaj și stiva țevilor, orînduite, ca niște znopi de macaroane și de paie de mazagran, într-o despărțitură mare, de raft. Directorul trase o țeavă frumoasă dintr-un pachet, aprinse un bec și făcu o demonstrație de plăcere. — E un material de mare consumație în laboratorul nostru, dar care trebuie cheltuit cu economie. O țeavă servește adeseori la înlocuirea alteia sparte, însă trebuie lucrată și încovoiată. . . În acest scop luăm această țeavă în ambele mîini, o plimbăm

pe deasupra flacării, ca să se încălzească în punctul dorit, şi o lăsăm în flacără pînă se roşeşte. Atunci trajem de capete, şi ţeava lunjită prin tracţiune se despărţeşte în două ţevi mai scurte, cu vîrf. Cîteodată ne trebuiesc ţevi aşa astupate, alteori ţeava trebuie găurită la cap. Lovim puţin peste vîrf şi obţinem o ţeavă cu gaura redusă... Ca să o încovoiem, o trecem de cîteva ori prin lampă şi facem un cot cu deschizătura unghiului neţe-sar... În fiecare zi laborantul trebuie să prepare un număr de ţevi de rezervă. Vreau să văd ce poţi să faci şi domgniata.

Ion Trestie repetă exact ceea ce făcuse direc-torul, însă de cîteva ori mai repede ca el.

— Ai mai fost într-un laborator? îl întrebă directorul.

— Nu.

— De ce ascunzi că ai mai fost?

— N-aş avea de ce ascunde, domnule director, şi ar fi neinteligent să ascund un bun cîştigat.

— Poate că ai părăsit locul în condiţiuni care nu trebuiesc ştiute la noi...

— Vă afirm şi vă repet, domnule director, că pentru întîia oară am pus piciorul într-un labo-rator şi mîna pe o ţeavă de sticlă şi o ţeavă pe foc.

— *Schrecklich!* zise directorul, contrariat. Şi adaose: Eu o să-mi fac datoria să mă informez. Hîrtiile domgniatale au fost depuse la biurou?

— Desigur, răspunse Trestie, roşu la faţă.

Ca să-l împiedice de la vre un răspuns pripit, Coşoiu îl trase din spate de haină.

— Chimistul lucrează, la probele ce le face, cu variate aţide... În acest dulap sînt toate aţidele conţentrate, de care laboratorul are nevoie. Toate sînt toxice, evident, însă cele toxice, chiar la o întrebuinţare foarte atentă, fiind cele mai primejdioase, eticheta lor, cum vezi, are un cap de mort şi menţiunea cu litere mari: « *Gift* ».

— Ghift înseamnează otravă, traduse Trestie.

— Poate ştii şi nemţeşte? îl întrebă directorul, bănuitor.

— Aş vrea să ştiu, dar ştiu numai cele cîteva cuvinte pe care oricine le ştie.

— Ai pronunţat însă foarte bine cuvîntul *Gift*. . . Ia te rog să mai citeşti trei-patru etichete.

— *Betriebsäure*. . . *Kalk*. . . *Cyankali*. . . citi Trestie din mulţimea de flacoane şi borcane înşirate pe poliţele dulapului.

— Foarte corect pronunţat! zise directorul, măsurîndu-l cu căutătura, ca un detectiv. Sînt tot mai sigur că ai mai lucrat într-un laborator.

— Aş fi de părere ca otrăvurile mari să fie izolate, zise Trestie, într-un dulap cu cheie, mai ales că, domnule director, lîngă dulapul cu substanţe pentru analize se găseşte dulapul farmaciei. . . Aş fi chiar de părere să se depărteze mult medicamentele de otrăvuri. . .

Directorul nu se putu opri să rîdă.

— De zece ani aceste două dulapuri stau unul lîngă altul. . .

Trestie nu-şi dete seama dacă era o dezaprobare.

— Şi nimeni n-a văzut acest lucru atît de simplu şi evident, că moartea nu trebuie să stea lîngă viaţă. . .

Directorul rîse cu satisfacţie de această formulă găsită de el. Riscînd o figură, directorul se simţi flatat, şi Coşoiu nu pierdu prilejul.

— Vă aduceţi aminte cum a murit mecanicul Robert. . .

Directorul, care era şi un sensitiv, duse mîna la ochi, ca de o amintire de groază.

— I s-a dat să bea àţidum sulfuricum. . . *Ach!* făcu directorul, scuturat, ca şi cum îl băuse el. Să se mute dulapul fără nici o întîrziere. Să alejem un loc. . .

— Mi s-ar părea că locul e de la sine indicat: infirmeria, zise Trestie.

O cameră fără uşe, mascată de o perdea, purta, într-adevăr, pe păretele comun cu laboratorul, placa respectivă.

— *Natürlich*... *natürlich*... zise directorul, enervat că laborantul trebuia să aibă de atît de multe ori dreptate.

Neplăcîndu-i însă direcţia în care apucau relaţiile de la director general, administrator delegat, la un laborant, domnul Azner arătă cuptorul, un dulap de aramă căptuşit cu şamotă, construit cu patru picioare şi aşezat pe masa cu becuri. Un termometru era vîrît prin dopul de azbest, cu spicul gradaţiilor fine, în creştetul aparatului. Dedesubt, floarea rotundă a unui bec arăta că focul trebuia să încălzească fundul cuptorului, puternic.

— Arderea materiilor străine şi cîntărirea cenuşii, obţinută într-o capsulă de platină, asta e de resortul chimistului, nu e pentru domgniata... Datoria domgniatale este să întreţii cuptorul în perfectă curăţenie, şi arama să fie în toate zilele lustruită ca oglinda... Eu fac inspecţie şi dau amenzi... Atrag atenţia că avem trei capsule de platină şi că sînt foarte scumpe: nu va lipsi nici una din inventariu... — Dar crezînd că se corectează: Sînt foarte sever, dar sînt şi foarte drept... zise directorul. Aş dori să cunoşti mai mult spiritul meu de dreptate decît de severitate. Sînt o mînă de fier, mai zise domnul Azner, aducîndu-şi aminte, probabil, de Bismarck, care fusese întreg de metal.

Directorul Azner era abonat la revistele vieneze şi din Pesta, în paginile cărora reflexiunile ilustrate ale personajelor de roman cu « urmare », îi sugerau forme şi expresii menite să servească de stil situaţiei sale din registrele societăţii.

Ion Trestie ar fi voit să-i modifice oarecum seninătățile cu o replică, firește, respectuoasă, dar, simțindu-l, Coșoiu îl călca din cînd în cînd ușor pe picior. Strîngîndu-și buzele ca o gură de pungă, Trestie înțelese că e neapărat necesar să cedeze.

— Aici e spălătorul domgniatale... Toate instrumentele și sticlele se vor spăla și șterje pe măsură ce se vor murdări. Spălătorul are trei părți: într-una se adună obiectele, într-a doua se spală bine de mai multe ori, și ultima e secțiunea pentru scurjere. Ai douăzeci și patru de cîrpe... Spălatul e important, căci toate sticlele conținînd urme de zahăr de la analiză, aceste urme trebuie să dispară radical, în vederea analizelor viitoare... Ca să înțeleji bine, trebuie să-ți explic rostul acestui laborator și acestor analize, care costă foarte mult, dar de care fabrica nu se poate încă lipsi. Ce analizăm noi? Analizele noastre controlează aburii și condensarea, pretutindeni unde apele, trecînd pe lîngă zahăr, se duc la canal, și din canal în gărlă...

Forma verbală îi făcu lui Trestie cuvîntul neînțeles, dar, reflectînd cu un surîs, directorul nu-i pierdu sensul, reproșîndu-și vizibil, de astă dată sieș, o dicțiune care lăsa de dorit.

— Cîteva puncte de contact ale fabricii cu canalul sînt foarte primejdioase, adaose directorul, nițel turburat. Prin ele se poate pierde zahăr, pe care nu-l mai putem recupera, și se pierdea, după evaluările noastre, prea mult. Cred că nu se va mai pierde. Chimistul ia la fiecare sfert de oră în eprubete, de la toate robinetele de întîlnire a țevilor cu conducta de evacuare, cîteva zeci de probe, le analizează, și, dacă găsește ceva suspect, dă alarma în fabrică, și injinerii examinează punctul slab, îl izolează, și o întreagă arteră poate fi suspendată din activitate numaidecît... Chimistul

poate să uite, din sutele de analize pe care le face, una. Datoria domgniatale este să pleci în fabrică şi să te întorci continuu cu eprubetele pline. . . Noi lucrăm foarte mult cu *Luft*. Avem pompele de jos, în subsol. Penultima operaţie a obţinerii zahărului e cristalizarea, şi cristalizarea se face exclusiv într-un *Luft* absolut, în aparatele din sala mare, de o capacitate de trei şi patru vagoane unul. . . În ele zace aurul nostru alb. . . Ca să se facă *luftul*, adică vid, — directorul găsise în sfîrşit cuvîntul mai înţeles, — pompele trag aerul de pe toate ţevile, şi în toate ţevile ele întreţin un vînt iute şi tare care garantează vidul hermetic al unui rezervoriu de cristalizare. Fabrica are undeva o bubă nedescoperită, şi eu cred că buba e aci. Dacă o canalizare a vidului e defectuoasă, zahărul fuje la gurlă (directorul, experimentînd a doua oară rostirea defectuoasă, dete, contrariat, lui *î* volumul lui *u*) tocmai în momentul cînd el trebuie separat în cristale din materia îngroşată. Mişcarea e strict mecanică: *luftul* traje zahăr afară, ca o sfoară dopul dintr-o sticlă goală, şi nici o putere nu-l mai poate împiedica să nu dea năvală. E o problemă care în zece ani a rămas fără soluţie. O pierdere admisibilă e normală. Fabrica are pierderi inadmisibile. . . De aceea domgniata trebuie să te uiţi, la ceasornicul laboratorului, cu precizie, şi aproape la fiece jumătate de minut, la fiece treizeci de secunde, după începerea campaniei, să aduci în laborator o eprubetă. Injinerii îţi vor arăta fiecare punct de unde trebuie să iei cîte o probă. . .

— La fiece punct, domnule director, trebuie să fie, desigur, un robinet. . .

— Da, cîte un mic robinet, zise directorul.

— Şi, desigur, robinetele şi eprubetele sînt numerotate. . . zise Trestie.

— Vezi, asta nu, răspunse directorul. Nu sînt numerotate... şi-şi strînse nervii din mînă, frămîntîndu-i în palmă.

— Dacă într-o oră se trimit laboratorului şaizeci şi o sută douăzeci de eprubete, din treizeci de părţi deosebite ale fabricii, cum le deosibeşte chimistul şi ce valoare mai are o analiză care nu se ştie la ce robinet corespunde? Şi cum poate direcţia să aibă orientări precise într-un haos dezordonat...

— *Exakt!* zise directorul, pe care l-a luat gura pe dinainte. Am uitat numele domgniatale...

— Ion Trestie.

— Trestie este o plantă... zise directorul.

— Da. O plantă de mocirlă, zise Trestie.

Coşoiu scoase un oftat.

— Ce e asta, cum ai zis... mo-moci...?

— Mocirlă, explică surîzînd Coşoiu, se zice mai bine zmîrc. Trestia creşte pe bălţi şi în teren umed...

— Da... da... căuta directorul. Pe nemţeşte asta mi se pare că se cheamă *Rohr*... *Schilfrohr*... De ce te cheamă aşa?

— Aşa l-a chemat pe tată-meu... zise Trestie. Dar trebuie să vă mai rog ceva... La minut o dată sau de două ori cîte o probă, e cu neputinţă să o iau de la robinet, să o duc în laborator şi să mă întorc la robinetul următor... Distanţele de cîteva sute de metri...

— *Exakt!* zise directorul.

— Am nevoie de un ajutor... cel puţin de unul.

— Un al doilea laborant, Ion?...

— Nu ştiu dacă se cheamă tot laborant, dar am nevoie de patru picioare în loc de două... Rog să mi se mai dea o păreche.

— Nu permite bujetul, Ion, zise directorul.

— Dacă nu permite bugetul, şi chimistul e inutil...

— Din ce în ce mai *exakt*! zise directorul, bucuros, dar şi întunecîndu-se în acelaş timp.

Justeţea simplă a laborantului îşi da seama că aparţinea naturii, şi o asemenea natură putea să fie plină de surprize.

— Dacă există un plan, cum trebuie să existe, al fabricii, voi însemna un număr pe fiece robinet, şi de fiecare robinet, cîteva zeci de eprubete, pentru ca de la început orice eroare să fie exclusă. Mă rog, se face, desigur, un raport zilnic al laboratorului la cancelarie. . .

— Nu se face. . . Se comunică numai observaţiile abnormale.

— Nu cred că e bine. . . zise Trestie. Pe un formular în care analizele vor fi numerotate cu numărul eprubetei şi al robinetului trebuie scris, în chiar momentul cînd s-a făcut analiza, rezultatul. Formularul trebuie să fie dublu în fiece zi şi să facă parte dintr-un registru, în care rezultatele se scriu cu indigò, o foaie rămînînd în cotor şi alta trimiţîndu-se, tăiată, la direcţie; nu zilnic, cel puţin de trei ori pe zi. Un control implică alt control, şi rapoartele pot fi comparate.

— *Schrecklich!* răspunse directorul. Prepară, Ion, domgniata toate aceste lucruri. Dar etichetele eprubetelor. . .

— Lăsaţi pe mine, domnule director, zise Ion Trestie. N-o să am naivitatea să le fac din hîrtie, să le lipesc şi să se spele. . . Le gravez cu acid fluorhidric pe parafină. . . Am văzut că avem. . .

— Spuneai că n-ai mai lucrat în nici un laborator, Ion. . .

— Vă afirm, din nou, domnule director, că n-am lucrat. Am citit şi am reţinut. Cunosc toate operaţiile laboratorului. La început fusesem informat că pentru postul de laborant trebuia să dau un examen, şi am învăţat pentru examen. . .

De-abia la fabrică am aflat că postul meu echivalează cu o situaţie de servitor. . .

Directorul era jenat.

— De lucrător. . .

— Orişicum, eu sînt mulţumit, domnule director. Ceea ce pare mai important, cred că este să dovedesc ceva lucrînd. . .

— Ce-i aparatul acesta, din camera neagră? întrebă directorul.

— Un polarimetru, domnule director. Dozează într-un tub, închis între două lentile în dreptul unei lămpi, zahărul dintr-un lichid.

Intrînd în camera neagră, Trestie demonta piesele mobile ale aparatului, explicînd gradaţiile discului de control.

— Faceţi dozarea materiilor străine dintr-un sirop. . .

— Puneţi în funcţiune şi citiţi cîntarul supersensibil. . .

— Aţi putea să faceţi schema unei analize de ulei de unjere la celalalt aparat? . . .

— Manipularea unei analize de melasă. . .

— Puteţi distila o sută de grame de ţiţei? . . .

— Înnălbiţi întîia zeamă neagră de sfeclă. . .

Întrebările directorului se exprimau în pluralul de catedră.

Ion Trestie lămuri toate problemele bucătăriei laboratorului, răspunzînd limpede şi executînd în principiu experienţele propuse. . .

— Văd că domnul Mislin tot nu a venit încă, zise directorul. Domgniata ia în primire laboratorul în detaliu şi pregăteşte.

— Înnainte de toate voi face un inventariu, căci am constatat că nu există.

— Da, zise directorul, sec. Şi să i se dea un ajutor, domnule Koşoii. Bună ziua. . .

Rămînînd singur în laborator, Ion Trestie deschise toate dulapurile, cercetă infirmeria, în-

cercă funcţiunea mai multor aparate, farmacia, instrumentele chirurgicale dintr-un dulap de sticlă, acoperite, în dezordine, cu praf. Cu o cîrpă de lînă începu să le şteargă.

Directorul se întoarse din drum pînă la uşa deschisă a laboratorului. Şi asta numai ca să restabilească dependinţele dezechilibrate.

— Mai ai o atribuţie, Ion, — zise directorul, apăsînd pe Ion, — pentru domgniata: farmacia şi pansamentele în cazurile de acţidente uşoare. Pentru cazurile mai grele, doctorul face două vizite pe săptămînă.

Judecăţile îl însoţeau pe Ion Trestie, lucrînd, schimbînd o masă din loc ori un raft, aducînd o nouă ordine, mai inteligentă, în laborator. Meticulos pînă la obsesie şi manie, dulapurile fură golite, reaşezate şi puse la linie, fără să depăşească orizontala nici un obiect. Cu oameni chemaţi din fabrică, au fost mutate mobilierele grele. Infirmeria s-a prezintat ca o infirmerie, şi laboratorul ca un laborator. O masă a fost destinată exclusiv arderilor la becuri «Bunsen», alta filtrărilor, alta probelor consecutive, transportate din fabrică. Masa neacoperită cu zinc s-a rezervat acidelor şi sticlăriilor speciale. A luat de la magazie pînză nouă, a chemat lucrătoarele şi a croit halate albe, le-a cusut şi le-a atîrnat în cuier. Din opt scaune, cîte n-aveau nici un rost în laborator, şi două fotolii moi, de piele, a oprit două scaune, trimiţînd restul la magazie.

« Laboratorul nu e loc de taifas, şi-a zis Trestie, şi scaunele adînci sînt trîndàve. Aş interzice scaunele şi aş obliga la lucru în picioare, la pupitru. »

O călimară de cristal murdară a spălat-o, dîndu-i o tinereţe curată, pe care n-o mai cunoscuse de cîţiva ani. A spălat condeiele şi înlocuit peniţele. A sfîşiat hîrtia veche care mascà muşamaua verde-sticloasă a biuroului de notat rezultatele, înlocuind-o cu două pătrate de sugătoare. A dat afară scuipătoarea.

« Oamenii trebuiesc dezvăţaţi să scuipe şi să sufle nasul. »

Uşa laboratorului n-avea cheie şi se închidea cu cîrlige. A chemat din fabrică un lăcătuş care i-a făcut două chei: una şi-a pus-o în buzunar. A venit vopsitorul şi a vopsit uşa exterioară cu alb. Tîmplarul a rectificat închizătorile ferestrelor, broaştele. Camera de arderi fiind afumată, a pus să fie spoită din nou.

Seara, cînd, văzînd încă lumină în laborator, s-a suit să vadă de n-a fost uitată aprinsă, domnul Fink a rămas consternat. Totul era nou, proaspăt și întinerit. Laboratorul părea de două ori mai mare, și simplicitatea interiorului căpătase o arhitectură de gust.

— Sînt gata, domnule director, zise Ion Trestie, salutînd. Mîine pot să pornesc. Mi-ar mai trebui niște caiete cu formulare, pe care o să vă rog să le procurați. Iată un model, creionat în grabă, dar deslușit. E de mare trebuință. Regretabil că pînă astăzi s-a lucrat fără noimă.

— Ești extraordinar! zise domnul Fink. Ai cerut voie de la cineva să întorci lucrurile cu josul în sus?

— Da, de la bunul-simț, domnule director. Mi-am făcut și halate... Nu era nici un halat, nici în laborator, nici la magazie. Cum lucrează domnul Mislin? În pantofi și cravată?

— Scoate haina și răsucește mînecile de la cămașă... nu vrea să puie halat, ca să i se vază lanțul de aur de la mînă, de care spînzură un breloc de grof... Așa a lucrat cel puțin anii trecuți, anul ăsta poate că o să puie și un colier... Încă nu s-a prezintat în fabrică, decît de bună ziua, și trebuia să vie să-și prepare laboratorul încă de trei zile.

— Tot nu începe propriu-zis fabricațiunea... Cred că mai avem vreo zece zile.

— Dar așa s-ar fi cuvenit. El nu e plătit cu doi lei pe zi, domnule Trestie, și are răspunderi. Mai erau comenzi de făcut, materiale, și trebuia să ne dea o notă detaliată... Domnul director e extrem de supărat. Am făcut o comandă din imaginație.

— Nu e nevoie de nimic, domnule director, zise Trestie. Avem din toate, și ne mai rămîn și pentru anul viitor...

— Poți să știi dumneata?

— Cum de nu? Am inventariat totul... Și v-aș spune că am început să mă cam pricep. E o jucărie, domnule director.

— Ce vorbești, domnule Trestie? Știi dumneata că de trei ani încoace toată atenția direcției se concentrează numai în laborator, că directorul și inginerii stau nopți întregi mobilizați aici, lîngă aparatul ăsta blestemat, care indică invariabil pierderi peste pierderi și că nimeni nu-i poate da de capăt întunericului din registre?

— Anul acesta cred că o să meargă altfel, domnule director. Poate o fi și altă cauză, care n-a fost căutată, nu zic cu destoinicie, nu mă îndoiesc de știința nimănui, dar cu ordine. Am toate dovezile. În destoinicie trebuie și metodă, și metodă n-a fost. Uitați-vă numai, vă rog, la arhiva chimistului din campania trecută, în zdrențele astea de hîrtie. Data zilei lipsește peste tot. Indicația locului pentru care s-a făcut o analiză, lipsește. Lipsește unitatea. Lipsește... parcă totul e dezorganizat într-adins. Și repetirea acelorași cifre, exact, de zeci de ori, de sute de ori, e ciudată. Nu cred că două analize pot să dea acelaș rezultat, identic la o distanță de un sfert de ceas. Polarimetrul dozează pînă aproape de infinit.

— Chimistul lucrează ziua, rareori și numai în cazurile cu totul anormale noaptea, cînd se întîmplă să doarmă în fabrică, aproape niciodată... Noaptea a fost controlat de director, care e și el chimist. Ar fi dat directorul de ceva dacă era ceva... E drept că odată a voit să-l congedieze brusc, fără motiv clar și fără deslușire clară: numai pentru că i s-ar fi părut ceva, nu știu ce. Nu a putut: Mislin are contract cu despăgubiri enorme.

— Totuș, e ceva aici dedesubt. Să începem prin a inaugura o metodă riguroasă de lucru,

introducînd rapoartele la cîte trei ore, cu cifrele cronometrate, din registrul de formulare.

— Dacă le va accepta chimistul...

— Cu ordinul direcției... De altfel, i-am vorbit domnului director, și a fost de părerea mea.

— Da, tocmai vream să te întreb, că nu l-am mai văzut: a plecat în oraș. Ai vorbit cu el?...

— Destul de mult, domnule director. Dar mi se pare că-l supără ceva cînd mă găsesc pe lîngă domnia-sa... Nu mă știu parcă atît de antipatic, încît cineva să prefere să-mi vorbească mai mult cu spatele decît cu fața...

Domnul Fink și rîse, și nu.

— Treci cu vederea... Așa-i el... Om curios... Noi sîntem prieteni de aproape treizeci de ani, îl știu de cînd, și iarna și vara, avea un singur pardesiu și o singură pereche de ghete... începuturile lui Azner au fost penibil de grele... Și, totuș, vreau să zic, trebuie să-i trec multe lucruri cu vederea... poate că prea multe, dar, în sfîrșit... El e stăpîn aci, și Peșta îl ascultă cu evlavie. În zahăr e o autoritate.

— Prietenii își mai pot lesne trece unul altuia cîte ceva, zise Trestie. Mai greu e pentru ceilalți...

— Dar, să mă crezi, — zise domnul Fink, — că nici prietenia nu poate trece, cîteodată, peste orice...

Era momentul să facă un pas.

— Îmi permiteți o întrebare, domnule director, aproape confidențială? E domnul director general un om foarte capabil și foarte inteligent?

Domnul Fink se uită în ochii lui Ion Trestie atent.

— Puteți să nu-mi răspundeți, domnule director. Și din tăcerea dumneavoastră aș ajunge să înțeleg ceva.

— Prefer să te consulți cu tăcerea mea...

— Aşa mi s-a părut şi mie, zise Trestie, ca după o calificare.

— Un om care vede bine nu poate să se înşele, zise domnul Fink. Dar trebuia să te duci să-ţi aduci bagajele, ţi s-a pregătit şi o brişcă. Trăsura e cu domnul director.

— M-aş simţi rău în trăsura domnului director, vă mulţumesc. M-am luat cu treaba. N-am stat toată ziua.

— Unde ai mîncat la prînz?

— Uite, abia acum mă gîndesc că nu mi-a fost foame, cînd mă întrebaţi dumneavoastră.

— Ai stat toată ziua flămînd?

— Ferească Dumnezeu, domnule director. Înseamnă că, dacă n-am mîncat, sînt flămînd?

— Cui munceşte i se face foame. . .

— Foame de-a face lucru de ispravă. . . Am voit să isprăvesc pînă seara, şi am isprăvit. Acum merit o bucată de pîine: am cîştigat-o. . .

Domnul Fink, căruia băiatul îi era tot mai drag, îi dete mîna şi i-o strînse cu inima în palmă.

— Dumneata ai să faci treabă, îi zise.

— Numai să pot, răspunse Trestie. Dar am uitat să vă întreb ce s-a făcut cu sărmanul inginer Pisko. . .

— I s-a mai îngăduit să stea cincisprezece zile în fabrică şi să-şi caute un rost. Domnişoara Pisko s-a dus la doamna Azner şi s-a rugat să li se lase beneficiul apartamentului cîtva timp.

— Nu se mai poate face altceva nimic pentru domnul Pisko?. . . zise Trestie.

— De ce această întrebare?

— Pentru că sînt foarte mîhnit de congedierea lui. . .

Mărturisirea înduioşa.

— Cred că nu mai e de făcut nimic, zise domnul Fink. Cînd directorul zice aşa, rămîne aşa.

— Pînă cînd îi trece criza de autoritate. . .

— Vezi, asta e, nu-i cam trece, și nici nu prea îl apucă, e permanent în continuare.

— Mi-ar fi permis să fac eu o încercare? zise Trestie.

— Fenomenal! zise rîzînd domnul Fink. Te pomenești. . .

— Acum, domnule director, binevoiți să vă duceți acasă, unde vă așteaptă bucuriile familiei. E ora de închidere a laboratorului, care acum are și cheie, ba două chei. Una rămîne la laborant, și pe cealaltă laborantul o duce domnului Coșoiu. . .

Ieșind amîndoi, domnul Fink, referindu-se la o întrebare, zise șoptind:

— Toată problema este să nu se pară că cineva ar putea să-l întreacă în pricepere sau valoare. . .

— Asta e nenorocirea, domnule director! răspunse Trestie. Am simțit că omului acestuia nu-i trebuie turburată nici din greșeală iluzia că e unic și fără păreche. . .

— *Entrez!*

La bătaia în ușa cancelariei de la poartă, îi răspunse lui Trestie glasul fluid al franțuzoaicei. Doamna Coșoiu desfăcea în fața soțului cu ochelarii pe nas, o mandarină.

— V-am adus cheia de la laborator. . . Vă mirați? Laboratorul rămînea deschis, și sînt obiecte și substanțe scumpe, de păzit, și otrăvuri. . .

— Te-ai gîndit bine, zise Coșoiu. Dar de unde vii așa de tîrziu?

— Din laborator. Puteți să vă duceți să-l vedeți: e ferchezuit radical. S-a întors domnul director?

— Nu. Astă-seară e la teatru. . . A venit o trupă de operete. . .

— Eu o să plec să-mi aduc geamantanele. Cred că n-am prea mult de așteptat în gară.

— Ai cîteva trenuri. Dacă te grăbeai, îl apucai pe-ăl de opt, care trecu adineaori. Ai unul la nouă. . .

În zarea neagră a ferestrei se mai desluşea trenul în mers, ca un şir de lampioane bătute de vînt.

— Mă mai duc în laborator, o să mai găsesc cîte ceva de făcut, ca să nu stau degeaba un ceas. . .

— Ca să-ţi treacă vremea, şezi colea şi ia un creion. . . Ştii să aduni fără greşeală? În coloana din dreapta sînt carele, şi în coloana următoare, kilogramele de sfeclă.

— Daţi-mi toate foile mie.

— Las', că le facem amîndoi, merge mai iute.

— Pînă isprăviţi dumneavoastră mandarina, sînt şi ele gata. Vedeţi, cam aşa ar trebui să fie şi foile de analize. În stînga — numărul de ordine al robinetelor, şi pe linia pătratelor, orizontală, fiecare analiză în dreptul orei, tipărită sus: nouăzeci şi şase de rubrici verticale, la cincisprezece minute una. Înainte de orice, un grafic de orientare e sigur necesar.

— Ideea dumitale i-a plăcut directorului, cu părerea de rău că nu i-a venit lui. . . E de felul lui cam gelos. Ai văzut că te-a aprobat în tot ce-ai propus. . . şi cu aceeaş părere de rău.

— V-a spus ceva? Aţi plecat împreună. . .

— Mi-ar fi făcut plăcere să mă felicite că te-am recomandat: nici n-a suflat. . . Ca să nu se deschidă vorba, nu mi-a mai pomenit nici despre Pisko. . . Mi-a vorbit de *Voievodul ţiganilor* şi s-a despărţit de mine cam bosumflat. . .

— Curios om, pare că ţine mai mult decît la fabrică la sine. . .

— În orice caz, întîi la el. . . Domnul director nu concepe fabrică fără doctor Azner, şi e convins că toată industria din lume a fost pregătită

pentru ivirea lui într-o suburbie a Pestei... E Messia zahărului cubic și tos... Se respectă pe sine atît de mult, încît o idee care nu-i vine lui, ci altuia, îl ofensează, pentru că orgoliul găsește într-o împrejurare normală prilejul să se subestimeze, ceea ce el nu poate în ruptul capului să admită...

— Cred că nu e nici o greșeală, zise Trestie, întocmind foile pe biurou. Le-am verificat de două ori...

— Glumești... zise Coșoiu. Prea repede, și nu poți face două lucruri deodată — și socoteli, și conversație.

— Nu e nici un merit, dar am o înlesnire firească pentru adunările din oricîte cifre: adun din patru în patru numerile întregi... Aveți o situație mai veche, gata calculată și verificată? Să facem o probă. Astupați totalul dumneavoastră, și vă voi da totalul meu...

— Vreau s-o văd și p-asta, zise Coșoiu, scoțînd o listă și acoperindu-i totalul.

— Două milioane patru sute nouăzeci și șapte de mii trei sute douăsprezece kilograme, zise Trestie, pășind cu creionul în jos de cîteva ori peste cifre.

— Exact! constată Coșoiu. Dacă-i așa, deschidem o baracă la Moși... Deocamdată, îți propui o afacere pe picior. Calcularea zilnică a foilor de materiale intrate, mie îmi ia toată seara: sînt departe de-a avea talentul dumitale, și mă mai ajută și biata nevastă-mea. Fă-le dumneata...

— Nu mă întrerupe... Ai în schimb cafeaua cu lapte și masa de la prînz. Nu refuza, că mă superi.

— Mulțumesc... răspunse Trestie. Cu alte cuvinte, fabrica îmi dă și masă. Ce mai fac atunci cu salariul?

Doamna Coşoiu, care înţelesese destul de bine şi aducîndu-şi aminte că e din rasa ei, din Grenôble:

— *Des économies, mon petit...*

— Şi acum, pentru că mai ai o jumătate de ceas pînă vine trenul, fă-mi plăcerea şi treci în sufragerie. Nevastă-mea o să te roage să îmbuci un artan de pui cu maioneză, şi pe urmă du-te sănătos şi vino mîine dimineaţă cu bagajele. Găseşti în gară brişca.

A doua zi, Ion Trestie se duse să ia în primire robinetele. Întîrziind să-i vie planul pe care-l ceruse, el s-a dus din om în om, s-a prezintat tuturor şefilor de fabricaţie şi a descoperit, rînd pe rînd, toate robinetele, le-a numerotat provizoriu cu cîte o foaie de caiet atîrnată de o gaură ruptă în hîrtie.

De cîteva ori a fost nevoit să urce pînă la ultimele tavane ale sălilor suprapuse, scările de fier, înguste de 50 centimetri şi lungi, unele după altele, de cîte 20 şi 30 de metri. Mai complicat decît urcuşul era puţul de scoborît la pompa principală, în care, deşi larg, treptele de fier, late de două degete şi lunecoase, urmau verticalitatea păretelui umed, în linie frîntă.

Acolo bătea inima fabricii întregi, prevăzută cu două artere voluminoase, de diametru uriaş, prinse de corpul pompei monumental: Budha de fontă, aşezat chinezeşte şi purtînd în cap un enorm turban de aramă. Un tub aducea pe subt pămînt apa din rîu, pe celălalt vărsa într-un heleşteu artificial, legat prin filtre cu rîul în aval, spălăturile, lăturile, toate scurgerile din sudoarea vaporilor uzinei, primite din circulaţia interioară pe sute de vine de fontă, de fier şi de metale galbene

și albe. Și totul semăna și cu o narghilea complicată.

Întîia scoborîre în acest cavou zgomotos, în care părea că se răscolesc niște cimitire și bat în păreți cu pumnii, să li se deschidă, morții, a impresionat pe Trestie ca o realitate de spaimă, și dacă s-ar fi simțit mai puțin singur, poate că nici n-ar fi cutezat să scoboare. Un inginer, răzimat în parapetul de fier al mormîntului, îl orienta să caute și să pipăie just. Faimoasa pompă « Bourton » își consacrase reputația asasină, de la moartea întemeietorului fabricii, un boier singuratec și straniu, care și-a refuzat satisfacțiile trîndăve, căutînd să dea unei averi facile, moștenită, noblețea visului și a tragediei. Cumpărătorii bunului scos în vînzare cu toba, au respectat originile fabuloase ale fabricii, conservînd scaunul eroic de lîngă parapetul pompei, unde a veghiat zi și noapte, ani de zile, întemeietorul, cu ochii fixați în bezna mașinii și a problemei lui personale, și unde l-a ajuns boala care l-a ucis. Era ca un scaun domnesc, al unui prinț răpit de o nălucă, și pe care nu mai cuteza să șadă nimeni, stînjenit de o prezență fantomală.

Un robinet îngropat în unsoare și mocirlă solidificată da, din pîntecul canalului de evacuare, picătura lui de zeamă suspectă, cînd era întors. El a trebuit scos la lumină cu dalta și ciocanul. Convingerea lui Trestie era făcută: de ani de zile laboratorul nu fusese niciodată servit cu probe luate din acest robinet principal. El deveni robinetul nr. 9.

Aceeaș neglijență se repeta la majoritatea robinetelor, și cu deosebire la cele mai inaccesibile. Trestie le-a găsit pe toate împietrite.

Prin capriciul aburilor unor anumite aparate, care implicau în uriașa sală din mijloc a fabricii o așezare dominantă, pe cel mai ridicat etaj

interior al diverselor rînduri de schele și punți de fier, robinetul nr. 16 era fixat pe niște tuburi din creștetul uzinei. Ajungînd pînă la el, Trestie avu o întîlnire neașteptată, deasupra golului des-chis între grinzi și traverse. Pe una din marile șine care susțineau, dintr-un capăt în celălalt al imensului acoperiș, osatura construcției, lucrată ca un pod de fier fluvial, înainta, călărindu-i profilul, un om în haine albastre, cu barba neagră, scurtă. Trestie l-a salutat de departe, ca pe un pitic de basm, și omul răspunse rapid, atent la lucrul lui. Era un electrician, trimis provizoriu din streinătate, pentru verificarea cablurilor de curent. Era și neobișnuit de curat. Un guler foarte alb îi depășea nasturele de la gît al bluzei albastre, și o cravată moale îi lungea barba puțin. Și mîinile lui lucrau cu mînuși.

Trestie avea impresia, în haosul metalic, în-tocmit ca o horbotă de fier, că s-a suit în creștetul unui ghețar și că acolo a dat de un helf însărcinat cu cîrpirea cerului și proprietar al păinjenișului bolții. Arătarea, nebănuită de jos, dintre mașini, evolua pe speteze cu o lulea între dinți, scurtă și boantă. De-a latul pieptului și pe mijloc electri-cianul era încins, ca un vînător, cu cartușiere, în care licăreau clești de forme variate, pentru tăiat, sucit, strîns și tras, o lampă pentru lipit, vergi de cositor, un letcolm, un cuțit de ras materia izolantă, o foarfecă, un mosor de cauciuc, o roată de șiret lipicios și, pe umăr, încovrigată ca o sculă de coșar, sîrmă îmbrăcată neagră. Un diavol azuriu, spînzurat în văzduh.

Trestie l-a urmărit cum lucrează, cum își ia și pune uneltele la loc, cum îi umblă degetele, cum își mută trupul mobil ca pe o șa, din șolduri. Din cînd în cînd, într-o pauză, dintr-un buzunar al pieptilor scotea punga cu tutun, dintr-altul chibriturile, și pipa din colțul bărbii reîncepea

să facă fum. Cînd s-a scoborît pînă la podini și s-a uitat în sus, Trestie l-a văzut cît un scarabeu.

Directorul a lipsit din fabrică o săptămînă, venind noaptea tîrziu și plecînd dis-de-dimineață. Un mare acționar al consorțiului, în trecere prin București, înspre Rusia, voia să aibă o situație detaliată a fabricii celei mai recent cumpărate, intențiile societății fiind să mai construiască și alte fabrici, cu utilajul cel mai modern, în fericitele condiții consimțite de Stat. Dar prezența lîngă marele acționar a domnului doctor Azner era pentru alte motive neapărat necesară. Doctorul Tolnai venea cu însărcinări speciale. El trebuia să cunoască oameni publici, deputați și ziariști, să convertească opozițiile la o înțelegere nouă a intereselor Statului, păzite de capitalurile străine, făcîndu-i să zărească și foarte plăcute interese personale. Doctorul Azner era și cel mai bun interpret într-o convorbire de care europeanul central nu putea să se achite elegant cu dicționarele maghiar sau german. La București, vorbindu-se de preferință franțuzește în relații, și uzul acestei limbi fiind, în monarhia vecină, deficitar, româneasca directorului, destul de bună și de aleasă, putea să ofere marilor funcționari satisfacția, urmărită ca un cloroform, că afacerile internaționale se tratează în limba națională.

Cu Trimisul Împărăției, doctorul Azner dispunea de maniera dorită. Curtenitor și atent pînă la desprinderea din cui a bastonului și a pălăriei, evitînd opiniile și răspunsul direct, și totdeauna de acord în totul și cu stupiditățile marelui acționar, servilismul lui era prețuit, asigurător și tonic. Două personalități extreme și opuse puteau să stea alături, fără să se incomodeze și fără să funcționeze greșit, în sufletul lui de director delegat,

comandat și de disciplina ordinii sociale din Monarhie, bunul industriaș, trimis să cîștige dividende într-o țară străină, socotindu-se, pe toate dimensiunile lui morale, că servește patria și capitalurile ei într-o colonie. Cînd doctorul Azner vorbea în fabrică oamenilor cu ceafa, aroganța lui era mobilizată pentru prestigiul steagului imperial și exprima o părere politică precisă, ca și atunci cînd, la hotel, întinzîndu-i domnului Tolnai umbrela, cu un compliment și cu ciocnirea tocurilor de la călcîie ceremonioasă, devotamentul lui adera la ciocul dublu al acvilei Monarhiei.

Ion Trestie avu răgazul trebuincios să se familiarizeze cu toată uzina, cu toate mașinile și cu acțiunea lor, să cunoască materialele, oamenii, urzeala întinsă a unei admirabile activități, a căreia ultimă marfă, perfect curată, obținută, nu era zahărul, ci aurul — punctul de ajungere al tuturor răbdătoarelor strădanii. Meșteșugurile au realizat rețeta multcăutatei pietre filosofale, pe care, mîinile oamenilor o aveau concentrată în nodurile degetelor și în pălmile bătătorite. Din toate mocirlele se aleg tainele care au participat la zămislirea lumii și s-au ascuns. Plugarul le-a găsit scăpărînd în vîrful spicului muncit un an — o firimitură. Ea e pe fundul zăcătorilor tăbăcarului, înnecată în drojdiile puturoase ale zmîrcului de argăseli, o păstrează incompatibilă gunoiul și bălegarul, steaua de sus, sudoarea caznei, lacrima amărăciunii și potcoava încovoiată de faur pe ilău. Corăbiile o caută peste mări. Tîrnăcopul și burghiele — adînc, în pămînt și piatră, oștirile — în războaie, și credincioșii — în ceruri, scînteia preacurată.

La rafinerie, care lucra rămășițele anului trecut, Trestie scoase din lada cu bucăți un paralelipiped

de cristal și-l duse la ochi, în dreptul luminii zilei, ca un ou. Cine ar putea să creadă că diamantul lui a ieșit dintr-o sfeclă și că în miezul lui se furișează, ca în sînul oceanului, o perlă? La frumusețile moștenite ale pămîntului, industria adaogă frumusețile zmulse lui cu de-a sila, avuțiile aproape mistice, căpătate prin întoarcerea materiei din drumul și predestinările ei, la rezultate fără legi. Văzduhul se preface în calîpuri tari, și piatra dură se face curgătoare, putregaiul e constrîns să dea din cadavrul lui mineral culori și arome. Nici o murdărie nu trebuie aruncată. Dar și nici un om nu trebuie disprețuit.

« Văd viața pe zi ce trece mai scumpă, și dinaintea omului, rob încă al suferinței și al morții, tărîmul făgăduit: viața neisprăvită și omul stăpînind-o într-o eprubetă. Prin complicații tot mai subtile și mai amplificate, omul de știință și de laborator, chimistul, medicul, fizicianul, industria, vor ajunge la osimplificare esențială, la o unitate statornică și definitivă, pe care nu sîntem încă destul de evoluați ca să o descoperim și să o merităm. Însă nu trebuie subestimată nici comoara adunată pînă azi. Omul e de cîteva ori mai mare decît acum o sută de ani, și de cîteva mii de ori mai puternic. Trebuie să ne silim să-i sporim, și în pierderea noastră individuală pe drumul de urcuș, neîntrerupt, încrederea, știința și biruința. »

Poate că la optimismul juvenil al lui Trestie contribuia și camera pe care și-o făcea acum a lui, așezîndu-și meticulos obiectele din geamantane și mobilierul trimis de la magazie. Era camera confortabilă, vastă, cu ferestrele și lumina mari, visată de el în mahalalele triste pe unde a trecut, chiriaș urmărit de muște, de ploșnițe, purici și de proprietărese, dezgustat și sfiios. În fața geamului, înnălțat peste un orizont vînăt de păduri,

își aducea cu groază aminte de curțile înguste și lungi, cutreierate, pe ploaie, de rațe, rîndul de case-bordeie, cu streașina la pălărie, ocupate de « familii », — cîte șapte-opt oameni de toate vîrstele într-o odaie. Cățelul plouat de la ușă, lada de gunoi deslînată, de-a lungul gardului imens, de conținutul ei. Și peticele de hîrtie, nobilul material devenind cel mai cumplit excrement, gogoloaiele, mototoalele, zăcute în puroiul bătăturii sau purtate de vînt, mînjit și el de atingerea zdrențelor de ziare. Umezeala pereților, urcată la geamuri ca o sudoare de untură aparentă subt brațele unei dansatoare bătrîne. Mucegaiul nesfîrșit al « camerelor mobilate » și ochiul profesional, iscoditor și vulgar al patroanei, care, după ce i-au murit bărbatul și copiii, utilizează resturile căsniciei lucrativ.

Scursorile pîrîului de lături în poartă și — oroare! — magazia de scînduri, cu o gaură triunghiulară în mijlocul ei, pentru 40 de locuitori ai unei « proprietăți ». Și promiscuitatea vulgară.

Își aducea aminte, desfăcîndu-și pachetele cu cărți, de toate băltoacele prin care a trebuit să treacă, mînjindu-și numai picioarele; de șovăirile lui, ca subt o cobiliță cu două cofe cu apă curată, ce trebuiau duse nevărsate pînă la capătul teritoriului, bolnàv de descompunerea pămîntului, de mucegăirea văzduhului, de scorojirea sufletelor. A fost s-o ia pasul lui devale, de cîteva ori, și s-a oprit în piedica hotărîrii. Ca un schior pe noroi, tălpile îl puteau scoate departe, într-un scufundiș. L-au pîndit să-l îmbuce niște păianjeni, proprietari de latifundii de ață lipicioasă, babele la streche, cocoșnețele, amatoare de bovarism garantat de soți consimțitori. A trebuit să se apere de asaltul nocturn cînd al stăpînei și cînd al servitoarei. Petrecuse o lume întreagă prin mîinile lui,

ca nişte găoci cu miezul descompus şi care nu se mai puteau întoarce la coaja verde şi la fructul sănătos din pom. Căpătase atîtea noţiuni verificate, încît era sigur că dedesubtul măştilor obrazul era înlăcrimat şi că în fiecare personaj victorios se văieta un infirm, cînd nu era un prost, şi sta gata de confidenţe un nefericit.

Nu era de pizmuit nici rangul, nici avuţia, şi el scăpase din vreme de poftă, de ispită şi de orgoliu. Pentru orice dobîndire învăţase că înnainte de a porni trebuie să se întemeieze pe sine şi să se cheltuiască pe sine, ca şi cum ar fi fost singur într-o lume pustie şi pe care ar fi început-o el. Abecedarul acestei înţelepciuni e elementar. Faci o dată în tine gol, aruncînd afară tot ce-ai deprins din învăţ, fără confruntare şi control, păstrîndu-ţi numai datele experienţei personale. Scazi valorile curente şi refuzi de a le recunoaşte sincer, profund şi fără ostentaţie, şi-ţi faci valori cu puterile tale proprii: cunoscîndu-le întocmirea, te poţi orienta şi fortifica în ele. Viaţa poate să primească un ţel, de care să răspunzi.

O elită aparţine jocului de şah şi are personalităţile ei ilustre, de comitet. E o elită a rachetei, una de club, în care se citează cazul fenomenal: patru aşi apăruţi în acelaş timp într-o singură mînă. Există elita cîntarului, cu membri de 200 kg unul. Cea mai populară şi mai invidiată este elita ambiţiei, a pasiunii de ridicare, a răzbunării, a faptelor de istorie, a căror memorie se datoreşte celui mai artificial material — negreala pe hîrtie. O morală de păgînătate o serveşte şi-i propagă derizoriile energii.

O turmă de oi trece peste Babilonul acoperit cu pămînt de cimitir. Dacă întrebi unde-i Babilonul, ciobanul, care tocmai stă întins peste împărăţie, nu ştie. Oaia nici atît, şi mătrăguna, care şi-a înfipt rădăcina pînă în gloria de odinioară a

cetății, e preocupată să facă sămînță și să și-o semene-n vînt.

Pe treptele dinspre pivniță ale imobilului central, în care Trestie ținuse o cameră de mansardă, dormeau zeci de copii desculți, vînzători de ziare. Fără război și nesiliți de tunuri să fugă și să se ascundă, ei erau niște izgoniți, urmăriți de calamitățile pacifice. La ora cînd un pat curat și un dormitor cald le-ar fi putut bucura copilăria și pregăti o viață, visul îi găsea vîrîți unii în zdrențele altora, cu capetele spînzurate, cu genunchii rupți, obosiți și flămînzi. Un cîine, rătăcit ca și ei, își amesteca spaima de viață cu destinul acestor agenți ai slovelor tipărite.

O ceață fină învăluia cu canavaua ei de sită albăstruie împrejurimile noului domiciliu, și cîmpia în care, din loc în loc, se desinau ramurile cîte unui copac, intra prin trei ferestre, din trei părți deodată. Locuința îl făcea mai sigur de sine și mai demn. Cu o dragoste nouă de sculele neînsemnatei lui căsnicii de flăcău pribeag, dar îngrijit, își rînduia briciul, cutiile și flacoanele, șterse cu de-amănuntul. Două gravuri și le-a pus de-a dreapta și de-a stînga unei oglinzi curate, încadrată cu metal nichelat. Avea un binoclu și un aparat fotografic, pe care l-a întovărășit cu cele vreo 50 de cărți legate, puse la rînd pe o poliță de părete, — și singurei averi părintești, o icoană veche de lemn, cu sfîntul indescifrabil în negura ei, îi dete un loc în păretele din răsărit. Mama Sultana, care murise fată, avea, cînd i-a dat-o, 80 de ani și o rumeneală, în obrajii ei cu ochii albaștri, de copil. « Să nu te desparți de icoana asta, mamă, niciodată. Așa am pomenit-o, neagră și veche, așa au pomenit-o, Dumnezeu să-i ierte, și bunicii mei. » Atît avut, atîta știință a moștenit

Trestie din tot neamul lui, un semn de scîndură sfîntă, de care într-adevăr nu s-a mai putut despărți. Colțul în care o așeza era biserica lui, și trebuie să fie sfinte cu adevărat moaștele strînse în zugrăveala ei fumurie, de vreme ce, cînd s-a închinat de culcare dinaintea lor, s-a simțit întotdeauna mai liniștit, mai cinstit și mai tare.

Domnul Coșoiu alesese pentru laborant tot ce-a găsit mai bun și mai de gust în magazie și-i da cu împrumut și o față de masă, pentru biuroul cu cinci sertare, cît și un preș de așternut la pat. Patul era nou și alb, ca de sanatoriu, curbat din țeavă groasă și cu fundul elastic, de sîrmă. O saltea de lînă proaspătă fusese căutată pentru el, și nu lipseau nici perinele, înfățate atunci, nici rufăria, care mirosea a casă bine ținută și a ceară. Cearșafurile, desfăcute din dunga alcătuirii, au răspîndit în odaia laborantului o mireasmă de izvor în piatră, și după ce-și așternu și pătura gălbuie cu dungi cafenii, paralèle în capete, peste pat, Trestie s-a simțit alt om în mijlocul zestrei căreia trebuia să-i facă de-aci înnainte onoare. Coșoiu nu uitase nici ștergătorul de la ușe, întins pe o rogojină nouă, nici peria de haine. Un cuier cu trei picioare era pentru șapcă și pentru bluza de lucru. În dulapul cu despărțituri și coarne de lemn, Trestie și-a pus două costume, pălăria nouă, rîndurile de rufe, și în cutìa dulapului de jos încălțămintea. Pentru pantaloni avea un cleşte de lemn cu cîrlig, și pentru toată îmbrăcămintea, pentru cravate și legături de gît, umere. Învățase dintr-un instinct, de care nu răspundeau educația, nici exemplul, că omului nu-i sînt permise mizeria aparentă și înfățișarea demoralizatoare, că orice tînăr trebuie neapărat să aibă cel puțin două rînduri de haine, trei părechi de încălțăminte, șase rînduri de rufe, douăsprezece părechi de ciorapi și o duzină de batiste. Că obrazul

trebuie zilnic ras, dinții îngrijiți, părul tuns, unghiile tăiate scurt, încălțămintea lustruită. Riguoare de decență. Garderoba obligatorie se poate căpăta și cu renunțarea la masă.

Ca să-și poată instala interiorul strict, Trestie a prînzit de multe ori cu un covrig și o tabletă de ciocolată, bucuros că-și poate derivà foamea, stăpînì rîvna gustului și a mirosului și atracțiile spectacolului alimentar, conștient că, stăpînindu-se pe sine, este întrucîtva un stăpînitor al vieții. El scotea din puterile lui, care erau și ele un noroc, satisfacțiile, pe care alții le cereau la vîrsta lui împrejurărilor lenevoase. Belșugul căpătat era compensat la el cu lepădarea de necesități. Pentru că izbutise să-și lege viața de o conștiință, conștiința lui intra în joc ori de cîte ori a găsit de lucru, preferînd o muncă brută unui aspect de activitate cu complicități. La cercetarea de seară, pe care și-o făcea sieș în fiece zi, ca o rugăciune, Trestie voia să nu-și aibă nimic de ascuns și să răspundă drept.

Anevoioasa lui viață s-a strecurat între lecții și între munci de salahor, ajutor de cîte o vacanță întreagă al unui meșter și plătit întotdeauna pentru dibăcia, rapiditatea și corectitudinea lui la muncă. A fost chelner și plasator la teatru. Cînd i-a trebuit o carte mai scumpă sau un palton mai bun, a slujit, intact în suflet și în minte, spălînd farfuriile și primind comanda. Nu-l împiedicaseră stricăciunea și pofta, din linia lui geometrică, de-a lungul căreia era ca o așteptare bănuită de îmbunătățire, nu numai a vieții lui, ci și a tuturor celorlalți.

Trăind cu încredințarea că avuția ostentativă, care duce la o concepție silită a simțului de datorie, nu poate fi decît rareori efectul valorii și al meritului personal și că de cele mai multe ori e fructul unui incest moral și al unei asociații

de vicii, starea sufletească a lui Ion Trestie era foarte apropiată de a creștinilor primitivi, integral exprimată într-o atitudine de ascultare mai presus de interese și de pămînt. I se părea că lui, ca om, nu i se cuvine și nu i se datorește de către oameni nimic, că el i-ar fi dator cuiva, mai repede din cer decît de pe pămînt, bucuria că trăiește teafăr și curat, dar semenilor lui, dragoste și mîngîiere, cu atît mai mari cu cît ar fi mai nefericiți, și simțea că nefericirea celor mai mulți vine, ca și a celor puțini, de la scăderile și viciile fiecăruia. Cît vor fi alcool, mișelie și prostituție, viața neamurilor rămîne închisă între tavernă, spital și cimitir. Ca să uite de sine, omul trebuie să fie covîrșit de o chemare. Chiar numai gîndul că ești chemat, fără să știi la ce chemare, este de ajuns ca să te transfigureze, oricare ar fi chemarea. De cîte mii de ani așteaptă Iuda pe Messìa, și cîte mii de ani o să-l mai aștepte după ce a trecut? Dar îl așteaptă, și rabdă-n așteptarea lui. Ce-a fost Hristos? Nu e nevoie de prea multă învățătură, e de ajuns un om nou, care să-ți aducă o chemare. Chemarea vine într-ascuns, de la om la om, uneori pe furiș, ca un lucru nelămurit, fiindcă nimeni nu îl cunoaște, nici omul cel nou, și fără altă pricină face oameni noi din oamenii vechi, îi simplifică, îi reduce, și pentru chemarea lui omul își lasă mamă și frați și se ia după nălucă. E viața altceva decît o splendidă nălucă? O altă nălucă o întraripează și-o duce ca o scînteie furată de altă scînteie către înflăcărarea sau stingerea ei.

Trestie băgase de seamă, nu fără sfială, că abnegarea lui și refuzul de a se întrece cu alții și de a lupta pentru sine, cedîndu-și bucuros pasul oricui voia să i-o ia înainte, fuga după scaune și trepte părîndu-i-se urîtă, îi da o putere asupra celorlalți, izvorîtă din însăși această simplă

realitate. Ochiul nu-i șovăia, atitudinea îi era firească, deplină și sinceră, ca a unui animal consecvent cu rasa lui. Vorba-i era ca tipărită. Răspundea conform cu ființa, nu cu trebuința lui. Puteai să afirmi despre el, cu sentimentul că nu greșești, și cu atît mai neobișnuit cu cît era vorba de un tînăr: că e un om. Faptul că era numai un om, atunci cînd oamenii se împuținează și se varsă unii într-alții, ca paharele, împrumut, îl făcea numaidecît remarcabil. El se silea să se eschiveze într-un surîs sau într-o retragere, care îl defineau și mai precis. Determinați de o natură falacioasă, unii îl urau, îndată ce dovedeau în mijloacele lui o organizare, găsindu-se îndatorați să se apere ca de o cotropire.

O sută de oameni, strînși în filosofia abnegării deliberate, au făcut creștinismul primelor veacuri, creștinismul săracilor, al călugărilor, al plebei, — uitarea de sine și chemarea nu durează decît în răbdare; victoria aduce abuz, decrepitudine și bătrînețe. Ce ar putea să facă pentru valoarea lui particulară un popor întreg chemat să se depășească, față de alte popoare cu o viață de « poftă bună » și de « un' te duci diseară? », dacă și-ar acorda constrîngerile benevol, fără înfumurare, fără să iasă din matca lui, hotărît exclusiv la o perfecționare interioară? Puterile lui morale ar atinge niveluri îngerești, și opera lui ar indica în om pe Dumnezeu.

Din trei perdele, Trestie putuse găsi numai două, și singura lui perdea din geamantane era prea mică față de dimensiunile ferestrei, rămasă dezbrăcată. Mai lipsea și o bară de metal, pe care foaia de pînză trebuia să circule pe cîteva inele. Dar mulțumit că în toată lumea are patru păreți frumoși, o încăpere neașteptat de favorabilă creșterii lui sufletești și un mobilier, Trestie s-a mai uitat o dată în toată odaia și a ieșit pe galerie cîntînd.

În starea lui de entuziasm și lirism, Ion Trestie băga de seamă că se strecurase tiptil o putere dinafară, și din cînd în cînd își surprindea sufletul în ochii unei fete zvelte, cu o garoafă la piept.

Laboratorul, în comunicarea lui cu fabrica, da cu o ușe de-a dreptul în podul aripii din stînga, construit ca o succesiune de clopotniți, din grinzi puternice de lemn, încrucișate geometric. Cioplită cu săcurea, a căreia urmă vizibilă se cunoștea ca pasul ritmic și egal al dălților pe o statuie, bîrnele, deopotrivă de groase, pînă la milimetru, prezintau acea estetică monumentală obținută din rigoarea măsurii juste și a echilibrului dintre dimensiuni. Aplecarea lor pe două scoborîșuri vaste, dintr-o singură lungime, întîlnită, fiecare, vîrf în vîrf, bîrnă cu bîrnă, în creștetul podului, imens ca un acoperiș de gară, era încleștată, subt coamă, de o cherestea mai îngustă, care strîngea curmeziș, din loc în loc, brațele împărechiate. Cîte două spițe, croite din cușaci, multiplicau rigiditatea de sus a schelei, asigurată, împotriva șovăirii pe laturi, de costoroabe, în talpa cărora se intercalau picioare verticale.

Podul întreg se adîncea pe șirul de capre și de chei, galerie de triunghiuri succesiv micșorate în perspectivă, și profilul bolții, derivat în poligoane, avea perfecțiunea tăieturilor unui diamant. Încrucișările oblice și perpendiculare erau meticulos deschise la un grad identic, bucățile îmbucate unele cu altele matematic, nici o scoabă de corecțiune nu indica o eroare de semn sau de săpătură cu dalta în nici un punct al uriașei corăbii, și aderența osaturii într-un corp aproape viu și de sine stătător era opera sculelor și a singurului meșteșug al dulgheriei, adaos la răscruci.

Era un parc al geometriei în spațiu, o priveliște muzicală a materiei tăcute, care răsplătea doborîrea unei falnice păduri de terebinți, orchestrată de uneltele grave, detunătoare și delicate, ale vîntului, cu armonia simfonică, variată în accente și unitară în prismatica ei robustețe, a inteligenței. Și opera merita să poarte numele autorului, ars cu urmele fierului roșu pe o traversă diagonală. Ion Trestie, care se plimba visător de-a lungul catedralei podului de subt învelitoare, a citit slovele arse ale celui ce s-a lăsat pomenit: *Frèdj Johansen, 1850.*

Dumnezeu să-l ierte, acest meșter danez, dulgher în șantierele navale din Copenhaga, venise adus într-adins din nordul scandinav, cu o echipă de ageri și pricepuți lucrători. Tovarășii s-au întors fiecare în insula lui cu o pungă de aur. Singuratec, meșterul s-a îndrăgostit de o văduvă nurlie din sat și de ulceaua de lut, a băut fără măsură din amîndouă și a murit. Morții dintr-un cătun, primitori și în cimitir, l-au luat între ei și l-au culcat alături. Trestie i-a văzut și mormîntul, și fata lui din flori, o bălană albicioasă, care are și ea doi copii, negri ca tăciunii, cu scîntei de ochi, de safir.

Nebănuită, în pod și alături de ușa din dos a laboratorului, era magazia de accesorii de mare consumație, șuruburi, buloane, nituri, fitinguri, robinete, becuri, garnituri, materiale de lipit și izolat, fibră, azbest, pentru cazangerie, lăcătușerie și electricitate. La un ghișeu practicat în păretele magaziei și pe care încă nu-l zărise în pod, Trestie dete, întorcîndu-se în laborator, de o arătare mută, cuprinsă în pervaz. O secundă, a tresărit.

Un cap măsliniu, cu cioc și două urechi în creștet, ca de lup, încovoiate. Chica, sculată ca foile de varză, pe o pieptănătură involtă de clovn,

părea mișcată din buzunar cu o bășică a la Pisko. I s-a părut că i se pare. A dat de două ori din pleoape, a nedumerire, și a voit să treacă de ghișeu, după colț. Dar capul din părete a surîs. Și-a desfăcut buzele pînă la urechi, ca o foarfecă de vie, curbă, care, și dacă taie și dacă ciupește, trebuie să se deschidă toată.

— Dumneavoastră sînteți domnul Trestie de la laborator? l-a întîmpinat omul din fereastră, a cărui figură de Lucifer satirică se deslușí mai bine.

Trestie mai văzuse asemenea chip răsucit și patetic, zgîriat cu cărbunele și tibișirul pe cîte undeva, pe păreți, după o iconografie care își împrumută liniile de la găină și băț, dar nu-l mai întîlnise atît de murdar nici pe spoiala celulelor din stații. Cu o familiaritate jignitoare, personajul verde-gălbui scoase o mînă, trasă ca dintr-un buzunar cu ulei, al cărui fund părea să comunice cu intestinul.

— Îmi permiți să mă prezint: Fotache, magazioner ajutor, fost ziarist. . . — Numindu-se, tînărul cu pielea clocită strînse din ochii înnecați într-o pleoapă groasă ca o jumătate boboșată de prună, surîse cu înțelesuri ce i se părură laborantului ironice și adăogă: Sînt fericit!

Atîta fericire pentru atîta lucru, la un nenorocit, pe Trestie l-a ofensat.

Trestie rămase cu mîna spînzurată departe de halat, parcă i-ar fi alunecat în bale și trebuia spălată. Își simți pielea brobonată pe toată spinarea. Atingerea cu laba « magazionerului » ajutor de la magazia de scule, care ținuse să puie în relief ca o particulă exotică silaba « zio », derivată de la « magazion », i-a revelat prezența anatomică monstruoasă în podul palmei, și lui, a unui orificiu poros, ca un burete și ca un frag-

ment de ficat, prin care, insuficient ventilat pe intervalele normale, mustea organismul.

Individul părea un adept al unui rit estetic, de care avea motive să fie încîntat. O lavalieră îi sta spînzurată de gît ca o cioară, şi o tărîţe cenuşie îi umplea umerii de drojdii. S-ar fi crezut că spinarea lui, supusă la povară, cărase la magazie saci de mătreaţă. În rebeliune cu peria, săpunul şi apa, el trăgea din dezordine, care i se părea artistică şi intelectualizantă, un accent de distincţie, miloasă faţă de meticuloasa prospeţime a îngrijirii de sine şi zeflemistă. Mintea lui avea conştiinţa că nu trebuie să se oprească la detaliul van al înfăţişării decente, chemată către preocupări neînţelese de oamenii de rînd. Îşi acorda un nivel şi o superioritate, şi unghiile neretezate şi le conserva intacte, parcă tratate cu cosmeticuri personale. Zărindu-i şi dinţii prinşi în mucegai alimentar şi în descompuneri asociate, i se făcu laborantului rău.

— Mi se mai zice şi Dagta-ni-an, — adaose dilatat şi cu confidenţă de augur către un semen care putea să înţeleagă aristocraţia unui spirit desfăcut de contingenţe. El rosti acest nume de firmă armeană cu o preciozitate visătoare. — Şi chiar îl prefer... zise şoptind în paranteză. Vă rog să mă numiţi în intimitate Dagta-ni-an.

— În ce fel de intimitate? întrebă strîngîndu-şi sprîncenele laborantul.

— În colegialitate...

Lui Trestie îi veni să-i ardă o palmă cu mîna pe care şi-o ţinea crăcănată.

— Mi-a rămas numele Dagta-ni-an de la muşchetari... Mi-au plăcut, bineînţeles, se explica « magazionerul », apăsînd analitic pe accentele notate aci, şi Àtos, şi Pòrtos, şi Aràmis, însă Dagta-ni-an le este superior... Şi adevărul este că există între mine şi el asemănare.

Trestie se simți cutreierat de o imensă calamitate. Se zmuci brusc și se duse în laborator, de-a dreptul la robinetul de apă.

Parcă i-ar fi intrat o nuia în ureche și parcă noroiul de gălbenuș verzui de pe gingiile vorbitorului i-ar fi umplut gura, ca o mîncare ce se întoarce odată toată din rînză pînă la dinți.

Era întîia gravă neplăcere din fabrică, vecină cu disperarea. De aci înnainte el avea să se întîlnească mereu cu acest crocodil vorbăreț, idiot și emfatic. Amănunt infamant: individul avea în rostirea lui de țigan, cititor de romane de togă și spadă, și un ce franțuzesc, guturalizînd pe *r* și pronunțînd « Dagta-ni-an », ca un parizian sinistru. Obosit ca de o lovitură primită în cap cu o bucată de lemn, Trestie s-a lăsat pe scaun, cu brațele în gol și gata să părăsească fabrica, odaia lui, situația și bunăvoința atîtora care l-au îmbrățișat. Se temea de o reacțiune din descurajare violentă, să nu-i scape un pumn, un ciocan în făptura lui Dagta-ni-an. O nouă convorbire cu admiratorul mușchetarilor putea să-i fie fatală. . .

Ciocănitură în ușa laboratorului. Înnainte de a răspunde, apăru Dagta-ni-an. L-ar fi opărit cu vitriol. Rămase încremenit.

— Pòrtos, zise fără tranziție Dagta-ni-an, era un uriaș, însă cel mai mic dintre mușchetari era Aràmis. Vreau să-ți explic. Dar la duel îi bătea pe toți Dagta-ni-an.

Trestie putea să-l vadă acum întreg, din cap la picioare, pe Dagta-ni-an.

Părul bogat, dat peste cap, îi ajungea cu ferfenițele inegale, sălbatec, la gulerul unsuros. Dagta-ni-an purta jachetă cu coadă pînă aproape de călcîie, pe picioarele scurte disproporționat. Un miros greu ieșea din asocierile absurde ale

trupului cu costumul terminat în josul pantalonilor cu nişte căpute de ştofă, care, încălţate de fudulie, par nişte ciorapi fără vîrfuri, traşi boiereşte peste ghete. La spate, aceşti galoşi de culoare palidă, mai lungi decît tocurile tocite strîmb, atingeau nivelul pingelei, conservînd, ca o hîrtie sugătoare de postav, conturele zvîntate ale noroiului parcurs, pînă la fabrică, pe ploaie.

Ca niciodată în toată viaţa lui sfiioasă şi măsurată, Trestie simţi, ca o sentinţă, mai puternică decît facultatea lui de adaptare şi decît caracteristica lui politeţe, imperativul de a isprăvi cu fiara din ghişeu, de la început.

Îşi aminti că, vorbindu-i în treacăt de personajele profesionale din fabrică, domnul Coşoiu pomenise şi de numitul Fotache, dat afară de la un ziar, unde, lipind pachetele de expediţie şi ţinînd paltonul directorului, făcea operă de agent secret, furînd din coşurile de biurou ale redacţiei şi din dulapuri manuscrise, corecturi şi scrisori.

— Dumneata n-ai nici o treabă? întrerupse Trestie pe vizitator.

El găsi cu cale să execute numaidecît pe Dagta-ni-an şi să facă o nouă convorbire cu el imposibilă. Dagta-ni-an parcă înţelese ceva, dar nu-i venea să creadă că nu se înşeală. Buzele lui groase încercară un surîs.

— Cred că fabrica nu te plăteşte ca să mă ţii de vorbă pe mine şi să-mi faci teorii de muşchetar, zise Trestie, mai rupîndu-i o floare din ghirlandă. Şi te rog să nu-mi împuţeşti laboratorul cu duhoarea dumitale. Fără să-mi ceri voie, intri cu ţigarea în gură. Nu-ţi dai seama unde te găseşti?. . .

Dagta-ni-an îşi înnăbuşi ţigarea în palmă şi zise, şi consternat, dar şi provocator:

— În fabrică toată lumea fumează, şi încă n-am auzit să facă cineva observaţii.

— O fi fumînd: nu în laborator... Dumneata du-te și fumează la magazie, dacă ți se dă voie să fumezi... Ai înțeles?

Era precis. Dagta-ni-an ar fi voit să răspundă și nu mai putea. A mai cutezat să se lupte cu situația printr-un rînjet insultător, dar nehotărît.

— Ești un caraghios, zise Trestie. În loc să faci baie, să te tunzi, să te speli pe dinți și să-ți tai unghiile astea, îmi vorbești de mușchetarii lui Dumas și te consideri și mușchetar. Te mai cheamă și Dagta-ni-an, frumosule. Nici nu știi să citești numele eroilor, și vrei să te asemeni cu ei. Ți-ai pus un petic de cravată soioasă, o redingotă spălăcită de soare și ți-ai lăsat și cioc. Nu ți-e rușine? Ai căzut ca un dobitoc într-un roman care n-a fost scris pentru căpățînile proaste, și te-ai asimilat...

Dagta-ni-an nu-și mai putea apăra poziția.

— Am citit și pe *Contele de Monte-Cristo*, zise el, și pe *Fiul Contelui de Monte-Cristo*... *Călărețul fără cap*... *Iosef Balsamo*... Am citit cincizeci de... voind sincer să-și demonstreze erudiția.

— Miguel Cervantes! adaose Trestie. Ai vrea să faci și pe Don Quichotte. Bine că nu-l cunoști...

Această citație, secretă pentru el, îl făcu să șovăie pe Dagta-ni-an. Nu înțelegea ce mai vroia să spuie laborantul, însă pricepu că e vorba de ceva care îl întrece... Își văzu universul ruinat, orgoliul de comentator redus în țăndări.

— Ia-ți pălăria jegoasă și fă-mi plăcerea să dispari imediat și să nu te mai întîlnesc în drumul meu... Ai înțeles?

El căuta o replică și se legăna cu pălăria în mînă.

— Ai înțeles, ori n-ai înțeles să pleci? Du-te la magazie!

Cruzimea, pe care nu și-o cunoștea încă nici el, surprinse conștiința lui Trestie și a carbonizat

pe Dagta-ni-an. El trăise pînă atunci într-o iluzie vastă și într-o utopie de sine miraculoasă, care-i permitea să se neglijeze fizicește, crezîndu-se împuternicit intelectualmente și amăgindu-și naivitățile și ignoranța cu lectura romanelor de senzație, traduse în fascicole comerciale. Se prăbuși în sine ca o scară și simți toate spetezele risipindu-i-se dezarticulate. Dete un oftat și plînse, învîrtindu-și pălăria în labele murdare.

— Să trăiți! zise, din tot sufletul lui, Dagta-ni-an.

— Așa! zise Trestie. Ia-ți locul ce ți se cuvine. Bine că ți-au rămas măcar lacrimile curate în atîta jeg.

Dagta-ni-an ieși de-a-ndaratelea, închizînd ușa foarte încet.

« Bine, băiete! își zise Trestie, cam cu părere de rău. Dacă nu tăiai scurt, ai fi fost amenințat să trăiești cu obsesia acestui animal, și subt dominația unui romantism ineluctabil, de rîndaș înfumurat, să tragi cu revolverul sau să te sinucizi. »

Trestie se răzbuna din întîmplare, în personajul penibil al ajutorului de magaziner, de toate abuzurile și încălcările de care a trebuit să sufere sensibilitatea lui pînă atunci, în toate stîngăciile lui gingașe, exploatate ca o lașitate.

Politețea excesivă, care era stilul lui propriu de contact cu oamenii, fără să-și divulge bunurile secrete, impresiile, îl apărase împotriva expansiunilor și sincerităților vulgare, și erau păstrate cu o discreție simplificatoare și neîntinată de nici o trufie, ca o cartotecă personală pentru perfectibilitățile lui. Cei care n-au privit-o ca o șiretenie, o considerau ca o slugărnicie, judecată piezișă cu atît mai iritantă cu cît atitudinile sufletești nu pot să fie obiect de explicații și de documentare.

Laborantul se născuse și cu o moralitate neobișnuită despre drepturi, datorită probabil unei

obscure lungi origini rurale. Nefiind nimeni din neamul lui stăpînitor, el se simțea în toate împrejurările un iobag, căruia îi sînt interzise bucuriile nediscutate, rezervate privilegiaților de la natură, intrigă și noroc. Nu-i ura pe aceștia, dar nici nu-și propunea ambiția de a se intercala printre ei și, mulțumit totdeauna cu puțin și chiar cu foarte puțin și aproape cu nimic, el se simțea mai atras de suferință decît de satisfacția neîntristată de analiză, totdeauna dator și niciodată îndreptățit. Lùpta pentru biruința insului măsurat cu dimensiunile poftelor și lichidat pe unicul volum al unui sicriu îl dezgusta ca spectacol și mai cu seamă ca actor. Foarte multe lucruri îi rămîneau neînțelese, biruințe zadarnice, victorii caricaturale. Dinaintea spectacolului, în care fiecare sucește coapsa la bătaia degetelor într-o tobă cu zurgalăi, jucată deasupra capului, pe o parte învelită cu o piele de burduf și pe o parte goală, el nu s-a văzut nici muzical, nici concurent. Cînd i s-a părut că-n linia lui dreaptă, de străbătut lumina zilei, calcă un urmăritor, mînat de alte țeluri, s-a oprit, l-a lăsat să treacă, și drumul și l-a schimbat, luînd pe cel mai greu și mai aspru, totdeauna pustiu, pentru singurătatea omului care merge gîndind.

Tot prețul caznei și-l căuta în tihna de sineș. Și-a dat în fiece zi seama de solicitările pribege ale simțurilor, rămase fără control, și, interzicîndu-și beția speranței și delirul mîndriei, s-a silit să se lepede de toate sugestiile iresponsabilității, care își dispută trei sferturi din personalitatea omenească, datoare brutei un temperament.

El avea totuș de salvat o comoară de nuanțe, un mărgăritar cu irizări candide, și pentru că mulți fuseseră porcii care l-au mirosit și bălăcit, maturitatea noțiunilor de echilibru și noblețe i-a impus trebuința unui pumn cu mînușa de

fier. Acum întîia oară şi l-a strîns şi a lovit cu el. Bietul ajutor era numai un simbol. Dar din mediocritatea trivială a nefericitului ar fi avut să iasă, odată lăsată să se desfacă, ca dintr-o cutie de circ, imagini la nesfîrşit.

Odată, în gospodăria de acasă, se pripăşise un cîine străin, mărunt de stat. Primit cu bunăvoinţă, el n-a mai voit să părăsească bătătura şi să se întoarcă la foştii lui stăpîni, mai harnic decît toţi ceilalţi cîini din curte şi mai săritor. El dormea la fereastra conacului, de care îl lega o datorie misterioasă. Cîinii curţii, întovărăşiţi împotriva pribeagului, n-au încetat să-l tăvălească, să-l muşte, să-i sîngere spinarea. Între labele dulăilor, cîinele era cît o pisică. Cuviincios şi timid, el se lăsa cu burta-n sus cînd se arunca unul pe el, — un semn de supunere şi ascultare la cîini. Îl întîmpina cu bucurie, voia să-l lingă, îşi cerea iertare că nu făcuse nimic. Colţii dulăului intrau de-a dreptul în pîntecul neapărat şi oferit al lui Lăbuş. Ieşea cîte cineva cu o mătură sau cu o oală de apă.

Asta a durat vreo patru luni. Lăbuş începuse să nu se mai răstoarne pe spate a desfătare. Aştepta în picioare, mai stăpîn pe labele lui îngroşate. Din gura surîzătoare pîn-atunci, se arăta rînjetul cîrn al maxilarelor hotărîte: masca blajină s-a schimbat deodată. Mîrîitul fusese atît de adînc şi nasul i se strînsese atît de mult deasupra gingiilor fortificate, încît adversarul, uimit, rămase dinaintea lui şovăitor, stete la gînduri şi dete înnapoi. Noua lui atitudine nu i-a fost însă iertată, şi atacul, pentru suprimarea lui radicală, veni, în ziua următoare, din spate, cu un salt de panteră.

Întîlnirea fuse decisivă. Lăbuş avu replica scurtă. Aruncîndu-se de-a-ndaratele în spinarea

dulăului, îl prinse aprig de ceafă. Şi-a mutat colţii în beregată, a scuturat voiniceşte şi, amestecaţi unul cu altul, într-un vîrtej, cîteva minute nu se mai văzu din cîini decît o momîie de praf, în care se zbătea, urlînd de durere, dulăul. El izbuti să scape din măselele lui Lăbuş, şchiopătînd din şolduri, răguşit şi tuşind, şi mai mult tîrîndu-se pe o latură, pieziş.

Atunci se ivi solidaritatea. Ceilalţi patru dulăi năvăliră peste Lăbuş, negru flocos şi licăritor. El se trase într-un ungher, apărat din două părţi de garduri, şi, rînd pe rînd, şi-a pus duşmanii pe goană, fiecare urlînd de o durere a lui. Doi din ei au fugit şi nu s-au mai întors niciodată, iar cei rămaşi au primit condiţia respectului cuvenit. Cu simplicitate şi sigur acum de el şi-a luat Lăbuş un loc în mijlocul ogrăzii, stăpînind de-atunci liniştea şi pacea gospodăriei, conştient, dar smerit.

Concluziile lui Ion Trestie începeau, spre părerea lui de rău, să se generalizeze.

Oamenii, cum îi cunoscuse el, se deosibesc de cîini prin făţărnicie şi lipsa de bravură cinstită. În împrejurări egale, ei nu trebuiesc mîngîiaţi, ci înfricoşaţi. Despoţii au înţeles acest secret, care dă, de cîte ori e aplicat şi de un salahor, autoritate şi putere. Nu legăna oamenii în braţe şi nu le vindeca rănile, pe care şi le fac singuri: scormoneşte-li-le, ca să fie mereu aţîţate şi dureroase, şi dă cu oamenii de pămînt, biciuie-i, loveşte-i cu frînghia şi nagaica. Înspăimîntaţi, ei te vor şi iubi mai mult. Pe Iisus îl insultă în toate zilele toţi cîţi afirmă că el a venit, cînd a venit, pentru mîntuirea şi fericirea lor.

Sectoarele fabricii porneau să-şi desluşească o activitate personală în armonia lucrului general. Cisternele rezervoarelor verticale aşteptau curăţite, vopsite cu asfalt, cu alămurile lustruite în ferestrele înguste ale cazanelor de cristalizare, de oţel şi fontă, aşezate la rînd, ca nişte turnuri rotunde interioare, şi sala marilor maşini părea un templu păzit de statui de monştri fără figură, încremeniţi într-o roată sau îngenunchiaţi pe un postament, în care le-a îngheţat un elan.

Misterul transformării mocirlelor, din ce în ce mai îngroşate, în cristale fine cît boaba de orez, aparţinea acestor giganţi aproape muţi. Totul se petrecea în întregime în pîntecele lor hermetic închise. Numai un suspin, ca de violoncel înnăbuşit, însoţea coacerea tihnită a vidului absolut. Lucrătorii cei mai calificaţi făceau de sentinelă prin faţa sistemului ca de planete, unite între ele printr-o punte largă cu parapet. Manometrele, imobile ca nişte luni în miniatură, indicau observatorului permanenta transformare geologică din marile vase. O cădere a unui ac, paralizat ca o sprînceană, semnala dezastrul şi iremediabila catastrofă. Temperatura, de acord cu presiunea, două abstracţii, trebuiau ţinute încleştate. Oamenii obosind, posturile de observare erau dublate, triplate cîteodată, pentru ca în secunda cînd ochiul începe să nu mai distingă linia gradată şi exacta funcţie a unei săgeţi arătătoare, vigilenţa să nu fie întreruptă.

De aceea ducerea la bun sfîrşit a unui cazan, care îşi schimbă progresiv neantul îngroşat în puncte stelare, cu strălucirea argintie, e o victorie sărbătorită cu satisfacţia zgomotoasă a colaboratorilor, lucrători şi ingineri. Identificat cu aparatul ce i se încredinţează, muncitorul uită, ca într-un război, şi de sine, şi de ai lui, şi-i scapă din vedere

și atitudinea pasivă pe care o implică situația lui de salariat față de uzină.

Trestie aduse, unul după altul, termometrele aparatelor de cristalizare, distribuindu-le maeștrilor și contramaeștrilor, după numărul gravat pe bronzul plăselei. Fusese verificată elasticitatea justă a mercurului, și tuburile capilare de sticlă care întîrziau sincronizarea cu celelalte erau schimbate cu tuburi noi. Delicata avuție era păstrată într-un dulap masiv, cu cheie, în intervale de catifea, ca uneltele muzicale.

Bijuteriile acestea, compuse ca să măsoare însuflețirile materiei și să traducă nevăzutul într-o cifră citită pe un fir, să rostească înnălțimile și scăderile căldurii și presiunii, acțiuni subtile, ca impresia și gîndirea, în semne deslușite de ochiul brut, raportate la o linie roșie care desparte extremele la punctul confuz de unde iau naștere neutră, aveau asupra laborantului o influență de admirație și de turburare. Argintul-viu putea să afirme cu preciziune matematică ceea ce nici pipăitul expert al cunoscătorului de diamante și rubine, care prețuiește după răcoare autenticitatea unei pietre prețioase, apăsată în mijlocul palmei, la întretăierea liniilor norocului și a vieții, cu degetele strînse, nu este în stare să definească variația unui sfert de grad a elasticității și căldurii. Încolăcit în cuibul rotund al bășicii de sticlă, metalul lichid, care fuge de om și de știință în strîmtorile din pămînt și se ascunde în stîncă, simțitor la văpaie și dogoare, se scoală din somn și se întinde ca un șarpe, fără să-și micșoreze cantitatea și modificîndu-și numai volumul, pînă în capul tubului în care urcă.

Termometrele, îmbrăcate pentru autoclavele de cristalizare, se înfățișau ca niște scafandri, grele în armătura de rezistență. Un om putea să ducă numai unul, șchiopătînd și odihnindu-se

în drum, aşezat pe braţe ca un lemn. Montarea lor, primenită după fiecare campanie de lucru, cerea prudenţe şi materiale complicate şi prezenţa lîngă mecanici a unui controlor inginer. Gîtul fără şurub era intercalat într-o înghiţitoare care răspundea în abdomenul cisternei, alunecînd pe o mîzgă frămîntată cu uleiuri şi prafuri roşii de plumb, şi marginile de întîlnire, strînse cu o piuliţă grea, erau îmbucate cu o garnitură rotundă, întreită, de foi de aramă şi amiantă. Fuiorul cînepii era un material preţios, ca şi materiile exotice, slujind să astupe o miime de interval cu un fir cenuşiu. Peste ultima piuliţă de oţel cu muchea hexagonală, învîrtită cu cheia mare şi mopsul, inginerul adăoga gogoloiul plastic de mastic, corectat în forma lui, pentru aderenţa totală, cu lingura modelatoare, şi care trebuia pietrificat cu flacăra vîjîitoare albastră, a lămpii de lipit. Materialul, devenit alb, era acoperit cu pensula de lac, şi rămînea pe întinderea arterei de comunicaţie a rezervorului cu termometrul, ca o glandă sau o embolie. O presiune cu abur verifica hermeticitatea, şi echipa monteurilor se deplasa la cazanul următor.

Trestie a intrat în vorbă cu lucrătorii şi inginerii, gravi ca nişte chirurgi. Cel mai tînăr avea fruntea mare, rotundă, de norvegian, şi un obraz cu buzele grele, de dramaturg. Ochii de miop, îmbrăcaţi cu sticle groase atîrnate de urechi, capul pătrat, figura încruntată, îi dădeau o expresie de bondar şi de prunc îmbătrînit la netimp. Era un englez. Ce putea să caute un englez la Topliceni, şi ce vicii, ce necazuri, ce dezordine morală l-au putut sili să-şi părăsească ţara, ca să-şi îngroape viaţa într-o fabrică străină, între un heleşteu cu ţînţari şi un orizont pitit în cîmpie? Nu. Englezul călătorea de nouă ani prin toată lumea şi mai avea un an ca să termine ciclul de

zece, ce și-l propusese de împlinit la obținerea unei diplome de inginer eminent. Peste cîteva luni el se va întoarce în patrie, să-și întemeieze un cămin cu tînăra gospodină din fotografia din buzunar. Ea îl aștepta într-un castel cu vîrfuri, dintr-un parc frumos, pe care de asemeni inginerul îl purta în buzunar, cu aceeaș fidelitate a fetei blonde, aplecată pe fotografia de pe o masă cu flori a logodnicului călător.

Englezul învăța o limbă în patru luni. O metodă personală, aplicată tuturor limbilor, a dat acelaș rezultat, acelaș succes și aceeaș rapiditate. Cu dificultățile firești ale rostirilor britanice, inginerul se descurca destul de bine în românește. El socotise suficiente o mie de cuvinte ca să exprime ideea curentă. Metoda consista nu în a învăța cuvintele dezorganizate, de-a dreptul din limba în care începea să lucreze, ci exclusiv cuvintele utile graiului ideilor lui. Putea să aibă o limbă trei sute de mii de cuvinte, el își alegea din toate o mie, ca să se poată face înțeles: biblioteca nu prezinta din acest punct de vedere un interes. Pentru informație, el citea în limba lui.

Opt sute de substantive, cîteva verbe de legătură, conjuncțiile și prepozițiile principale și un număr de adjective, numeralul și atît. Verbele lucrau toate la prezentul imediat și, afară de cîteva plurale de mare nevoie, totul era trăit la singular, în propoziția simplă.

Un caiet ilustrat cu ființe și lucruri, — și în dreptul desenului care reprezinta un om, un copil, un bătrîn, un animal și o casă, scris cuvîntul corespunzător. O culoare specializa un cuvînt. Iar cuvintele în funcțiune, verbele indispensabile, figurau și ele în desene, într-o schemă simplă, adaptată limbii natale. Pentru « fug » — două picioare. Pentru « beau » — sticla la gură. Pentru « mănînc » — mișcarea necesară. Adverbul ieșea,

la trebuințele limbajului schelet, din adjectiv. Şi pe o mie de cuvinte învățate, veneau de la sine, prin compunere sau rădăcină, altă mie de cuvinte, şi nici nu era nevoie de mai multe. Dacă douăzeci şi cinci de litere servesc la scrisul unei limbi întregi, cu atît mai mult o mie de vorbe cuprind o limbă în elementul ei principal.

— Cînd vrei să înveți să citeşti într-o limbă, argumenta inginerul, ştergîndu-şi ochelarii cu un dos de mînuşe, utilizezi două texte paralèle, unul în limba ta şi cellalt în limba de învățat, — metoda cea mai bună, a « juxtei », pe care şcoala din timpul studiilor lui Trestie, o repudiase.

Vrînd să-i dea o țigare, dar greșind buzunarul, englezul scoase, în loc de portțigaretul de argint, revolverul.

— Nu vreau să-ți ofer un glonț, zise rîzînd, ci o țigaretă. Şi puse browningul la loc.

— Dar ce faceți cu un pistol?

— Slujeşte siguranța de sine şi te face optimist. Ai o putere permanentă cu tine, pe care ți-a dat-o natura... Un corn de oțel de o sută de metri.

În duminica de absență a domnului Azner, Trestie se duse să viziteze ruina bisericii pe care o văzuse de zeci de ori din tren pe cîmp, singu-ratecă în zare. I se păruse, din fereastra odăii, că scoboară, în amurg, înlăuntrul ei, vultùrii, osteniți de cer. Vrăjitorul fabricii, care ghicea în cărți și da cu bobii, o știa, și l-a întovărășit, diavol uscățiv și cocoșat ca un pelican. Au mers patru ceasuri, pînă la via din măgură, distrusă, cu o casă în mijlocul ei, sălbătecită. Buruienile se urziseră în toată podgòria, des. Nucii erau ca niște umbrèle rămase deschise în pădurea de bălării, cu ștofa mîncată. Geamurile nu mai zăreau. Rădăcinile se munceau să tragă crama în pămînt, înhămată în otgoane, funii și sfori vegetale. Casele mor ca oamenii, și ele.

Biserica văzută de Trestie pe linia căii ferate, de atîtea ori, se adăoga la podgòria pustie și la casa fără ferestre. Fusese o mînăstire. În altarul bisericii se omorîseră, pe timpuri, la slujbă, unul pe altul, cu junghiurile, doi arhimandriți. Acum cincizeci de ani, spunea însoțitorul, se mai numă-rau o sută de la cea din urmă liturghie rămasă neisprăvită, cu darurile sfințite.

Călugării părăsiseră schitul, de o sută cincizeci de ani, și oamenii fugeau de zidurile mînăstirii. Din fioroasa moarte rămîneau în viață urîtul și frica. Cheia bisericii stătuse în cui cîtăva vreme la preotul mirean din satul de mai departe.

Un boier din București, tînăr, ca de vreo 30 de ani, venind în plimbare călare, a cerut-o odată preotului, cîndva, ca să calce, el întîi, pragul nemaiumblat, de un veac, al sihăstriei. Preotul i-ar fi răspuns să nu se ducă într-un loc uitat și de Dumnezeu, dar sfatul lui ațîța și mai mult

dorința tînărului boier, purtător al unui vechi nume de curtean.

«Nu te teme, părinte, i-ar fi zis. Nu-s om care să mă sperii. Dacă mînăstirea nu mai e din lumea asta și-oi găsi-o vîrîtă în pămînt, o să-ți spui cînd m-oi întoarce. Lasă-mă să mă duc să văd, că nu mai plec de-aici, după cele ce-am auzit.»

Boierul și-a legat calul de un copac răzleț. Întîi, desfăcînd poarta de subt clopotnița de-afară, ca să intre în grădina și via fostei chinòvii, se putu strecura numai cu mare greutate prin căscătura ei împînzită de sîrmele buruienilor negre. Balamalele țepene se mișcară odată cu stîlpii, și se cam clătina și bolta. Porțile — legate cu frînghìi groase de pir; în dreptul lor, pe dinăuntru, crescuse un gutui bătrîn, care le împiedica să se miște, cu crăcile ca niște spinări opintite. Toată bolta era cuprinsă de adîncul lui păinjeniș de ramuri și frunze. Tînărul boier trebuì să treacă prin pom. Alți pomi, nepuși, stăpîneau ograda mînăstirii cu mărăcinii întunecați în hățișuri. Un stejar trecuse prin acoperișul chiliilor alăturate pe cerdacul lung, ridicînd din locul ei pe brațe șindrila, risipită prin frunze și ramuri ca niște vinete oseminte. Într-un vîrf de cracă ciută se-nnălțase peste mînăstire, ca o lună neagră, o căldare, furată de pom din cuiul ei.

Niște pasări tăcute se mutară cu o fîlfîire scurtă dintr-un întuneric într-alt întuneric. Era un ținut al veșnicei singurătăți și al șoaptei, și boierul se gîndea să se întoarcă, învelit într-o pîclă de tăceri murmurate. Toaca de lemn, coclită de mușchi, sta răzimată de o scară, așa cum o lăsase din mîini paracliserul, care bătuse sunetul ei de os cu o lulea de frasin uscată, și prin ochiul fără pleoape, de scîndură, al turlei, se zăreau clopotele rămase spînzurate ca într-un beci înnalt. Boierul era zgîriat la față și pe mîini.

Cînd a tuşit fără să vrea, îi răspunse o hohotire venită din lut. A voit să zică «daa!», ca-n gura unei putini goale un copil, şi n-a putut să zică. N-a putut nici să cînte, ca să audă glas de om, nici să fluiere, cum a încercat. Dacă ar fi avut la el o vioară, ar fi stîrnit vocile răsunetului cu arcuşul.

Avea dreptate popa: curtea era blestemată. Blestèmul clocea între schivniciile ei. Dar vrînd să se întoarcă, boierul se ispitea să mai rămîie. Era pe la vecernie, ceasul rugăciunii de pe înserat, cînd călugării, învăluindu-şi scùfiile cu camilăvci, treceau, cu un veac mai înnainte, tiptil, din chilìi în biserică, şi din biserică la chilìi.

Vîrînd boierul cheia mare în rugina broaştei, uşa bisericii s-a sfărîmat. Clanţa, cu broască şi cheie cu tot, căzu din podul palmei, dintr-o bucată, peste vîrful picioarelor, ca o nicovală de putregai, stricîndu-i degetul cizmei de călăreţ.

Biserica dădea în văzduh de-a dreptul, dezvelită de treierul vremii pînă în altar, şi buruienile, din care ieşeau miresme amare, urzeau pardoseala, cu pietrele pătrate ridicate pe muchi. Era o biserică de cele ce nu se mai văd, cu trei despărţituri lungi, de la uşi pînă la altar, alăturate, şi cu şase rînduri de străni, spate-n spate, pe cele două rînduri despărţite. Analogul, pe care, fără îndoială, citise diaconul Evanghelia, era pus în mijlocul rotund al bisericii, acolo unde se face în timpul slujbelor văhodlul preoţilor şi arhiereilor, cu cădelniţi şi trichere. Numai catifeaua analogului şi pielea de pe el nu mai erau la locul lor, cum sta în picioare, cu spetezele lungi încrucişate.

Păşind spre uşile împărăteşti, boierul a intrat în altar. Pe sfînta masă erau sfintele vase ale slujbei, rămasă neisprăvită de o sută de ani. Sfînta Evanghelie era prefăcută într-o ţărînă cu

slove, pe care a vrut să o atingă: dar degetul i-a intrat într-o cenuşe cu catarămi de argint. Potirul sta pe piatră, aşteptînd încă purcederea sau plecarea Sfîntului Duh.

Cizma nimerind un ciot, călătorul îşi dete seama, străbătut de un ac rece prin şira spinării, că morţii nici nu fuseseră ridicaţi din faţa preas-tolului, după ce s-au înjunghiat, lăsaţi să se topească neîngropaţi. Scormonind cu ciubota, se întoarseră prin patlagini oasele şi s-a mişcat din locul lui şi un cuţit, lîngă o cruce de piept.

O ladă lungă era la păretele din dreapta alta-rului. A ridicat capacul şi a dat de odăjdii întoc-mite. Dar începînd odăjdiile să umble, boierul scăpă capacul din mînă. Din veştminte zbucniră guzganii, cuibăriţi în stihare şi zvite.

Începuse să se facă seară, — boierul trebuia să plece. O icoană de toată frumuseţea sta într-un cui, în altar. A desprins-o şi a luat-o cu el în sat.

— De ce aţi luat-o din locul ei? zise popa. N-o să vă poarte noroc. . .

— Acum n-o să mă sileşti să o duc înnapoi, zise boierul. O iau cu mine la Bucureşti şi o îmbrac frumos în argint. Pe la mînăstire nu mai dau cîte zile-oi avea. Dar era să uit cheia.

Tînărul se duse la cal şi scoase din cobur un gogoloi de fier.

— Ţi-am adus şi broasca, părinte. Nu mai vrea să se despartă de ea.

— Ai zmuls cheia şi broasca. . . zise preotul.

— Cum am băgat-o, a căzut şi broasca: nu se mai ţinea. Şi a căzut şi uşa.

— Cine s-o puie la loc?

— Fii fără grije, părintele, că nu mai are ce pune la loc. S-a sfărîmat de parcă-a fost de tărîţe.

— De ce nu m-aţi ascultat? Nu v-am spus să nu vă duceţi? A rămas biserica fără uşi.

— Atîta supărare să ai, sfinția-ta. Ori cu uși, ori fără uși, totuna-i. În biserică e ca afară. Au crescut copaci deși, pînă în altar, și rădăcinile groase au răsturnat pardoseala și au rupt pereții. Amvonul s-a coborît între străni, și strănile s-au închinat unele la altele.

— A rămas vorba în sat că morții n-ar fi fost scoși din biserică.

— Trebuie să fie adevărat, răspunse tînărul boier. M-am împiedicat, în altar, de oase și am dat cu piciorul și-ntr-un cuțit.

— Mare blestèm! zise preotul. Unul din călugări s-ar fi tîrît, cu cuțitul în el, afară din altar, și oamenii fugeau dinaintea lui. De atunci dumneavoastră sînteți cel dintîi care ați intrat în mînăstire. Un veac întreg!. . . Nu trebuia să vă duceți.

— Nu mi s-a întîmplat nimic, zise tînărul, cu oarecare îndoială.

— Nu se știe, răspunse preotul. În lucrurile astea nu se știe niciodată nimic.

— În care « lucrurile astea »? întrebă tînărul, contrariat. Nu sînt toate lucrurile de un fel?

— O să vă *rugăm* ceva, zise preotul. Să nu înnoptați în sat cu icoana asta.

Tînărul nu înțelese.

— Au aflat oamenii și au căzut în zmin-teală.

— Ești și sfinția-ta de părerea lor?

— Sînt de părerea lor, zise preotul, hotărît. Încălecați și duceți-vă degrabă.

Lui Trestie îi trecu pe dinainte un pom tînăr, înnalt, care-i aduse aminte silueta fetei din fabrică. Ar fi voit mai bine să fie însoțit de ea decît de bătrînul vrăjitor, antipatic în această mare tăcere a mînăstirii, ca o emanație demonică a buruienii.

« Am făcut așa, povestea pe la vîrsta de 60 de ani călcătorul mînăstirii, un om călătorit mult. M-am grăbit să plec și am ajuns cu icoana în București. Ce să vă spui? De cum a intrat icoana în casa mea, a murit mama și repede și tată-meu. Am dat icoana unei mătuși, a căreia familie întreagă a pierit în cîteva luni; ba i-a ars și casa. Băgîndu-se de seamă, mi s-a adus într-o noapte icoana îndărăt. Am găsit-o, întorcîndu-mă tîrziu, lîngă cuierul de la ușe. Am mai dăruit-o de trei ori la mai multe rude, și toate au murit la netimp, și de alte trei ori mi s-a întors icoana acasă. Am dus-o în satul de unde am luat-o. Preotul murise, și urmașul lui mai tînăr a refuzat-o. N-o mai puteam păstra nici la mine. Îmi intrase în cap că sfîntul obiect aduce nenorocire și mai aveam și toți morții familiei amestecați în duhul meu, care mă ținea de rău. »

Cum s-a scăpat de ea, tot boierul a spus.

« Nu o să vă vie să credeți. Mi-am luat inima-n dinți și m-am mai dus o dată la mînăstire, cu icoana subsuoară. Îmi bătea inima cînd am intrat, ca o toacă. Biserica se prăbușise, dimpreună cu toate chiliile dimprejur. Clopotele zăceau pe dărîmături. Am pus-o și eu deasupra unei movile de cărămizi și tencuieli, așezată în picioare. Nu știam că pe tăcute sufletul meu se făcuse credincios. Am îngenunchiat, am făcut semnul crucii și am sărutat marginea icoanei. Îmbrăcată în argint și aur, figura Maicii Preciste mi se păru deosebit de frumoasă. Părea mulțumită că se întoarce. Dar s-a întîmplat și ceva neînchipuit. După ce am sărutat icoana, i s-a desprins numaidecît îmbrăcămintea de metal și a căzut ca o coajă. Maica Domnului nu primea adaos.

Dar era să rămîn și eu acolo. Mai aveam un pas de făcut ca să ies din mînăstire, și am fost apucat de pelerină și tras înnapoi. Am încre-

menit... Mi se agățase pulpana de un piron cu vîrf... M-am uitat... era un cuțit ruginit, prins în pietre cu vîrful în sus și oblic... Călugărul înjunghiat, care încă nu murise, la fuga din biserică a oamenilor, acum o sută și atîți amari de ani, se tîrîse pîn-acolo, în poarta mînăstirii.»

— Uite icoana, zise însoțitorul lui Trestie, vrăjitorul. O plouă și o viscolește și a cotropit-o iarba... Uite și platoșa ei de argint.

— E de mirare că nimeni nu le fură...

— Mai pot să treacă zece mii de ani, și nu se atinge om de ele... Afară dacă nu o uita. Dar asta nu se uită niciodată...

— Trebuie să fie pe sub troscoturile astea și cuțitele arhimandriților...

Vizitatorii înconjurară golul altarului de după fostele ziduri prăbușite, și ceea ce-i izbi cu deosebire fu starea curată și licăritoare a vaselor sfinte. Fiind pe la amiază, o flacără de soare sta în luciul lor aprins. Instinctiv, ei scoaseră pălăria și pășiră lin. Și se închinară amîndoi.

— Mi se părea că sînt ulii... zise Trestie.

O sumedenie de porumbiei bătură din àripi deasupra lor, și un grîngurit se auzea dintr-un pom, de pe o schelă și de pe ziduri, de turturele...

— Aș sta aici și nu m-aș mai duce, zise Trestie, care scormonea cu bastonul între niște rămășițe nedeslușite. Se simte Dumnezeu...

Era un colț de hîrtie, o margine de carte, ferită de un ciob de sticlă... Trestie o scoase ca dintr-o vatră, arsă de jurîmprejur, căutînd să descifreze o rămășiță chirilică frîntă... Și citi, scoțînd la lumină, slovă cu slovă, cîteva cuvinte:

— «Zis-a Domnul că nu este bine să fie omul singur», citi Trestie, șoptind, și privi în ochii fostului preot.

— E molitva cununiei, zise vrăjitorul.

Ultima rămășiță a fabricii de zahăr se chema pe grecește melasă. Concentrată într-o sală, poate de patru pogoane, în rezervorii întinse ca niște heleștaie, ea dospea subt un plafon scoborît la înnălțimea omului, într-o temperatură de cuptor. Piscine simetrice dreptunghiulare, suprafața lor neagră ca păcura zăcea neclătinată pe fundurile adînci, în care, ce mai poate să rămîie dulce în groasele lături de smoală amară, se răscoace tihnit în straturi cristalizate diafan.

Foile fine, de cristalizare, scoboară imperceptibile ca niște năvoade de păinjeniș, de ani de zile de timp, prin masa lacurilor stătute, și, învelite unele cu altele, pînzele de zahăr negru fac un așternut nisipos. Gălețile, hîrdaiele, butiile, lopețile și cazmaua dau de un strat împietrit. Capacitatea unui singur bazin, adormit în profunzimile undei uleioase, ar fi putut permite plutirea cu lotca pe înconjurul ei, și se traducea, în comerțul de materii prime, cu un tren de mîzgă și șaptezeci de tone de zahăr încă bun de rafinat. O altă încăpere vastă suprapusă aduna pe un cubaj de piramide, an de an, miile de saci, din muntele cărora se prelingea un nămol închegat ca de sînge, stors de la sine, pe podina de mozaic, spălată cu măturoiul. Aspectul de cimitir în catacombe de cadavre decapitate într-o execuție colectivă sumară, și înțesate, răspundea bolților de cripte ale sălii de melasă.

Un om, ca un miner, îngrijea de aceste tăcute bălți rectangulare, ascunse, ca un cărbune vîscos. Cu brațele și pieptul fără cămașe și în picioarele goale, el era ca un pescar sălbatec al unor ape subterane, în care crapii orbi și morunii sătui putrezesc în lenea cleiului dens. El muta jghiaburile venite de la turbine, care storceau de mocirlă sămînța diamantină. Fiecare baltă avea numărul și vîrsta ei, înscrise pe plăci, iar pe marginile late,

pentru talpă, ca nişte poteci înguste, supraveghetorul înnainta cu băgare de seamă, trădat de alunecuşul mocirlei. Un cîmp de coşciuge fără isprăvit, de morminte descoperite, ca să se vadă ce rămîne din o sută de mii de hoituri descompuse.

Privind din uşe succesiunea gropilor vaste, rîndurile simetrice în perspectiva acestui interior parcă infinit, Ion Trestie se simţi înfricoşat. Un om umbla pe brînci printre ele, ca un strigoi cocoşat, dispărînd în lupta cu cleiul. El era departe, tocmai în marginea opusă a districtului de zăcători. Părea un animal ghebos, o hienă oloagă, care căuta să se culce. Solul îngroşat, ca de o vărsătură de fiere, tîra încălţămintea, minţea piciorul.

Se povestea că în fundul unui rezervoriu, nemaivizitat, de ciubere şi ciuturi, de douăzeci de ani, a căzut un om, odată. Silindu-se să-l zmulgă materiei groase, alţi doi lucrători s-au pierdut, şi au rămas pierduţi cu toţii. O fabulă, dezminţită de direcţie.

Îngrijitorul melasei, figură de hingher şi de călău mînjit cu stropii săcurii, venea din zările neguroase ale sălii. Apropiindu-se de laborant, scîlciat ca o statuie de templu, strîmb, el şi-a ridicat mîna prinsă într-o mînuşe de argilă neagră, ce-i curgea pe musculatură.

— Nu te speria, cucoane... Dă-mi o ţigare.

Pieptul lînos îi era îmbîcsit, şi zeama grea îi curgea şi din mustaţă.

— Cum ai s-o apuci?

— Aprinde-o dumneata şi pune-mi-o în gură... Să trag măcar o dată. Mi-e sete de fum... Nu te uita urît la mine... Sînt în specialitate. De cincisprezece ani de cînd fac aici pe groparul, nu s-au mai pierdut în melasă decît vreo patru... Am scăpat, cum vezi, şi eu... Cînd te uitai la mine, era de două ori să mă scufund: aşa e

meseria. Altădată intra omul dimineața, cînd fluiera Marița, și nu mai ieșea... sau, cum da cu ochii de treaba asta, se ducea pe-aci încolo... Trebuie să fii născut pentru orice meșteșug... Eu știu după pipăit cîți ani are o melasă... Bag mîna în ea, o trag afară și am aflat... Cînd e gata să mi-o scrîntească, melasa e tocmai bună de rafinare din nou. Chem lopețile, sapele, hîrdaiele. Să te păzească Dumnezeu să-ți scape piciorul... Știi cum te duci? Încet de tot, ca lingura în ciulama, și nu te mai aude nimeni dacă strigi din mămăliga asta... Și dacă te aude,-i degeaba, te lasă să vezi cu ochii cum te duci... Am colo în fund o melasă bătrînă ca bunica. Dacă mi-aș vîrî labele în ea, ar trebui cineva să mi le taie cu fierăstrăul ca să mai scap. Te apucă de un deşti, pe urmă de două, de trei, te strînge, și te trage tot... Aici sînt optsprezece suflete, nu spune la nimeni... Știu numai eu și domnul doctor... Cînd beau nițel mai mult și vreau să-l întărît puțin, mă duc la direcție și numai mă uit în ochii lui și înțelege... Și dacă se face că nu înțelege, îi zic așa: «Mă, neamțule, vreau să-ți spui ceva: Știi *cîți* sînt în rezerva numărul patruzeci?» El clipește iute... Sîntem complici... Spune drept, ți-e frică de domnul Azner? Toți tremură de el... Numai unul nici nu tremură, nici nu-i pasă: Costache Vulpe; ăla sînt eu. Și mai e unul ca mine, la cuptoarele de var. Cînd ți-o face cumva ceva, vino la Costache Vulpe... Sînt optsprezece numai într-un cazan... auzi? numai într-unul... Mă găsești totdeauna aici... Nu mă mai pot despărți de puroiul ăsta negru, îmi dă sănătate și mă plătește bine...

Trestie l-a ajutat să fumeze o țigare întreagă. I-a pus-o în gură și i-a scos-o din gură, ferindu-și degetele de mustața lui, pînă ce a băut-o pe toată.

— Arunc-o ici, în doisprezece. Să vezi că nu se stinge... Și-o să-ți arăt acum cum se duce cineva la fund de încet... Am niște pietroaie.

Vulpe căută între două cazane un cub greu, de granit. Cît putu mai de sus, îi dete drumul într-un cazan...

— Mă iubești? îl întrebă, așa deodată, paznicul melasei.

— Nu înțeleg întrebarea...

— Așa vine vorba. Dacă mă iubești, stăi puțin să mă spăl...

Trestie nu s-a mirat să-i placă Vulpe. L-a așteptat să se spele. Dintr-un părete atîrna un robinet mare, cu duș. Așezîndu-se aplecat subt bătaia mare de apă, suflînd și frecîndu-și părul, Costache reapăru curat și frumos...

— Mă credeai mai scîrbos, cucoane, spune drept. Acum m-am spălat și la moral... Dar nu vrei să-mi spui cum te cheamă?

— Ba da, Ion Trestie...

— Vezi, ai nume de baltă... Al meu e de pădure... Și ce faci la fabrică?... Ăi fi niscaiva laborant?... Mi-a spus Grabinsky: a! ce mai om, leahul ăsta! Nu-mi dădeai cincizeci de ani... mă credeai de o sută... merg pe cincizeci și unu și mă țiu bine... Melasa!... Îmi vine s-o pui la borcan și s-o vînd la cucoane... Ține obrazul tînăr și dă poftă de mîncare... Acum, dacă mă iubești, vino și pe la mine... Aici nu ești la mine... Uite, colea, alături, am și eu vreo două chilii. Așteaptă două minute, să mă șterg, să mă-mbrac nițel, și să poftești...

Oamenii îi păreau, pentru misterul fiecăruia din ei, lui Trestie, ca niște dungi în întuneric, întîlnite în punctul unde se văd pierdute, fără sfîrșit, fără început, linii de călătorie ale spațiului descompus. În dreptul unei lămpi se zărește o licărire și atît, și ca să-i descoperi, trebuie să

umbli de-a lungul lor, ca pe nişte şine de tren, îndreptate în depărtări, o viaţă întreagă, cu lampa oscilantă.

— Sînt al dumitale.

În dreptul uşii apăru un alt om, îmbrăcat frumos, cu obrazul ras, cu pieptănătura curată.

— Tot dumneata eşti? a întrebat Trestie. Parcă ai fi copilul celuilalt.

— Tatăl şi Fiul, şi nu lipseşte nici Sfîntul Duh. Ce ţi-am spus, că fiecare om e făcut pentru meseria lui?... Nu te uita la ceas. Eu nu sînt nici cu ceasul, nici cu ziua, sînt cu viaţa întreagă. De multe ori mă găseşti în melasă după miezul nopţii, potrivind jghiaburile. Alteori nu dau cu zilele pe acolo. N-are cine-mi ţine socoteală. Ajutoare nu pot să am, ajutoarele sînt în numărul patruzeci... Cum am avut cîte unul, a făcut ce-a făcut şi s-a înnecat... Cînd apucă să intre cîte unul, ştiu că nu mai iese... Îl las acolo, să se potolească singur, şi vede cu ochii lui cum moare fără scăpare... şi mă duc să mă îmbăt, căci nu pot să-i fiu de nici un ajutor. Înnecul ţine vreo două zile... După vreo patruzeci şi opt de ore, melasa ajunge la gură şi nas, şi pe la miezul nopţii nu se mai cunoaşte nimic... Ai văzut nişte cruci pe păretele cazanelor? Fie-care are dreptul la una de tibişir. Pînă ce se şterge, — şi se şterge singură foarte greu... ăsta e popa: tibişirul... «N-aţi mai văzut cumva pe Niculaie? întreabă cîteodată cîte o femeie. Nu s-a mai întors acasă...» «Nu l-am mai văzut de trei săptămîni...» «Cam de pe atunci n-a mai venit...» Şi director, inginer, nu e peste melasă: s-ar înneca şi el. Dar am băgat de seamă un lucru, domnule Trestie... că omul nu-i făcut să stea în picioare... şi nici măcar pe patru labe... Dacă nu-l ajută pămîntul şi drumul, nici opt nu i-ar ajunge, şi nu-i bun de nimic... Merge

pămîntul, nu merge omul. E făcut vierme, să doarmă şi să stea pe burtă.

Vorbind cu el, Trestie intra în odaia lui Vulpe, o foarte vie încăpere, care da într-a doua şi a treia, toate în bună ordine, bine ţinute, spilcuite. Mobilier simplu, dar ales. Nici fotografii, nici cărţi poştale ilustrate şi nimic din luxul prost al mahalagiilor, fermecaţi de o ramă, de o masă cu picioarele încrucişate şi cu ciucuri de nuci poleite împrejur. Obiecte, dimpotrivă, neobişnuite. Şi un raft cu cărţi... Şi o masă cu cărţi... «Ce sînt astea?», se întreba Trestie.

— Mă cam ocup cu numerile, zise Vulpe. Asta e o meserie pentru sufletul meu. Caut şi eu ceva, ca omul... Poate că pînă la sfîrşitul vieţii oi găsi. Viaţa e făcută numai din numere: materia e un pretext, ca şi vorbele pentru idei. Stăi colea jos şi să luăm o ţuică... Ce-ai venit să faci la fabrică? Te văd băiat, cum se zice, subţire... Ce şcoală ai?...

Trestie simţi că trebuie să i se încredinţeze. Fără să ceară explicaţii, văzu că îngrijitorul melasei nu-i un om de rînd. Fabula lui l-ar fi interesat, dar îi ajungea deocamdată să-l aşeze pe neştiute în linia oamenilor scăpaţi de muşiţă şi ridicaţi, pe undeva, prin lumină. Era pregătit prin fire şi meditaţie să accepte orişice, fără iscodire şi înlănţuiri... Îţi iese înnainte deodată un om, care nu seamănă cu oamenii de toată ziua, şi îl primeşti, cum ai primi o pasăre din văzduh, ale cărei pene albastre nu ştii cum s-au putut face albastre şi cînd s-au făcut în timpul tău şi al ignoranţei tale. Oamenii adevăraţi nu sînt aceia care trăiesc laolaltă cu noi, ci cei din închipuire; se nasc milioane şi sînt cîţiva: majoritatea — schiţe şi încercări repetate pentru a nimeri cîte unul. Zămislirea e neîntreruptă, pentru că omul cel mai adevărat încă nu a fost nimerit şi trebuie

odată și odată nimerit. Nici nu poate avea alt scop belșugul nestăvilit și zilnic înnoit, de oameni.

Ar putea misterul să studieze un exemplar și să-l dea desăvîrșit. Misterul n-are răbdare prostească, concepe lucrurile prin har subit și spontan. Ca un fumător, care trage din tutun o dată și aruncă țigarea, toate țigările fiind amare și amestecînd în doze și proporții, se va descoperi una, o singură țigare cu aroma unică. Pe dinafară misterul nu vrea să-l cunoască, îl răsucește, îl aprinde, îl gustă. Și-l tot aruncă... Mucuri și scrumuri, omenire fumată, încercată la gust și rămasă cu tristețea reminiscenței că o secundă a fost sărutată de buzele cercetătoare ale tainei. Cum vrei să intereseze mai mult ca o snoavă asemenea vieți tîrîte în amestec și împletituri? De ce-i plac omului poveștile, azvîrlit în gunoiul vieții laolaltă? Pentru că a rămas cu gustul curiozității lipit de el odată cu saliva celui ce i-a încercat aroma.

Cum s-a fabricat Vulpe ăsta în tăcerea lui? Dar cum și din ce au ieșit cîntecele, stihurile, și nu numai stihurile, dar mai ales melodiile, nescrise, negîndite, neimitate în arsa țărînă de soare a cîmpiei, dar mai ales limbile, — fără sămînță? Tocite pe partea pe care au tot fost mereu apucate, lucrurile trebuiesc luate pe altă lature, mereu.

— Dacă ai venit în fabrică, trebuie să te ții de ea, domnule Trestie. Societatea străină vrea ingineri români, chimiști români, specialiști români. E interesul ei să aibă în fiecare țară oameni de-ai țării. Sînt prevăzute burse de studii, care n-au fost întrebuințate niciodată... Fabricația zahărului nu se învață la noi, și numai de cînd e director Azner, la fiece doi-trei ani a fost îndemnat de la Viena să aleagă bursieri dintre lucrători și funcționari și să lege de societate cîte un rînd

de oameni capabili. El s-a oprit la cazangerie și țevi și a trimis cîțiva oameni la Praga. Îi e frică de concurență, știind bine că un bun director român ar fi orișicînd preferat. . . El s-a silit să învețe bine românește, și totuș tot anapoda o ia. Omul își trădează naționalitatea la accent și la socoteală. Dacă are de dat un total de două sute de lei, Azner o ia numaidecît pe limba lui. Înțelegi bine ce impresie face într-un consiliu de administrație, unde știi că de obicei sînt și cîte unul-doi deputați și foști miniștri de ai noștri. E natural, nu?

La toate lucrurile de încrucișare n-ai să vezi în fabrică români. Politică fără greș: pe un străin îl ții în respect, fiindcă întotdeauna poți să-i faci bagajele și să-l expediezi. Un român îți poate face bagajele el. Cum te simte Azner, te mulțumești cu ce îți oferă el. Și nu-i prea place omul deștept, ca să-i poată zice toată vremea « prostule » fără să-l mustre conștiința. Prostul nu răspunde și-i totdeauna de acord. Deșteptul spune cîte ceva, gîndește, îndreptează . . . E nesuferit! Dar ce rău îi, domnule Trestie, să-ți fie stăpînul mai prost ca tine, să primești poruncile unuia mai prost ca tine și să le execuți. Politica noastră, a celor mici, este să ne ascundem inteligența. Ai auzit de un Papă, ales, cu speranța că trăiește puțin, în persoana unui călugăr cocoșat? După alegere, ghebosul și-a lăsat cîrja jos, s-a sculat în capul oaselor voinicește și a surîs. Surîsul spunea îndeajuns: « De aci nainte aveți de-a face cu mine! ».

Este, desigur, foarte greu să pari altul decît ești, dar nu cu neputință. Ca să te contrafaci, trebuie o educație. Rămîne de văzut dacă e necesar să te pui din punctul de vedere al moralei în sine sau să adopți pentru salvarea personală o morală personală, fără să păgubești pe cea colec-

tivă, ba putînd-o amplifica, dacă știi ce vrei și dacă vrerea ta este tangentă pe un ideal.

Dat fiind că minciuna și fățărnicia sînt sociale și că fiecare din noi minte într-un fel, — ce ne supără, la urma urmei, excesul acestor tertipuri? — criteriul nu-i nejustificat pentru conștiință. Ascunde-ți inteligența într-o politețe de acceptare, din care poți face o eleganță. Păcatul inteligenței este că vexează prin atitudine voluntară, indiscreție și criticism. Dacă tatăl ți-e prost, ofensa intelectului se compensează prin sentiment, — și, apoi, vezi, omul are și acest drept, să fie și prost.

Nu cred că am descoperit eu această sfoară de tăiat mămăliga: inteligența are păcate, armonizate cu gradul ei, de la sacrificiul personal pînă la variabilitate și lipsă de ceea ce se cheamă caracter. Cu exponentul lui potrivit, lichelismul e în general inteligent. Cum vrei să n-ai încredere în prostia credincioasă și în mărginirea devotată? Îți trebuie un instrument cu destinație precisă. N-ai să pretinzi ciocanului decît să bată și să aibă coada bună. Și, decît o inteligență incomplectă, de mimică și de vitrină, de sensibilitatea căreia ești nesigur ca om inteligent, mai bine o prostie cu dimensiunile hotărîte. Un ordin nu trebuie gîndit, trebuie executat. O nefericire mai mare chiar decît porunca unui prost e gîndirea proastă a unui subaltern inteligent.

Directorul nu-i un om inteligent, așa cum aș concepe eu calificarea: e o mediocritate răscăcărată, stabilită în ierarhie: cea mai primejdioasă calitate. Crimele și nedreptățile mari sînt opera acestui număr de inteligență, îndrăzneață în a se măsura cu un eveniment, însă incapabilă să-l înconjoare. Ești tînăr și poate că ești cusut, pe subt broderie, cu ața ce ți se vede pe față, ca melasa mea, netedă și nesimțitoare la suprafață și cristalizînd în interior, tocmai la fund. Lasă-te

căutat şi descoperit: plăcerea e mai mare. Poate, cine ştie! că vei fi cel dintîi român cum vrea societatea, să-i facă educaţia tehnică în străinătate. Aş insista să te pui bine cu directorul, cu toate că nici n-ai cum, nici nu ştii niciodată. Întîi, trebuie să-l eviţi. Dar te caută el. Evită-l şi atunci.

— M-a căutat, şi nu l-am evitat. Dar am făcut cîteva lucruri bune în fabrică, aprobate şi de el. . .

— Aoleo! Te-ai fript! măi băiete. . .

Trestie rămase confuz, deşi vedea că Vulpe avea dreptate.

Costache Vulpe bătuse un inspector, se povestea în fabrică, nu fără respect faţă de persoana şi de actul lui. Fusese profesor tînăr şi eminent profesor la un gimnaziu, în conflict de metodă cu colegii lui mai bătrîni, care-l priveau cu tot atîta pizmă cît şi dispreţ, — un sentiment cu o balansare şi un deghizament în celălalt. Partizan al camaraderiei în şcoală şi al prietenescului tratament al elevului, izbutise să fie iubit de masa şcolară şi hulit de corpul, cum i se zice, profesoral. Matematicile, calamitatea liceelor, deveniseră obiectul de studiu agreabil şi facil. Clasele lui erau disciplinate şi active, şi încă din primul an de şcoală, cu copiii de 12 ani, situaţia matematică generală lua proporţii atît de remarcabile, încît el îşi permitea să parcurgă, în atenţia neobosită a elevilor, spaţiul numerelor şi al ideilor, cu uşurinţă. La 16 ani şcolarii lui dezlegau problemele lui Le Verrier şi refăceau instinctiv etapele clasice ale ştiinţei.

Secretul era simplu. Nu studiul era de vină, ci dascălul. Un dascăl care ar fi fost un bun cîrciumar, dacă nu-şi greşea cariera, era fatal să facă din materia lui, chiar plăcută, cum ar fi istoria, geografia, ştiinţele naturale şi toate specia-

litățile documentare, o marfă. Căpătînd încrederea ucenicilor lui, profesorul Vulpe se identificase cu nevoile și bucuriile lor, pe care le apăra față de profesori. Măsurile lor împotriva unui tineret cu care metodele îi obligau să trăiască într-o permanentă adversitate erau cenzurate și verificate de profesorul de matematici, pasionat să răstoarne vechile mentalități și să împiedice nedreptatea. Ministrul, care a trebuit să-l cheme personal de cîteva ori la ordine, a sfîrșit prin a-l înțelege și aproba. Dar hula colegilor rămîne, miniștrii se schimbă. Inspecții inopinate, șicane repetate, pîri și calomnii erau răsplata unei rîvne mai presus de profesie și care venea de la vocație.

Un inspector mărginit, primind însărcinarea să-l disloce cu orice preț, și-a împlinit mandatul cu o rea-credință grosolană, stînd două ore consecutiv în clasa elevilor celor mai mari. Ignoranța inspectorului era evidentă, într-o manieră înfumurată și agresivă. De mai multe ori, un murmur s-a stîrnit printre elevi, înnainte ca profesorul să-și fi pierdut răbdarea, primind cu bravură obiecțiile și reducîndu-le, în asistența unei clase de cincizeci de școlari, la neant. Știința acestora era ireproșabilă. Dar inspectorul lua note pentru viitorul lui raport de incapacitate, și Vulpe știa ce i se pregătește, din inițiativa directorului de liceu și a consiliului profesoral. Colegii voiau să scape de el, și participau la inspecție, ca un juriu de martori, principalele putregaiuri ale învățămîntului.

La terminarea inspecției, atunci cînd inspectorul și-a strîns în ghiozdan hîrtiile, carnetele, fișele și materialul de procuror cu care sosise, Vulpe l-a lăsat să se îmbrace și, ca și cum ar fi vrut să ție un discurs, s-a așezat în picioare lîngă el, și s-au rînduit lîngă el și anchetatorii. Apăsați de o mare suferință morală, elevii s-au ridicat din

bănci. Situaţia nu putea să aibă decît un logic sfîrşit. În faţa clasei şi a comisiei, profesorul Vulpe îşi puse de zece ori iute palmele pe obrajii inspectorului, în aplauzele clasei.

Proces, excludere, scandal. Vulpe înţelesese că valabilitatea metodelor trebuia încercată peste cincizeci de ani, după decesul unei generaţii, şi, plecînd înfierat din învăţămînt, îşi alese munca braţelor şi a spinării, pentru care trebuia pregătit neapărat, după vederile lui, cărturarul, împăcat în conştiinţă şi faţă de responsabilitatea mistică secretă că nu girează cu prezenţa şi semnătura lui eternizarea somnului amorţitor şi a sterilizării prin falsă activitate.

De altfel, fabrica era refugiul izolat, ca o insulă din calea corăbiilor, al tuturor soiurilor de delic-venţi, obligaţi să se ascundă şi hotărîţi, după o greşeală sau o lovitură a impulsiei nestăpînite, să-şi vindece o hemoragie sufletească muncind, şi bucuroşi că dezordinea temperamentului poate fi captată şi comandată.

— Să nu te miri cînd vei găsi aci tipurile cele mai extravagante pe care le-a corcit universul, oameni veniţi de pe toate tărîmurile lumii, cio-burile tuturor dramelor, tragediilor şi formelor de simţire, de nesimţire şi demenţă. Cum ajung aci aceste epave, tocmai aci, la Topliceni, unii veniţi de la douăsprezece mii de kilometri? Tot ce născoceşte romanul, închipuie teatrul, scrutează ştiinţa şi prevede codul penal, totul la un loc e floare la ureche, şi floare artificială, pe lîngă ceea ce se trăieşte de mii de oameni pe aceste o sută de hectare zidite, toate formele de excepţii şi de absurdităţi din existenţă. E un instinct care grupează originalităţile, de la starea sufle-tească inspirată pînă la asasin, care le împinge către această oază fantastică, în care putregaiurile tehnice sînt silite să exprime un cristal. Dumneata

crezi că ai venit degeaba aici? că veneai dacă erai un om ca toată lumea, o autoritate, un burghez, un om normal, o cifră adițională obișnuită? În matematici se petrec fenomene identice, dincolo de tabla lui Pitagora, făcută pentru negustori și beneficii, reguli neregulate, numere unice, stări de precizie inutile registrului, imponderabile și esențiale.

Dovadă că în fond, din eternitate, toți maziliții contradictorii și variați ai existenței, toți exilații pornesc din aceeaș serie de ciudate determinări, e că se adună, se înțeleg, se tolerează și se apropie unii de alții și se înfrățesc, fără să le recomande solidaritate și întovărășire nici o inscripție în fabrică, nici un discurs de intrare. Ei trăiesc într-o conștiință supremă, obscură, concretă în ei. E o internațională secretă, în care se pierd rasele și declarările, o miniatură de America.

În constatările lui Vulpe nu era nimic exagerat. Bîlci permanent al miilor de oameni închiși între ziduri și strădanii de zi și noapte, cu o viață organizată pe loc și fără alt contact exterior decît meteorologia, muncitorii și funcționarii trăiau ca într-o planetă depărtată. Poliția și Parchetul nu intrau în acest Vatican al zahărului, ferit de viața rînduită, ca o casă de nebuni, ca o temniță, în care vinovații se osîndeau singuri la ispășire. Mînăstire de izbăvire, noul-venit nu era întrebat de unde sosește și ce a făcut pîn-atunci. Meritul probat în ateliere era singura referință curată, bandiții internaționali mergeau în front cu contemplativii, ratații și neadaptabilii, căutînd în severitatea unei discipline un punct de sprijin moral și un echilibru pe care răzleții societății nu și l-au putut impune din proprie voință, dar în stare totuș de mîntuire prin muncă și eroism.

Direcția trăgea foloase din lipsa documentelor, din starea suspectă a indivizilor prezintați fără

acte şi cu nume schimbate. Se mulţumea cu tariful scăzut şi era o asigurare împotriva grevei. Din muncitori, unii se căsătoreau în fabrică, îşi creşteau copiii în pîcla de cărbune şi în şuierul sirenelor de început şi de sfîrşit de zi, de ani de zile, nemişcaţi din acest univers redus. Făcînd o muncă utilă, justiţiei îi putea fi indiferent să caute tîlharii pocăiţi şi ocnaşii, evadaţi din munca silnică şi din sare în zahăr, dacă o deţinere volun-tară putea să dea îndreptarea şi reforma spiri-tului, urmărite de cod cu o pedeapsă limitată.

În fabrică nu putea să uimească nimic, nici împrejurările stupefiante. Colonie în mare parte sensaţională, intrarea în rîndurile şi pîlcurile anonime a cîte unui personaj care s-a bucurat odinioară de un loc invidiat era primită cu o tăcută, bună camaraderie, care făcea surghiunul de voie bună uman. Veniseră întîi la lucru ispăşiţii pedepselor grele, care, întrerupîndu-şi viaţa liberă într-un punct şi trecuţi pe cellalt emisfer al lumii, rămîneau fără timp şi speranţă şi purtau în sufletul intimidat de libertate tiparul puşcăriei şi funcţiunea iniţiativei isprăvită. Ei nici nu mai aveau încrederea de a se folosi, fără controlul unei reguli şi al unui serviciu de pază, de gîndul şi pornirea lor; ceasornice destrăbălate, indicînd ora fals, cînd cu o întîrziere, cînd cu un avans insolit. Şovăiala copilăriei în care zăceau, la confruntarea analitică a faptelor cu pravila, avea nevoie toată vremea de un apel, de un clopot, de o sirenă, de o trezire, de o protecţie, cu atît mai înţeleasă de ei cu cît lua forme mai brutale. În cazărmile muncitorilor fără familie, din car-tierul locuinţelor, aşezat în fundul tuturor întin-derilor, dincoace de un gard care răspundea într-o pădure şi un pîrîu, erau surprinşi destăi-nuindu-se nopţii, în somn, în sinceritatea mîhnirii. Cinicii erau puţini şi ocoliţi. Ceilalţi, cei mai

mulți, nu-și puteau dezlipi cugetul de ștampila ineluctabilei sentințe care li-l apăsa și mîinile din întunericul prins de fantoma amintirii. Aici fiecare era ros ca un ciolan de o namilă furișată în el și care lingea un sînge ce nu mai înceta să curgă pe dinlăuntru, dintr-o rană închisă. Și, urmăriți de visuri neîncetate, care se înmulțeau pe măsură ce voiau să le suporte, și le povesteau în de ei, în așa fel că groaza visului, deopotrivă de vehementă la fiecare, dăduse naștere unei atmosfere, înfiripată cu încetul, unui climat moral de teroare superstițioasă și teamă de Dumnezeu, pe care masa muncitorilor, neturburați în fabrică de reminiscențe, nu-l simțeau cu aceeaș tărie prezent și martor de toată ora la evenimentele secrete ale spaimei. Și, în lipsa unei filosofii, întemeiată pe criterii științifice și experimentată pentru stabilirea unei unități morale, împăcată cu sentimentul de frică nemotivată, și de iertare, de care se simțeau, poate, nevrednici, și-au procurat o Biblie veche, cocoloșită și cu foile deslînate, în care citeau grupați în cîte un ungher de cazarmă, unul citind și ceilalți ascultînd și voind să înțeleagă, peste slova cărților sacre, un drum personal pentru cazul lor, retrăind epocile de jertfă. În simplicitatea lor mintală, își asimilau trăirea de suferință cu viața mucenicilor de odinioară. Era unica lor mîngîiere.

O sectă s-a și schițat de la sine, în cazărmi, conformată drumurilor deosebit de aspre ale bieților oameni, exemplarele Bibliei s-au înmulțit, noii adepți și-au creat un rit, un fel de a fi, o preocupare, un ideal, fără îndoială propriu, pentru treizeci de oameni: o biserică pribeagă. Dintr-un timp, ei au început să se roage cu mintea, muți și cu ochii închiși, și apoi să cînte cu toții, și, simțind că în cercul închis al năpăstuiților se petrece un lucru adînc și grav, de felul renașterii

şi al învierii, grosul muncitorilor îi urmărea cu acel respect care face pe om, apucat de noapte pe un drum lung, să se închine. Sîmbăta, la rugăciunea de seară, şi duminica, la binecuvîntarea dimineţii, ei renunţau tot mai mulţi la petrecerea salariului săptămînal, şi tot mai mulţi împresurau grupul cititorilor, pînă ce una din cele douăzeci de cazărmi vaste se umplù ca o casă de rugăciuni, oamenii aşezaţi unii lîngă alţii pe paturi şi alţii în picioare. Citirea s-a făcut cu voce tare, oamenii au ascultat-o, şi moravurile, influenţate de o stare de spiritualitate, s-au îndulcit. Au fost cercetaţi bolnàvii, ajutaţi copiii, îngrijite lăuzele, ca într-o familie mare. Oamenii au ajuns mai îngrijiţi, hainele şi cămaşa le-au fost mai curate: o bună voie frăţească s-a întins peste toţi, s-a cunoscut în munca făcută şi în rezultatele generale ale fabricii. Vinovaţii unui trecut, adeseori infam, n-au mai visat: se împăcaseră cu Dumnezeu, turburătorul şi înseninătorul de inimi.

— Vino să mergem diseară la ei, zise Vulpe, să vezi ceva ce nu se vede. Oameni de toate neamurile şi vîrstele, întovărăşiţi în frica lui Dumnezeu. Cîteodată le vorbesc şi eu: înţeleg şi ascultă. Le sînt şi profesor: i-am învăţat să citească pe mulţi şi fac şcoală cu copiii şi cu femeile. Direcţia, cu destulă greutate la început, ne-a dat o cazarmă mică pe seama noastră. Sînt, în mijlociu, douăzeci de noi copìi de şcoală aproape în fiecare an, şi fabrica şi-a dat seama că e ajutată şi în interesele băneşti de o populaţie de lucrători pătrunsă de o disciplină recunoscută şi pe care şi-o supraveghează singuri. Sărbătorile se fac în comun. De Paşti şi Crăciun avem daruri, copiii sînt îmbrăcaţi din nou. Muncitorii sînt, în ce priveşte toată viaţa unei săptămîni, mult mai stăpîniţi decît acum cîţiva ani, nu-ţi mai vorbesc de acum cincisprezece ani, cînd fabrica era o

simplă tabără de tîlhari, oricare le-a fost originea — satul de peste drum, codrul, pușcăria sau Europa.

Lipsa directorului din fabrică i-a dat putința să cunoască uzina, pregătită de lucru, la în-ceputul unei « campanii », după ce, obosită șase luni în arterele, încheieturile și toate conductele ei, și-a lăsat, alte șase luni, giganticele măruntaie, neînsuflețite de aburi, în seama sculelor chirurgiei mecanice.

Țevile, copiate de industrie după natură, căreia îi aparține invenția drumurilor închise dintre organe, au fost cercetate bucată cu bucată, în articulații, la cotituri și curbe. Diametrul variat al grosimilor parcurgînd o scară de dimen-siuni, — încrucișate, paralele sau împletite, — extremele atingeau volumul bivolului și al rîmei. Masiv și compact, pe burlanele pîntecoase de fontă circula dampful. Pe altele înnainta golul, element pozitiv și precis, neant activ, germen de nimic, mărturisit totuș creator, — în rezul-tate. Și toate forțele conținute și constrînse să ia căile indicate de voința tehnicității, cînd fabrica muncea solidară, în ritmul tuturor mișcărilor urzite pentru scop, scoteau geamătul orchestrei în surdină.

Îmbucăturile tuburilor, construite din două discuri hermetic aderente, au fost, în sute de puncte și sucituri, dublate cu cercuri de amiantă. Zi cu zi și ceas cu ceas isprava omului, împresu-rată de duhurile rele care prăvălesc zidirea Meș-terului Manole, era măcinată, pulverizată și pîn-gărită, și neîntrerupta priveghere ferea lucrul inteligenței de asaltul milenar al morbului firimi-țării, al invizibilei molecule, al firului de praf, molie subtilă, de ruină a țărînii, stăpînită numai

la suprafață. Rugina tuberculiza fierul, redus la slăbiciunea unui burete. Răscopt în ceață, oțelul se sfărîma în strîngerea mîinii ca o franzelă, bulonul se clătina ca un dinte într-o gingie lărgită de carie, nitul se strepezea. O eczemă cenușie reducea zincul în scrumuri. Însăș arama, oxidată în leșiile de oțet ale intemperiei, încerca să fugă din stăpînirea omului și să se întoarcă la sălbătecie și odihnă. Între disciplina omului și trîndăvia metalelor se da lupta pentru trezirea somnolenței.

Rezervoriile de păcură au fost încă o dată acoperite cu pensula înmuiată în vopseaua degradată periodic de curgerea vîntului, a ploilor și de stagnarea arșiței, armele și muniția timpului contradictoriu, care slăbește tot ce ajută și dizolvă ce a edificat, deopotrivă de biruitor și cînd creează și cînd a devastat, pasionat să ridice și învierșunat să răstoarne. Indiferent la formele născocite de imaginația lui infinită și de geniul lui de a complica un detaliu pînă la expresia capodoperei, dorită cît a căutat-o, și disprețuită după ce o găsește și o intercalează ca o nouă celulă în moștenirea posibilităților mereu amplificate ale vieții, el nu putea să fie mai crutător cu formele și aspectele datorite voinței, calculului și geniului unei omeniri lăsată la bunul-plac al răzvrătirilor de elemente. Un instrument rotund, cu două ace de compas mobil și douăsprezece crestături, crede că îl măsoară, pentru ca, orientat în haos cu un minutar ce-i bate la ureche, ucenicul lui Tacit să cuprindă faptele atîrnate de secundele lui indiferente, între secole numerotate, unele de-a-ndaratele și altele înnainte. Ca să se mai miște firul de oțel care motorizează mașinăria și pune ornicul în pas cu clipa și în alergare cu uraganul, trebuie o picătură de ulei.

Încins cu brîie și hamuri de nituri, douăsprezece rezervorii gemene, uriașe, în jurul cărora,

sprijiniți pe funii de echilibru, vopsitorii se deplasau ca niște arahnee, pîntecul acestor soiuri de orizonturi erau adunate ca la o demonstrație de cosmografie, ceruri în reducere, planete de zodiac. Caravană de clopote sau de mausolee, noi piramide rotunde și boltite, bazilici clădite din plăci de blindaj, cripte împărătești ale sîngelui negru, de petrol, edificate în cinstea religiei industriale. Clopote, desigur, lăsate cu gura pe pămînt pentru a fi odată și odată trase pe otgoane și înnălțate în bolta cerului, ca într-o clopotniță a păcii, și sunate la triumful marilor înfrățiri, — o singură și unică omenire, — și la izbînda ciocanului, ridicat de pe spada, sulița și săgeata bătute pe nicovală, și mutat pe secure, coasă și plug.

Zece lucrători cu brațele goale și cu grumazul slobod construiau o serpentină, și alte grupuri de cîte zece, alte serpentine, mai departe, pe toată întinderea vastă a cazangeriei. Umplute cu nisip fierbinte și ciocănite mărunt cu maiuri minuscule, tuburile luau încovoierea spirală dilatată și păreau niște șerpi gigantici fermecați de oamenii dimprejur ca să joace învîrtiți pe coadă, un dans ca al cîntecului de greieri. Un desen comanda încolăcirea geometrică și dimensiunea golului dintre spire, pe unde, în cazanele de coacere lentă, avea să curgă magma, să se îngroașe și să dea naștere cristalului diamantin. Un inginer purta sculele delicate, reproducătoare ale dimensiunilor variate, intervale, grosimi și diametre; echerul de oțel, ca o lăcustă, cu gura căscată de-a lungul unei cozi lucii, gradată; bolobocul, care-i o răgace de metal cu un ochi de sticlă, în interiorul căruia fuge sensibilitatea nervoasă a unui sîmbure de aer prețios pentru stabilirea orizontalei. Un compas cu piedică și arc.

Alte țevi, mai subțiri și din ce în ce mai fine, de aramă, alamă, nichel și alpaca, luau linia de

vîrtej a burghiului, pentru întrebuințările distileriei mai delicate, unele de grosimea năpîrcii și altele cît firul de beteală, silite să imite, pentru străbaterea unui drum lung, ocolit într-un spațiu redus, curbele unei spirale. Sala țevăriei era ca un parchet de bal dintr-o țară de alte tărîmuri, astrale, în care ființele rafinate, corespunzătoare omului, ar fi luat, fără să rușineze munca lui Dumnezeu, înfățișarea cobrei, cu capul vertical, crescut pe gîtlejuri de platină.

Aceste metalice încolăciri mai gingașe aveau să împodobească exteriorul marilor aparate, solemne ca niște papi și patriarhi în odăjdii și cu căciulile de aur, așezați la rînd, și pe piepturile cărora crucile, zmalțurile sacre și engolpioanele aveau să fie niște manometre, cu inscripția subt cristal.

Inginerul-șef, care corecta lucrătorii, inginerii și dimensiunile, cu o voce de tunet și cu o violentă intervenție de om blajin, văzu pe Trestie ducînd la gură o țigare fără fum. El scoase, bombănind, din buzunarul de la centură o brichetă și, apăsînd arcul cu unghia degetului gros, noduros ca o pipă, dete o flacără albă în țigare, ca la o lumînare de acàtist.

— Nu pot să sufăr o țigare stinsă, zise pe franțuzește. Cînd stă în gură, trebuie să aibă fum. Altfel, o țineai în buzunar. — Și s-a prezintat, cu mîna lui groasă întinsă: Meurens Gérard, le Belge.

— V-am mai cunoscut, zise Trestie, lăsîndu-și mîna apucată ca într-o menghină cu cinci maxilare.

Francezul voia să se știe numaidecît că e belg. « Mosio Jerar », cum îl rugau lucrătorii cînd voiau să capete un congediu, era un personaj atletic. Într-un tricou de lînă cu gît, care i se urca pe înghițitoare și-i cobora peste pîntecul proeminent pînă jos, umerii înnalți și musculați la nivelul lobului urechii îi dădeau linia unui

ridicător de sute de kilograme într-o halteră de iarmaroc. Mînecile, de lînă groasă, împletită cu noduri decorative, i se umflau între subsuoară și cot cu o gîlcă de piatră elastică, în care belgianul se juca să lovească, din toată puterea mîinii opuse, cu vinclul de oțel, purtat la el pentru verificarea materialelor cu colțuri și perpendiculare. Oțelul în biceps da un sunet de diapazon, țipînd ca plumbul vărsat în apă fierbinte.

— *Touchez-moi ça!* striga, lăsînd să i se pipăie nuca brațului, de fier. *C'est pas du chichi, hein?*. . .

Cu toate acestea, antrenîndu-se, ca să nu-și piardă mișcările masiva lui elasticitate, mai ales sîmbăta, se lua la luptă cu lucrătorii lui cei mai temuți. « Mosio Jerar » era fără prea multă greutate răsturnat, pe podina atelierului, de Niculaie Potcă, un țîr spînatec și iabraș, care pe toate suprafețele fizicului uscat n-avea de remarcat nici o proeminență. Dintr-o palmă, belgianul l-ar fi lipit de părete și l-ar fi trecut în tencuială, dar la luptă dreaptă, cu mîinile înfipte în cureaua burții și legănîndu-se prins de adversar, încăierarea se isprăvea întotdeauna cu biruința acestuia, ceea ce-i pricinuise din partea șefului o sporire de salariu.

Potcă era și un bun lucrător intuitiv, al căruia instinct de precizie infailibil îi da, fără nici o socoteală, priceperea pe care nici calculul nu e în stare să o deducă, — a rezistenței mai slabe a unei molecule față de toate celelalte, putînd spune, de pildă, la un bloc de fontă, care trebuia găurit cu burghiul și apoi tăiat în interiorul găurii cu « ganguri » pentru șurubul mecanic, unde se rupe mai repede scula decît se lasă metalul sfredelit, simțind, ca un căutător de izvoare cu ramura de alun, locul potrivit și punctul neutru, numai lingînd cu buricele degetelor fața materialului destinat fabricării unei piese accesorii. În

pipăitul lui indefinit se petrecea senzația de identificare. Pentru acest cuvînt, la tăierea unui tub de tuci de diametru mare, cu dalta, operație totdeauna riscată și încheiată de obicei cu pagubă, Potcă era chemat să însemne cu o linie de cretă locul în care trebuia de preferință dată pe daltă întîia lovitură de ciocan, fără să se sfărîme burlanul ca un clondir.

— *Montre-moi voir, Potcà, comment est-ce que tu te prends?* îl întreba șeful-inginer, intrigat de metoda de luptător a mecanicului și voind să afle de la el un amănunt inedit de a dărîma un turn cu o boabă de nisip.

Lupta mai începea o dată, analitic. Belgianul urmărea mișcările, oprindu-se la cîte una, reluînd figura, și tocmai cînd mai rămînea foarte puțin să-și explice, decisiva venea brusc, și el era întins pe toată spinarea.

— *Nom de Dieu!* se înfuria învinsul. *Je n'y comprend plus rien.*

Era timp de lupte romane și franceze la un circ din București, la care Meurens Gérard participa mascat și anonim, amestecînd cu terenul egalizat la greblă sumedenii de campioni și refuzînd să-și arate identitatea și figura lui de prunc matur, cu mustățile roșii lăsate pe gură. Încă un om de limbă franceză, neputincios să învețe, în cinci ani de lucru la o fabrică din România, zece cuvinte românești, meșteșugar reputat, enciclopedist al uzinei de zahăr, consilier destoinic și angajat de direcție la Maubeuge, cu un contract de mare cîntăreț.

— Să vezi că o să puie mîna pe dumneata, Trestie, zise Coșoiu, ca să învețe românește: e marota lui, să știe, măcar după ce o pleca, să înjure românește în țările străine.

— Mi-a și propus, zise Trestie, și m-a întrebat, ieșind din atelier și uitîndu-se la buzele mele ca

într-un ghioc, cum se rostesc două cuvinte: *sfînt* și *lumînare*.

Coșoiu rîse cu poftă.

— Nu-l mai slăbesc cu nici un preț vorbele astea, e obsedat. Zice *sfuit* și *lumuiniar* de cinci ani încheiați. Ți le-a rostit și el?

— De cîteva ori. . .

— Și pe urmă?

— A strigat *merde!* și a dat cu pumnul în vînt.

— Să nu te formalizezi. În franțuzește e ca vorba aia românească. . . Se repetă toată ziua, și în cele mai bune case.

— S-ar putea. Nu-i antipatică nici vorba, dar franțuzul și mai puțin.

— Mîndria lui de poliglot s-a oprit la întrebarea: « De ce n-ai venit la șase? ». Pe asta, cel puțin, a învățat-o, și face cu ea o întrebuințare universală. O să-l vezi, la toate orele din zi, stînd în dreptul ușii lucrătorilor și interpelînd pe toți întîrziații, ieșiți pentru vreo treabă oarecare sau întorși de-acasă ori de la masă: « Te șe nu venit la șes? ». Întreabă la ușe, întreabă în atelier, întreabă cînd s-a rupt un clește, cînd s-a stricat un material. Orice-l supără și iese din regulă, e interpelat cu vorbele: « De ce n-ai venit la șase? », puse să exprime toate ideile și toate stările sufletești prezintate lui pe franțuzește.

— L-am auzit încă de cînd am venit.

— E toată limba lui românească, vocabularul și sintaxa. Ca la rațe, limbajul *mac-mac-mac*.

— Du-te pe la cuptoarele de var, unde se fabrică acidul carbonic. Cuptoarele au început, îi zise Coșoiu. O iei pe scara asta de din dos și mergi pînă la capătul de sus de tot. Acidul carbonic e o secție independentă și deosebită de toate atelierele. Întreabă de șeful Oreste. O să

te primească în pielea goală, costumul profesiei, la o căldură de ecuator.

Trestie făcu după spusa lui Coşoiu şi se sui pînă la turnul legat cu fabrica prin retorta colo-sală a unui corp de metal.

Uşa era încuiată pe dinăuntru şi, lipită pe ea, o poruncă interzicea intrarea. Trestie bătu cu nodul degetului mijlociu, şi vocile groase, auzite de pe scară tăcură ca să asculte.

Oreste lucra dezlegat de orice biurou şi control al fabricii, dictatorial, cu o echipă de robi per-sonali, îmblînziţi cu pumnul. A fost de mai multe ori să fie ucis în somn, dar dormind ca un iepure şi cu junghiul gata de luptă, vîrît în brîu, a simţit întotdeauna şi a biruit. Erau şapte oameni cu el, tîlhari, asasini, osîndiţi, evadaţi, pribegi, izolaţi de lume şi de ispăşire, într-o turlă de patruzeci de metri, clădită de jurîm-prejurul unui coş de cărămidă, înnalt pînă la cer, şi unde se vărsau unul după altul cîteva vagonete de-a dreptul din vagoanele Mariţei.

Oreste lua cu arendă acidul carbonic şi varul, — stăpînea republica turlei de cîţiva ani, temut de toată uzina, ca un om primejdios, necruţător şi invincibil. Mîncarea oamenilor le-o aducea el, de la cantină, şi ieşind din infernul lui alb, încuia uşa de sus cu un cîrlig pe dinafară şi întor-cea de două ori cheia, pe care o lua cu el, din broasca uşii de jos. Încălţat cu opinci de sfoară, pasul la suirea scării înnapoi era mut, şi, în tumul-tul vocilor dinlăuntru, auzul bănuitor al vărarului putea să descifreze, în obişnuitul bombănit, graiul revoltei, intenţiile împărtăşite şi hotărîrile, luate în absenţa stăpînului, de slugi.

Cuptorul mergînd zi şi noapte neîntrerupt, odihna se făcea în cuptor, somnul între două cuptoare, şi nici o trebuinţă cuvenită nu-şi cerea răgazul de la nişte oameni identificaţi cu calcàrul

și mineralizați în toată ființa lor, ca scoicile incrustate în lespezile de piatră prăvălite din munți. Sudoarea lor însăș, compusă dintr-alte substanțe decît a broboanelor de apă, avea o asprime îngroșată, de sare lichidă, și scuipatul albicios și uscat de-abia le ajungea să se radă. Căci meșterul ținea la acest lucru: briciul în fiece dimineață și tunsul la piele cu mașina comună. El singur purta în creștetul capului, îmbrăcat într-un păr ca un sac de sîrmă, o buhă ridicată ca o bidinea, coiful lui de șef. Libertatea le era inutilă sclavilor lui, înfricoșați, unii, de ocna de unde au fugit și mulțumiți că pot să prefere disciplinei legale jugul mai greu al unui stăpîn dintr-ai lor, bandit ca și ei, și putînd, la rigoare, răzbiți de brutalitatea lui, să se scape de el, aruncîndu-l în foc. E o dragoste, orișicum, și măcar conștiința unei camaraderii, — și o speranță a personalității, inexistentă în munca silnică, hotărîtă și păzită de autorități.

Oreste, cel mai dibaci arzător de piatră și producător de acid carbonic din cîți trecuseră prin fabrică, se bucura de un prestigiu meritat și de punctualitățile lui. Lucrul mergea cu preciziunea dorită, și omul de la cuptoare nu se îmbăta niciodată. Beția lui era o muncă tenace, o mîndrie sau mai bine zis o siguranță de sine impresionantă și neputînd să fie luată-n glumă, fără pedeapsă. Corpolența masivă îl punea în stare să facă, dintr-o sută de oameni care s-ar fi încumetat să-l atace fără arme, un singur vîrtej și o singură claie. Omul care s-ar fi « legat » de el, era ridicat de ceafă într-o mînă, scuipat în figură și lăsat să cadă singur pe genunchi. Cantinierului, care și-a permis să-i încerce cuirasa cu o batjocură odată, i-a dat drumul într-un rezervoriu cu apă clocită, din dreptul radiatorului de la topitorie. Belgianul Gérard profesa pentru Oreste o admi-

rație totală. Se ducea la el în vărărie ca să-i mai vadă din cînd în cînd, pe trei sferturi gol, într-o arșiță de iad, împletiturile de rădăcini și buturugi ale trupului, răsucite în spinare, la piept, la brațe, la coapse, pulpe și gambe, ca niște znopi de cabluri.

— *Ce bougre-là,* striga de bucurie Meurens Gérard, *battra les deux Amériques... C'est un fameux gaillard, va! M'entendez-vous bien? Et plus que ça, c'est un phénomène.* — *Saligaud!* zbiera la el belgianul, *montre-moi ça!...*

Și Oreste se arăta admirației șefului mecanic în tot ce avea, cu nerușinare, ca între bărbați. Și nici nu putea să fie vorba de rușine în sănătoasa preocupare de estetică animală a inginerului, și cu atît mai puțin cu cît nici proprietarul mușchilor nu se lăuda ostentativ cu ea, nici admiratorul nu era împins la un spectacol de exhibiționism depravat.

Oreste, însă, ca să se arate în toată armonia lui, își lepăda pantalonii și bluza, subt cuvînt că, dacă și-ar fi arătat numai ce voia atletul, ar fi fost un porc, pe cînd în întregime el arăta pe Adam, cel făcut de Dumnezeu de-a dreptul, simțind că spectacolul unui organ, separat de ansamblul lui, e scîrnav, inestetic și atestă desfrînare, ca un citat tendențios separat de text.

Omul actual, fie că acuză, cu sau fără ipocrizie, natura de imoralitate, fie că i se supune cu desfrînare, aparține în amîndouă cazurile perversității de a-și fi pierdut puritățile sufletești și respectul de onestitățile naturii, încă intacte la omul pămîntului, țăranul. Înlăturînd concepția prin avort și transformînd actul vegetal și poruncile firii în plăceri, el preacurvește, și preacurvește de asemenea cînd vrea să ascundă într-un gen de rafinament cerebral originea comună a nașterii pe țărînă, îmbrăcată în fraze și declamații, în

care se străvăd absența virilității și viciile soli-tare. Am văzut la țară familia săteanului, ocolind, cu mic cu mare, împreunarea vitelor și îndemnîndu-le, cu o religiozitate scutită de rînjetul ticălos al omului cultivat din hîrtie, la fecundare. Taurul dă vițelul, și vaca laptele, pe care cărturarul falsificat, incapabil să dea din el un ou de găină, n-are cum să-l producă în bibliotecă.

Statura lui Oreste, fabricată din cel mai bun metal omenesc, năvalnică, violentă și brutală, se amuza să răstoarne « mora » populară a italienilor la cantină, strînși în jurul unei mese, dintr-un pumn, trîntit în mijlocul cuțitelor, înfipte, după obiceiul furlan, dedesubt. Douăzeci de tunete injurioase îl asaltau din douăzeci de locuri, astîmpărate cu o căutătură. Oreste avea, după părerea pietrarilor și zidarilor, jetatura, și femeile din fabrică învățaseră să se ferească de el, că le deochia copiii, vinerea mai ales. Un fulger al privirii se concentra în ochii văraruluí pînă la jar, și atunci, dacă nu cedau, adversarii știau că « fenomenul » dùduie, se cleatină și irumpe, ca un cazan de aburi sfărîmat de o presiune explozivă, zvîrlind petice de fontă împrejur. Uneori, văraruI își arunca mîna pe cuțit, și nimeni nu se îndoia de măcelul iminent. Hotărîrea încruntării lui și repezirea brațului în lături cu degetele încleștate pe plăseaua bine apucată între nodurile mîinii, ca o invitație la spintecare, ridicau pielea în răspăr, și numărul primea pacea impusă de cel unul singur. Un englez de la filtre a voit cîndva să-l boxeze, și Oreste, ridicînd un scaun din cantină, i l-a spart în cap: englezul nu se gîndise că boxul ar putea să fie suprimat așa de simplu și, dezmeticit cu ajutorul chiar al lui Oreste, care l-a stropit cu țuică, s-a ridicat amețit și l-a felicitat. A fost odată hotărît să fie dărîmat

un părete gros, de cărămizi. Oreste a dat lucrători deoparte și, opintindu-se, l-a prăvălit.

Dar capul de o frumusețe masivă dacică al vărarului, în care rasa nu pusese nimic din întîmplare, purtînd grijă de ochii lui imenși în lungime, de nasul puternic și fin, de bărbia plină, cu zbenghi, și de gura desinată delicat! Surîsul namilei superbe gravita ca un zbor de fluture pe buze alb, bătea din àripi pe pleoape și-i înflorea cu o înfățișare nevinovată obrajii, parcă veniți deodată din beatitudini supranaturale.

— Cine-i acolo? s-a zdruncinat brusc lemnăria de o întrebare, la bătaia lui Trestie în ușe.

— Oameni buni... răspunse Trestie.

— Pe dracu! răspunse văraru. Oamenii buni sînt duși de pe lume.

— Deschide și vezi!

Se trase zăvorul, și laborantul intră într-o regiune de Tartar, albă, o regiune de tibișir, lunară, cu oameni albi ca niște statui rupte din cremene albă.

— Sînt noul laborant al fabricii, zise Trestie, și am venit să văd și atelierul dumitale.

— Și-ai nimerit la tribunal! răspunse Oreste. Eu sînt Oreste, sluga dumitale, vărarul, dar pentru moment judecător de instrucție. Canalia asta mi-a căzut în labă, nu te mira, și tocmai o judecam.

Oreste îi arăta un om urît, legat cu bètele de o grindă diagonală, și povesti vina lui:

— Canalia asta are muncă silnică pe viață. A ucis o mamă, un tată și patru copii: le-a tăiat beregata. Pe copii i-a prins între picioare ca pe niște miei și le-a retezat-o și lor. E-adevărat, tîlharule?

Acuzatul dete afirmativ din cap.

— A jefuit casa, i-a dat foc, dar a fost prins și condamnat la ocnă, de unde a fugit și a venit

la mine. A lucrat patru ani aici, cot la cot cu toţi tîlharii ăştialalţi, şi, făcînd ceva parale, a fugit, după ce s-a furişat şi pînă la beregata mea... Credea că dorm, dar Oreste nu doarme ca Hristos între tîlhari. Crezi că munca asta o poate face un om cumsecade? La cuptor şi var nu pot să rabde decît spărgătorii şi asasinii care n-au unde se ascunde. Nu ştiu cum mi-a scăpat atunci din mîini, că-l băgam în var şi isprăveam cu el în zece minute. Ar fi ars ca un fitil, şi nici nu i se mai cunoşteau oasele, numai acidul carbonic ar fi fost poate mai puturos. M-am mai scăpat de trei lichele, zise Oreste făcîndu-i lui Trestie cu ochiul, — şi cred că toţi golanii ăştia, pe care-i vezi aici, o să sfîrşească tot în clocot şi văpaie, cîte unul, pe rînd. Numai să mă mai supere mult...

Asasinul a mai umblat ce-a umblat, a mai dat cîteva lovituri şi a mai omorît un om. Dar i s-au scurtat drumurile şi, urmărit de pòteri, a nimerit, prin papuri şi păduri, iarăş la mine. Are în spinare un glonţ de carabină. M-am pomenit cu el alaltăieri, şi mi-a căzut în genunchi. L-am scuturat bine de păr şi l-am legat, — şi pînă să-l judec de tot, îl pleznesc din cînd în cînd cu frînghia asta din ligheanul cu saramură.

Oreste scoase frînghia din apă şi îl izbi, cum se frămînta tîlharul la răsucirea frînghiei prin aer, atît de rău peste pîntec, încît Trestie, închizînd ochii, dete un ţipăt şi şovăi pe picioare.

— Dumneata ţipi, dar el n-a ţipat, domnişoară, zise Oreste. El ştie că i se cuvin mai multe. Îl auzi cum înghite în sec? Şi-i mai cîrpi o palmă cît o lopată pe mijlocul figurii.

— Te rog, domnule Oreste, fii bun şi lipseşte-mă de această mărturie.

— Ai mai auzit dumneata? Le-a tăiat copiilor beregata! A încălecat pe ei şi, hîrşt!... Şi mi-a

spus, spurcatul, într-o zi, rîzînd, că nu-i tăia bine cuțitul știrb și că a trebuit să le roază gîturile ca un fierăstrău.

De astă dată palma lui Oreste căzu peste urechea omului legat.

— I-ai spart, fără îndoială, timpanul, se îngrozi Trestie.

— Lasă-l să se spargă. De auz mai are nevoie bestia asta? Tot îl omor la urmă, dar pînă atunci îi zdrobesc toate mădularele. Vrei să-ți arăt? Dați-i, mă, ițarii pe vine, porunci Oreste muncitorilor lui, să vază și domnul laborant cum trebuiesc pedepsiți făcătorii de rele mari!

Trestie păși către ușe, oprit de Oreste.

— Păi, n-am făcut nimic, fetițo, dacă ni-i milă de așa lepădături. De două ori pe zi îl pleznesc cu un elastic, supliment la porția de bătaie.

Oreste avea la mînă un elastic subțire roșu, ca o brățară. Îl scoase, îl întinse ca o praștie și-i dete drumul.

— Valeu! răcni din rărunchi banditul.

— Trage-i ițarii la loc. Azi are trei porții de gumilastic.

— Domnule Oreste! strigă Trestie.

— Nu mă mai domni, că nu-mi stă bine. Zi-mi pe numele meu, Oreste... Are noroc că n-am început încă să fac var. Deocamdată, arde cuptorul gol, ca să se deprinză cu fierbințeala. Dar tot acolo isprăvește.

— Totuș, eu am să raportez isprava dumitale la cancelarie... Nu pot să tac ce am văzut. E peste puterile mele.

Oreste porni într-un mare hohot de rîs, pe cînd lucrătorii lui se uitau la Trestie chiorîș.

— Atîta rău cît mă sperie cancelaria pe mine! Cîte n-am mai auzit eu de astea! Crezi că i-ar plăcea directorului un denunț caraghios?

— Înțeleg, dacă a venit și dacă ești convins că omul ăsta e un tîlhar, să-l dai pe mîna poliției, să nu-l chinuiești. Nu ai dreptul să te faci dumneata poliție, justiție și ocnă...

Aluzia la omenia judiciară în loc să-i aducă aprobarea celor de față, un mùrmur s-a ridicat în vărărie, și Trestie avu o clipă să zărească sala varniței de jurîmprejur pînă în fund, ca o grotă de stalactite prăbușită. O sensație de frică îi ciuli spinarea, înfiorată ca de o vînă de frig. Banditii cuptorului de var, torturați și rupți în bătaie, treceau de partea ferocității stăpînului.

— Direcția și-ar fi băgat odată nasul în treburile mele, dar i l-am tăiat. Varul nu se face cu chimiști, ingineri și diplome... Se face cu hoți, cu pungași, cu tîlhari, — ori nu se face deloc. Fără bandiți, nu-i acid carbonic și var, și fără astea, nu e zahăr. Direcția a înțeles. Și direcția n-are nici un interes să primească vizita postului de jandarmi. Dacă s-ar arăta pe-aici, ei ar pleca mai repede de cum au venit, cu toate că îngreuiați de cîte o căpățînă de zahăr. Ai înțeles, domnișoară?... Cred că n-o să te mai întîlnesc pe aici. Fă bine și du-te și vezi-ți de treabă.

Oreste dete ușa de părete și pofti cu o strîmbătură batjocoritoare pe Trestie să plece.

La cazarma numărul 14 era un salahor care se bucura de trei haruri deosebite, vindecînd deochiul cu cărbuni stinși în apă, adunînd șoarecii și șobolanii și ieșind cu ei pe poartă, pînă la gîrlă, — și strîngînd ploșnițele din fabrică la comandă. El mai tîlmăcea și visele.

În dormitoare, cu atîta omenire cîtă sălășluia în paturile de lemn suprapuse, ca într-o magazie cu merinde vii și gustoase, activitatea ploșnițelor

era justificată şi la locul ei. Sîmbăta, vrăjitorul le făcea de petrecanie, şi oamenii, cîştigînd cîte patru zile, începeau să se scarpine din nou abia de cu miercuri.

« Numai asupra ouălelor n-am nici o putere, spunea vrăjitorul. Ouăle nu sînt încă ființe, cu care te poți înțelege. . . »

Dar ce căuta puturosul rac lătăreț, clocit în duhoarea lui aprigă de ardei iute, în secția cea mai curată a rafineriei? Acolo totul era alb, oamenii în halate, mesele, pereții şi ultima expresie a zahărului, pătratul tăiat egal cu scula lungă automată, de oțel. Pe cînd briciul cuțitului despica pe masa de metal cîte o sută de ciubuce lungi prismatice odată, ieşite cu miile şi neîntrerupt din prese şi uscătoare, morbida insectă ataca industria în funcțiunea ei delicată şi pură.

Povesteau lucrătorii isprăvile inteligenței acestei vomitive bestiole. Natura amplifică şi caricaturi-zează pînă şi creaturile ei batjocorite, acordîndu-le beneficiile rezervate mîndriei omului, care are monopol şi pe suflet, şi pe minte. Ați văzut cum se apără de complexitatea omului musca. . . Urmărită cu o bătătoare, a căreia recentă intrare în activitatea casnică a putut totuş să o experi-menteze, ea se piteşte după dulapuri, se instalează în dosul cărților din bibliotecă, intră în desenul unei flori pe ştofă. Cînd n-are timp, se compune instantaneu cu linia din marginea zugrăvelii, în care se aşează. La rigoare, simulează moartea. Ea cade îndată ce loveşti alături, din greşeală, cu o cădere teatrală, cu tot corpul pe spate. De jos, unde s-a trîntit în atitudine de actor, trăznit de fatalitate, spionează, chiteşte. N-ar fi surprinzător din partea intuițiilor muştei să te aştepți că şi-a asimilat noțiunea deplasării efec-tului la distanță prin explozie şi că se bizuie, ca să scape teafără, pe fizică şi balistică. Ca să

aduci musca, seara, la locul potrivit, unde poate fi desfiinţată mai uşor, stingi lampa şi suceşti butonul luminii din odaia de alături, separată printr-o uşă de sticlă. Mai nainte musca se ducea drept la geamul cu lumină, şi, după ce te necăjise un ceas cu o pretinsă melodie muzicală, o doborai. Nu se mai prinde! Şi-a mutat punctul de vedere, schimbîndu-şi prin adaptare preferinţele şi căutînd contrastul de întuneric. Te lupţi uneori o seară întreagă cu strategiile ei, ca să ajungi să o bìrui şi să-i tragi şireteniile pe sfoară, cu o politică de tertipuri.

Ploşniţa venea în fabrică din materialele care o exclud, din beton, din grinzile de fier ale plafonului, din alamă şi nichel. Păduchele-de-lemn se face păduche-de-metal. La o festivitate fericită, de cununìi, ai găsit-o subt farfurie, încălzindu-se la felul de bucate cu nume franţuzesc din talerul de porţelan, și ţi-ai dat seama ce rol joacă ploşniţa în viaţa socială, gîndindu-te la desfacerea unei distinse logodne, din pricină că un exemplar fusese zărit pe dantela primăvăratică a frumoasei albe domnişoare.

E uimitoare preciziunea facultăţii de calcul a numitului păduche. El se deplasa pe o dungă de umbră pe plafon, pînă deasupra lucrătorului aplecat pe lucrul lui, şi, alegîndu-şi ţinta exact, îi cădea în ceafă, ca pe un fir ideal de mătase. Purcede încet, dar se ascunde subit, servită de o imaginaţie subtilă.

Ca să dispară într-o cămaşe, în singurul punct cu neputinţă de cercetat al unui labirint de cute şi cusături, e tot ce-i poate fi ploşniţei mai familiar. Ţi-ai scos de cinci ori cămaşa, de cinci ori te-a pişcat, şi a şasea oară ai descoperit-o dedesubtul nasturelui de sidef.

Comparativ cu sinistra ploşniţă, musca-i elegantă, variază mişcarea, o complică şi o distri-

buiește. Dacă n-ar cînta fals, soprana murdăriilor descompuse, îngrijită de ținută, lingîndu-se ca pisica și totdeauna preocupată de toaletă și de frizura pieptănată cu două fire de labe, pe colțul pupitrului tău, i-ai trece cu vederea purtările și cîteva impertinențe. Dar nu-i poți ierta nici exhibiționismul amoros și pasiunea că-și pune pretutindeni mușița și punctul ei pe *i* cu un vanitos și omniscient dispreț. Roasă de viermele publicității și al opiniunilor ce trebuiesc orișicum și totdeauna exprimate, în nestare să-și aleagă obiectul, timpul și împrejurarea, bîzîie și se rostește. La țărmul mării ca peruzeaua, în tihna divină a cîmpiei de ape calme, defilează în dreptul liniei de orizont, îndreptate în acelaș sens, una după alta, în august, mii de libelule, anormal de lungi, ca niște șopîrle aeriene. Ai luat ocheanul: e zborul părechilor licăritoare, înnădite, și uitarea lor de sine indecentă nu te jignește. Muștele fac uneori ca libelulele și, zburînd încîrligate prin odaie, revoltă ca o imitație scandaloasă. Fără figură vizibilă, fără àripi, fără picioare, inelastică și otova, ploșnița merge în direcție necunoscută, numai spinare și burtă.

Vrăjitorul avea barbă de popă și se purta cu tichie. Fusese, se spunea, înnainte de fabrică, preot. Avea ceva de altar, de schit, în umblet și brațe, călcînd ca în anteriu și păstrînd în solemnitatea pasului un aer de maslu cu epitrahil. Da mîna cu o legănare de cădelniță și răspunsuri călugărești: «Dacă vrea Dumnezeu. . .» — «Bine, frate. . .» — «Să ne ierte pe toți. . .» — «Domnul să te binecuvinteze. . .»

Povestea lui nu i-a aflat-o nimeni la nici o iscodire. Era un om căruia îi plăcea să tacă și să se resoarbă, supărat de relief. Laudele și sensaționalul amintirilor, obișnuit la cei ce se narau tovarășilor avizi să se producă, nu făceau parte

din viața lui trăită. Se hrănea cu o ciuguleală, se ferea de vin, și tutunul și-l socotea ca un păcat. « Săptămîna » și-o punea deoparte, împrumutînd camarazilor strîmtorați. Se spunea că în opt ani de fabrică strînsese o avere, din care nu cheltuia nimic, îmbrăcămintea de lucru și de sărbătoare fiindu-i bine păstrată.

Trestie l-a văzut operînd. Se așeza pe un scăunel într-unul din unghere, intra într-o stare de beție ațipită. Șoptea ceva, mai mult în gînd, morfolind cu buzele închise. Se vedea mișcîndu-i-se barba. Deocamdată, apăreau ploșnițele din apropiere, cîte una, două, trei. Începeau să se înmulțească. Veneau cu sutele, în convoiuri și pîlcuri, pe toți pereții, zorite, grăbite, ca la o chemare nestăpînită, și în colțul diavoliei se strîngeau mușuroi. Și în vremea asta, de suprimare a voinței proprii și de transă morală entuziastă, nici nu puțeau, miròsul fiind probabil convertit în amăgirile psihologiei. « Părintele » punea fărașul, și ghemul de păduchi se răsturna, strîns ca un bulgăre, pe tava lui, fără să se risipească...

Pe șobolani și șoareci îi mințea cu un fluier. Ei se luau turme după popa lor, și erau duși în voia lui.

— Cum faci, părinte? întrebau oamenii, sfioși de harurile vrăjitorului.

— Nu știu! răspundea vrăjitorul, — și spunea adevărul.

— Spurcatul ista, zise un om de lîngă Trestie, poate să ne ia sufletul în somn și să ni-l ducă la Antihîrț...

Și cu toată cuvioșia lor față de el, lucrătorii urau puterile lui necunoscute. În ziua cînd a fost găsit mort în patul etajului al treilea, n-a fost nici o mirare.

Dar cel mai bun tîlmăcitor din fabrică era Tănase. Tarif: o țigare de vis. El da și cu bobii,

și descîntecul lor tămăduia mai bine decît al popii. Lega și dezlega, făcea și desfăcea. Între oameni cresc ca-n bălării buruienile de folos, şi baba născută cu ştiinţa sigură a leacurilor şi a bolilor ivite face mai mult decît o carte de medicină.

Grăjdarul prost din sat, Filip, venea duminica pe la fabrică, la un văr. El nu știa mai mult decît două unelte, furca şi lopata, de strîns baliga și de aşternut paiele la vite. Ursuz și sucit, nu scoteai de la el o vorbă. Slujind, de copil, la proprietarul moşiei, nu-și ceruse încă simbria pînă la încărunțire. Avea un har: oprea scurgerea de sînge. După ce treceau moaşele şi medicii, boierii care aveau norocul să fi aflat de el, veneau cu trăsurile din depărtare şi trăgeau la Filip la grajd, şi-l luau pe sus. Ascultînd despre ce era vorba, că o femeie își pierdea sîngele şi viața, i se lumina fața. Filip ridica fruntea din pămînt şi se uita nedesluşit. În trăsură, voia să stea numai pe capră, lîngă vizitiu, și sosea neprimenit şi împuţit de staul. Se apropia de bolnavă, închidea ochii și rămînea o clipă nemișcat şi palid și tresărind. Sîngele sta numaidecît: Filip simțea în sine, cu ochii închiși, vindecarea. Şi pleca, fără să primească daruri și plată.

«Așa vrea Dumnezeu», spunea Filip, trăgîndu-și cu groază mîinile în care boierii strecurau delicat argintul.

Mînia doftorilor, care ar fi voit să-l bage în pușcărie, se frîngea în refuzul violent al lui Filip să primească bani, intimidată de simplicitatea lui înfiorătoare. Ei nu puteau să înţeleagă, și nici nu trebuia, absurditatea raportului dintre un argat nerod și însănătoșire, într-adevăr inadmisibil. Totuş, Filip suprima hemoragia cu o rugăciune, pe care o știa, neînvățată, numai el, și cu o putere să vindece numai a lui...

După faţă şi după meşteşugul lui de ghicitor, Tănase părea să fie ţigan. Femeile de fabrică, cît şi cucoanele, de credincioase la farmece şi profeţii, şi-ar fi dat tot ce aveau pe o potrivire a prorocului cu ziua de mîine şi cu viitorul. Ele visau mereu şi din ce în ce mai mult, şi ce nu puteau să viseze? Şarpe, cîine, mîţă, oştean, masă mare, popă, înmormîntare, botez, drum, întuneric, grădină, groapă, fată în alb, voinic frumos... Şi se spovedeau lui Tănase, care părea să creadă şi el în vise şi prezicea tot soiul de bucluşcuri destăinuite lui de bunul Dumnezeu în somn, şi cum destăinuite? Nu de-a dreptul şi pe înţelesul orişicui, dar numai din pilde, ce trebuiau dezlegate, şi care puteau să aibă de-abia mai multe dezlegări.

Doamna Azner, soţia directorului general doctor Azner, începuse să înveţe româneşte de la Tănase, care-i da cu bobii într-ascuns, după ce ghicise şi servitoarei, o fată din Hamburg, la bucătărie. Geloasă de absenţele prea dese ale bărbatului, voia să se încredinţeze dacă interesele uzinei şi nu bătăile inimii îl reţineau în Bucureşti, şi uneori Tănase era chemat de cîte două-trei ori într-o zi, ori de cîte ori vedea, din cerdac, doamna directoare că treceau toate trenurile convenite.

— Doamna vrea să ştie ce face domnul în acest minut, spunea servitoarea.

Isteţ, Tănase nu ar fi făcut greşeala să-şi strice situaţia comodă de « chiulangiu » în fabrică, stîrnind un conflict între soţi, şi da un răspuns liniştitor:

— Îl văd, să trăieşti, în adunare multă, stînd la gîlceavă cu un crai de verde... Şi mai e şi un lungan cu dumnealor... Vorbesc de hîrtii şi de bani. Zău... să n-apuc ziua de mîine. Şi e pe drum... acum intră pe uşe, într-un ceas.

— Întreabă-l, îi spunea fetei doamna pe nemțește, ca să nu prea pară curioasă și să nu-și micșoreze prestigiul, dacă nu sînt și doamne în această adunare... Mai ales una blondă și mai tînără ca mine... Pe nemțește, scăderea prestigiului putea să rămîie intim națională.

Tănase pricepea, fără să înțeleagă. Arăta prin semne, ducîndu-și mîna deschisă peste figură, degetul în arc pe sprîncene, strîngîndu-și gura a coconiță și legănîndu-și ochii, că nu putea să fie vorba de o femeie. Dimpotrivă, el indica un pîntec de burghez, și apucîndu-se de niște favorite imaginare invoalte, cum se purtau la Curtea din Viena, pe modelul, popularizat la bărbieri, al figurii împăratului, și pipăind, între aceste ornamente masculine din epocă, ceea ce ar fi fost o gușe, și cu arătătorul musca de subt buza de jos, un atribut măgulitor. Ca să fie și mai bine crezut, Tănase se scula de la masa cu bobii și juca un personaj bătrîn, cam cocoșat și cu călcîiele depărtate.

Doamna vedea numaidecît despre cine era vorba, din cunoscuții soțului, îl evoca exact și, rîzînd de plăcere, intra în apartament, cînta și se așeza la pian, împrospătată și optimistă. Iar Tănase, a căruia influență în fabrică putea să rivalizeze cu a directorului, pleca pe o ușă din dos, cu brațele încărcate.

— Ce tot faci, mă, la domnul director, îl întreba Willy, de te cheamă așa de des?

Contramaestrul Willy nu putea să intre în casa directorului niciodată, măcar în bucătărie. Șiret, Tănase răspundea, deviind cu dibăcie curiozitatea sasului cu o jignire:

— Mai dau ajutor și eu la vase, meștere... Dumneata nu o să te duci să-i lingi directorului farfuriile, ca mine...

Situația lui Tănase s-a întărit în fabrică pe măsură cu înmulțirea clientelei de cucoane de

ingineri şi funcţionari, şi de muncitoare. El a primit fără voie toată arhiva de confidenţe, de care vicleşugul lui avea trebuinţă ca să-şi facă bobii să spuie şi ce nu ştiau, şi stăpînea misterele fiecăruia ca un confesor, distribuindu-şi cu băgare de seamă prin teritoriile fabricii păinjenişul.

Într-o seară i-a ieşit înnainte lui Tănase, la cantină, întunecat şi hotărît, temutul Oreste.

— Vreau să beau un chil de rachiu cu tine, zise Oreste, aruncîndu-şi mîna după Tănase, care voia să scape, şi prinzîndu-l de braţ.

— Tocmai un chil, săracul de mine?

— Plătesc şi mai mult! Tu ştii că nu beau, dar azi vreau să mă-mbăt.

— Dar nu zici că ţuica mă dă peste cap?...

— Ce, mă refuzi? răcni Oreste.

— Da' nu te refuz, omule...

— «Omule»? Ia seama. Mă cheamă Oreste.

— Păi n-o să-ţi zic pe nume... dumitale.

— Intră! îi porunci. Şi-l împinse îmbrîncit în cantină, unde lucrătorii străini, la o masă, pe două bănci lungi, jucau, strigînd după datina lor, aruncînd o mînă cu un deget înnainte pe masă...

— Adă o sticlă... de-a mea, porunci în picioare Oreste, şi două pahare!

Statura lui monumentală creştea şi mai mult, înfierbîntată de o cruntă căutătură neagră...

— Şi să nu mă măsoare aşa, de jos pînă sus, astă-seară nimeni... ameninţa Oreste. Că astă-seară nu glumesc.

Zărind pe vrăjitor, care voia să plece cu un petec de brînză pe o felie de pîine, a strigat la el:

— Să le dai camarazilor, din partea mea, cinci-zeci de şobolani graşi, aleşi...

Oreste ar fi dorit să-i dezlănţuiască. Aştepta în picioare, cu mîna în buzunar... Jucătorii tresăriră.

— Îți tremură țăcălia, mă!... Și ai vrea să faci ceva, dar ți-e frică... tu, cel mai viteaz din toți... Ori poate că ești mai viteaz pe la spate...

Oreste se întoarse ostentativ cu spinarea...

— Nici așa nu vrei să dai? a strigat Oreste.

Cel desígnat se făcu palid și voia să se scoale, nu prea nemulțumit că e împiedicat de către tovarăș...

— Vino, dragule, vino, haide!... zise făcîndu-i cu degetul senin. Nu vrei să vii? Te-ai supărat și ți-a trecut...

Oreste s-a apropiat de masa lor, și-a vîrît mîinile, goale pînă în coate, adînc în buzunare, s-a ridicat pe vîrful sandalelor și, cu o traiectorie calculată, s-a făcut că scuipă în mijlocul mesei jucătorilor, care au dat mai mulți să se scoale, ținuți de camarazii lor...

— N-a fost scuipat, mă proștilor... M-am strîmbat... Dar veniți și cu toții... Vă aștept...

Nici unul nu s-a sculat de tot, și Oreste rîse cu dinții și măselele afară, obraznic.

— Vă cunosc, scumpii mei... mai zise. Voi sînteți bravi numai pe întuneric.

S-a clătinat masa toată, dar nici unul nu s-a ridicat.

— Aha! vă gîndiți că cincizeci grămadă pe unul ar fi mai bine... Dar tot vă e frică... Stați jos... E mai cuminte.

Într-un fund întunecos se zărea o masă rotundă.

— Mișcă! zise Oreste, bem acolo... Și-l duse pe Tănase.

— Ce băutură-i asta, cu atîtea etichete, nene Oreste? întrebă Tănase. Miroase a enibahar...

— Băutură străină, prăpăditule... Îți ia bere-gata foc... Da-i bună... Nu gusta, că te otrăvești, bea pînă la fund.

Tănase dete ascultător paharul pe gît și sărî de cîteva ori de pe scaun, ca și cum i-ar fi fost capul retezat.

— Zi că nu e bună, mă! și că nu zbiară măruntaiele din tine.

Băutura era într-adevăr gustoasă, simțea și Tănase, dar îi rămase căscată gura, și ochii înnecați în lacrimi... Era să sughită...

— Cît se poate de bună, nea Oreste...

— Nu-mi place nici « nea ». Îmi plăcea « nene » mai mult, dacă mă respecți atît și nu-ți vine să-mi zici cum mă cheamă, Oreste...

— Îmi vîjîie capul, neiculiță...

— Nici « neiculiță » nu-mi place...

Oreste începu să scoată din toate buzunarele bancnote, argint, aur, cu pumnii plini, și făcu un mușuroi pe masă cît o căciulă... Se știa că are bani mulți și că-i cîștigă cît vrea. Varul și acidul carbonic, două materiale de valoare în uzină, erau, dimpreună cu munca pe care nu o putea nimeni face ca el, proprietatea nediscutată și necontrolabilă a lui Oreste și constituiau, de cînd porneau vagoanele cu piatră din munte pînă la țîșnirea carbonicului pe conductă, un buget independent, guvernat de Oreste. În beneficiile imense ale uzinei intrau și marile lui beneficii personale, de brută harnică, sălbatecă și blajină...

— Nu pot să-i întărît... zise Oreste. Știi că își mărită fata și pîrlitul ăla de fochist de la cazane? Vreau să-i cumpăr vite și căruță... Nu-i dau în mînă, că-i risipește la crîșmă pe poșircă... Dar să nu crezi că am luat la masa mea un nerod ca tine numai ca să beau... Nu prea beau în doi, și nici de unul singur, zise Oreste, arătîndu-se pe sine. Vreau să te încerc ce știi... Ia scoate bobii și dă-mi și mie o dată... Am două daraveri astă-seară, și trebuie să-mi

dai de amîndouă... Să nu-mi spui braşoave şi prostii, că te îngrop în păreţi...

Pînă să bea Tănase unul, Oreste se adăpă cu şase pahare...

Pribeag aventuros, de tînăr de tot, Oreste plecase pe un vapor în Argentina, de unde s-a răspîndit prin toate republicile americane, pe toate mările, şi în Africa. La Legiunea Străină a omorît un sergent şi a muncit piatra patru ani la Biribì, osîndit pe viaţă, dar a evadat, omorînd un paznic. S-au tras cîteva sute de salve de gloanţe după el, în vînt, şi a scăpat în mare. Pe braţul drept, fierul roşu i-a pus urma lui de foc, şi pieptul, spinarea şi toată carnea mădularelor, pînă la curea, purtau, ca un părete de templu egiptian, sute de zgîrieturi albastre, cu gîngănii, papagali, pantere, pelicani, rîndunici, un cap de mort, ca nişte decoraţii barbare, evocînd pe piele insemnele căpătate de actori, muzicanţi şi prestidigitatori la Curţile imperiale. Cînd i-a venit dorul de ţară, Oreste s-a întors. Şi-a găsit părinţii morţi de mîhnire, ca după un copil pierit. A plîns, s-a izbit cu pumnii în cap, dar n-a stat degeaba, alegîndu-şi, din obişnuinţă, muncile grele.

— Deschide-ţi urechile bine, mă!... Umblă unii să mă ucidă. A fost de mai multe ori să mă omoare cîte unul, şi nu m-am ferit... Mi-era totuna — viu sau mort... Atîta grije să ai tu cîtă am avut eu de moarte... Acum trebuie să ştiu cine vrea să mă omoare... Acum vreau să trăiesc, mi-e foame de viaţă... întinde bobii şi spune-mi... Nu mai vreau să mor, vreau să trăiesc, Tănase, zise mai încet Oreste. Uită-te în ochii mei.

Oreste surîse, aplecîndu-se blînd şi nevinovat. Tănase, emoţionat deodată de dulceaţa zîmbetului şi a căutăturii, se uita la frumosul goril. O şuviţă

de păr alb, pe coama neagră cu scîrlionții grei ai capului, strecura o lumină de lună în atît întuneric lucios. Vinele albăstrui ale grumazului înhămau puternic bărbăția lui tare și zveltă. Mustața bogată, frizată și scurtă, răzvrătită, era ca mușchiul de piatră, umbrindu-i carnea rumenă a buzelor cu conturul nervos, potrivite cu dinții ca o cutie de catifea roșie cu giuvaerul din gingia ei.

— Vino mai încoace, să n-audă nimeni, Tănase... Sînt îndrăgostit! N-am mai fost, în toată lumea asta, niciodată îndrăgostit... Să nu mă batjocorești... Nici nu știu pînă la vîrsta mea ce-i femeia... Fără dragoste, nu înțeleg femeie... Nu mi-a plăcut ce place... Am trăit speriat și învierșunat și, să-ți spui drept, omul îmi pute, și femeia mă îngrețoșează... Varul n-are miros... Acum, mi-e dragă o fată... Numai cît îi aud pasul, și mi-e frig în șira spinării... Și mă tem de ea... Mi se înmoaie inima cînd mă gîndesc... Să mă omoare acum, nu mai vreau... Cunoști pe Lina de la cutii?... Aia e... Întinde acum bobii și spune-mi pe cine iubește Lina, că nu vrea nici să se uite la mine... Am cam bănuit... Laborantul... E tînăr... e frumos... e cărturar... și e deștept... laborantul. Vreau să știu, îi vărs mațele, sau nu? Spune adevărul... ține Lina la el? Mi se pare că umblă să mă omoare tocmai acum, ticăloșii... Haide, întinde-ți bobii și spune, Tănase, zise Oreste, strîngînd cu prietenie, lin, mîna lui Tănase, întinsă pe masă. Ce-mi vei spune tu e adevărat.

Lui Tănase, înfricoșat de contrast, i se făcu milă de Oreste...

— Dragă Oreste, zise Tănase, vreau să spui și eu ceva...

— Ei, vezi, așa îmi place.

— Bobii mint... și nu mint bobii, săracii... minte Tănase... Mă întinde toată lumea să

ghicesc, și nu știu de ce m-am putut hotărî să mint. Mi s-a dus vestea de ghicitor... Și sînt un mincinos... Ție n-aș putea să-ți spui minciuni, Oreste...

Oreste tăcu. Plăti... Se sculă greu de pe scaun, înmuiat, ca o pînză de corabie, frîntă, care ar vrea să se mai ridice pe catarg și nu poate... Nu era beat, era întristat... A voit să-și alunge melancolia, ca un miros searbăd, ce-i trecea pe la nas, și goni aerul din dreptul feței... Alături de Tănase, trecu prin tot golul sălii cantinei șovăind, și se mai opri o dată în dreptul jucătorilor, reaprinși, nițel cherchéliți... Primit cu o mișcare de amenințare, Oreste s-a uitat la ei și a zîmbit. Prietenește... i-a salutat cu capul plecat...

— Umblă de cîteva zile beat și turbat, au zis jucătorii.

În vederea repetiției generale, care n-avea să întîrzieze, toate atelierele isprăviseră aproape de înlocuit organele monstrului uzinei degradate de uzură. Simplificată la schema de unde pornise cîndva, fabrica nu era decît o imensă țeavă, un intestin care începea cu gura în sfeclă și sfîrșea cu coada în sacii de cristale, gata de transportat la un etaj de moară, unde, măcinat făină, zahărul era fasonat la presă în ciubuce lungi și retezat, în sfîrșit, ritmic, în « bucăți », așezat în lăzi și cutii și trimis la depozitul de expediție. Acolo, cîteva lucrătoare, înnegrite pînă în vîrful nasului, tipăreau pe păretele lăzilor o inscripție eliptică, trăgînd cu o pensulă peste găurile unui șablon. Un atelier tăia scîndurile primite cu vagonul și încheia lăzile în cuie ca de argint. Un alt atelier le căptușea cu hîrtie și prindea cutiile de mucava. Într-unele ateliere lucrătorii erau albi, curați, în halate, ca niște medici, care scoteau obuzele de zahăr căpățîni, ca niște prunci imaculați, din turbinele rotative.

Cazangeria, în secția ei principală, a cazanelor propriu-zise, scotea un cîntec cu sute de ecouri al ciocanelor care striveau niturile din cîte două părți, și rezervoriul pătrat, destinat unei săli de răcire, unde vechiul cazan rămăsese mic, vibra de o mie de murmure, variate, compuse într-o orchestră de haos. Muzica muncii învăluia toată fabrica pe zecile de hectare clădite, ageră, energică și trezind în sufletele apucate de dansul brațelor și sculelor o mulțumire bărbătească. Țipau nicovăile. Drugii roșii de fier, loviți ca o cocă de jar de baroase, dădeau un zgomot înnăbușit. Ciripitul pilelor vioaie însoțea țiuirea stridentă a circularelor intrate în aramă și măcinatul gros pe menghini al rașpelei, rozătoare de blocuri de fontă, rumegată după model. Bronzul își adăoga și el, tocit de scula cu dinți, horcăitul ventriloc, de

mistreț. Un sunet evoca saltul pe un picior al dansatorului care fluieră cu chivăra pe ceafă, altul silabisea ca o copilă, și mugetul generatoarelor, de tauri mulți, se încrucișa cu strigătul în zigzag, de iad, al unui eșapament. O mașină tușind, un aparat strănuta. Peste toate, la ora lăsatului de lucru, răcnea măgarul semnalului cu abur. Şi într-un minut nu se mai auzea nimic, ca și cum o armată în marș, cu tobe, cu trîmbiți, cu escadroane şi artilerie zmuncită din glod, a leşinat la o comandă.

— Anul trecut ne-a ieșit zahărul vînăt, spunea Oniha, întîlnindu-se cu Trestie la ușa cancelariei. A trebuit să-l vindem pe ce ni s-a dat, ca să scăpăm de el. Ştii, asta confidențial: e secret de fabricație. Supraveghează dumneata să se puie albastru mai puţin. Albastru puţin înnălbește, albastru mai mult înnegreşte. Şi nici presele de la cubic n-au făcut în campania trecută treabă bună. Cum pui o bucățică la cafeaua cu lapte, dispare. Un zahăr bine fabricat are ținută, se cere să fie compact, şi să-l întîlneşti în ceaşcă şi pahar cu lingurița. Dar ce-am auzit, să fie cu noroc...

— Ce-ai fi putut auzi dumneata? Domnul Oniha, mi se pare, — şi întinse mîna.

— A, pardon! nici nu m-am prezintat. Noi, aici, la fabrică, ne cunoaştem şi cînd nici nu ne-am cunoscut, și, cum ne frecăm toată ziua unii cu alții, nici nu ne mai dăm bună ziua... *Gutentag, colega!* zise unui contramaestru, care se apropia în bluză albastră curată.

Acela saluta cu un deget la şapcă.

— E şeful atelierului de țevărie. I-ar plăcea să-i zică « domnule inginer », dar nu-i zice decît nevastă-sa, care-i cunoaște meritele tehnice mai bine.

— Cum se numește?

— Nu ştii? Willy.

— Neamț?

— Dumnezeu mai știe. Vorbește românește ca mine și ca dumneata, ungurește ca un ungur, nemțește ca un neamț, grecește ca un grec și așa mai departe, ca toată lumea... un cosmo-polit... Singura limbă care s-a opintit degeaba să o-nveţe e franceza. Ar vrea să facă politică nițel cu inginerul Gérard și știe să zică numai: « Mossié ». Pe Gérard cred că îl cunoști...

— Da, răspunse Trestie.

Gérard trecu și el, căznindu-se să-și vîre brațele în bluză...

Oniha voia să-și ia rămas bun.

— Știu franțuzește cît știe și el românește, și prefer să mă car.

— *Charcgne!* zise Gérard, apropiindu-se de ei.

Willy ascultase caracterizările lui Oniha cu bunătate...

— Nu te lua după ce ți-o spune el, îi atrase atenția lui Trestie, strîngîndu-i mîna. E o secă-tură...

Fața lui Trestie s-a întunecat, văzîndu-l sosind pe Dagta-ni-an, care își ascundea, fără să știe, prostia într-un zîmbet al ochilor cu găluști, ironic. Se părea că el ar ști mai mult decît spune și că ar spune mai mult decît poate. Pardesiul cu jeg juca în vînt, descheiat, și lavaliera rîncedă, în grăsimile gulerului, da firului de cioc spînatic, subt colțurile spurcatei guri cu caș, importanță. Întinzînd mîna, Gérard i-a scuipat-o.

— *Ça pue!*...

— E totdeauna glumeț, zise Dagtami-an, în nestare să refuze scuipatul.

Coșoiu întoarse capul. Oniha căuta în ghioz-danul cu frahte.

— Mai spală-te, mă murdarule! îi zise Willy.

Trestie își vîrî mîinile amîndouă în buzunare. Dagta-ni-an, rămas cu laba în sus, nu mai știa ce se poate face cu ea.

— Toţi ne-am făcut glumeţi, zise Trestie.

— Nu ştiu ce voiam să vă spui... zise Dagta-ni-an.

— Nu vreai să spui nimic, zise Trestie.

— Fiindcă nu ştii cum să ieşi din încurcătură, zise Gérard, bagă-ţi degetul în nas şi scobeşte-l serios, ca de obicei... Fă-mi plăcerea şi uită-te la unghiile lui, dacă nu-ţi vine să verşi, pline cu coji de muci...

— Ce-aţi spus? întreba Dagta-ni-an, inconştient. Grupul s-a mişcat, şi el rămase locului, ca un muşchetar în pielea goală.

Doctorul Mislin pierduse mai multe trenuri în două săptămîni şi venea din Bucureşti la fabrică agitat şi haotic, ca un vinovat. Tîrzielnic din fire, confortabil şi scrupulos temperat, mai mult de lene decît din rea-voinţă, el rămînea neîntrerupt timpului şi datoriilor dator. Mereu amînate, scadenţele se grămădeau deocamdată lent şi progresiv mai accelerat, cu coincidenţe de fatalitate, şi-l încolţiseră în acelaş timp, parcă după o hotărîre malefică.

Pînă una-alta, o neregulă a putut să fie escamotată cu altă neregulă, două situaţii delicate, de aceeaş natură, au putut cîteodată să fie suprapuse şi mascate între ele. Titlul de Graf, sărăcit încă din ascendenţă, şi personalitatea lui boierească aveau nevoie de arătare şi de bani mulţi, pentru prestigiu, mai pe urmă pentru viciile, deşteptate, ca o moştenire concretă, în sîngele noului doctor chimist. Armoariile căpătau o întinerire prin aceea că un nobil accepta o disciplină şi răscumpăra trîndăvia strămoşească printr-o muncă profesională, dar creditul a fost, şi el, trecător. Industria primise pe noul-venit dintr-o clasă socială care pe vremuri s-a fălit că nu ştia

să scrie și să citească, rezervată pentru porunci și obediență, cu superstițiile, despre rang și stare, ale parveniților la capitaluri fără blazon, în bună parte o altă elită de ignoranță. Butonii de la manșetele chimistului purtau, în argint și zmalțuri, insigna vultùrului și un braț înmînușat în zale, ridicat într-un compartiment cu stele al scutului, din cot. Ceea ce nu i se putea contesta noului doctor era o autenticitate seculară.

Buna lui creștere și stilul de om de politețe aleasă îl deosibeau, de asemeni, de cei mai mulți, făcîndu-l, la începutul carierei, șefilor ceremonioși — simpatic, lucrătorilor — ascultat, și egalilor lui de condiție salariată — bine primit. Dar nevoile luxuriante, tocindu-i sulița de castelan, i-au șters cîte puțin și relieful acvilei ereditare. De la nepunctualitățile memoriei, lunecînd pe nesimțite, s-a scoborît, cu un rest de inocență a inconștienței, în incorectitudinea încă necalificată și a căreia hartă, cu cotituri și ulicioare, mai ținuse o bucată de vreme.

Leafa lui, încasată cu cîteva luni înnainte, și tantiemele scontate la bănci, se duceau pe buchete, pe fotolii de orchestră, pe hoteluri ascunse și separeuri cu șampanie, pe bijuterìi. Tînăra doamnă blondă, iubită ca o nebunie, în București, era măritată, și idila fantastică pe care o trăia cu ea de doi ani, împărtășită cu elan de frumoasa femeie, părea să fie fără sfîrșit. Pasiunea, în loc să scadă, o bucată de vreme a crescut. Tinerii o duceau cu ei orbește, împărechiați într-o luntre amenințată să se răstoarne. Iubită cu aceeaș frenezie de un bărbat amăgit și scufundat într-o minciună eternă, ea trebuia să-și împărtășească fermecătoarele grații între un soț aproape indiferent și un amant adorat.

În momentul deschiderii din nou a lucrului din fabrică, Mislin, căruia vălmășagul peripe-

ţiilor îi diminuase titlul de *von*, moştenit eroic, venea beat de dragoste şi sătul. Femeia fusese gonită din căsnicia ei, cu o graviditate bastardă, şi amantul era urmărit cu pistolul. A trebuit să refuze contele din chimist un duel.

Copleşit de răspunderi şi panică, nesigur de viaţă, şi la fabrică şi în oraş, zăpăcit şi laş, un sentiment de penitenţă catolică, mai primejdios decît rîpa deschisă din drumul lui, începea să-i evoce originile ca un glas al libertăţii destrăbălate, la care nu putea conştiinţa lui şovăitoare să renunţe. Prizonieră într-un apartament de cartier, femeia se simţea culpabilă de încolţirea în sînul ei a mugurelui maternităţii, ca de o fărădelege, care fericeşte femeia iubită cu adevărat. Amantul rămînea tăcut ca niciodată pe un fotoliu, volubilitatea amoroasă îi dispăruse, şi vitejeasca înrămurire a heraldicei părinteşti era incapabilă să-i dea virilitatea responsabilităţii luate de bunăvoie.

O frumoasă buclă castanie îi juca pe frunte dinaintea ochilor verzi, ca o iederă, spînzurată acum în fereastra unei clopotniţe de vechi presbiteriu. Cînd a înţeles femeia gîndul ascuns, că pruncul trebuie sacrificat şi că iubitul se dă înnapoi să-şi împreune mîinile cu ea dinaintea unui altar, decepţia a ridicat în sufletul ei naiv, de nevastă necredincioasă, o furtună amară... Aristocratul se bizuia pe o impunitate a naturii, fără termen, şi pe o legătură de simplu roman, după care rămîn consolările amintirii, şi se împuţinase atît de mult ultima rămăşiţă a fostului cavalerism de dinastie, încît el nu mai simţea, din toată tragedia vieţilor pe care le pîngărise cîntînd, decît frica meschină de două revolvere.

La fabrică, portarul i-a prezintat chiar în poartă o înştiinţare prin ambasadă. Domnul doctor Wolfgang Mislin era somat să achite hotelul şi

restaurantul, pentru două persoane, pe două luni, petrecute la Insbruck.

Al doilea personaj ieşit înnainte a fost domnul Ritter von Riffler, căruia i se păstra rangul militar şi social. Mişcarea lui familiară de tragere a mustăţilor albe-cînepii prin toată mîna, ca o cosiţă de popuşoi, era însoţită de o privire de albăstrele dulce, mai îndulcită încă de bălanele sprîncene transcendentale. Intendentul Riffler era trandafiriu şi tînăr ca o faţă de copil din reclamele de făină lactată şi săpun de toaletă.

— Te aşteaptă o porţie cum n-ai mai mîncat... zise Riffler, în nemţeşte, dînd mîna cu el. Azner e scos din pepeni, şi-l cunoşti...

Mislin s-a cutremurat.

— Nu vrei să mergem să-l salutăm amîndoi?...

— Ai nevoie de un însoţitor tampon, desigur... zise Riffler. Porţia o să fie cam mare şi te temi de o indigestie... Fii liniştit, domnule doctor, nu are să ţi-o servească prea cu multă zmîntînă...

— Aveai reputaţia unui camarad bun, Riffler...

— Numai la datorie, dragă Mislin, nu şi la drepturi... Descurcă-te şi dumneata o dată singur şi nu te supăra prea mult.

Mislin se simţea tot mai străin şi, dezorientat, rămase legat de bastonul cu măciulia de aur, ca un om care vine să ceară de lucru şi nu îndrăzneşte, între poartă şi cancelarie. O splendidă cravată roşie-garanţă îi înflorea ca un mărgăritar, bine înnodată, colţurile răsfrînte ale gulerului cămăşii sticlos.

Darany, un păianjen gros, cu ochelari, îmbrăcat cu o eleganţă nordică exagerată, într-un costum castaniu-deschis, cu zigzaguri mari, cărămizii, părea, în mers, un burduf de harmonică în dilatare, încreţit şi descreţit de tiparul ştofei. Venea din fabrică. Darany era ungur şi conducea, gras şi bine ras, cu aroganţă, o secţie a contabilităţii.

— Lume nouă! zise Darany, venind către Mislin. Era aproape să-ți uităm figura de cînd lipsești... Am auzit că ai petrecut foarte bine... Păcat că mizeria asta de fabrică reîncepe lucrul așa devreme... Ai patru telegrame la cancelarie, învechite de cîte patru ori...

Mislin îngălbeni.

— Le-a văzut și Azner?

— Nu numai atît: le-a și citit...

— De ce nu mi le-ai păstrat în sertarul dumitale, Darany?... Nu ești un bun camarad...

— Să nu facem nici o confuzie, domnule Mislin, răspunse Darany, dîndu-se pe spate. Eu sînt contabil, nu factor poștal... și pentru întîia oară sînt însărcinat cu buna camaraderie.

— Am onoare! zise Oniha evaziv, vîrîndu-și nasul, cum ieșea spre poartă, în foile de cale ferată.

Nici Willy nu fu mai atent, cînd, cu degetul ridicat la șapcă, zise mai mult pentru direcție decît pentru noul-venit:

— *Also!*...

Mislin a chemat la el pe Bișeta Coșoilor, ca să se poată sprijini pe ceva, măcar pe un cîine. Cățelușa trecea, ca un puf alb cu labe minuscule, printre pietre. O mîngîiase de atîtea ori. Cînele a clipit din ochi la el și s-a depărtat. Nu l-a mai cunoscut.

« Tot e bine că nu m-a lătrat », și-a zis chimistul.

Un tînăr lucrător italian tocmai intra între clădiri, cu pălăria pe cot, ca un castron, plină de fructe. Mușcînd dintr-un măr, a surîs din ochi, aplecîndu-și capul cu gura plină... Mislin s-a bucurat de bucuria din ochii lui. N-a făcut nici douăzeci de pași de-a lungul zidului alb, italianul. O traversă de fier, aruncată din fabrică, de sus, îl izbi cu căpătîiul în frunte. Mislin dete fuga. Din biurouri și din ateliere venea o goană de

funcţionari şi lucrători. Flăcăul cu părul vîlvoi, în inele, şi de paliditatea negricioasă a nobilei rase de sud, scuipase în prăbuşire o gură de sînge amestecat cu măr. Şina de fier se prăvălise peste el. Mislin, îngenunchiat, îi pipăia pulsul şi inima în cămaşă, puindu-şi mîna, pe lîngă grumazul zvelt, în părul curat al ţîţei. Emoţionat, îşi scoase pălăria, ca la morţi, şi, fără să-l vadă, se lovi de directorul Azner, venit în grabă şi trezit în mijlocul oamenilor ca de o jignire că se găsea între ei cu capul gol. Trestie avusese timp să scoboare iute scara laboratorului în curte, cu pansamente. Giovanni murise în mai puţin de un minut, fără o zvîrcolire, şi nici nu a ştiut. Uriaşa grindă de metal abia sticlise în prăbuşire, ca o scînteie, lucrătorii de pe înnălţime avuseseră numai timpul să ţipe de zbucium, crispaţi grămadă pe muchia zidului, de unde o doborau.

— No! începe bine campania... zise directorul general cu ochii la Mislin. N-ai mai putut întîrzia o zi?...

Mislin se văzu acuzat şi de răspunderea accidentului şi nu putea să zică măcar bună ziua, în nici o limbă. De la mort, ochii-i rătăceau la barba directorului, care cerù să i se aducă numaidecît căciula de biber, şi la halatul alb, de laborator... Înţelegea că de astă dată nu şi-a putut alege el laborantul şi, depăşit de un angajament impus, îşi da seama că a venit, într-adevăr, în fabrică, prea tîrziu...

— Ce facem cu Giovanni, domnule director? a întrebat Trestie cu o şoaptă.

Din ton şi căutătură, Mislin cunoscu că laborantul avusese timp să capete un început de tradiţie de relaţii. Împrejurarea i-a displăcut ca o subalternare, mai ales văzînd pe domnul Azner, prompt în răspunsuri brutale, nehotărît. Directorului i-ar fi venit mai bine să nu fie întrebat

și să dispară cadavrul cum o ști, absorbit de pămînt, ca zahărul uzinei.

Domnul Fink documenta cu datele din registru: Giovanni Turetini, născut la Palermo, tocilar... Catolic. De douăzeci și trei de ani. Lucra în fabrică de doi ani... Angajat la Galați de domnul inginer Meurens Gérard... Bun lucrător. Mamă văduvă în Italia...

Inginerul Gérard călca spre grămada de oameni, posomorît și murmurînd:

— *Nom de Dieu!... nom de Dieu!... Quelle sale journée!... Je te l'avais bien dit, hein? que ce sera une sale journée...* își spunea sieș inginerul, care se sculase în ziua aceea fără chef. *J'en ai eu le pressentiment...*

— Trebuie să anunțăm procurorul, zise domnul Fink, dînd cu ochii de căutătura enervată a domnului Azner.

— *Bien sûr,* zise Gérard.

— Și trebuie să înștiințăm legația, familia... adaose domnul Fink. Așa e corect, a subliniat directorul contabilității, observînd treptata imputare din privirea directorului general, care știa că moartea lui Giovanni putea să aibă consecințe.

— *Ça va de soi...* apăsa Gérard. *C'est assez embêtant...*

Apărură italienii, cu pălăriile în mînă. Erau în fabrică treizeci și doi... Ei vociferau cu ochii în sus la grupul de lucrători, consternați, pe cărămizi, și care dăduseră drumul grinzii uriașe, fără să se asigure că nu se găsea nimeni dedesubt... Controversa nu putea, la ancheta domnului Azner, să fie imediat lămurită. A fluierat semnalul de 8 înnainte sau după aruncarea traversei?... Nu se putea să fi fluierat înnainte de terminarea repaosului de un sfert de ceas... Giovanni, un lucrător foarte conștiincios, nu ar fi putut să se ducă să cumpere mere și să se întoarcă după sunare.

— Cine a condus echipa? a întrebat domnul Fink.

— Domnul inginer Pisko, au răspuns muncitorii din echipă, care ajunseseră jos. Ne-a chemat la lucru înnainte de fluier...

— *Encore cet imbécile!* a strigat Gérard.

Ştiindu-se congediat, nefericitul Pisko făcea exces de zel, ca să-şi dreagă greşeala şi să şi-o ispăşească.

— Bravo, domnule Pisko!... După ce eşti un dobitok, mai eşti şi un asasin! a strigat la el, cum venise să vadă, directorul.

Inconştient, Pisko rîse şi zise pe nemţeşte:

— Se face!... Să vedeţi cum îl scol eu de jos. Drepţi, Giovanni! nu eşti la teatru, eşti la fabrică! a zbierat Pisko la cadavru, voind să-l izbească în genunchi cu bocancul.

Vărarul, care venise din urmă, l-a prins de ceafă, l-a scuturat şi l-a aruncat înnapoi...

— Canalie! te trîntesc cu capul de pămînt, zise Oreste.

De-abia putu pricepe atunci Pisko realitatea, iar Trestie văzu că orice intervenţie şi insistenţă a lui pentru menţinerea în serviciu a lui Pisko era zadarnică şi devenea stupidă.

Între cei de faţă erau şi lucrătoarele de la împachetat, cu care contrasta silueta deosebită a Linei, amănunţit îngrijită şi cu o garoafă în piept. Dar domnul Azner îşi aduse aminte că e director şi că trebuie să fie riguros.

— No!... a strigat. Nu mai lucră nimeni?... Se va scădea la plată o jumătate de ceas din săptămînă tuturor, domnule contabil... Asta face în total cel puţin o sută de ore...

— Ridicaţi-l şi duceţi-l pe banca din biuroul meu, porunci supărat inginerul Gérard prin Coşoiu.

Domnul Azner ar mai fi voit să spuie ceva cu autoritate, dar privirea lui, întrebătoare ca o

imputare, se lovi de sprîncenele zbîrlite de ciudă ale belgianului și de maxilarul strîns al lui Oreste.

— Dacă ar fi după el, adaose inginerul, ar trebui să-l aruncăm la borhòt sau în melasă.

— Ce-a spus?... a întrebat Azner, care nu pricepea franțuzește, pe Coșoiu, tresărind.

— Lăsați-l, că e foarte supărat...

— Nu dau voie să fie nimeni superat contra directorului în fabrica: asta nu se cheamă disti-plină, spuse, ca și cum ar fi despicat o scîndură, domnul Azner.

Coșoiu strînse buzele, uscate ca mucavaua, și un accent aspru i se ivi în ochi.

— Atunci trebuia să vă ceară voie și Giovanni să fie ucis în serviciu...

Coșoiu știa unde nimerește, și directorul simți împunsătura la locul exact, căci voia să eludeze răspunderea și despăgubirea, portarul nu avea nici o îndoială.

— Mai erau cinci minute pînă la semnal... zise cu un ton silit, care afirma îndoiala, domnul Azner.

— Ceasul dumneavoastră merge prea adeseori prost, răspunse Coșoiu, iritat.

— Să-l ducă la spălătoreasă! zise Oreste cu vocea lui cea mai groasă. Mai sînt și alte lucruri de spălat în fabrica asta...

Simțind că ținuta poate să degenereze, domnul Azner s-a eschivat... Îi trecură poate pe dinainte cadavrele înnecate în drojdiile de zahăr, așezate în conștiința lui la rînd, unul alăturea de altul, și desluși că într-un singur minut putea să i se dezumfle autoritatea...

— Mă iertați, domnule Coșoiu, vreau să vă întreb ceva... se gîngăvi Ion Trestie, însoțindu-l cîțiva pași. Pot să știu cine-i persoana ceea cu o floare la sîn?

— Ai zis bine « persoana », că nu seamănă cu celelalte lucrătoare... Am văzut că, pe furiş, n-ai mai slăbit-o din ochi... Nu te roşi... Am mai văzut ceva... adaose Coşoiu părinteşte. Se uita şi ea ţintă la dumneata...

Trestie se roşi mai tare: nu văzuse, dar îi făcea mare plăcere.

— Să ştii că e o fată foarte cuminte... adaose Coşoiu. S-au aruncat ei, toţi domnii din fabrică, dar i-a pus cu botul pe labe. I-a dat şi lui Azner inima brînci... Nu merge!... în fabrică e poreclită « Florăreasa »...

— E lucrătoare, nu-i aşa? voia să ştie, totuş, cu toată preciziunea, Trestie.

— Ca toată lumea de-aci, răspunse Coşoiu. La ambalajele de hîrtie, unde lucrează, îi zice « Domnişoara », ca dumitale « Domnişorul », toată lumea.

Nici o bănuială necuviincioasă, nici o aluzie oblică din partea lui Coşoiu nu au venit să turbure însufleţirea laborantului. Secţia de ambalaj nu fusese încă vizitată de Trestie, şi clădirea din fundul aripii drepte, legată de uzină cu un coridor, îi rămase acum ca o literă mare, ornată cu volute, de Biblie, pe pagina cu textul încă netipărit.

— Aşa puţină inimă are domnul Azner faţă de moartea unui lucrător căzut la datorie? s-a mirat laborantul.

— N-am mai putut să rabd... zise Coşoiu.

Mislin, afară de limba lui de acasă, vorbea, precipitat, un grai internațional patruped, amestecînd cuvinte nemțești bune, dar neînțelese, cu vorbe românești stricate, cu silabe de reminiscență franceză barbară, împlinind intervalele cu gestul, legînd fraza cu intervențiile întregii anatomii, cu umărul, cu mimica feței, cu piciorul. . . Cînd și-l întindea, uita de ce vrea să spuie, admirîndu-și pantalonul și rămînînd cu ochii la încălțămintea galbenă, încinsă cu ghetre cafenii. Se purta încă puțin această haină de cățel, peste pantofi.

Prezența în laborator a lui Trestie l-a turburat. Nu știa cum trebuia să înceapă ca să-și exprime nemulțumirea că totul era bine schimbat din loc și că laboratorul era transformat. . . Examinînd încăperile amănunțit și descoperind inovațiile cîte una, surpriza din ochii lui se dezmeticea. . . Lua o hîrtie nouă, o mototolea și o frămînta furios, arunca un scaun, îmbrîncea o masă. Tînărul din fața lui însemna o altă rînduială și un stil precizat. Îl supăra mai ales că-i ghicea pe figură un semn de voință, care pe un om dizolvat îl întărîtă, ca un miros. Ideile lui confuz negative se zăreau din interjecții înnăbușite. Totul era bine, dar nimic nu era bun.

Scaunele și canapeaua, unde erau scaunele și canapeaua? Trestie a răspuns, la imputarea lui mută, ca un mut, arătînd cu brațul întins la magazie. Panourile, dulapurile, mesele, rafturile nu se mai găseau unde le lăsase cu trei luni mai nainte Mislin. Biuroul, limpede și curat, aducea lumină, sertarele erau proaspete. Caietul jerpelit, de probe, cu încă multe file albe, pierise: oglinda dezordinei din laborator. Trestie observase, ascunse între date și rezultate, formulele tip ale unui tehnician borfaș. El nu dăduse caietul la arhiva cancelariei, fără motiv. . . Pierderea caietului era,

vădit, o pierdere considerabilă pentru chimistul oficial al fabricii... Îl căuta vehement, fără să-l ceară... Un grafic bine desinat, pe un carton încadrat, se instalase în păretele de lîngă biurou. Altă inovație alarmantă: robinetele numerotate.

Ceea ce scoase cu totul din sărite pe Mislin fu registrul perforat, de rapoarte. Fără să priceapă ce sta tipărit pe foi, una albă, una albastră și alta trandafirie, purtînd cîte un acelaș număr, el simțea că se va exercita în laborator un control și că o undă de bănuială îl împresoară. Simțì că începea o luptă, nesigur de echilibrul lui, ca un joc de popice, așezat în picioare, dar pe care și o minge moale, de cauciuc, îl doboară. Era ostenit și angajat și solicitat într-alte lupte. Parcă, tocmai din depărtare, venea în fuga mare spre el, mic deocamdată cît o mîță, un bivol, să-l ia în coarne, și nu se putea feri, neputîndu-se mișca din locul unde va trebui să fie ucis... Avea nevoie de ceva, de o măsură, de o atitudine, dar îi lipsea acum autoritatea, interioară și colectivă, ca să le ia. Poate că, lămurit de intuiții, ar fi demisionat, ca să se dea singur deoparte din calea amenințării, dar luase leafa înnainte, de la fabrică, pe un an.

Lăsîndu-se dus de o ciudă sălbatecă, a scoborît scara într-un suflet. Se găsi în cancelarie dinaintea domnului Fink, care l-a primit cu o voce stinsă și cu o răbdare în agonie.

Cerù ca laborantul să fie îndepărtat numaidecît și înlocuit cu o femeie din fabrică... Pentru spălatul pîlniilor n-avea laboratorul chiar nevoie de un băiat cu scrutarea rece. Dar îi trebui mai puțin de un minut ca să vadă ce greș dă. Necăjit că nu și-a putut stăpîni mînia care-l umilea acum, Mislin își dete seama că nu-i mai funcționează nici o frînă just. Domnul Fink nu crezu necesar să-i dea răspunsul, care i-ar fi făcut să sufere

mîndria poate că și mai mult decît o tăcere concludentă. Întors cu fața-n fereastră, el urmărea ciorile, ridicate din pămînt, dar atitudinea lui de absență îi permise chimistului să-și afle un alibi și să poată părăsi biurourile fără să salute, dar fără să zdruncine definitiv o situație ajunsă gingașă. Încercarea răzvrătirii neizbutite îl făcu dintr-odată subaltern.

— Ai văzut, tu, Haimovici, zise un funcționar, că venirea laborantului modifică fabrica pe nesimțite?

Calculatorii contabilității, brutalizați și nedreptățiți, aveau în speranțele lor compensația necazurilor îndurate și, într-adevăr, obișnuințele și datinele se dislocau rînd pe rînd, de la venirea în laborator a tînărului, pe care resentimentele practicanților și-l asociau ca pe un aliat.

Lui Mislin îi trebuia o lungă convorbire cu Trestie, și nu o avea la îndemînă. Niciodată nu-și închipuise că ar putea să aibă nevoie de limba sclavilor în profesia lui, împlinită onomatopeic și cu porunca vocală, scurtă. Realizînd din toate lucrurile infima parte, deficitul general se însuma la un minus enorm. Ar fi voit să învețe românește în treizeci de minute, răsfoind nervos cartea de buzunar, ce-o ducea cu el în tren și localuri și în care frazele uzuale, neutilizate, aparțineau unui idiom de confecție: « Ai dumneata cheile mele?... » « Unde este pălăria mea?... » « Fratele vărului meu e fiul mătușii mele... » « Doriți cafea cu lapte, sau cacao? Eu prefer ceai... » « Cît costă acest obiect?... » « Drept înnainte și la stînga e strada pe care o doriți... » « Aceasta este recipisa bagajelor mele... »

Toate capitolele purtau titluri de specialitate: Agricultură (f.): *Ackerbau* (m.), Marină și Navigațiune (f.): *Seewesen* (n.), *Schiffahrt* (f.). Ustensile

de bucătărie (f. pl.): *Küchengeräthe* (m. pl.)... Ouă... Salade... Un tapițer negustor de mobilier: *Ein Tapezirer und Möbelhändler*... Teatre și concerte... La nici o pagină a manualului, cu figurația rostirii cuneiformă, nu dete Mislin de capitolele ce-l interesau și care se rezumau în problema: Cum convertești un laborant de laborator de fabrică de zahăr? Pînă la apariția unei ediții complecte a manualului de conversație, rămînea un gol ce trebuia acoperit de urgență, fără interpret indiscret.

Mislin a încercat farmecul... Laborantul, adîncit în etichetare, lucra de-a-n picioare, la o masă... Îi puse un scaun la spate, făcîndu-i semn, cu zîmbetul și cu mîna, să nu se simtă stingherit de prezența lui și să stea jos... Și-a pus și el un scaun lîngă scaunul gol. Laborantul a mulțumit din cap, a luat scaunele și le-a dus la locul lor... Răsfoind vocabularul, Mislin dete de cuvintele *ostenit* și *fatigué*... și le-a pronunțat după rostirea figurată în dreptul fiecăruia, silabisind... În concepția ce-și făcea despre valahi, care vorbeau și franțuzește, chimistul găsea o justificare la acest lux, atribuit oricărui român, ca o harmonică de gură.

Se plimba în camerele laboratorului și nu-și găsea de lucru... Se uita de zeci de ori împrejur... Făcea cîte un pas, doi... Verifica fără voie scripetele rezervoriului, în care se acumula, degajat dintr-un lichid, subt un clopot de metal, aerul gazos, canalizat pe tuburi pînă la becurile de ars... Zicea tare, numai ca să vorbească: «Gazolin»... Intra în camera neagră, cît un dulap, încăleca puțin scaunul și întorcea țeava de la polarimetru, construit cu pivot, ca o lunetă... Se apropia cu nasul de cupola de sticlă a microscopului... Deschidea geamul cîntarului de mare sensibilitate, în care un fir de sprînceană atîrna

cît un elefant... Avea mii de idei și nici un cuvînt... Se învîrtea într-un toc și troznea din două degete, ca la ceardaș...

Halatul alb, din cele două, făcute de laborant, atîrna bine călcat în cuierul de părete dintre uși...

—*Mersi*, zise în sfîrșit chimistul, care ura ca o cămașă de forță orice halat. Și mai zise o dată *mersi* degeaba, ca la un birt dintr-o țară străină, unde ți-e foame dinaintea unei liste neînțelese și zici: « Să vă fie de bine », în loc de: « Poftă bună »... Puse mîna pe halat, ca degetul pe un fel de bucate la întîmplare... A încercat și halatul, dar nu i s-a potrivit... Îl elimina destinul. Și-a simțit gura aspră, ca și cum ar fi supt o bomboană de calaican...

Trestie nu fuma în laborator. O idee de apropiere: Mislin scoase un portofel cu țigarete, îl deschise și oferi... Trestie a refuzat respectuos... Dacă nu putea vorbi, se putea căuta măcar o apropiere de atmosferă... E și asta o elocință... Scoase din buzunar fotografii... Dar și-a făcut singur amărăciune. Fotografia doamnei blonde nu mai era aceeaș pentru el și a întors-o pe dos. Fotografia bătrînei Gräfin, maica lui, care trăia dintr-o pensie de mizerie la Brünn, i-a adus în ochi umezeala melancoliei... Nu le-a mai arătat... Orgoliul lui la strîmtoare cădea în naivitate... Voia să-i arate lui Trestie ceva de-al lui, ca o manifestare de prietenie, și i-ar fi arătat ciorapii, monograma cu blazon, brodată pe betelia pantalonului de pe dedesubt... Nu știa ce să facă și ar fi cîntat, dar nu-i venea să cînte. Ca să-l seducă pe laborant, era nevoie în gîtlej de un gîlgîit sonor, de primadonă sau de privighetoare... Ar fi dansat, ca o baletistă, și n-avea fustulițe... Nu mai trecuse niciodată prin stări sufletești atît de degradante. Sufletul i se uza

într-un sfert de ceas ca o monetă, după o circulație, prin degete tari și tijghele, de douăzeci de ani.

Se făcuse 12, ora prînzului, și după o nouă răsfoire a lexiconului de conversație, Mislin îi propuse lui Trestie, care lucra neîntrerupt:

— *S'e l'er... Manjè... Manjezavec moa...*

Chimistul ar fi voit să stea la prînz cu Trestie și să-i conrupă rezerva cu un șnițel, doar-doar în timpul mesei se va produce vraja înțelesului clar al *Konversationsbuch*-ului... Cu toată cuviința, laborantul a refuzat și această camaraderie la nelocul ei... Fluierînd fabrica de încetarea lucrului, cu răgușeala puținului abur rătăcit în țevile de încercare, Mislin se duse singuratec la cantină, urmărit de vocea alambicată a sirenei ca de trombonul grotesc al unei àsine, suită pe acoperișul uzinei.

După avizul tehnic al conducătorilor de secții, adunați în cancelarie, fabrica putea să pornească. Toate măruntaiele funcționau individual bine și, prin deducție, ansamblul nu putea să lase simțitor de dorit. Probele cu aburi nu făcuseră să asude nici una din miile de subsuori ale țevăriei, și toate gîtlejurile comunicau în bună coincidență. Auzul era mulțumit cu tonalitatea generală, compusă din sumedenii de naiuri și viori. Bătaia motoarelor în ulei, la toate întîlnirile a două articulații și mișcări derivate din mecanismul de pornire, era absorbită într-un ecou ca de pas de cireadă și care, pe un drum de pulbere moale.

Riffler și-a prezentat raportul de la sfecle. Erau în ordine silozurile și canalizările pe șanțuri, legate de spălătorul cu burghiu. Curățind leguma de pămînt subt un torent de apă, un vagon odată, spirala ridica în acelaș timp, în mișcarea ei oblică,

circulară, sfeclele curate, pînă la cuțite, corect. În dreptul mașinilor de tăiat ca fideaua, se arătau cîte două-trei sute de căpățîni, odată, la rînd, și automat dispăreau tocate, zdrențe. Satisfăcător și normal. Toată producția trebuincioasă unei campanii de lucru era gata înmagazinată. Lui Riffler, gătit cu cizmele de călărie, licăritoare, înmînușat în piele de căprioară și purtîndu-și cravașa cu cap de cal ca un tic al mîinii drepte, îi rămînea, de-a lungul duminicii neîntrerupte, care începea pentru el odată cu adunarea organizată a materiei prime la un loc, un singur lucru de făcut: să supravegheze circulația continuă pe canale a clădăriilor de sfeclă, diminuate cu furcile în fiecare zi. Era o specialitate, și o foarte grea specialitate, potrivită cu firea lui de pașnică și metodică energie.

Inginerul cuțitelor a garantat bunul mers al rindelelor lui, cu șanțuri și dinți, și exactitatea în strîngere a măselelor ce apucau sfecla și o fixau orizontal la tăiat. El îngrijea și filtrele-prese, în care lîna și talajul de sfeclă își lepădau zeama cenușie, filtrată prin pînze și var, primind o prealabilă deznegrire. Cu trei contramaeștri, el administra și decolorarea lichidului fiert. Laborantul mai trebuia să știe să aprecieze calitatea oaselor arse, subt denumirea de negru animal, importat, un adjuvant al curățirii progresive a viitorului sirop.

Inginerul electrician a putut să afirme că stăpînește uzina deosebită a curentului, ea singură o fabrică, emoționantă prin gigantismul roților de transmisie și al dinamurilor, înlocuite, în timpul vacanței, cu altele mai puternice și mai mari. Conductele pe cabluri, rezistențele, heblurile, tablourile succesive de siguranță, arterele, vinele și firele care duceau jarul rece al focului alb, aprins în globurile cu tungsten din tavane și de

la aparate, de pe galerii și scări, din puțuri, din răspîntii subterane și ateliere, funcționau în instalația lor nouă precis. Pentru o demonstrație imediată, grupul directorilor și șefilor s-a deplasat pînă la uzina de curent, pardosită ca un joc de șah, cu pătrate și romburi, negre și albe, căptușită pe tot înnaltul păreților cu faianță. Încăperea era ideal de curată și luxoasă ca un sanctuar. Scoborînd un mîner de contacte și sucind patru întrerupătoare de porțelan din tablou, inginerul aprinse toate sectoarele interioare și exterioare ale fabricii întregi, atelierele, biurourile, depourile, magaziile, cazărmile și apartamentele. O exclamație de mirare fericită primi darul luminii, diamantată ca într-o constelație deasă, de univers, și planetele albe, atîrnate de stîlpii de fier, încovoiați la vîrf ca niște cîrji episcopale romane și care repetau luna plină deasupra ținutului zahărului alb, de o sută douăzeci de ori.

În specialitatea aceluiaș inginer intra și rețeaua telefoanelor, ramificată pînă în cele mai pierdute unghiuri ale domeniilor zidite. Ea era instalată în întregime abia atunci, în vederea semnalizărilor imediate pentru ateliere și laborator. Un accident la o țeavă delicată putea să fie reparat numai-decît prin izolarea de cîteva minute a mădularului interesat, fără ca funcțiunea întregii fabrici să aibă de suferit, telefonul putînd să scurteze un ceas de lucru, cu ducere și întoarcere de cîteva ori după scule, la zece minute. Din rezerva de organe supuse stricăciunilor repetate și pregătite la cazangerie, o țeavă putea să fie demontată și montată numaidecît.

O repetiție generală era necesară măcar pentru onoarea profesională a inginerului electrician, care, suspendînd ședința ambulantă pe cîteva minute, risipi grupul conducătorilor și distribui șefii, unul cîte unul, la cîte un aparat, pe toată supra-

fața uzinei, de la sfecle pînă la ultimul depozit, pe puncte distante la kilometri între ele. Trezit de soneria telefonului, pe care l-a crezut un obiect decorativ pe părete, Ion Trestie s-a speriat și era să-i scape din mînă tocmai lentilele scumpe ale polarimetrului desfăcut, pe care le ștergea cu pielea de căprioară. Soneria s-a repetat, și el se duse la aparat. Inima i-a făcut o săritură. Glasul feminin care i-a spus: « Vorbiți cu direcția » îl mai auzise. Se putea să fie al ei. N-a cutezat să întrebe. A răspuns domnului Azner, care se punea în comunicație cu laboratorul.

— Se aude bine? a întrebat directorul general, bucuros că aude.

— Foarte bine, răspunse Trestie, silindu-se să înțeleagă.

— Desigur că domnul doctor Wolfgang Mislin nu e la datorie, zise directorul, apăsînd pe titluri și pe silabe.

— Pentru moment, lipsește din laborator, l-a scuzat Trestie.

— Momentul durează de cîteva ceasuri... Allo! Atențiune!... Luni dimineața la 6 pornește toată fabrica... Ai înțeles?

— Am înțeles, domnule director...

Trestie nu știa că, trebuind o telefonistă, plătită cu salariul unei lucrătoare, i s-a recomandat din cancelarie, pentru centrala fabricii, cea mai vioaie și mai prezintabilă dintre toate — Lina Florăreasa.

A mai stat o jumătate de ceas pe lîngă aparat, ca să mai fie chemat o dată. Ar fi voit să ridice receptorul, dar teama că nu va ști ce să mai spuie după apelul « Alo! » l-a turburat.

Proba telefonică fiind încercată cu succes, inginerul a fost felicitat cu mulțumirea pe care o dă omului harnic un adaos la puterile și la mijloacele lui de lucru.

Toate echipele erau pregătite. Un neastîmpăr de ajun de bătălie animà șefii și inginerii. Activi- tatea de luptă a tehnicii cu rădăcina pămîntului merita într-adevăr numele de « campanie ». Meu- rens Gérard simțea, la începutul fiecărui an de fabricație, o sfîrșeală, un *trac* de actor și cîntăreț, pasionat de meserie. « *J'ai mal au coeur* », îi răspunse directorului Fink, impresionat de palidi- tatea lui. Sensibilitatea i se împărtășea cu a cazan- giului Martin, un boem bătrîn, cu luleaua în gură, stinsă. Un singur por într-o țeavă sau la o lipitură putea să dea naștere unui bucluc rami- ficat: țevăria și cazangeria făceau parte din depar- tamentul inginerului Gérard, răspunzător de etan- șeitatea fabricii întregi. El nu mîncase de o săptă- mînă, fără gust la nimic, afară de glomotocul de tutun, trecut prin gură, de subt un obraz într-altul, ca un abces negru al gingiei. Postise, și, în felul lui, se ruga de izbăvire.

Abia a treia zi, către seară, îi revenea o poftă de mîncare furioasă, care ținea o noapte. Știin- du-și fabrica în plină viață, el putea să se lene- vească, de luni de zile muncite greu, două zile, congediul lui de an întreg. Bine mîncat și băut, el dormea douăzeci și patru de ore încheiate, visînd în pilota lui de puf că țevăriile de orgă ale uzinei cîntă fără pauză imnul dreptului la odihnă. El putea să se trezească și să dea fuga la fabrică, noaptea, aproape în pielea goală, la oprirea unei singure artere de aramă din concertul activității, atît de complex ajustată îi fusese de experiență urechea. Sarcina lui, în fabrica odată pusă la punct, era să fie de față. Cu mîinile în buzunarele pantalonilor de catifea, cu bereta pe ureche, el călca meditativ dintr-un cap în celălalt al sălii centrale. Cînd striga o dată: « *Nom d'un nom!* » sau: « *Nom d'une pipe!* », însemna că auzul lui de șef de orchestră a mirosit ceva... Știa, din

locul unde se oprea ca să dea un ordin și ca să repeadă precipitat, anume ce accesoriu de instrument începea să se sterpezească și, neînșelîndu-se niciodată, căpătase o autoritate stăpînitoare, și un respect superstițios îl însoțea pretutindeni, de la direcție pînă la salahori. Putea să se lipsească fabrica de toți: singur Meurens Gérard era indispensabil, zi și noapte, în toată secunda. El avea, pe lîngă priceperea tehnică și disciplina riguroasă a muncii, patriotismul fanatic al uzinei și al meșteșugului, identificat cu totalitatea și cu detaliul. Fabrica era ca a lui, rezultatele îl măguleau mai mult decît o recompensă personală. Din primul sac ieșit de la turbine, el aducea întotdeauna un pumn de cristale strînse în palmă și le punea pe masa de sticlă a directorului general, și bucuria îi era mare, ca și cum și-ar fi vîrît mîna în Calea-Lactee, și din firmament ar fi scos-o plină de stele. Era recolta de spice coapte a grîului chimiei.

Magazinerul Grabinsky, uriașul slab, cu silueta nasului imens, ca o proteză de bal mascat, era și el la adunare, factor de mare însemnătate al păstrării marelui cules. Avînd răspunderea tuturor materialelor, de la cuiul « de cinci » și de la coala de aramă de subțirimea foiței de țigare, pînă la cele mai scumpe, și a produsului întreg, de mii de vagoane, magaziile lui numeroase și numerotate cu toate literile alfabetului, asociate cu toate cifrele, cînd nu mai erau de ajuns, trebuiau să fie ținute în starea îngrijită a sălilor de chirurgie. Memoria îi era cît și trupul: de două ori un om. El știa ce-i în fiece magazie, în fiece cămară și pod, în fiece dulap și sertar, în fiece despărțitură, ladă și cutie, și sutele de chei, pe verigi de toată mărimea, fără putință să fie vreodată confundate, erau sintaxa precisă a complicatei lui activități. Tăcut și posomorît, el nu răspundea

decît la întrebările traduse în materie, în cantități și volum, socotind că orice idee fără o magazie în dosul ei era o superfluitate. Ochii cenușii, ca niște mărgele minuscule, însămînțate în gropile frunții cu sprîncene de stuf, îi dădeau expresia unui idol, care trebuia rugat mult ca să se milostivească, poate, cu o căutătură de linia orizontului mai jos.

Domnul Azner ținu obișnuitul discurs de început de an, îndemnînd inginerii și șefii la lucru voios, făgăduind din nou gratificațiile uitate, locul comun uzat al tuturor cuvîntărilor lui de pornire. Era sîmbătă după amiază.

— Luni dimineață, toată lumea la posturi! zise directorul, dînd mîna cu fiecare din cei prezenți și scuturîndu-i de mînă.

— Numai domnul Mislin lipsește, a observat directorul Azner. Nu a fost convocat?

— L-a durut o măsea și s-a dus la un dentist, în oraș, a răspuns Coșoiu.

— Absent, totdeauna absent, spuse domnul Azner.

Mislin se ascunsese în apartamentul lui din fabrică, repetînd, într-un tratat de Fresenius, îndatoririle unui șef de laborator nepăsător și buimac. Nu mai pusese mîna pe cartea asta veche, de zece ani, și pierduse din vedere pînă și terminologia.

— I-a fost frică să mai dea ochii cu directorul, de la accidentul lui Giovanni, a explicat Coșoiu inginerului Gérard, și directorul îl evită și el.

— *Mais il est fou, ce gaillard*. . . spuse Gérard. Cu mîna pe la tîmplă, inginerul făcu semnul caracteristic care indica scrinteala, și fluiera.

— *Que voulez-vous!*. . . a încheiat Coșoiu.

— Fiecare doarme cum își așterne. . . a încheiat Grabinsky, care ieșise din cancelarie cu ei. Dar ce vă vine să rîdeți așa?

Coşoiu şi Gérard izbucniseră într-adevăr. Nu mai auziseră vocea mărăcinoasă a magazinerului de mult...

— Vorbeşte rar, ca Dumnezeu, zise inginerul, şi atunci în sentinţe...

Molatec şi blînd, Grabinsky se despărţi de ei lîngă o movilă de sfecle, zicîndu-le cu un glas milenar:

— Vă credeam oameni mai serioşi...

Începînd lucrul, eprubetele s-au grămădit și excedau tabietul și lenevia tolănită a domnului Mislin. Doi băieți, Trestie și ajutorul lui, instruit de el, aduceau succesiv mostrele de apă și aburi condensați, în cantitate. Un singur operator nu putea să biruiască atîtea tuburi cîte cotropeau într-o singură oră masa cea mai lungă din laborator, dar, la fiece intrare de probe noi, sticlele erau goale, pentru spălat. Pe furiș, doctorul Mislin le vărsa la canal, oprind cîte una din cînd în cînd. Rezultatele fictive erau însă înscrise pe rînd într-un caiet personal al doctorului chimist, — formularele fiind înlăturate de cum au început să apară cifrele de analiză.

— *Se coșonrì,* zise cu dispreț Mislin, în ce fel de limbă nici el nu știa, aruncîndu-le pe o poliță, undeva. Căutase în dicționar corespondentul ideii că foile constituiau o porcărie, și l-a găsit cu pronunția lui.

Din elementele de franțuzească muncite confuz, Mislin nu putea deosebi verbele *connaître* și *savoir* și înlocuia cu inocență pe *savez-vous?* cu *connaissez*.

— *Votăr nom?* zise apăsat Mislin.

— Ion Trestie, răspunse laborantul.

Numele Trestie l-a încurcat. Stătu puțin să răspice.

— *Ion se Jan... vui? Conesè... Jan... moa Chemiker, toa non Chemiker... toa Laborant... moa Doktèr... toa... Rumäner...*

Trestie nu dete nici un răspuns. Ar fi vrut să răspundă cu cîtă nemțească păstrase în incertitudinile lui: « *Mein Herr Chemiker, ich bin ein Tzigeuner* »... Cu mîinile în buzunare și făcînd un compliment și o piruetă pe călcîie în dreptul unei ferestre cu sute de speteze pătrate, de fier, Mislin cînta un început de romanță personală:

— Mamuliga, Mamulai,
Verfluchte Walachei.

Apoi, într-o limbă peticată și cîrpită, și-a schimbat dulceața tonului și a ideilor. Abilitatea lui de căruță de chiristigerie, cu prăjina cozii rigidă, și care se întoarce dintr-o bucată, i-a dat lui Trestie siguranța că *doktèrul* se vedea încolțit... Intenția lui era să conrupă pe laborant cu tot ce are o inteligență proastă la îndemînă mai trivial, echilibrîndu-și silabele amorfe și preocuparea brută pe insuficiențele unui salariu modest. Fără să fie silit, chimistul își arăta măruntaiele unei conștiințe de vierme și, văzîndu-l pe Trestie zbîrcind din nas ca de o duhoare, avu senzația că apucase cu degetul un tăciune roșu și-și trase, arsă, mîna înnapoi.

— *Non... dizè... Direktèr... Juif... rien.*

Întrebînd directorul la telefon, după amiază, cum se arată scursorile după cîteva ore de lucru, Mislin a răspuns pe nemțește că totul e în perfectă ordine. Dar închizînd receptorul, rosti aproape franțuzește cuvîntul «*Juif!*» adresat rasei căreia îi aparținea domnul Azner. Cîteva sute de eprubete au fost spălate în prima zi, fără să scoată Trestie și să i se spuie un cuvînt. Mislin se resemnase să nu mai comunice cu laborantul, cu toate că vecinătatea ochilor lui, în care se petreceau cîteva semne nedescifrate, dar de un singur sens, îl supăra cu atît mai mult cu cît nu se simțea în stare să li se împotrivească.

Seara, chimistul trebuia urmat pentru lucrul de noapte de un alt chimist, așteptat de la Pesta, dar care nu s-a prezintat la post. În preocuparea să rămîie singur stăpîn pe laborator, Mislin lucrase cu abilitate la sediul central și s-a scăpat de el. Motivele erau nenumărate și, la Pesta, doctorul, care a știut să se insinueze, era protejat de cel

mai mare acționar, un metalurgist interesat la toate industriile central europene.

Fabrica nici nu pierdea, nici nu recupera mai mult zahăr decît sta în puterile ei, în douăzeci și patru de ore decît în douăsprezece, și un al doilea chimist, inutil, da naștere și la mai multe cheltuieli. Spiritul de economie al puternicului acționar a știut să prețuiască grija de risipă a protejatului din România.

La ieșirea de seară, Trestie a întîrziat într-adins și, oprindu-și ajutorul în laborator, a lucrat pînă la miezul nopții din nou probele găsite bune. Deficitul era prezent și vădit: toate apele de evacuare conțineau zahăr în proporții nepermise și într-o măsură revelată, pînă la dozarea cantitativă, de cercul violet al lichidului, tratat cu strecurarea pe păretele tubului de sticlă a unei picături de acid sulfuric. Pînă ce întîia materie dulce avea să ajungă îngroșată la coacere și cristalizare, mai lipseau cîteva zile, și se găsea pe drumul pierderilor în masă. Ce trebuia să facă laborantul, să tacă, sau să intre, el, un ignorant, cu chimistul într-o situație de conflicte, care nu se știa unde putea ajunge? Tăcerea ar fi fost o semicomplicitate. Sau poate că inexperiența laboratorului l-a înșelat.

A înmulțit probele, le-a verificat, le-a refăcut de sute de ori. Rezultatul rămînea identic.

A treia zi, la prînz, mîncînd la Coșoiu, Trestie era confuz și trist.

— Nu prea te văd în apele dumitale, a constatat Coșoiu. De vreo două zile încoace nu-mi place că fugi de toate întrebările mele. Aș fi voit să-mi spui cum te împaci cu chimistul, și ai schimbat vorba de cîteva ori. Te-am cercetat cum îți umblă mîna, și nu-mi răspunzi. Ai ceva. Ce ai, și de ce nu spui?... Aș bănui că ești amorezat, dar chiar de-ai fi, ai altfel de cap decît de om îndrăgostit... Nu trebuie să roșești, e

vîrsta dumitale... n-o să aştepţi pînă la anii mei... Atunci nu se mai prinde de inimă nimic... Omul a văzut şi a înţeles cum merge viaţa... Ca să ne placă, trebuie să ne grăbim a ne înşela... Pe urmă, dacă am întîrziat, nu ne mai place, şi rămînem ca bascula de la poartă, simţitori numai la greutate... — Ce ţi-am spus eu, Célestine?... Simpaticul nostru pensionar e îndrăgostit!

— Poate că ar fi şi asta adevărat, dar mă munceşte ceva mai grav...

— Ce-ar putea să fie, Doamne, aşa de grav?

— Vream să vă spui că trebuie să plec din fabrică şi să mă apuc de altceva...

— Mi-ai mai spus asta o dată, şi de două ori pe rînd nu merge... Ce fel? Aşa ştii să reacţionezi dumneata faţă de micile neplăceri inevitabile, dînd bir cu fugiţii?... Asta se poate chema o sinucidere înceată, să renunţi şi să mori cîte niţel la fiece eveniment... Hai, spune, ce te mai apasă?

— De spus, trebuie să vă spui dumneavoastră... Vă sînt dator această sinceritate, şi o sînt dator şi conştiinţei mele...

— Bre! cîtămai introducere!... Ia să vedem... În definitiv, Mislin nu e un om aşa de antipatic... şi poate că e şi binecrescut... Numai că puţintel cam zevzec... Dar asta nu ne priveşte, nu este aşa?

— Tocmai de Mislin e vorba, zise Trestie, suprimînd pe « domnul ».

— Te-ai certat cu el?

— Nu. Nici nu s-ar putea... Nici nu aş avea limbă în care să mă cert cu el, şi, personal, nici n-aş avea de ce...

— Atunci?...

— Mi se pare că, odată, după cîteva observaţii făcute de mine, v-aş fi strecurat o aluzie la el.

— Da? Nu-mi aduc aminte... Cînd?

— Mai demult... Găsisem în laborator niște note de lucru de-ale lui și mi s-au părut suspecte...

— Asta să-ți fie amărăciunea...

— Vorbesc serios, domnule Coșoiu!... Mislin e incorect... Nu vreau să caut alte cuvinte, căci aș putea să par impertinent...

— Am auzit... A despărțit o femeie de soț... i-a pus un copil în burtă și a părăsit-o... Pe franțuzește, «în burtă» se zice, mai decent, «*dans le ventre*».

— Asta n-o știam, și chiar dacă aș fi știut, aș fi zis că e numai o canalie... E altceva, zise Trestie, șoptind, ca să fie abia auzit: rezultatele probelor lui sînt falsificate... Curge zahăr la gîrlă cu toptanul, și el raportează: «Bine»...

— Ce spui?... Ești sigur? Nu e o eroare?...

— Aș fi dorit să fie o eroare și aș fi preferat să fiu un laborant prost decît omul descurajat care stă în fața dumneavoastră. Am repetat de sute de ori analizele lui, date ca bune... Noaptea de ieri am petrecut-o întreagă, după alte nopți, în laborator, obosit, dar îndîrjit. Vream să văd dacă pot cu conștiința curată să mărturisesc că nu mă înșel... Ca să fiu cît mai treaz la minte, și să nu adorm, căci abia mă mai țin picioarele, mi-am făcut injecții cu cafeină... Dragă domnule Coșoiu, nu m-am înșelat, e absolut adevărat... Mislin e un bandit, și eu trăiesc o tragedie nenorocită... Nu pot să mai stau... Dacă dau lucrurile pe față, mă tem de mine, să nu mi se pară iar că sînt un vulgar denunțător... Să știu, și să ascund, iarăș nu pot să rabd... M-am chibzuit, și nu pot scăpa de încleștarea în care mă zbat decît plecînd pe ici încolo... N-am cel puțin calificarea autorizată de a controla și aprecia pe un șef al meu direct...

Doamna Célestine, care a stat să asculte, zise pe franțuzește:

— Nu ți-am spus de la început că dumneata nu ești un om pentru fabrica asta?

— Spui prostii! răspunse Coșoiu. După judecata asta, nici noi nu sîntem potriviți și, slavă Domnului, stăm de-atîta vreme în serviciul fabricii... și, dacă-mi dai voie, am făcut aci treabă cinstită și bună... Nu-ți aduci aminte cît fura portarul dinaintea mea, de acord cu fostul magaziner?...

— Ce mă învățați să fac? zise Trestie.

— Dacă vrei să m-asculți pe mine, ca pe o femeie, nu te uita la ce-ți spune bărbatul meu, care s-a deprins... Ideea dumitale e cea mai bună, fă-ți bagajele și apucă-te de altceva... Și vino din cînd în cînd la dejun...

— *Tu m'écoeures, ma pauvre femme*, răspunse Coșoiu. Adevărul este că problema e gravă... Nu pentru dumneata, ferească sfîntul! Pentru fabrică și pentru chimistul ei...

— Singurul meu merit, oare, e să fiu exclus dintr-o problemă găsită de mine? Sufletul meu n-are voie să sufere și el de această împrejurare?

— Iartă-mă, nu vreau să spui asta... Insist că situația dumitale e clară și onestă, fără colaborarea obscurităților de conștiință...

— Dar ce fac? Că, iarăș, nu pot lăsa să întîrzie starea de acum. Aș deveni vinovat... Știți că foile mele, înființate tocmai pentru un control exact, au fost aruncate... La venirea mea aici am găsit un caiet care mi-a inspirat necesitatea foilor, un caiet foarte suspect, de anii trecuți, al lui Mislin. L-am luat și l-am dat în păstrare la arhivă, într-un plic închis... Ei bine, aceleași date false și acelaș sistem de date false figurează pe o foaie de analize, ca în toți anii trecuți. Direcția a fost convinsă să creadă că pierderile fabricii nu se pot controla la aparate. Mislin nu analizează nimic, aruncă probele la canal, fredonează cu mîinile la

jiletcă, îşi trage bretelele, se contemplă în oglinda de buzunar, se uită de mii de ori la ceasornic şi înşiră cifre şi date imaginare... Procentul de zahăr în lături e scandalos de mare... Şi, spun drept, nu văd altă soluţie... trebuie să plec...

— Dă lucrurile pe faţă, cavalereşte, zise Coşoiu. Dacă analizezi oleacă şi împrejurările, cu aceeaş corectitudine cu care ai căutat zahăr în drojdii, apoi, dragă domnule Trestie, ai să ajungi la concluzia că dumneata ai fost angajat de fabrică, nu de o persoană anume din fabrică, şi că scrupu-lele de sensibilitate n-au ce căuta într-un schimb precis de servicii... Într-alt fel, raporturile nu mai joacă între ele, şi înţelesul lor se descom-pune. Nimeni n-ar mai datora lucrului de care este legat nimic, şi din sentimentalism şi exces de raţionament am ajunge la falsificarea tuturor noţiunilor de răspundere şi de contract... Dum-neata eşti dator să raportezi... Ţi-e frică?

— Să-mi fie frică să afirm deschis? Pentru ce? Numai acţiunea afirmării care tăgăduieşte îmi displace...

— Ţi-ai scris rezultatele?

— Le am la mine... Ora, minutul şi locul... precis şi de mai multe ori... pe rînd... Uite, răsfoiţi-le... Sînt sute de date... Directorul nu m-a întrebat nimic, şi cum aş fi putut să fiu în-trebat? Să mă duc eu, cu ce autoritate? să-i spui: « Domnule director, am controlat pe chimist şi am văzut că minte... » E foarte greu. N-aş putea suporta să mă puie la îndoială sau să mă dea afară din biurou... Căci în drumul datoriei, pe care mi-l precizaţi şi pe care îl cunosc, la urma urmelor, şi eu, mă izbesc de atitudinea domnului Azner... Acest domn iritabil mă suferă în silă, îmi caută pricină la toate celea... O filipică de ironii nu mi-ar conveni defel, şi fiindcă aţi vorbit de reacţiuni, v-aş spune că aş reac-

ţiona... Şi tot ar trebui să plec... Nu-i mai bine să plec fără o reprezintaţie de adio?

— Dacă s-ar putea să se întîmple una ca asta, aş pleca şi eu cu dumneata... n-aş mai sta la gînduri, zise Coşoiu întărîtat.

Doamna Célestine avu o înviorare.

— De cînd crezi că-i bat capul să ne retragem? zise doamna Coşoiu. Avem lîngă Toulouse o moşioară de toată frumuseţea... N-aş vrea să mor la Topliceni... Ai veni şi dumneata cu noi şi ai cunoaşte şi pe Marcel...

— Nevastă-mea, zise surîzînd Coşoiu, are concepţia vieţii patriarhală. O să-ţi spuie, de pildă, ce atîtea războaie, cînd lumea se poate înţelege frumos şi poate trăi într-o eternă fraternitate? De ce atîta duşmănie pe faţa pămîntului? Nu putem trăi, ca în icoanele catolice, ca nişte mieluşei? În cartea ei de rugăciuni o să vezi o figură în culori: un miel duce pe umăr, şi-l ţine cu laba dreaptă de vîrf, un steag alb, cu o cruce brodată pe steag...

— Nu ştiu ce tot are cu religia mea, ursul ăsta... zise doamna Célestine. Mă cenzurează de mai bine de treizeci de ani.

— Dar tu ştii, Célestine, că glumesc... zise Coşoiu cu părere de rău. — M-aş gîndi să vorbesc eu cu domnul director, în locul dumitale... Intrarea dumitale de-a dreptul în cauză e într-adevăr delicată... N-ai să rişti din candorile cugetului dumitale nici una, adaose cu un zîmbet plăcut. Băieţii de pe vremea mea au crescut, nu mai sînt băieţi, sînt fete mari...

— Alţii spun dimpotrivă, că s-au obrăznicit.

— Depinde... spuse cu dragoste cumintele Coşoiu.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, laborantul găsi pe domnul Azner în laborator... El lua meticulos

cunoştinţă de toate reformele distribuite cu gust şi claritate ordonată de către laborant. Erau combinaţii şi serii, în monotonia uniformă de mai nainte, vesele şi inteligente, şi schimbări de amănunt variate. Trestie se auzi întrebat cu o voce severă:

— Eşti absolut sigur... n-ai nici un fel de îndoială?...

— Sînt sigur, domnule director...

— Dă-mi foile domnieatale...

Domnul Azner le desfăcu şi le puse reîntocmite în buzunar. Citi graficul robinetelor, ceru probe de la numerele de încrucişare. Intrînd, domnul Mislin fu consternat să găsească pe director în cămaşă, cu mînecile suflecate, între sumedenii de flacoane şi pipete. Directorul nu răspunse la salutul lui graţios. În orice altă împrejurare, chimistul, care fusese, în neamul lui ales, şi spadasin, i-ar fi cerut socoteală. Tăcu şi voi să puie un halat...

— Nu e nevoie, zise directorul. Deocamdată o să lucrez eu... Vreau să caut ceva, pe care l-am şi găsit...

Văzîndu-l că îmbracă halatul de schimb al lui Trestie, domnul Azner nu se putu împiedica să rîdă... Mînecile îi rămîneau puţin mai jos de coate, nasturii nu se ajungeau, pe pîntec, cu găurile, şi cu poalele scurte; în anume parte a dosului, chimistul aducea aminte burduful de brînză.

— Ai ţinut, zise domnul Azner, să-mi faci o plăcere în plus... Eşti foarte reuşit. Un rol de clovn te-ar fi prins mai bine decît o figuraţie de chimist.

Mislin îngălbeni, muşcîndu-şi mustaţa abia ieşită din bandaj. El purta cotlete, o prelungire tunsă scurt a perciunului, dar lăsată din brici pînă la nivelul obrazului şi retezată cu un colţ de echer

pe maxilar. În dimineața aceea, pe vîrful nasului pătrat și pielea de subt ochi, lăbărțată, înfloreau vine roșii, de trînji. Voi să se comporte amabil și servil, dînd la îndemîna directorului sculele fine, de care știa că are trebuință. Chimistul avea speranța că domnul Azner n-avea să-și mai aducă aminte amănuntele, de cînd nu mai practicase operațiile de laborator, dar era din ce în ce mai speriat că nu scapă din vedere nimic...

— Domnule Mislin, a observat directorul, trecînd la luneta de dozare a unui tub umplut, fabrica nu te-a angajat laborant... Te-a plătit ca pe un doctor în chimie și a semnat cu dumneata un contract... pe care pot să spun în paranteză că nu l-am aprobat... E opera protectorului dumitale, care n-a voit să se consulte cu nimeni...

— Dar de ce-mi spuneți toate acestea, și tocmai azi? zise cu o distincție abstractă Mislin.

— Foarte simplu... Pentru că azi te-am prins... Domnule doctor, nu ești un incapabil, ești un nemernic.

Necutezînd să replice directorului, Mislin și-a deschis brațul și palma, ca să-l lovească pe Trestie.

— Mîna jos! a strigat directorul, apucîndu-l de cot. Cred că nu ții să te trimit în lanțuri pînă la Pești... Laborantul te-a controlat fără să-i fi spus eu, e adevărat. Dar tînărul pe care vrei să-l murdărești cu mîna dumitale, s-a devotat, a lucrat toate nopțile astea în laborator... Știam, și l-am lăsat să lucreze, nu l-am influențat... Mi-au raportat inginerii de serviciu, și l-am lăsat... Am voit să știu... Dacă erai o javră, cum te-am crezut întotdeauna, însușirile dumitale aveau să iasă singure la lumină, de la sine... Am știut din prima noapte de lucru, pe fața îngrijorată a copilului acestuia cinstit, turburat de tot ce a găsit falsificat și criminal în lucrul dumitale, că rezultatele îți erau defavorabile...

— Mă voi duce imediat la Viena, să raportez șefilor dumitale. Îți atrag atenția, domnule Azner, că m-ai insultat grav și că asemenea lucruri au fost plătite, cînd s-au putut excepțional petrece ascendenților mei, chiar cu infectul sînge jidovesc...

Strămoșii blazonului au sărit toți din morminte deodată, în armură medievală...

— Primesc palma pe care ai buna-creștere aristocratică să mi-o dai și mie în plină figură, dar va fi cea din urmă palmă a dumitale, zise Azner.

Se duse la cuier și scoase portofoliul din căptușeala hainei.

— Am aici niște telegrame de la tovarășii dumitale... Limbajul lor mi-a părut foarte ciudat... Telegramele ți-au venit dumitale, care erai absent din fabrică, nu mie, care eram prezent... Am avut o surpriză stupefiată. Am pus să se facă cercetări dacă intuițiile mele erau îndreptățite, ca să știu bine de nu cumva greșesc... Și am dat de toată banda. Uite aci raportul detaliat... Nu am crezut posibil, am așteptat, mi-a fost groază și de situația dumitale și de momentul pe care îl trăiesc cu dumneata acum. Am refuzat să cred că te plătește consorțiul « Brünn » ca să ruinezi fabrica asta... Mai ai ceva de spus jidovului Azner?...

Mislin s-a prăbușit pe scaun...

— Cere telefonul domnului Fink, zise rece domnul Azner lui Trestie.

În dramatica emoție care-l făcea să tremure, Trestie nu s-a simțit în stare să mai încerce și emoția telefonului.

— Ridică telefonul, și-ți răspunde singură centrala...

Trestie avu o sinceritate zdrobitoare:

— Nu pot să-l ridic, vă rog să mă iertați, domnule director...

Directorul, cu un surîs față de ceea ce socotea să fie o confuzie intimidată, ceru telefonul el.

— Domnule Fink, a hotărît directorul în aparat, domnul Mislin este congediat... Calculați îndată toate sumele pe care le datorează fabricii și adresați o cerere la Parchet... Domnul Mislin va fi trimis să stea acolo unde îl cheamă preferințele dumisale. — Și cu cruzime adaose, pe cînd Mislin căuta cu ochii un flacon, care nu mai era liber, de cînd orînduise Trestie otrăvurile într-un dulap cu cheie: Sper însă că nu o să-l piardă fabrica de tot. Mai are timp să se întoarcă peste cîțiva ani... la vărărie... Încă ceva, domnule Fink, — zise domnul Azner și, de data asta pe românește, ca să-i ofere lui Trestie o satisfacție imediată la amenințarea cu palma, — laborantul va ține provizoriu locul de chimist, pînă la numirea unui titular de zi, trecînd după aceea de noapte... Îl veți înscrie în registre cu salariu lunar, socotit chiar din ziua cînd s-a prezintat în fabrică: trei sute lei pe lună... Și pentru că domnul Mislin văd că nu se mai poate ține pe picioare, trimiteți vizitiul să-l scoată din laborator și, apoi, cu geamantanul, din fabrică. Astă-seară domnul Mislin nu mai doarme în fabrică, și apartamentul dumisale se va da domnului Ion Trestie...

Pentru întîia oară laborantul era numit « domnul Trestie » de către director...

— Domgniata rămîi aici, la lucru, îi zise lui Trestie. Pune-te în legătură cu injinerii și semnalează fără întîrziere defektele... pentru reparații. Sînt sigur că de azi înnainte această fabrică va fi sănătoasă...

— Mi-e spaimă, domnule director, și rușine să vă mulțumesc, zise Trestie, sfîrșit.

— Nu, domnule Trestie, domgniata ești un om... și-i dete o strîngere de mînă apăsată, cu franchețe. Nu mi-am făcut decît datoria.

Şi pe cînd în Mislin se răsturnau şi viitorul şi trecutul într-o singură groapă, o viaţă nouă a şi început în laborator, unde inginerii şi contra-maeştrii convocaţi telefonic de Trestie s-au grăbit să se adune, ca să ia instrucţiile comandate de analize. Ei trecură pe lîngă Mislin, care se silea să părăsească localul, aproape paralitic, ca pe lîngă un mort şi fără să-l vadă. Brusca scufundare a unuia şi ridicarea celuilalt avusese timp să ajungă la urechea tuturora.

Iar Trestie simţi la urechea lui, de şapte ori, de cînd a trebuit să ia contact cu conducătorii uzinei, convocaţi, şoapta telefonistei, ca nişte sărutări pe întuneric.

Zece zile de sforţări colective, dirijate crîncen de voinţa lui Trestie, care n-a mai ieşit din uzină, dormitînd, cînd îl copleşea oboseala, pe o margine de balustradă, pe un colţ de masă, într-un cot, au întinerit fabrica deplin. Muncitorii, contra-maeştrii şi chiar inginerii, care, ca intelectuali, au fost cei din urmă să-i recunoască în viaţa fabricii stăpînirea, au căpătat pentru Trestie o dragoste adevărată. Randamentul secţiilor a corespuns cifre-lor ştiinţifice şi totalului general.

Medicul fabricii venea de două ori pe săptă-mînă la infirmerie. Impresionat de exaltarea mala-divă a nervilor noului chimist, i-a găsit o tempe-ratură excesivă şi a cerut direcţiei, pentru el, un răgaz de tratament. Cel puţin zece zile de odihnă nu erau, după avizul doctorului, prea multe, şi-i trebuiau neapărat acordate. Faţă de tot ce realizase Trestie cu un fanatism care l-a izbit, domnul Azner n-avu de făcut nici o obiecţiune, şi analizele au fost făcute chiar de director. Apoi, rănile identificate şi tămăduite definitiv ale fabricii, era asigurat că nu se vor deschide atît de iute.

Trestie a primit greu, cu toate că extenuat și simțind că i se dilată inima și capul, și s-a închis în noul lui apartament, mai dosnic decît fosta lui odaie de la început și lipsit de priveliștile depărtării. Dar, legat telefonic de fiecare grup de operații, putea să urmărească pulsul fabricației, pe cînd al lui bătea halucinant. La orice primejdie, el putea să sară de pe canapea în laborator, gata la un apel de telefon.

Medicul și-a făcut zilnic datoria, și fabrica toată, pînă la domnul Azner, lua cu sinceritate îngrijorată parte la simpaticul ei bolnav, de acum răsfățat. Directorul însoțea medicul în vizitele lui, inginerul Gérard s-a strecurat cîte puțin pînă la căpătîiul bolnavului, a venit să-l vadă omul de la melasă, inginerii nu l-au ocolit, și Coșoiu i-a trimis de două-trei ori pe zi cafeaua, felia de cozonac, supa, laptele și legumele gătite de doamna Célestine. Pe o farfurie, din cînd în cînd, îi punea și cîte un cuvînt de bună însănătoșire, scris pe un carton în dosul unei icoane mici, trandafirie și încinsă cu aur. Doamna Célestine și doamna Gérard au venit odată împreună, una cu un buchet de flori și cealaltă cu un flacon de apă de Colonia originală.

După patru zile, temperatura scăzînd și Trestie simțindu-se mai proaspăt, îl fura gîndul. Telefonul de lîngă el îl îndemna la o tovărășie pe care o refuza. Firul nu-i venea numai pînă la ureche; îi trecea, fără să vrea, dar și fără să-l înlăture, prin inimă, știind unde duce din odaia lui. De mai multe ori și-a întins mîna către aparat, ca spre claviatura unui pian, dar și-a tras-o înnapoi. Îi plăcea muzica, și nu-i plăcea romanța. Îi lipsea un glas, și nu voia să-l stîrnească, de teamă să nu-i lipsească glasului un semiton. Știindu-și sensibilitatea susceptibilă și capacitatea de suferință secretă complicată, îi era groază de spasmul

dezamăgirii. Femeile pot fi frumoase sau vulgare, la fulgerarea unui singur surîs. Dezlipirea buzelor poate să semene cu un fluture diafan sau să trădeze o broască. Vorba: taina tainelor. Cade o frunză cînd nu trebuie şi veştedă o floare sprintenă pe tulpina ei ca o mărgărită, şi cînd ţi-a murit o floare, cadavrul ei delicat a rămas în tine. Al cui putea să fie cîntecul pe care-l cînta bunicul, cu chef, la Severin?

Într-o grădină,
Subt o tulpină,
Creştea o floare
Mirositoare...
S-o rup, se strică,
S-o las, mi-e frică.

Nici Paul Verlaine nu era străin nici de cîntecul bunicului de lîngă Adakaleh, nici de sufletul lui Trestie, scriindu-şi versurile lui:

J'ai peur d'un baiser
Comme d'une abeille.
Je souffre et je veille
Sans me reposer...

Scena mută, pe care o juca de cîteva ori Trestie pe zi, începea cu un surîs în perina de mătase, un dar al doamnei Célestine. Îşi atingea pipăitul degetelor de crinul Bourbon brodat subt cap, trecea cu palma lin de-a lungul lui, ca peste o pagină de pergament, şi, vioi, se ispitea să ridice receptorul... Cu ce ecou putea să răspundă cristalul atins?... Loveşti un clopot, şi dacă bronzul lui dă sunete de doagă, unde-ţi ascunzi urechea? Parfumul care călătorea de ani de zile prin peizajul grădinilor lui necunoscute şi virginale, pe ce fel de înmugurire se va întîmpla să

se așeze cu punctul lui de ceață nepipăită? Primul pas ce-l face piciorul gol, cu încredere, în iarba pămîntului rece, să-ți păstreze călcîiul curat, să ți-l ferească de ghimpe și de otravă. Nici carnea nu se mai vindecă, niciodată.

Trestie și-a visat soție, legată de el prin dragostea izbăvitoare. Aventura și actul brut al întîlnirii îl înfricoșau ca un asasinat. El nu căuta plăcerea; aștepta bucuria, și nu primea viața ca o găzduire teatrală, cu o luptă de sexe dementă, femela zgîriind un mascul, și masculul mușcînd o femelă. Imaginea dragostei de pisici aprinse nu era pe măsura lui. Era ceva biblic, ceva de rit, ceva de artă monumentală antică în așteptările, sfiielile și amînările lui Trestie. El își slujea viața ca un templu cu un altar închis. Într-însul bestia fusese îngenunchiată din aristocrație, și carnea-i scăpase de soroace. El își aștepta soția cu extaz în Ierusalim. Și voia o căsnicie gingașă, discretă și îmbelșugată de copii... Lumea lui din suflet era o lume iconografică, scrisă în profiluri de aur și argint. Bărbatul puternic și stăpînitor se împiedica de propriile lui aripi în transparență, încrucișate, ca la arhangheli, pe umerii lui.

Era într-o miercuri, la prînz. Fabrica fluierase de masă. Trestie se simțea mai bine. Ucenicul de laborator, de la ușă, veni în odaie.

— Vrea să vie să vă vadă cineva... O cucoană...

— Poftește, zise Trestie, obișnuit cu vizita de politețe a doamnelor din fabrică.

Ușa se dete de părete, larg, și a intrat cu o tavă mare, așternută cu un șervet alb, telefonista... De pe canapeaua pe care sta lungit, Trestie sări, stingherit, în picioare, dînd fuga să

ia din mîinile ei povara și neștiind la ce să se uite mai bine — la ofrandă, sau la aducătoare, gătită cu un halat negru cu șal. Frumusețea prînzului era prezintată ca o zugrăveală pe șervetul alb. O aromă s-a răspîndit în odaie. Grumazul telefonistei, proaspăt, înconjurat de o dantelă, prinsă cu acul, de zmarald, se oprea, înnalt, în bărbia sprintenă. Obrajii luminoși, ochii teferi, gura fragedă, nasul ridicat din vîrf, dimpreună cu buza de sus, urechile modelate dădeau feței o distincțiune de mare cucoană. Fruntea ivorie se lăsa văzută din părul nou ca o mătase, cu fibra tare, încolăcit în jurul creștetului peste o cărare senină.

Fata se roși, pe cît Trestie îngălbenise. Un moment au ținut amîndoi tava de cîte un capăt, neștiind ce să facă mai bine cu ea, să o mai ție sau să o puie jos. Ea nu putu spune nimic, el nu putea spune nimic și se uita ca la o pasăre frumoasă care trece pe deasupra unei ape limpezi.

— Mi se pare că o să trebuiască să *o punem* jos, pe masă... zise Trestie, șovăind și găsind plăcere în exprimarea acestui plural.

Mergînd uniți de marginile tăvii prin odaie, ei păreau că dansează un joc mototol.

Ea surîse cu o deschidere a buzelor de dalie care se desface. La confuzia lui Trestie, se adăoga o stare morală de fulg vegetal rotund, care zboară țesut afînat, aprins de lumină... Era ca el și se simțea parcă desprins din sînul fetei ca dintr-o păpădie. A rămas în picioare. Ar fi dorit să fugă și să se întoarcă, și iar să alerge și să se întoarcă iar, în neștire. Voind să vorbească, a simțit că modul « dumneavoastră » ar strica suava împrejurare.

— Te rog... spune ceva... zise Trestie, uitîndu-se la mîinile ei elastice.

— Nu ştiu ce să spui... răspunse telefonista, copilăreşte.

Trestie a văzut cum i se mişcau buzele, furişîndu-se prin cuvinte. Ea se uita undeva, în tot... O garoafă roşie sta prinsă subt nasturele buzunarului de la piept.

— Ce te-a făcut să vii şi de ce mi-ai adus atîtea lucruri bune?... Cred că sînt pentru mine...

— Ştiam că n-aveţi cine să vă îngrijească... Aş fi voit să viu de cum v-aţi bolnăvit...

— Aş vrea să te rog ceva: zi-mi oricum, dar nu-mi mai zice-aşa...

— Nu se poate... răspunse fata, cu simplicitate.

— Şi cine v-a spus că n-aş avea cine să mă îngrijească? zise Trestie.

— Nu mai îmi ziceţi aşa...

— Ai văzut?...

— De două ori am pornit încoace cu cîte un dejun, şi m-am întors din drum...

— Numai cu o tavă încărcată trebuia să vii?...

— Aş fi voit eu să vin, dar n-am îndrăznit... Am venit cu o mîncare bună... E gătită de mine pentru dumneavoastră... Ştiu să gătesc...

— Cum să mulţumesc, domnişoară?... Ai vreme să şi găteşti?

— O femeie ştie să aibă vreme, cînd...

Telefonista pierdea legătura.

— *Cînd?*... zise Trestie, viu interesat. Te-ai oprit?

— Nu ştiu ce vream să spui... şi m-am oprit, zise fata, turburată.

S-a sculat de pe scaun şi, desfăcînd un şervet ca o zăpadă, bine călcat, i-l aşternu dinainte pe masă, puse două farfurii una peste alta, un tacîm licăritor, un pahar cu picior, şi de subt alt şervet descoperì trei felii de franzelă... Ridicînd farfuria care acoperea, cu gura în jos, primul fel, zise:

— Rață pe varză, ca și cum ar fi spus: « Luceafăr în azur », atît îi umblau buzele de frumos.

Și rața și varza însemnau parcă altceva decît la bucătărie. Parc-ar fi fluierat între munți. Mirosul suculent se întovărășea cu toată estetica aleasă a mîncării, firele foarte subțiri de varză rumenă și pieptul despicat felii al fripturii aurii.

— Să nu se răcească... zise telefonista. Stau ca să vă servesc și iau tava și farfuriile înnapoi...

Dintr-un sac de mînă scoase o sticlă de vin roșu și un pahar...

— Sticla și paharul vi le las... Vinul e bun, aveți nevoie...

Trestie o urmărea, neputincios să mai vorbească, fermecat de ordinea mișcărilor și pregătirilor ei.

— Am adus și o solniță, să nu uit...

Un flacon de cristal cu capul de metal găurit, era cu sare.

— Poftă bună!... zise Lina. Pînă mîncați, pe colțul celeilalte mese se face cafeaua... Am tot ce-mi trebuie în sac. — Scoase și o baterie de alamă ca un giuvaer: Fiți fără grije, că nu o fac cu spirt denaturat... Nici eu nu pot să-l sufăr...

Neștiind ce face și răpit de forfota ei activă, Trestie rămase cu furculița în mînă ca un creion de portretist. Spectacolul îi revela propriile lui preocupări de viață.

— V-am urat și poftă bună, și tot nu ați început...

Trestie tăcea ca un nătîng și ca un inspirat.

— Mîncarea răcită nu mai e bună... zise telefonista.

Trestie se trezi deodată.

— Toată tava e *numai* pentru mine?

— Bolnavul trebuie să se hrănească bine, domnule Trestie...

— Te aştept şi văd că nu mai isprăveşti... Sînt invitatul dumitale, şi mă laşi singur la masă?...

Fata nu se gîndise pînă-ntr-atît la prînzul bolnavului şi rămase pe gînduri.

— Pofteşte şi ia loc, zise Trestie, mutînd un scaun la masă.

O umbră trecu prin ochii frumoşi ai fetei.

— Eu am mîncat, răspunse.

— Nu-i adevărat, zise Trestie.

— N-aş fi venit, la dumneavoastră, ca să mănînc, zise telefonista, cu o blîndeţe fermă.

Trestie înţelese.

— Te rog să mă ierţi... Dar nu pleca...

— Nici nu plec, pînă nu mîncaţi tot... Aveţi şi nişte sparanghel... şi o prăjitură cu mere... zise mulţumită. Mîncaţi încet, nu vă grăbiţi... Eu o să stau aici, la locul meu...

— Acum, să vă întreb altceva, domnişoară... zise Trestie, schimbînd persoana gramaticală.

De astă dată fata n-a refuzat pluralul de distanţă.

— Nu v-aţi simţit niţel... nu ştiu cum să zic?... că o domnişoară se duce în casa unui băiat singur?

— De ce?... Domnul e un bolnav, şi fata e femeie cinstită... Se poate îndoi cineva? zise telefonista cu semeţia frumuseţii. Asta e altceva decît a mînca împreună...

— Părerea lumii interesează pe o domnişoară.

— Lumea are părerea care trebuie despre domnişoara la care vă gîndiţi... Şi cînd n-ar avea-o, domnişoara la care vă gîndiţi ar şti să i-o schimbe.

Energia scandată a ultimelor cuvinte vădea lui Trestie, tot mai mulţumit şi mai surprins, o decenţă clară.

— Vă rog să nu purtaţi de grije reputaţiei mele... Părerea, bună sau rea, a celor dimprejur

nici nu mă privește prea mult... Părerea mea despre mine nu e cea mai rea, și mă cunosc îndeajuns. Însă țin să aveți despre mine o bună părere dumneavoastră. O să mă silesc să o capăt... și să o merit.

— Țineți într-adevăr la părerea mea?

— Foarte mult... mai mult ca la orice altă părere, zise fata de-a dreptul. Altfel, nici nu veneam.

— Și dacă aduceați două tacîmuri în loc de unul, și două pahare în loc de unul, n-aș fi avut aceeaș părere?

— Fără îndoială că nu... Nici n-aș fi ținut atît de mult la părerea dumneavoastră.

— Nu mai pot să mănînc... zise Trestie. Sărut mîna...

— Nu... Nu ziceți așa... deocamdată. Trebuie să vă încredințați întîi că mîna mi-e curată. Mai aveți timp... Cine știe!... Văd că ați uitat... Poate că într-o zi o să vă aduceți mai bine aminte... Să nu vă pară rău...

Telefonista ridicîndu-și mîna la cap ca să-și prindă în păr un ac de os, care aluneca, Trestie avu o tresărire... Linia brațului se frînse după o siluetă ce-i mai trecuse pe dinainte...

— Îmi umblă parcă ceva prin minte, zise Trestie, cu ochii țintă la ea.

— Vorbeam de buna dumneavoastră părere... răspunse fata.

El mai scormoni în desenul cu cărbune aproape șters al amintirii și-i puse întrebarea deodată:

— De ce vă zice în fabrică Florăreasa?

— Sînteți pe drumul adevărat... Lina florăreasa... a vîndut flori cu coșul prin localurile din centru... A vîndut și în restaurantul unde domnul cel bolnav era contabil... I-a pus odată și o garoafă-n piept...

— Contabilul era şi el un chelner, şi azi e chimist... zise Trestie, aducîndu-şi într-adevăr aminte, dar cu un regret. Ea e telefonistă...

— Nu se potriveşte una cu alta... Ea a fost o fată proastă şi pribeagă, iar el un om învăţat...

Trestie s-a dus la etajeră şi, trăgînd Biblia dintre cărţi şi cotoare, cartea se deschise aproape singură la o zăloagă negricioasă...

— Asta e garoafa? a întrebat.

Trestie o păstra de atunci. Telefonista avu o puternică emoţie, văzînd-o din nou după atîţia ani...

— Am pus-o în Sfintele Scripturi...

Mîna ei, fără voie, s-a sprijinit de braţul lui...

— Nu ţi-o trage atît de iute, zise Trestie. Eram prieteni încă de mult...

Limbajul s-a simplificat, ca între fraţi.

— Ce-ai făcut cu florile? a întrebat Trestie.

— Le-am părăsit... Dar nu-mi pare rău că le-am părăsit. Mi-au plăcut florile, dar m-au dezgustat clienţii... Ei au crezut că odată cu garoafele se vinde şi florăreasa... Am stat la închisoare... A trebuit să mă iau la trîntă cu lumea întreagă... Şi am venit la fabrica asta...

— Ca şi mine, zise Trestie, construind paralelismul.

— Nu *ca şi* dumneata... Dumneata eşti un cărturar... şi un om mare şi respectat.

— La început am fost ca un rîndaş... Dar nu eşti şi dumneata destul de respectată?

— Din altă pricină decît dumneata.

— Pricina onestităţii e mai mare şi decît a ştiinţei.

— E singura mea zestre...

— Pentru o fată frumoasă, e o avuţie...

— Cînd îmi spunea cîte cineva că sînt frumoasă, mă supăra. Cînd îmi spui dumneata, nu ştiu de ce, îmi face parcă bine... Nu-ţi vine

greu să ştii cine sînt?... Trecutul meu n-ai vrea mai bine să nu fi fost? Spune adevărat...

— Nu mai vorbi aşa, zise Trestie. Dar aş voi, în fabrică, să nu se facă poveşti pe socoteala noastră...

— Nici eu nu vreau...

— Ai fost un moment o celebritate... Toate gazetele vorbeau de dumneata și te-am apărat... Se împărțise lumea în două, și partea cea mai mare era cu Florăreasa... Chiar fata ministrului a venit să se informeze despre purtările dumitale... Era să iasă o revoluție politică...

— Nu ştiam, eram la închisoare...

— A fost şi primul-procuror, cu judecătorul de instrucţie... Dar ştii cine s-a pus luntre şi punte pentru dumneata? Tică! Îți mai aminteşti de el?... A murit... Te-ai dus să-ți iei banii de la casă?...

— Care bani?...

— Ţi-a trimis de la spital toate economiile lui... strînse într-un carnet... Credeam că ştii... E o sumă frumoasă...

— Bietul bătrîn... Nici nu l-am cunoscut bine... Îl vedeam cu ibricul în spuză, fierbînd toată ziua cafele... Îi duceam lui toate țigările pe care mi le ofereau clienții...

— Primeai țigări de la clienți? zise Trestie, posomorît.

— Da. De ce nu? Îmi dădeau cîte un pachet întreg, nu cîte o ţigare... Te-ai supărat, zise Lina, rîzînd. Erau pentru moşul de la cafele... Am primit numai de la domnii cu cucoane... Şi-mi dădeau şi cucoanele ţigări...

— Asta e altceva! zise Trestie, fără prea multă convingere.

— Poate că, sărmanul, s-a gîndit să-mi plătească toate țigările scumpe pe care i le-am dăruit... Ce era el, turc?...

— Nu prea știa nici el bine ce era... Turc, armean ori țigan... Dar a fost un om inimos și dîrz... Fără el, poate că te-ai fi scufundat... Unde nu s-a dus, ca să jure și să mărturisească! A uitat și de serviciu și a răzbit peste tot...

— N-am știut pîn-acum nici cum l-a chemat...

— Toată lumea îi zice Tică, zise Trestie. Dar și cafelele lui erau neîntrecute... Nu știu cum le potrivea, din fiert, cu ce meșteșug...

— Cu gîndul la el, Dumnezeu să-l ierte, poate că n-a ieșit rea nici cafeaua mea, zise fata, ducîndu-i ceașca lui Trestie la masă.

Lina strînse șervetele și farfuriile, curăți firimiturile, dete ușor cu mătura pe covorul de subt masă și, cu tava frumos învelită cu o cîrpă de in cu pătrate albastre, își luă rămas bun, zicînd:

— Să-ți fie de bine, domnule Trestie, îmi place cum ai mîncat... dar nu mai viu pe la dumneata... Mîine o să trimit cu altcineva prînzul dumitale...

— Nu înțeleg de ce, zise Trestie, și contrariat și încurcat. Nu-mi mai trimite nimic, dacă nu vii și dumneata.

— Poate că nici dumneata nu prea știi ce vrei... La poveștile din fabrică te-ai gîndit numai dumneata. Eu nu mă gîndisem...

Mohorît și tăcut, Trestie se gîndea într-altă parte, cînd fata ieșea cu tava înnainte pe ușa depărtată cu piciorul...

— Spune-mi, te rog, drept, îi zise, cînd îți ofereau țigări clienții, erau cuviincioși?

— Cum puteau să fie altfel? zise Lina.

— Se uitau în ochii dumitale... ca mine?

— Ce întrebare curioasă!... Nu mi-a trecut prin minte... Dacă știam că mă vei întreba dumneata, aș fi fost mai atentă...

— Nu te mîngîiau pe mînă cînd îți dădeau țigările?

— Să mă supăr, sau să rîd? zise Lina.

— Știi... într-un local public... o florăreasă... o domnișoară frumoasă... Ești atît de frumoasă, că mă simt vinovat și să mă uit la dumneata...

— Dacă te mai las să vorbești, o să mă întrebi cine știe ce.

— Te-ai mîniat... zise Trestie, descurajat.

Fata ieșise repede și, pe fereastră, Trestie îi urmări pasul iute și silueta tare... O lacrimă i se strecură în vinul negru din pahar și avu un simțimînt de mare singurătate pustie, ca niciodată.

Chimistul și telefonista sufereau deopotrivă de aceeaș stare sufletească, numai că în două feluri: el iubind-o cu nesiguranță, și ea — îndrăgostită cu mîndrie. El s-ar fi apropiat de inima ei cu prudența bărbatului bănuitor și ignorant de un trecut ce trebuia cunoscut și care lăsa loc la îndoieli, și pregătit, în acelaș timp, de un sacrificiu, dacă mai era cu putință. Nefăcîndu-și din sentimentul lui și din femeia acestui sentiment o jucărie, el examina împrejurarea cu gravitate. Și lui și ei, acțiunea de toate zilele a unei apropieri se nimerise că lua proporțiile unui mare eveniment, el refuzînd să-și înceapă viața inimii cu o decepție, și ea — sfiioasă ca dinaintea unui jurămînt. La cuminţenia ei, păstrată cu luptă, se adăoga și castitatea morală și onoarea, mai presus și de dragoste, a sufleteștei virginități.

A plîns și ea pe comutatorii de la telefon de acest necaz ales, dar a intimidat-o constatarea că inima îi răpea demnitatea personalității și că nu se mai trezeau în voința ei armele sprintene de altădată. Încerca să-și zmulgă de la urechi

casca și să se întoarcă la Trestie să-i ceară socoteală de rezervele lui. Își aducea aminte de tot ce ar fi trebuit să-i spuie și nu i-a spus, amețită ca de o adormire și trezită tîrziu, după ce convorbirea se isprăvise. Trebuia refăcut dialogul întreg, prin provocare. Lina nu se mai simțea în stare de bărbățiile trecute, o lașitate dulce punea stăpînire pe sălbateca ei vigoare, și în fiece tresărire răzvrătită se insinua o moliciune și o încerca frica de a nu greși, pentru întîia oară. Și-a strîns de cîteva ori pumnul, și pumnul s-a desfăcut. O catifea se strecurase între pietrele ființei sale aspre și, părîndu-i rău că-i vin lacrimile în neștire, se și simțea bine că plînge pentru ceva ce-i place. În cîteva ore de trăire interioară intensă, și cremenea din care era făcută s-a pulverizat, onctuos și aderentă ca talcul.

Nu a primit ușor această descreștere a puterilor ei de rezistență și de atac, i s-a împotrivit, s-a smucit, cu o agerime într-adevăr redusă: nu mai avea brațe cu care să arunce, nici tălpi cu care să fugă. O trădau hotărîrile și se asocia la trădare jumătate din toată voința ei. Cheile ei se învîrteau ușor în mecanismul vieții, care i se înfățișa cu încuietori: nu se mai suceau, gîndurile rămînîndu-i descuiate, ca niște uși de basm, pe care le închizi și care se deschid de la sine, numaidecît.

«Asta e dragostea, Lino, părea că-i șoptește cineva din ureche, un spic sau o lăcustă, — și ea se înfricoșa. Cînd nimic nu mai seamănă cu ce fusese mai nainte, cînd lucrurile prind o umbră pe care n-o aveau, cînd un fel de sunet se amestecă în toate, cînd pasul nu se mai potrivește cu scara suită, cînd te întristezi și te bucuri fără să știi, e dragoste, Lino... Nu vezi că degetele nu-ți mai umblă pe igliță fără să le silești, că te uiți într-o doară, că ora trece prea iute sau

că nu trece deloc? Te simți dusă de pe lume, șovăitoare și ca o floare fără nici o rădăcină. E dragoste, Lino, dragoste adevărată, și nu mai poți, orice-ai face, să scapi... Dacă fugi, te întorci, dacă pleci departe, nu mai poți să ajungi, dacă te rupi din tulpina în care ți-a încolțit mugurele nou, te scuturi și mori... Nu trebuia să te prindă destinul, și te-a prins... Și dacă te-ai fi dat în lături, intrai fără să vezi, șovăind de-a-ndaratele, într-altă linie de destin... Nu uita, Lino, că viața nu se trăiește de două ori și că trebuie trăită, după rosturile ei nepricepute, dar poruncitoare. Le frîngi, te frîng.

O singură tinerețe îți este dată. O lași să treacă, ai îmbătrînit. Suferința cea mare a lumii e că și-a trăit tinerețea bătrînește și bătrînețele într-o caricatură de tinerețe. Genunchii nu-ți rămîn totdeauna elastici, surîsul piciorului care se uită în lume pe subt dantela fustei — nu ține mult. Grumazul nu-i toată vremea sprinten, și călcîiul alb al coatelor din marginea mînecii scurte se învechește. Omul nu-i altul, și femeia nu este alta. Într-un contur frumos se petrece toată viața și tot sufletul tău, toată inima ta, Lino! »

Vocile trebuie să fi avut dreptate, și se pare că împlinirea zborului, atît cît ți-a fost dat să-l duci în cer, e rînduită peste voință: o spirală în aer, cum face vîntul în toate zilele. Poți opri tu vîntul, soarele, pămîntul din spirala lor? Și dacă le-ai oprit, la ce ai ajuns tu, înțelepciune? Molitva morților grăiește de țărînă. Așa trebuie să fie! fulgerul să dea trăznet, focul să ardă, apele să crească și să se verse din albii pe dinafară. Trebuie vultùrul să prade, gerul să înghețe, arșița să usuce. Și nisipul și prăpastia sînt la locul lor.

« Ce vrei tu, Lino, să răstorni făcătura tocmai tu, o fostă florăreasă, o lucrătoare de fabrică, o telefonistă? Asta n-au putut-o face sfinții și proo-

rocii, au blestemat cînd erau în stare și au gemut și scrîșnit cînd ceasul a trecut. »

Din partea lui, Trestie bătea pulberea aceluiaș drum.

« Se apropie jumătatea vieții, băiete, dragul meu. Ce-ai făcut pîn-acum? Ai stat singur, te-ai biruit. Ai rămas curat și cinstit. E de ajuns că ți-ai purtat viața cu egoismul unicei persoanei tale, fără să-ți iei, ca o literă singuratecă, zgîriată pe o piatră ce se șterge, alte litere după tine, potrivite să dea majusculei tale o fracțiune de sens? Un fir alb ți-a ieșit la o tîmplă, și fără să te întristezi, — tu ești un tînăr înțelept, — l-ai văzut neașteptat în oglindă. Ți se va clătina un dinte, doi. Ți se va schimba linia buzelor, și chipul tău frumos, zilnic tocit, va căpăta altă figură. Nici nu o mai ai pe aceea de acum zece ani. O să înceapă să se rărească și chica, și nobila pleșuvie de asceț se va întinde cu încetul pe craniul tău gînditor. Ce-ai făcut? Școală? Dar te întreabă văzduhul? Ai citit: ei și? Puteai să citești mai puțin, sau nici atît. N-ai dat inimii nimic, și inima ți-ai păstrat-o pentru singurul tău folos, pungă goală. Trebuie să ai dragoste, domnule Trestie. Unde ți-e tovarășa? Unde ți-s copiii? Viață stearpă, viață rece!

Vrei să întrebi ceva: ce să faci?... I-auzi întrebare! Împovărează-ți viața, ca să o meriți, fă-ți o suferință îmbelșugată. Pe lîngă ea, suferința ta de acum, de un singur cap, de o singură nehotărîre, e derizorie. Cîntările în abstract ale valorilor pămîntești sînt o filosofie ațoasă, de cîlți. Prinde-te în horă și bate, voinicule, talpa! Hora trece. Să nu începi, după ce a trecut, o dănțuire singuratecă, fără ritm, într-o odaie. Vrei și tu să știi ce-i fericirea? Tu credeai că e altceva. E stră-

danie, caznă și răspundere, e durere și sînge... Nu strădanie de famen, care capătă putere pentru el și nenorocire pentru toți ceilalți cînd a căpătat-o. Bărbatul pe care îl întîlnești cu bastonul în frunza căzută și uitîndu-se în zarea pustie e o primejdie: el clocește o bestie, poate un tîlhar. Neputîndu-se satisface în privirea pierdută a iubitei sărutate, el obține un surogat de senzație privind-o în agonie, cu gîtlejul încleștat de mîinile lui în demență. Dacă singuratecul e puternic, el trimite și popoarele la moarte și își găsește fericirile în mulțimile ucise în războaie. Poți ajunge famen și prin uitare de sine.

Nu-mi spune, ca un scelerat și ca un om de rînd, adus să repete o prostie, că femeia e necredincioasă și perfidă și că tu ești, numai mulțumită unei împrejurări de anatomie, un exemplar de adorat în genunchi de femeia interzisă dreptului de individualitate. Asemenea înțelepciune stupidă vine de la famenii-pe-jumătate, de la priapicii maladivi, de la imbecili și nebuni. Femeia ți-este mamă, ți-este soră! și ți-ai permis să insulți și în scris misterioasa ei feminitate.

Sforțările, renunțările și răstignirile tale te-au ales din gunoiul gros, dar pîn-acum ele au fost răbdate pentru singurul tău ins. O datorie trebuie trezită în tine, datorie care în junglă este instinctul sălbatec. El își face toată datoria, fără să și-o priceapă. Tu ți l-ai amorțit cu gîndul, socotind să te păstrezi pentru vitrinele cerești. Ai făcut cîțiva pași mai mult decît trebuia, Ioane. Întoarce-te îndărăt și apucă drumul bătătorit: acolo e sănătatea!»

Amîndoi, și Lina și Trestie, se gîndeau unul la altul și simțeau că viața lor nu se poate defini fără tovărășia celuilalt, ineluctabil și definitiv, și că ar rămîne atîrnată ca o aripă lovită și care zace. Ei nu crezuseră că tinerețea e un fenomen

și îndrăzneau să bănuiască abia acum, cînd izvoarele trebuiau să izbucnească neapărat sau să sece, că ei mergeau laolaltă cu turmele, cu șoimii, cu stelele, cu marea, cu pămîntul și vîntul. . .
Era fericirea de început. . .

Uriașul Oreste se observase în uzină că se îmblînzea. Nu i se mai auzeau răcnetele de o bucată de timp și nu-și mai bătuse lucrătorii. Statura lui frumoasă începea să meargă aplecată, și un tremur al bărbiei îi eschiva surîsul. În cuvinte blajine, împăciuitor și copilărește, încheia cu oricine orice nouă socoteală. Nu putea să creadă că i-a scăpat inima din gloata oceanelor și a noroadelor, că femeile din porturi și din tumultul internațional, prinse de grumazul lui frumos, au încercat în zadar să ajungă cu buzele aprinse pînă la gura lui, și că tocmai acum zimbrul îi stă agățat și prins într-o infimă pînză de păianjen. « E neserios! », și-a spus întîi Oreste și a căutat să se încredințeze, analizîndu-și cu mijloacele lui sentimentele, că vina lui e o greșeală doar de suprafață. A văzut însă cu uimire că toată făptura îi era răscolită, fără să-și dea seamă cum a intrat în el vătămarea. De ce a străbătut țările și continentele, a urcat munții cei mai înnalți din fotografiile sportive celebre și a scoborît în rîpile lor cele mai adînci? Ca să-și piardă mințile într-un sat? ca să cadă răsturnat de o boabă de nisip?
Nici acidul lui carbonic nu mai era bun, și piatra îi rămînea neîndestul de arsă. De repetate ori i s-a făcut cunoscută calitatea puțin satisfăcătoare a celor două produse. Oreste da din umeri și îndemna muncitorii să întețească focul. I se părea că piatra nu mai era piatră și că lemnele nu mai sînt lemne. Cărbunii, ca și păcura, nici ei nu puteau să dea caloriile cerute. Și, de fapt,

acidul carbonic începea să-i fie cam indiferent, ca și varul, ca toată fabricația zahărului, pasiunea lui de odinioară.

Modificările de temperament i se atribuiau vizitelor mai dese la secta « Pocăiților » din fabrică. « Pocăiților » li se afectase pentru adunări o cazarmă din dormitoarele din fundul curților de personal. Ei aveau denii în toate serile, și numărul credincioșilor sporea. Simplificat pînă la simpla lectură a Sfintelor Scripturi, cultul consista mai ales din comentariile textelor citite, și o denie se încheia cu Tatăl Nostru, cîntat monoton, cu voci de-abia ridicate peste șoapta cu gura aproape închisă. Oreste, într-adevăr, participa la întîlnirile sectanților, care erau totuș cei mai conștiincioși lucrători, atenți, tăcuți, măsurați, cumpătați, și urmărea, nu pricepea de ce, controversele lor. Îl interesa acum tot ce i s-a părut o viață întreagă inutil. Dacă toată lumea, și chinejii, și indienii, și egiptenii, se împiedică de o umbră nevăzută, ca și oamenii din fabrica de la Topliceni, trebuie să fie « ceva », se gîndea Oreste, aflat într-o fază de toleranță, de ascultare și melancolie.

Lina, de cînd fusese promovată telefonistă, era văzută mai des în tot timpul zilei. Funcționarii și șefii își căutau de lucru pe dinaintea geamurilor mari ale cabinei, care încadrau jumătate din persoana distinsă a telefonistei. Se schițau și rivalități între pretendenții timizi din aceeaș categorie, în cancelarie, în corpul tehnic și chiar la magazie, unde Dagta-ni-an, versat în romantismul fascicular, încerca influența de la distanță, magnetismul animal și pasele de sus în jos, concentrat, și avînd în ochii închiși imaginea ființei pe care năzuia să o cucerească prin mijlocirea undelor nevăzute. După o asemenea ședință între cuie, minium, vopselărie și clei, Dagta-

ni-an își dregea cravata, tușea pentru sine a hotărîre și trecea o dată, ca un vùltur cu arìpile tîrîș, prin fața telefonistei. Deschidea ochii semnificativ, cu sensul « eu sînt cel care te-am vrăjit acum patru minute », dar pierea numaidecît, opărit de încruntarea iritată cu care își traducea telefonista interpretarea. După o sumedenie de ședințe în magazia de materiale, schimbînd « metodele » de cîteva ori, Dagta-ni-an s-a lăsat. Deșì intelectualitatea lui îi făgăduia, prin razele ondulațiilor subtile, satisfacții incomparabile, el a trebuit să se resemneze, înțelegînd cu dispreț că telefonista era un medium inferior, insensibil la efluviile delicate universale.

Însuș domnul Azner a căutat să mai încerce, și a fost silit, în detrimentul importantei lui funcții, să se bîlbîie, intrînd în cabina telefonului cu autoritatea unui pretext. Mai pedepsită a fost impertinența lui Darany, care, ca un irezistibil, a cerut curat, într-o sîmbătă, o întîlnire pe diseară, refuzînd să-și piardă vremea cu adaptarea unui protocol de forme treptate. El s-a ales cu degetele de la piciorul drept zdrelite cu un scaun greu, mutat din loc și trîntit în vîrful pantofului de lac. Șeful-contabil a trebuit să urle de durere și să iasă din cabină șchiopătînd. Chiar leventul Oniha, intrînd la telefonistă, a voit să-i afirme domnișoarei că « ce-a auzit să fie de bine », rîzînd ca un camarad, cu accentul lui familiar de intimitate. Telefonista, sculîndu-se de la masa comutatoarelor, i-a poruncit: « Ieși afară! », și Oniha a ieșit îndată. Nici diverșii ingineri n-au fost mai norocoși.

Prezența însă a telefonistei a făcut pe fiecare să se îngrijească mai supravegheat. Frizerul începuse să aibă de lucru. Ținuta era organizată mai bine, barba rasă zilnic, cravata mai migălos înnodată, halatele de lucru primenite mai des.

O cochetărie generală fu primul efect al intrării Linei în rolul de telefonistă, şi însuş magazinerul Grabinsky, un gigant bătrîn fără veleităţi, aducîndu-şi aminte de o tinereţe depărtată, şi-a sucit mustăţile de arnăut cu mai multă luare-aminte. Era duminică în toate zilele din săptămînă.

Oreste, după cîteva rînduri de tîrcoale, pieptănat frumos, pudrat şi gătit, însă primit cu rînjetul lupoaicei, s-a hotărît în cele din urmă să-i trimită Linei o scrisoare, pe care băţul lui de condei s-a silit multă vreme să i-o compuie... I-a scris: « Stimată domnişoară, sînt un nenorocit... » şi a rupt. A luat altă hîrtie cu plic şi a scris: « Iubită domnişoară », şi a judecat că « nu merge ». A schimbat formula, zicîndu-i « prea frumoasă domnişoară », şi i s-a părut prost. « E ea frumoasă, şi-a zis, dar asta e altceva. » Un singur lucru dorea Oreste să reiasă din scrisoare, că nu e un aventurier, că îi oferă mîna lui păroasă şi viaţa, cu căsătorie.

Nu era de ajuns rîndul scurt din capul scrisorii, trebuia să urmeze textul. Ştia el bine ce simte, dar trebuia să scrie. Nu ştia cum. Şi el mai scria şi urît, vedea destul de bine, şi n-avea punctuaţie şi litere mari în text. Lopata şi spinarea nu-i pregătiseră mîna pe condei. Atunci îi veni o idee, să se ducă la fostul laborant, ca să-l roage să-i scrie scrisoarea el. A simţit parcă o dată că Lina nu s-ar încăpăţîna să nu răspundă la o apropiere a lui Trestie de ea, dar poate că s-a înşelat. Apoi, el nu mai e laborant; a fost făcut chimist plin, ca ăi de la Peşta şi Viena: s-ar mai putea uita la o lucrătoare, chiar dacă ţine locul de telefonistă?

Trestie nu se însănătoşise încă de tot. El primi pe Oreste cu simpatie. Brutalul vlăjgan îi plăcuse cu francheţea lui, şi era pentru el un individ original şi nou. Trebuise să vie în fabrică, între

lucrători, ca să găsească cinstea sincerității, pierdută din mediul pedagogic și burghez.»

— Poftește să intre, i-a spus ajutorului de la ușă.

Oreste era alt om. Îmbrăcat ca un domn autentic, el se simțea la locul lui și în costumul de vizită, care nu-l supăra nici la gît, nici la subsuori, nici la picioare. Un guler tare, răsfrînt pe o cravată neagră, îi decora figura masivă. Se vedea un gust de lucruri fine la Oreste. La un deget, ochiul de mîță al unui inel punea o căutătură de safir. Fără să vrea, Trestie a băgat de seamă micimea urechii și lucrătura armonioasă a pavilionului în conturul încovoiat. Și degetele, luminate de inel, erau elegante. Piciorul, încălțat costisitor, era subțire. « Animal de rasă », a notat Trestie în gînd.

— Îți mulțumesc că ai venit să mă vezi, domnule Oreste, zise Trestie, și te rog să crezi că-mi faci o plăcere adevărată. De cînd am fost la dumneata la cuptoare, mă gîndesc mereu... Aș fi vrut să mai vin să te văd, dar atunci m-ai dat afară...

— Nu știu cum să vă rog să mă iertați... răspunse Oreste, care pierdea terenul de la început. Nu se poate spune că v-am dat afară... Era o împrejurare...

— M-ai ținut de rău că-mi era milă de omul pe care-l băteai cu funia... Mi-ai zis și « domnișoară », răspunse Trestie, rîzînd.

— Nu mai dau... zise Oreste. M-am jurat să mi se usuce mîna pe care aș mai ridica-o asupra cuiva...

— Cînd ți-am spus, mi se pare, că oamenii se stăpînesc mai bine cu blîndețea... ziceai că nu-i poți altfel stăpîni.

— Am văzut și eu că e mai bine...

— Aveam de gînd să stau odată mai mult de vorbă cu dumneata și să aflu cîte ceva...

Am auzit că ai călătorit foarte mult și că vorbești cîteva limbi... Oamenii care ies din linie și iau lumea-n cap nu sînt oameni de rînd... M-am întrebat însă ce te-a făcut să te întorci și să te îngropi într-un cuptor de var...

— M-a tras ața... zise Oreste și socoti că se apropie de scopurile lui. O ață de mătase, a precizat Oreste, apropiindu-se și mai mult, dar așteptînd să intre în subiectul lui prin consecința convorbirii.

— Ai fost și în China...

— Am fost în toată Asia, și în America, pînă la Extremul Sud...

— Și nu ți-e dor să mai vezi o dată tot ce-ai văzut?

— Mi-a fost altădată... *acum* nu mai mi-e dor, zise semnificativ și crezînd că urmează o întrebare adiacentă.

— Ai făcut totdeauna var și acid carbonic?...

— Nu. Var și acid carbonic am învățat să fac în România, de la niște nemți... Înnainte, cuptorul era al nemților... Dar eu am făcut acid mai bun și mai ieftin...

Direcția pe care o lua convorbirea nu-i mai plăcea. Oreste ar fi voit să mai vie o dată ața care l-a tras, ori dorul de țări străine, pe care nu-l mai simțea.

— Ești mulțumit cum îți ies de un timp încoace varul și acidul?... a întrebat Trestie.

Ca să răspundă: « Nu-mi mai stă capul... » și să motiveze că « sînt îndrăgostit de o fată căreia aș vrea să-i trimit o scrisoare și nu sînt în stare să o scriu », era nepotrivit.

— Laboratorul nu mai găsește produsele astea tot așa de bune ca mai nainte? zise Oreste.

— E o mare deosebire între ceea ce este și ce era...

— Nu mai e piatra bună, zise Oreste.

— Tocmai că nu e îndeajuns de arsă... dă analiza.

— E un aparat care poate da seama de asta?

— Sînt mai multe aparate. Dar înnainte de orice aparat, zeama nu se mai înnălbește... Varul se aruncă la stins jumătate, și acidul e slab.

— Nu știu ce să fac... zise Oreste.

— Trebuie să știi ce să faci... Bine-ai făcut că ai venit, ca să-ți comunic ceva confidențial... Directorul vrea să caute în străinătate... nemți... Aș dori să nu mai fie nevoie de ei... « Oreste a făcut prea mulți bani, spune domnul Azner, și dă peste ochi. »

— Nu m-am așteptat...

— Trebuia să te aștepți, căci ești om inteligent... Probele din laborator au fost comunicate de mai multe ori la cuptoare.

— Nu mi s-a comunicat...

Trestie ia telefonul și întreabă:

— Domnișoară, de cîte ori ați comunicat la cuptoare că varul e nears și acidul carbonic prea slab?... Domnul Oreste susține că nu i s-a comunicat...

Vocea ofensată a telefonistei i s-a auzit în toată încăperea:

— Vreți să vorbiți, poate, de vărar?... căci nu cunosc un domn sau un domn Oreste la cuptoare... Dacă a tăgăduit, a mințit... Așteptați, vă rog, un moment; avertismentele sînt notate... De unsprezece ori am atras atenția la cuptoare, atît din partea laboratorului, cît și din partea cancelariei, că varul și acidul au ajuns de cea mai rea calitate... Și, în cele din urmă, din partea domnului director, am avizat pe șeful vărar că, dacă nu se îndreptează fabricația, va fi congediat cît de curînd și pierde și garanția...

Oreste se sculase în picioare, și Trestie zise:

— Plăcerea ca plăcerea, și simpatia ca simpatia... Asta în afara orelor de serviciu... La serviciu, ne facem datoria strictă, domnule Oreste... Aș fi preferat să nu fiu silit să ți-o *spui*...

— Am mințit, domnule chimist... recunoscu Oreste. Vă rog să mă iertați... Sînt de cîtva timp într-o stare de zăpăceală pe care mă voi sili să o înving... De mîine înnainte varul și acidul carbonic nu vor mai fi ca acum... Dacă nu, *mă arunc în cuptor*... *răspunse resemnat* și sălbatec Oreste. Căci nu mai am de ce să trăiesc... mai zise, salutînd de la ușe, pe cînd Trestie ar fi voit să-i întindă mîna și se gîndea ce legătură putea să fie între un acid prost și declarația de principiu a zurbagiului de vărar.

Anii peste care sare, ca să se mai scurteze, povestirea, vor fi poate povestiţi altă dată. Bilanţul campaniei a fost, cum nu se spune niciodată despre bilanţuri, strălucit. S-au împărţit şi gratificaţii, energiile de opoziţie ale domnului Azner în faţa realităţilor slăbind. Ele şi-au pierdut acuitatea şi din pricina unei inimi care, dincolo de omenie şi milă, intră în despărţămîntul medicinii, cu numele de cord. Cînd iluziile şi speranţele sînt împlinite, rămîne un deficit, mîngîiat cu medicamente.

Împotriva obiceiului, domnul Azner a trebuit să se ducă odată la Pesta, ca să-i fie tratat mădularul în mod internaţional, şi de două ori la Viena, cu avizul expres al doctorului Măciuc, medicul fabricii, şi cu al unui consult. Terapeutica de foamete din Bucureşti devastase catastrofal dinamismul inutil al directorului, care, cu impresia că nu-l mai duc picioarele sufleteşti, începea în sineş să tînjească şi să zacă.

Activitatea directorului general s-a ramificat cu aşa-numita îngrijire a sănătăţii, preocupare neaşteptată şi acaparatoare, într-atît încît înnaintea fabricii şi a politicii rangului de om de încredere al consorţiului şi de conducător al unei vaste întreprinderi, au trecut minusculele dragee, băile, aparatele medicale, cutiile cu droguri. Lectura de manuale de specialitate îmbogăţise o bibliotecă. O corespondenţă cu savanţi iluştri ai bătăilor inimii, ai arterelor, cu instituţiile internaţionale care aplicau cura miraculoasă a unei ultime idei, descoperită cînd de un călugăr, cînd de o babă masculină, ajunsese să-i imobilizeze timpul preţios şi sfîntul trup în apartament. O publicitate de produse de farmacie, un anunţ, îi procurau noi motive de a uita pînă şi ceea ce nu trebuia lăsat pe a doua zi din îndatoririle lui. Prioritatea faţă de raportul trimestrial obligator către centrală

era continuu acordată unei descripții a bolii către una din organizațiile medicale străine.

Revistele se grămădeau în toate limbile, morₓmane, în casa lui. El urmărea congresele, cerceta dacă s-a comunicat undeva, la vreo academie, un caz identic cu al lui. Sarcasmul fundamental al vieții, care a decis din eternitate ca oamenii să nu se poată desluși la nici un grad de inteligență și că două fraze, necum două cazuri de sănătate și viață, să nu semene între ele decît superficial, nu-l înțelesese. Barba domnului Azner nu mai era căutată cu foarfeca destul de des, unghiile, tunse mai nainte pînă la carne, ieșeau pe deasupra degetelor, întunecate; cravata rămînea zile întregi între duzinile spînzurate în dulap, și cizmele de lac, atributul cavaleresc al directorului în formă, așteptau goale și proaste, cum sînt toate cizmele neîncălțate — niște carîmbi răsturnați peste niște căpute. Bastonul, cravașa luaseră loc lîngă umbrela de ploaie și mantaua de cauciuc, unde stăteau de-a surda și pușca, într-un cîrlig, și pălăria tiroleză, cu bufniță sau coțofană. Toate obiectele vii în mîna omului erau și ele bolnave, trecuseră în rîndul colecției de pipe cu vatra de porțelan și cu țevi articulate, de cireș.

O firmă americană, care-și vindeca bolnavii după un formular condiționat de un mare număr de întrebări, urmate de locurile goale, necesare răspunsurilor dezvoltate, prezinta, pe lîngă dificultățile conținute în fiecare frază, o rubrică de « observații » personale, unde trebuia să încapă tot ce ținea de impresiile și presupunerile clientului, care plătea nota în dolari anticipat. Discrețiile și distanțele din viața comună a domnului Azner cu familia dispăruseră, de la o vreme, de la sine, absorbite în egoismul cazului propriu, al animalului sîcîitor și susceptibil. Doamna Azner

trebuia să participe la viața deviată, odată cu cordul, a tuturor organelor soțului, înzestrate cu o activitate individuală de obicei ascunsă, și conștiința bolnavului, atacată de îndoielile și decepțiile premergătoare unui faliment, își per‑mitea libertăți necunoscute unei luni de miere de cîțiva ani.

El își întreba, ca să‑și compuie memoriul pentru New York, soția, supărat că, la unele amănunte, obrazul ei, bălan ca smîntîna, era împurpurat. Ca să adune datele vărsăturilor, deși nu le încer‑case, care figurau între titluri, cruzimea soțului nu cruța nici controlul despre cum fuseseră de cîteva ori scuipatul și expectorațiile nazale. Obișnuințele unei cariere de analist în tubul unui ochean cu vernier, îl asaltau meticulos în ceea ce privește consistența, densitatea, culoarea, mirosul. Domnul Azner nu mai era amantul invidiat al unei femei frumoase, adînc îndră‑gostită de el, ci un despot al prerogativelor și apanajelor legate de insul excretor, și atitudinea de mută descurajare a feminității adorate îi stîrnea violențele din uzină și cancelarie, despărțite de mediul lor natural.

Erau observații inutile, ridicule și absurde, scoase din calendarul simptomelor și înregistrate cu creionul în pat. Într‑o joie tușise poate mai tare, și tușind îi scăpăraseră ochii de o explozie de luminozități. Uneori îi treceau pe retină licurici, care se stingeau pe drumul dintre pleoape. Era vorba, probabil, de semnul ce trebuia descris într‑o dezvoltare bine orînduită. Îl furnica un călcîi, un umăr sau urechea. Domnul Azner căzuse în starea tuturor bolnavilor și procesivilor, înnămoliți în cauza lor devenită universală și care își exasperează medicii și advocații cu apro‑fundarea particularităților indiferente. Institutului american i s‑a expediat, în loc de‑o foaie tipică,

pentru aruncat nedesfăcută la coș, un dosar migălos, paginat și copiat la mașină, cu sublinieri negre, albastre și roșii, după importanță. Domnul Azner păstra din toată literatura lui un exemplar de control, și foile acestea, fără a treia dimensiune, ajunseră să umple, îmbrăcate în scoarțe, un dulap cu patru poliți.

La fiece vizită nouă în uzină, apucat de un acces de suvenire, domnul Azner era jignit că trebuia să constate că lucrurile mergeau și fără el, și să accepte că mergeau chiar mai bine, într-o disciplină a tăcerii nemaiturburată de țîfna zbieretelor intempestive. Simțea clar, cu necaz, că noul ritm era datorit unui singur individ, pe care făcuse greșeala să-l puie el însuș la locul cuvenit. Direcția generală a muncii și a rezultatelor nu mai aparținea nici cancelariei, nici inginerilor, devotați unui impuls absent din registre și ștate, și mai puțin lui, directorului general. Campaniile de lucru anuale mai bine organizate dădeau bilanțuri mai bune, la cheltuieli totuș sporite. Lucrătorii erau plătiți mai mult, ca și funcționarii. Economiile meschine ale biurourilor dăduseră loc la economiile importante, realizate de rîvna muncitorilor mulțumiți. Cantina, obligată la maximum de calitate și la minimum de preț, funcționa ca o gospodărie bună. Curțile erau mai atrăgătoare. Se introdusese un serviciu de curățire neîntrerupt. Rînduri de flori puneau chenare roșii de geranium, alternate cu brîuri verzi de iarbă, pretutindeni unde era de cîștigat o palmă de loc frumos. Pămîntul incrustat cu zgură se mătura ca o sală de rafinerie, petecele întinate din pereții dinlăuntru și dinafară erau văruite îndată ce se murdăreau, și anul întreg fabrica se arăta ca o clădire nouă, surîzătoare, ca și fețele muncitoarelor și ale muncitorilor. O voie bună și o bucurie de cai tineri în her-

ghelie se observa pînă şi la maşini. Roţile alergau vioaie, curelele, pîrghiile şi articulaţiile mobile erau însufleţite de un elan aproape mistic. Domnul Azner le simţea cu atît mai tare cu cît piesele lui anatomice proprii şovăiau şi cu cît se întrista mai mult. Ar fi vroit să bage un băţ în toate sateclismele tehnice şi să le răstoarne. Avea despre sine sensaţii preistorice, de casă intrată în pămînt şi învelită de vînt cu linţolii de nisip.

Trestie putuse să-şi stăpînească pornirea, să rabde, să spioneze nesimţit purtările ireproşabile ale telefonistei, care, în răstimpul de mîndrie proprie şi de rezerve din partea « domnului chimist », recunoscut de universitatea fabricii, mai aptă să confere un titlu decît o academie, voise de cîteva ori să-şi părăsească serviciul, oprită de domnul Fink, încredinţat că însuşirile concentrate ale funcţionarei nu se întîlnesc de două ori în slujbele uzinii.

— Îţi lipseşte ceva, domnişoară? întreba directorul contabilităţii. De distrat refuzi să te distrezi, cu toate că eşti liberă să faci ce vrei. N-ai ieşit din fabrică niciodată, nici pînă la poartă. Nu pare că-ţi lipseşte un lucru pe care nu-l cauţi. . . Fabrica e mulţumită de dumneata peste măsură, nu trebuie să-ţi ascund. Dacă pleci, unde te duci? Un loc mai bun nu se găseşte uşor. N-ai să te plîngi, cred, de un salariu care ţi-a fost mărit de cîteva ori. . .

— N-am să mă plîng de nimic, răspundea Lina. Numai că mi se cam urăşte.

— Poate că o să vie timpul să nu-ţi mai fie urît, răspundea domnul Fink, fără să vrea să spuie nimic.

Încet-încet, Lina îşi umpluse dulapul cu pînzeturi, tricotaje şi albituri, cu instinctul fetei

care își pregătește cuibul, îndrăgostită de fiece amănunt cusut cu o broderie, oprit într-un chenar. Și-a făcut un cățel al ei dintr-un cîine țigănesc hibrid, cu mădularele anapoda, moștenite de la sumedenii de neamuri, și care, gătit ciocoiește, se prezinta ca un vizitiu cu redingotă și mînuși de paradă. O cunoșteau mîțele fabricii, salutată cu miaun și cu o frecare amoroasă de pantofii și ciorapii ei, o cunoșteau vrăbiile, îndopate cu firimituri și semințe, și care toată vara o trezeau din somn, la ferestre, cu un concert de fluiere și harmonici, reclamînd zgomotos miezuri și boabe, într-o răscoală de glasuri, de grevă. Într-un pom din dreptul ferestrei, ca un teatru cu sute de rînduri de galerii, staluri și loji, îi ciripeau, cît ținea ziua și de dis-de-dimineață, gușile cu ciocuri minuscule ale celei mai vioaie păsărimi, — și dintre vrăbii se auzea și șuierul ca o igliță al petrușului, a cărui înnaltă claritate aduce aminte de ceruri, și vocea de sunet de furculiță și de cristal a sfredelitorului pițigoi. Iar noaptea, cîteodată, cînta, cu o suvenire de Beethoven în glasul ei de tăceri întrerupte adînc, și privighetoarea, trecătoare pe lîngă uzină, dintr-o pădure într-altă pădure. Trebuindu-i viață în viața ei, cît mai multă, Lina își însuflețea odaia cu mașina de cusut, alături de un borcan rotund, în apa căruia se învîrteau ca niște frunze de aur cîțiva pești cu mișcarea lenevită.

Pentru ghivecele cu flori, așezate mai pretutindeni, dragostea ei nu venea numai de la trecut, dar și de la suflet, ca pentru niște îngeri adevărați, cu àripile de lumină parfumată și prinși de un crîmpei de pămînt printr-o iluzie de rădăcină, ca o dantelă. Încremenirea și munca lor nevăzută, pînă la frunză, mugure și îmbobocire, indica nedeslușit pentru fărîma ei de minte prezența în viață a sforțării elegante, fără zgomot și fanfa-

ronadă, a unei puteri de zămislire, delicată, şi dacă izbuteşte să dea trandafirul, şi dacă moare înnainte de timp.

O altă verificare a punctualităţii de mişcare a maşinilor dete naştere unui accident. De obicei, ruperea unui deget, descălţat de unghie, într-o maşină, sucirea unui braţ într-o curea care pune roţile pe fugă, durerea de cap, frigurile, aplecăciunea, răceala, cădeau, în lipsa medicului, vizitator de două ori pe săptămînă al uzinii, în competinţa lui Trestie. Învăţase să facă un pansament, să ocolească meşteşugit cu faşa de tifon întregul mădular atins, şi unsorile, pomezile, alifiile, picăturile pentru feluri de beteşuguri le prepara în laborator, distribuia chinina şi antipirina, şi găsea timp să stea şi la căpătîiul cîte unui bolnav, pînă la sosirea medicului titular. Ca să-şi rărească şi mai mult vizitele la fabrică, medicul îi încredinţase pe subt mînă şi seringa şi, în destoinicia înţepăturii în muşchi şi piele, Trestie căpătase abilitatea care o făcea nedureroasă.

Cînd fuse adus pe braţe la infirmerie trupul sfîrtecat ca o mămăligă al lui Sandu Dumitru de la spălător, vizita medicului, care ar fi voit să se întoarcă de pe scară, a coincis cu evenimentul. Vreo cincizeci de oameni însoţeau grupul purtătorilor omului căzut, în convoi, cu căciulile în mînă, sala din uşa laboratorului era plină, şi cîteva femei cu barişul negru, sătence din vecinătate, se strecuraseră în gloata ţăranilor, plîngînd în palma uscată de muncă şi ştergîndu-şi cu mîna, în acelaş timp, ochii şi nasul.

Într-o albie, de fier pîntecoasă, lungă de o sută de metri şi aşezată piezîş pe zidul fabricii pe dinafară, se învîrtea un burghiu de coase încovoiate, spălînd sfeclele de pămînt, cîte un

vagon odată, într-un torent mare de apă. Cînd pămîntul îngrămădit în fundurile jghiabului uriaș împotmolea mecanismul cu noroi, se oprea burghiul la un semnal. Cîțiva oameni săreau înnăuntru cu periile mari cu coadă, curățau noroiul de-a lungul pereților semicirculari și-l împingeau într-o firidă, și albia își recăpăta frumoasa culoare roșie, primenită în fiece vară cu vopseaua miniului de plumb. Organele curbe, care frămîntau apa și răscoleau rădăcinile de zahăr, erau ca niște coaste fixate pe șira spinării burghiului, și mișcarea lor calculat contradictorie agita cu două sute de brațe în două sensuri sfecla și mocirla.

Sandu Dumitru nu apucase să iasă din spălător cînd s-a pornit iarăș arborele cu furci. Prins în ele, trupu-i greoi a fost învîrtit de două ori și aruncat o dată de fund și o dată de un părete, înnecînd șuvoiul în sînge. Medicul, înspăimîntat de ignobila mutilare a omului, a căutat să se ascundă. Cocoloșită într-o ipingea, dusă ca un lințoliu, agonia muncitorului se isprăvise pe scară. Sfîșiat pretutindeni, de-a lungul și-n curmezișuri, cadavrul era un mare gogoloi de carne crudă, și nicăieri nu putea să se întindă mîna medicului fără să intre în piftia de sînge. Nimic nu se mai ținea, afară de bocanci, de anatomia lucrătorului, jerpelită, și oasele ieșeau la iveală peste tot. Un ochi îi era rupt și pierdut ca un răsad zmuls. Trecuse parcă peste carnea feței, a pieptului și a spinării, o labă de leopard. Gura dispăruse. O ureche atîrna ca un cercel, răsturnată pe grumaz. În convoi, un om îi aducea un braț întreg, rămas în burghiul lui Arhimede.

— Nu mai avem ce-i face, spuse, eschivîndu-se, medicul.

— Dar trebuie constatat acest lucru în scris, domnule doctor, spuse Trestie. Faceți procesul-verbal cuvenit. Fabrica are o datorie față de mort.

— Are patru copii, ziseră sătenii din ușa laboratorului.

— Vedeți, domnule doctor?

Medicul nu știa ce trebuie să scrie și șovăia.

— N-am *mai făcut* procese-verbale, zise plictisit.

— Nici omului nu i s-a întîmplat de două ori în viața lui să moară... Sînteți doar medicul fabricii, de cîțiva ani... și în atîți ani trebuie să-și fi pierdut viața cîțiva oameni... Tocilarul Giovanni a putut să treacă, el nu avea pe nimeni lîngă el, și fabrica nu s-a ostenit să-i caute. Asta nu se mai poate trece așa de ușor, domnule doctor... Scriți, domnule doctor: «Subsemnatul doctor în medicină, medicul fabricii de zahăr „Topliceni", aflîndu-mă în fabrică, mi-a fost prezintat cadavrul muncitorului Sandu Dumitru, ucis în spălătorul de sfeclă. Fiind prins în angrenajele pornite dintr-o manevră greșită, mai nainte ca să-și fi isprăvit lucrul la care a fost pus, constat că moartea i-a fost pricinuită de serviciu și în timpul serviciului, lipsind un aparat de control la mașinile de spălat...»

Condeiul medicului rămase suspendat în aer.

— Asta nu se scrie, zise medicul.

— Tocmai asta e de scris, zise Trestie. Nu trebuie spus adevărul? Avem interes să ținem ceva ascuns? Atunci, nu se mai vede rostul medicului și al unui proces-verbal.

— Acestea se vor constata cu martori, la proces, zise medicul.

— Ați zis proces, domnule doctor? Cine-l face, orfanii lui? E un tertip de temporizare, se cunoaște. Primul martor sînteți dumneavoastră, domnule doctor.

— Eu n-am văzut scena, zise doctorul, teologic.

— Domnul doctor se crede la teatru, oameni buni, răspunse cu o ironie aspră Trestie, pe cînd domnul Azner, aproape tot atît de șubred cît

şi cadavrul lui Sandu Dumitru, îşi făcea loc, rezimat în băţ şi îmbătrînit cu o sută de ani, printre oamenii sfioşi să-l vadă în halul în care căzuse.

Directorul general încercă să facă un act de autoritate, care, după o îndelungată absenţă din activitatea uzinii, putea să pară nepotrivit.

— Domgniata iei un rol care nu-i al domgniatale, zise domnul Azner dinaintea oamenilor, cu o voce care mai voia să reflecte energia violenţei, şi întinse mîna către hîrtia din faţa doctorului. Rupeţi imediat acest ridicul proces-verbal!

— Observ că şi dumneavoastră credeţi că sînteţi la teatru, domnule director, dacă distribuiţi rolurile aşa încît să dispară şi mortul şi vinovaţii.

Aţîţat, directorul ar fi voit să interpeleze oamenii.

— Pardon, domnule director. În momentul ăsta se spală spălătorul de sînge şi se adună din dinţii maşinii măruntaiele acestui biet om... Oamenii n-ar avea ce lucra pîn-atunci... Mai bine trimiteţi un cearşaf ca să învelim cadavrul, şi trăsura, ca să-l ducem acasă.

Directorul nu ştia ce-i un cearşaf. Cînd i s-a explicat, i-a venit rău. Era vorba de cearşafurile lui conjugale, cu monogramă, şi de trăsura lui particulară, cu perne de catifea. Fabrica n-avea linţolii şi dric.

— Nu am, nu am! răcni cu gradaţii directorul.

— Ar trebui să aveţi, domnule director, măcar cearşafuri de sac. Dacă aş fi avut eu, aş fi adus, fără să mă adresez dulapurilor dumneavoastră încuiate, zise Trestie.

Sculat în picioare, încurcat şi laş, medicul se silea din toate puterile să se depărteze cît mai mult de medicină şi să ia poziţie de apărare a intereselor acţionarilor.

— Cu domgniata voi avea de vorbit personal, zise directorul, ameninţător, către Trestie.

— Foarte bucuros, domnule director, dar chestiunea principală este să se iscălească procesul-verbal și să dăm lucrătorilor care ne ascultă speranța că, dacă li s-ar întîmpla și lor vreo nefericire în timpul serviciului, nu vor fi aruncați la gunoi ca niște coji de cartofi.

Directorul s-ar mai fi ridicat o dată în vîrful picioarelor și ar fi vociferat un ordin dacă nu simțea că picioarele refuză și oamenii încep să nu-l mai ia în seamă. Dar subit i se auzi țipătul:

— Sînt *încă* directorul general! și trînti cu covrigul bastonului atît de vehement în masă, încît, sărind călimara, șovăi și el și căzu pe spate, peste oameni.

Medicul fu numaidecît lîngă pieptul directorului, descheindu-i butonul de la guler și ascultîndu-i bătăile inimii în cămașe.

— N-am nimic, zise desfigurat domnul Azner, sînt per-fekt sănătos. . . căutînd cu ochii un pahar cu apă, din care ar fi sorbit, dar pe care l-a îndepărtat cu o strîmbătură a voinței în figură, hidoasă.

— Trebuie să mergem acasă, zise medicul, blajin, sprijinind cu umărul subsuoara directorului general, care avu senzația pipăită că titlul de director general ar avea loc mai mult de-acum încolo pe o piatră funerară decît pe marginea îngustată cît o panglică a registrului de casă. Își încercă toți mușchii feței cu o supremă încordare, ca niște resorturi, sprîncenele, buzele, strînsura fălcilor, și toată figura lui rămase zbîrcită ca o cocă neagră care se întinde la loc, încet. . .

— Vino cu mine, domnule doctor, zise domnul Azner, ca un copil.

— Anico, zise Trestie, du-te la domnișoara telefonistă și roag-o din partea mea să se lipsească de un cearșaf.

Dar Lina și aducea cearșaful din zestrea ei, și-l puse în mîinile chimistului, ca un dar de

logodnă. . . Trestie îi sărută mîna în fața oamenilor, și ea simți, la căpătîiul unui nefericit care murise, ca o atingere de fericire și, prinsă între impresii contrarii, desfăcînd cu Trestie pînza albă, deasupra sîngelui și rămășițelor lui Sandu Dumitru, plînse fără să știe.

Trestie ajunse pe director și medic, care pășeau abia, în mijlocul unui grup de funcționari ve- niți să dea o asistență de datorie șefului celui mare.

— Voiați să-mi dați un ordin, domnule director, zise Trestie.

Directorul se uită țintă, ca dintr-o umbră, în ochii lui liniștiți.

— Nu mai am, zise, de spus nimic. . .

Directorul rămase fixat pe ultima secundă, care îl domina întreg, răscolindu-i adînc, atît cît îl mai lega de viață, orgoliul. Voia să lupte cu această ultimă secundă și nu putea să o gonească. I se părea că e anormal ca atotputernicia lui să fi slăbit pînă la umbră și să se fi izolat în stricta lui închipuire. Se vedea biruit ca un templu de marmură de gîza infinit de mică și de firul de iarbă plăpînd și sălbatec. Se zărea pe sine în destinul meschin al realizărilor vaste și cînta greierele în molecula lui digerată de un morb slut. Toate adversitățile lui personale se concentrau acum în ființa lui Trestie, a căruia personalitate de fatalitate lua importanța unui mit și-l intimida, pe cît îl și scotea din fire. Ce era Trestie? Un praf, un fir de păr, un vierme, venit pe dedesubt, așa, la întîmplare, dar el a dislocat o întreagă întocmire, nefăcînd nici un rău și făcînd totul bine. E extraordinar cum se strecoară punctul de nisip și cum desface în drumul lui impercep- tibil monumentalitatea.

Întors acasă, seara, medicul sta de vorbă cu nevasta lui, medic și ea.

— Închipuieşte-ţi, dragă, Azner e mai obsedat decît întotdeauna de tînărul din laborator. Mi-a vorbit două ore întregi numai de prezenţa imposibilă în fabrică a băiatului, oprindu-se, sughiţînd, făcînd pauze şi leşinînd de trei ori... În ceasul cînd e să moară, el vrea să-l dea pe Trestie afară. O aberaţie de bolnav... Şi-a făcut o problemă în concordanţă cu frica de moarte. Dacă nu-l dă afară, are impresia că nu i-a mai rămas din vitalitatea lui nimic: trebuie să izbutească să domine, cu iluzia că plecarea lui Trestie afirmă raţiunea lui de a trăi. Şi nu poate să-l dea afară, fiindcă nici nu poate cu puterile lui de hotărîre slăbite, cît şi pentru că nici nu s-ar supune biuroul să înlocuiască un băiat excepţional, care înnavuţeşte societatea, cu un aventurier de felul lui Mislin. Îl judecă şi-l osîndeşte pentru tot ce a făcut bine de cînd e în fabrică, şi desigur că Azner a fost subt influenţa băiatului atît de mult, încît n-a uitat nici un detaliu din activitatea lui, pe care o primeşte ca o binefacere, dar o blamează. Azner mi-a citat din trecuţii ani toate isprăvile lui, într-adevăr originale şi noi. « Ce crezi dumneata despre cazul acestui fost laborant? m-a întrebat Azner. Abia sosit în fabrică, şi-a luat slujba de om cu ziua cu o seriozitate exagerată. În scurtă vreme, ce-a făcut, ce-a dres, l-am făcut chimist titular... » I-am răspuns că Mislin şi-a înţeles într-alt fel slujba lui. Azner şi-a muşcat buzele şi mi-a răspuns că nu e nici chimist... « Ştiu, i-am spus eu atunci. Nu e nici medic... Aţi fost mulţumit cînd v-a descoperit o pagubă care s-a cifrat la multe milioane?... Eu, ca medic, sînt mulţumit de el... E adevărat. » « N-aş putea zice că sînt nemulţumit, mi-a răspuns Azner. Şi nici nu e pretenţios. Ţine locul unui specialist, doctor de la Viena, pe un salariu mic. Fabrica realizează mari economii de pe urma lui.

E foarte corect. Munceşte fără să se uite la ceas. Adeseori iese din lucru după miezul nopţii, şaisprezece ore pe zi... Nu părăseşte nici duminica fabrica.» «Şi vă plîngeţi?» l-am întrebat. «Nu pot să zic, a răspuns. Nu mi-a plăcut de la început ascendentul lui asupra lucrătorilor mei. Pe mine lucrătorii mă salută numai cînd mă lovesc cu ei în piept, şi atunci cu un respect silit, care se vede cît de colo că nu e un respect. Am urmărit din biurou felul cum îl întîmpină lucrătorii. Sînt bucuroşi de cum dau cu ochii de el... Îl iubesc... Pe mine nu mă iubesc...» «Vă pare rău?», i-am zis. «Desigur! a răspuns. Aş vrea să ţie şi la mine... Unii din lucrători lucrează cu mine de ani şi ani, stau cu ei în fabrică, mă întîlnesc cu ei... Nu numai că nu mă iubesc, dar... mă evită. Trestie, pe lîngă mine, e un copil. Poate să facă ce vrea cu lucrătorii. Parcă el ar fi directorul, şi eu... laborantul.» «În locul dumneavoastră, i-am spus, m-aş bucura. De ce nu vi-l apropiaţi mai mult? Aţi face din Trestie un auxiliar minunat.» «Nu se poate, mi-a răspuns Azner. Îndată ce stau lîngă el, trebuie să-i fac observaţie. Vecinătatea lui mă supără. Mă simt obligat să-l ofensez, şi el nu se ofensează: asta mă supără şi mai mult.» «N-am băgat de seamă să fie necuviincios», am zis. «Dimpotrivă, foarte cuviincios, mi-a spus. Atît de cuviincios, că mă ofensează el pe mine. Nu mi s-a mai întîmplat niciodată nimic asemănător. Sînt, în diverse fabrici, de treizeci de ani, am avut subt mîna mea mii de oameni, ingineri, constructori, funcţionari, mecanici, salahori... şi ştiţi că mîna mi-e energică, mi-a remarcat, cu o satisfacţie nesigură de ea, Azner. Sînt deprins să amestec oamenii cu maşinile, şi toate aceste puteri adunate mă ascultă orbeşte. Calităţile mele de organizator mi-au cîştigat o situaţie europeană:

sînt consultat pe tot continentul, ori de cîte ori se întemeiază o industrie. Şi de ce am venit în România? Ca să însănătoşesc o întreprindere în dezastru.» Bietul Azner, confundă timpurile gra‑maticale, zise doctorul, raportînd trecutul la un prezent care se volatilizează. Şi să nu crezi că n‑a continuat să se vaiete că destinul i‑a pus în drum pe Trestie, din laborator. «Ştiţi ce mi‑a spus într‑o zi acest îndrăzneţ? spunea directorul. „Trebuie schimbată pompa centrală, domnule director. E‑o piesă foarte scumpă, dar e inima uzinii." De zece ani cercetam cauza cauzelor, fără rezultat. A trebuit să vie el, un oarecare Ion Trestie, şi în două luni el a văzut buba adevărată. Înţelegeţi dumneavoastră, domnule doctor, n‑a ştiut Politehnica, şi Ion a ştiut!» «Atîtea merite trebuie să vă pricinuiască bucurie, domnule di‑rector, i‑am răspuns, şi‑l fac pe Trestie necesar.» «E o mare problemă», mi‑a răspuns. «Dar nu e nici o problemă, am spus. Am impresia că vreţi să glumiţi... Puneţi‑l pe Trestie în situaţia de a fi recunoscut oficial de societate, şi nu mai încape problemă.» «Tocmai aci stă problema, şi sînt mirat că nu o vedeţi, a răspuns directorul, şi, scuturat de un acces, se puse să răcnească: „Nu tolerez! Nu tolerez!... Trebuie să‑l dau numaidecît afară, numaidecît."» Am sărit ca să‑l ţin, zise doctorul, căzuse la telefon cu mîna pe receptor... A dat şi fabrica o dată de un băiat bun, şi directorul vrea să se scape de el.

— Nemaiauzit! răspunse doamna doctor. Azner ăsta trebuie să fie nebun...

— S‑a cam ţîcnit, este drept, de obsesie, dar analizează destul de lucid împrejurarea. E vorba de un conflict de personalitate. Băiatul e de‑ai noştri, îl cheamă Ion, însă prinde lucrurile iute şi le aplică precis. În cîteva zile a mîncat un doctor în chimie vienez, a descoperit beteşugurile,

urmărite zece ani în deşert, ale fabricii, a realizat societăţii economii enorme, şi acum e gata să-l mănînce şi pe director... Dar ştii, mănîncă fără să deschidă gura şi fără să bănuiască: are o digestie elementară, de toată simplicitatea. Directorul e îngrozit. Dacă s-ar afla la Viena de ce-i în stare Ion, toţi specialiştii ar fi daţi afară, şi Ion ar ajunge conducătorul celor unsprezece fabrici de zahăr, cu reşedinţa în capitala Austriei... Înţelegi frica directorului...

— Mă interesează mult, zise doamna doctor.

— Ce să-ţi spui, e un băiat eminent. Cît sînt eu de doctor, cu D mare, m-a pus la locul meu cu o naturaleţe de invidiat. Refuzam să închei un proces-verbal, urmat de despăgubiri acordate familiei, ca să nu împovărez fabrica noastră cu cheltuieli antipatice, şi el m-a constrîns să-l scriu şi să-l iscălesc. Am scris ce a vrut el, dar avea dreptate. Şi ce situaţie!... M-a executat în faţa lucrătorilor. Nu puteam să nu mă supui, m-ar fi huiduit. Şi l-a executat, cît e el de autoritar, şi pe director. O să plătim cel puţin zece mii de lei.

— O fi crezut directorul că face o afacere pe din două cu mortul.

— Este în stare să creadă şi asta, dar e de-o candoare băiatul, sacră! Ştii cu cît e plătit? A douăsprezecea parte din salariul meu, pentru ca să nu fac nimic. Şi-i foarte mulţumit. Şi ordonat, curat: un om! ce mai încoa şi-ncolo.

— Adu-l într-o zi la masă, să-l cunosc şi eu.

— Atît mi-ar mai trebui, zise doctorul rîzînd. E-n stare să mă mănînce şi pe mine... Dar ştii, aşa, fără să-şi dea seama nici el, nici eu, nici tu, descompunere de la primul contact. Te gîndeşti la o hîrtie sugătoare pe care ţi-ai pune-o în vîrful degetului şi care ţi-ar bea tot sîngele, fără rană. Ion e-n stare să te bea şi pe tine şi să te lase palidă, fantomală şi să plece cu sîngele tău la el.

— Un om predestinat...

— E unul din acei oameni nemărginiţi de nici o materie, negrupaţi în nici o tovărăşie, prietenii presimţirilor şi ai stihiilor, şi mecanizaţi după mişcarea fenomenelor şi intemperiilor. Cei dintîi în orice împărechiere, rămîn cei din urmă în viaţa de concurenţă. Biruitori înnainte de orice luptă şi învăţaţi înnainte de experienţă, ştiutori pe dinafară şi pe toate laturile vieţii înnaintaşi, ei sînt urîţi de oamenii înfricoşaţi în ei de prezenţa unui element de interzicere şi de mare deplinătate. Dar am avut o mare satisfacţie faţă de un reprezintant al potenţelor europene şi internaţionale: că Ion e român, — ştii, fără infatuare, fără şovină demagogie.

Vestea morţii subite a directorului, peste noapte, trecuse prin fabrică de cu dimineaţă. Domnul Azner căzuse din pat într-un moment cînd reuşise să aţipească; fără zgomot, ca o perină moale. Apropiindu-se lin ca să-l asculte, doamna Azner s-a întors de la uşa soţului de mai multe ori, bucurîndu-se că bolnavul doarme în sfîrşit cîteva ore pline. Dar pe la 9 dimineaţa i s-a ivit o teamă nestăpînită şi, căscînd uşa, a scăpat tava cu lapte din mîini, a strigat şi a fugit. Chemat de urgenţă, doctorul a constatat moartea petrecută cu cîteva ore mai devreme. De înviat, nu mai putea să-l învieze, şi jalea văduviei se cheltuia numai pentru dreptul la suferinţă.

Singur Trestie nu ştia nimic la intrarea neaşteptată a domnului Fink în laborator. Îl preocupa lipsa de corespondenţă a cîtorva analize făcute atunci din acelaş lichid şi căuta greşeala de laborator în manipulările consecutive.

— Îţi aduc o ştire, zise cu oarecare solemnitate directorul contabilităţii.

— Şi aşteptaţi să o ghicesc? zise Trestie. Nu mă simt în stare, m-am încurcat în nişte date, pe care mă silesc să le scot la capăt. De cînd lucrez nu mi s-a mai întîmplat contradicţia de azi... De la şapte caut, caut şi nu găsesc... Îmi vine să mă dau cu capul de păreţi... Ce raport îi mai trimit eu domnului director la prînz?...

Domnul Fink nu s-a putut împiedica să surîdă...

— Fii pe pace, zise, domnul director nu mai este...

Trestie nu înţelegea şi a întrebat:

— Ce nu mai este domnul director?...

— Nu mai este deloc şi nimic: a murit!

— Nu se poate! zise Trestie, descurajat.

— E regretabil, răspunse domnul Fink, dar s-a putut... Ne ducem, pe rînd, fiecare, dar cei dintîi ne ducem bătrînii...

— Totuş, domnul director nu era bătrîn, era în puterea vîrstei.

— I-a îmbătrînit inima mult mai repede decît el... Dumnezeu să-l ierte. Îmi pare rău de un singur lucru, că nu lasă amintiri mai bune... E tot ce ne supravieţuieşte, amintirea... Eu aş vrea să mor, cînd voi muri, împăcat că n-am lăsat altă avere mai cinstită... Dar orice am spune e de prisos. Să revenim la realitate. Am şi comunicat decesul domnului Azner în străinătate şi am şi primit răspunsul şi ordinele în consecinţă. Sînt delegat cu direcţia generală provizorie, şi dintr-un moment într-altul va veni domnul Helferich, cel mai mare acţionar al societăţii, în trecere prin Bucureşti, ca să dispuie de succesiune. Dumneata nu mai ai de dat nici un raport şi lucrezi independent de biurouri. Răspunderea ţi-o cunosc şi ţi-o preţuiesc, nu mai e nevoie să afirm. Înmormîntarea se va face la Peşta, şi doamna Azner pleacă odată cu vagonul mortuar şi cu

copilul ei, poate chiar tot mîine... Cu alte vagoane rămîne să expediem mobilierul și toată gospodăria. Îngrijește Oniha.

Trestie se gîndi fără voie la Marița, sortită să transporte o dată și pe nefericitul Azner, care a contribuit să o puie din dărîmături pe șine, — și ziua a trecut, mai pentru toate atelierele, șchiopătînd, umbrite de doliul absenței.

În cancelarie avea loc, a doua zi, o dezbatere la care fuseseră invitați, rînd pe rînd, inginerii, pentru a fi consultați fiecare, dinaintea marelui financiar și om de afaceri al imperiului vecin. Prezida domnul Fink, a căruia autoritate era res-pectată pînă la Viena, și de la poartă pînă la turnul de var, pînă la melasă și pînă la cazărmi, nu se vorbea decît despre taina conciliabulelor din sala direcției generale.

Abia după ce s-a întunecat de tot, Trestie primi o invitație la masă în apartamentul domnului Fink, cu mențiunea că participă la ea și domnul Helferich, stăpînul în fapt al tuturor uzinelor consorțiului. Masă bogată și strălucită. Trestie se gîndea că la o mie de pași mai sus ardea un cata-falc. S-au făcut prezintările la aperitiv. Domnul Helferich era un bărbat cu o față puternică, sculptată, ca figura lui Nietzsche, și mîna lui, tare, strînse cu cordialitate mîna rezervată a lui Trestie. Erau de față toți inginerii, și Meurens Gérard, *le Belge*. Financiarul vorbea franțuzește curent. Toți se prezintau în haină neagră, afară de chimist, confuz în costumul lui pestriț, de bibilică, și cel mai tînăr din oaspeți. Doamnele și domnișoarele erau decoltate în atlaz.

— Înnainte de a sta la masă, zise domnul Fink, adresîndu-se tuturor, trebuie să împlinim o ceremonie. Directorul nostru general, domnul Azner, decedînd, a trebuit să-i alegem un succesor fără nici o întîrziere. Toți au căzut de acord

asupra domnului Ion Trestie. Trebuie să-l felicităm pentru unanimitatea simpatiilor de care se bucură între noi toți, cît și pentru faptul că e special agreat de către domnul doctor Helferich, conducătorul tuturor fabricilor noastre de pe continent...

Trestie, după ce se roși tot, ca de o farsă, îngălbeni ca un mort... Paharele se ridicară cu un vivat general, și între zecile de mîini care le căutau pe ale lui, mîinile lui își pierduseră facultatea mișcării, încremenite și înghețate... Ca să poată sta pe picioare, a trebuit să se lipească de un fotoliu și să se ție strîns de spatele capitonat. S-a simțit deodată bătrîn și împovărat, ca omul slobod, însărcinat pe neașteptate cu o răspundere grea. Tînărul harnic și onest se vedea devenit autoritate, și fără a fi indiferent la onoarea ce i se făcea ca o dreptate, nici afară din cale de măgulit nu s-a simțit. El nu a cutezat nici să mulțumească, socotindu-se, pînă la deslușirea improbabilă de sine, jocul unui fenomen inexplicabil, care nu-i da dreptul să și-l ia asupră-și.

Ospățul a fost caracterizat prin discreția față de un predecesor încă prezent în interiorul fabricii, culcat între făclii și singur acum într-un apartament pustiu, plîns de o soție străină și de un copil orfan. Pe cînd unul s-ar fi înnălțat, celălalt scoborîse pe o linie căzătoare pe totdeauna stinsă. Oaspeții au spart adunarea brusc, la o bătaie de pendul, cu sonoritatea vastă, reprodusă după bătaia profundă și rară a unui turn de catedrală străin, și au petrecut pe domnul Helferich la gară, unde tocmai s-a oprit un minut marele expres pentru Europa, — și pe Trestie, rapiditatea industrială a vieții, trăită subit, cu schimbări și despărțiri subite, l-a impresionat ca o simplificare.

La întoarcere, luîndu-și rămas bun de la personal în poartă, Trestie s-a oprit la fereastra lui Coșoiu, unde trăsese clopotul pentru întîia oară în ziua unui sfîrșit de viață rătăcit.

— Vă rog, domnule Coșoiu, să treceți la ghișeul de-afară, unde m-ați primit acum doi ani... Știți că, înfricoșat de stridența soneriei, era să fug îndată ce ridicasem mîna de pe clopot. Trestie și-a pus palma pe el și a simțit răceala bronzului de atunci. Ați aflat ce mă paște?... zise Trestie, ca de o lovitură.

— Toată lumea știa de cu dimineață, numai dumneata ai aflat cel din urmă... Ba unii din noi știam și mai demult...

Un fel de suferință năpădi sufletul lui Trestie.

Își strînseră mîinile, și Trestie păși în curtea fabricii, cu mersul tărăgănat de gîndul care-i muncea inima cumplit... La un stîlp electric, Miron pîndarul, cu pușca în cureaua umărului, învîrtea cu o cheie ceasornicul de control. L-a așteptat să isprăvească. Întorcîndu-se cu căciula lui adîncă, pîndarul dete cu ochii de el și făcu milităresțe drepți, zicînd:

— Să trăiți, domnule director general!

«Știe și el, își zise Trestie. Vezi să nu te pripești...»

Îi spuse pîndarului ce căuta, pe șoptite, și Miron, trecîndu-l prin suburbiile uzinei și pe dinaintea casei domnului Azner, unde aburea prin geamuri lumina portocalie jucată dinlăuntru, i-a spus:

— Aci stă.

— Poți să te duci, zise Trestie, și bătu în ușă deasupra treptelor de intrare.

În casă era lumină... Lina tresări pe o broderie, la care acul ei meticulos adăoga un punct. Îi era o frică dulce... Deschise...

Era singura dată cînd Trestie îndrăznea să intre în chilia gospodăriei aceleia, la care nu încetase să se gîndească nici în timpul celor mai grele experiențe.

— Mă primești? zise Trestie.

— O să mă ierți că nu te-am așteptat... Camera mi-e cam răvășită... Dacă aș fi bănuit că vii, lucrurile ar fi fost la locul lor...

— Îmi dai voie să stau?

Mutînd albiturile de pe un scaun pe pat, Lina îi dete un scaun.

Trestie era stîngaci. Pipăi cîteva pînzeturi... A luat în mînă o față de masă, cu arabescuri cusute... S-a uitat la mîinile harnice ale fetei și, pînă să-și ducă ochii sfioși, treptat, pînă la ochii ei, i-a trebuit un sfert de ceas... Lina era și acasă proaspătă ca o camelie...

— Ai aflat poate ceva... zise Trestie.

— Desigur... am aflat...

— Și ce-ai zis dacă ai aflat?...

— Vrei să-ți spui adevărat?

— Spune adevărat...

— Am plîns...

— L-auzi! În loc să-ți pară, poate, bine?...

Lina tăcu.

— Poți să-mi spui de ce-ai plîns?

— Nu știu cum să zic, zise Lina, privindu-și vîrful pantofilor, ca să nu se uite în ochii lui. Ai ajuns prea mare...

— Îmi dai voie să-ți spui și eu ceva, domnișoară? zise Trestie. Primești să fii soția mea?...

Lina, stînd pe marginea patului, căzu cu mîinile la ochi într-un hohot de plîns pe care Trestie îl înțelese cu o lacrimă. S-a plecat spre ea, i-a mîngîiat părul tînăr și negru, la tîmple... I-a mîngîiat marginea urechii frumoase... Lina

s-a ridicat rîzînd și cu privirea plină de scînteia lacrimilor de bucurie... Nu putea să spuie nimic.

— Facem cununia, zise Trestie, ținîndu-i mîinile strînse în mîinile lui, între genunchi, în fabrică, în sala de mașini... Aștept de doi ani întregi, în toate zilele și ceasurile, și nu știu ce-am așteptat... Poate că ceasul de-acum...

Ei își apropiară brațele fără voie și se sărutară întîia oară strînși unul de altul, în picioare, pînă în suflet, cînd pisica mieuna să intre, pe marginea ferestrei. Lina întredeschise geamurile, și mîța a intrat, neagră și albă pe jumătate de cap...

— Apoi ne luăm de braț și plecăm amîndoi în lume, undeva, într-altă fabrică și-ntr-alt laborator, lăsînd direcția unui alt chimist, care o rîvnește.

— O să fii de azi încolo a noastră, zise Lina, însoțindu-și logodnicul pînă la ușă.

A doua zi, domnișoara Margareta, fiica mai mare a domnului Fink, a intrat zguduită de un mare suspin în biuroul părintelui ei speriat.

— Papà, strigă fata descurajată, Trestie ia pe Lina și refuză direcția!...

Redactor responsabil: Gheorghe Pienescu
Tehnoredactor: Ida Marcus

Dat la cules: 19.05.1965. *Bun de tipar:* 05.08.1965. *Apărut:* 1965. *Tiraj:* 12.180 ex. 1/1 legate. *Hîrtie specială cu filigran, de* 90 g/m². *Format:* 800 × 920/32. *Coli ed.:* 14.47. *Coli tipar:* 10. A. nr. 5342/1965. C.Z. *pentru bibliotecile mari:* 8R. C.Z. *pentru bibliotecile mici:* 8R — 31.

Hîrtia executată la fabrica «Steaua Roșie» — Bacău.
Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»
Calea Șerban Vodă 133, București — R.S.R.

